

LAIŠKAS REDAKTORIUI

10 argumentų prieš katalikiškas jaunimo organizacijas

JONAS MORKUS

Kad jos reikalingos, gerbiamas Redaktoriau, mažai kas abejoja. Ir sykiu stebėtina, kad jos tokios negausios, nepaisant viešų paraginimų ir vilionių. Kaltė už šią nesėkmę mielai verčiama netolimoje praeityje išsikerojusiam įtarumo jausmui. Tačiau toji praeitis tolsta, o katalikiškų organizacijų gausėja (bet argi gausėja?) lėtai. Jums leidus, paspėliosis apie priežastis, kurios, gal net sau neištartos, daugelį sulauko nuo katalikų būriavimosi.

I. „Jūs svarbūs“, - neišvengiamai išgirsta organizacijos narys iš palankių kaimynų ar nusprendžia pats, matydamas gausėjant savo draugiją, kurią jis supranta kaip komandą. Ir tyliai atsiliepia: „Taip, mes tikrai labai svarbūs, ir ne vien dėl to, ką veikiame. Mes juk katalikai, skiriamės nuo kitų.“ Ir prasideda samprotavimai, įtikinamai grindžiantys savos grupės pranašumą; pvz., jei kur nors arti veikia panaši grupė, tai: „Mes labiau dėmesingi dvasinėms vertybėms“ arba „Mes tautiški, išlaikę tradicijas, o jie - suvakarėję“ („rytietiškos“ grupės laikomos ne katalikiškomis, todėl nevertomis ne tik konkurencijos, bet ir dėmesio). Laimei, sveikas nepatiklumas apsaugo daugelį tyrų sielų nuo tokios organizacijos.

II. To negana. Kaip nepaminėti anų „vedlių“, kurie įspūdingo (nebūtinai vaisingo) veiklumo, gražbyliavimo ar protekcijų dėka įgijo sprendžiamąjį balso teisę ir jaučiasi niekada neklystą! O kad nekiltų nepageidaujamas mažųjų ar iniciatyvą mėgstančių „cilinių“ murmesys, nepašyškštima liaupsių demokratijai. Jei organizacija turi savo ideologiją, viskas dar paprasčiau: besipriešinantys labai sunkiai išvengs eretikų titulo. Nieko nereiškia net pakeisti kruopščiai rengtą šventės programą, nes „Centras“ žino, kas atitinka Organizacijos Dvasią. Teisė į tribūną padės paskelbti neklusniųjų sąrašus po visas, net intrigosna neįsivėlusias grupes: „Sergėkitės skaldytojų vilniečių ar modernistų kauniečių, to ar ano.“ O vaikai juk supranta visą bjaurastį. Tad ko jiems eikvoti energiją suaugusiųjų gigantomachijose?

III. Organizacijų veikėjai nuoširdžiai skelbia, jog jų kelias toks prasmingas, kad netrukus prisijungs daug naujų narių. Todėl nustatomos plėtrai palankios struktūros, žinoma, nepamirštant išsirinkti aukščiausiąją valdžią, kuriai neva teks koordinuoti būsimą antplūdį. Vis dėlto jau daugiau negu penkmetį jaunimas niekaip nesusipranta ir neateina pas katalikus. Mat platūs užmojai dažnai konvertuojasi su baime iškišti nosį į svetimą aplinką, kur katalikams primenama, jog jie mažuma. Tačiau ar įsidrąsinti ateiti į grupės susitikimą ras daugiau negu struktūras be aiškių domėjimosi sričių ar daugiau negu draugijas, kur sukurta „svetimiesiems“ nesuvokiama šnekta ir vidinės neva krikščionišku tikėjimu grįstos taisyklės? Tarsi katalikybės herbas būtinai išblaškytų nuobodulį ir laiduotų gilesnį bendravimą.

IV. Jau spėjo užaugti jaunųjų „katalikų-profesionalų“ karta, mokanti pakalbėti apie visas Bažnyčios problemas ir pasiūlyti garantuotas išeitis, žinanti atsakymus į „netikėlių“ klausimus, įsiminusi kelis skambius ir teisingus atnaujintos teologijos posakius, galinti išaiškinti visą Bibliją, nustebinti ar net sukirsti kunigą, gebanti pasiremti būtais ir nebūtais Vatikano Susirinkimo dokumentais, drįstanti viešai išpasakoti savo išgyvenimus (neretai lietuviškais žodžiais, bet svetimų kalbų konstrukcijomis) ir išsakyti puošnius maldavimus. Kartais su jais neįmanoma kalbėtis apie „nedvasingus dalykus“. Jeigu organizacijoje ši karta vyrauja, kitiems - neišmanantiems, svyruojantiems, kvailiojantiems - ji palieka nemenką įspūdį ir pojūtį: „Nesusidėk.“

V. Auginama ir šios kartos pamaina, vaizdžiai praminta „pamaldžiaisiais chuliganais“. Per jauni reformuoti

Bažnyčia, jie vis dėlto moka laikytis pamaldumo taisyklių, taisyklingais teiginiais įtikti susižavėjusiems mokytojams ar auklėtojams, o, atsiradus progai, pvz., stovykloje, „revizuoti“ kaimynų sodus.

VI. Įvairių grupių dvasiškumas gali skirtis, teologija būti drąsesnė ar nuosaikesnė, bet tai nekliudo jaunimui lankytis pas vienus ir tuoj pat klausytis kitų. Šitos savybės lietuvių katalikams galėtų pavydėti kolegos Europoje, kurie, eksportuodami savo tradicijas, neabejotinai pažangias, atsiveža ir skilimų bei uždarumo. Štai vienoje parapijoje užsieniečių įkvėpta grupė, panorusi giedoti savo giesmes, o ne dainuoti pagal „Visos Bendruomenės“ partitūras, tuoj gavo įsakymą rinktis: jei mūsų vardas, tai ir mūsų giesmės, ir visa kita tvarka! Atsisakiusi „dvasinės firmos“ ženkle grupelė gyvuoja toliau. Matyt, malda juos padarė atsparius, nes paprastai liturginė diktatūra nuo bažnytinės veiklos atgraso ilgam laikui.

VII. Tik neprisidedant prie katalikiškų grupių galima išvengti svetimų žmonių (o taip, autoritetingų!) įsakmių patarimų, kaip dera rodytis, kuo privalu užsiimti, kam reikia paklusti. Tada neteks teisintis prieš sukurstytus parapijiečius, iš sakyklos nuskambėjusį žodį priimančius kaip paties Viešpaties. (Krikščionio pašaukimas, matyt, skatina glaustis prie Bažnyčios, priimant visokius pažeminimus, ir tai duoda gausių vaisių. Bet čia neteikiame pamokymų dvasinei kelionei, o tik spėliojame, kas atstumia jaunimą nuo katalikiškų organizacijų.)

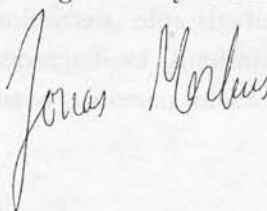
VIII. Pajutus užsienio kapitalų saldybę, ne vienai katalikiškai organizacijai nesiseka tvarkyti finansus be dokumentų. Na, tai niekis, nors jos baudžiasi ugdyti pilietiškumą ir sugebėjimus orientuotis pasaulietiniame gyvenime. Šiaip gražu būtų iš anksto išsklaidyti (šįsyk) prigimtinį įtarumą, o kai pinigai pradedami dalyti pagal „partiškumą“, ištikimieji, sukandę dantis, išveria, negi kas norės lįsti ir painiotis į susiklosčiusias „įtakos sferas“? Pagaliau pinigai ne vienam pasirodo kaip veiksmingiausia Bažnyčios įtakos priemonė. Jaunimo atstovai susitikime su vienu vyskupu išklojo maždaug taip: reikią pinigų, už juos prie parapijų įsisteigsiančios bendrovės, o šių pelnas atiteksias Bažnyčiai, ir ji galėsianti plėsti savo veiklą. Puiki priemonė išbaidyti begalybės trokštančias širdis!

IX. Katalikiškose organizacijose ar grupėse nuolat skambant nuoširdiems ar pusiau priverstiniais (norisi neatsilikti nuo draugų!) pasiryžimams, mylimų lyderių paraginimams, netrunka atsirasti gražus noras „viską daryti Dievo garbei ir Jo Karalystės plėtimui“. Tik nežinia dėl kokių vaizduotės spragų tas darbas sutraukiamas į maldingas praktikas ir sukinėjimąsi organizacijos reikalais. Tradicinis pamokslų kvietimas „neužmiršti dvasios“, pridurtas prie jauno tikėjimo įkarščio, kartais taip susuka galvą, kad atsivertimo vardas veikiau teiktinas atsitokėjimui, sugrįžimui prie „nedvasingų“ užsiėmimų ir draugysčių. Baugu sutikti jauną misionierių, iš anksto žinantį, koks menkas tamstos tikėjimas, kokiomis priemonėmis jį išauginti ir kaip, ilgai nelaukus, paragauti Rojaus vaisių. Tie, kurie atlaidžiai priima tokius veikėjus, pasijunta nejaukiai: „O kodėl negalima kitaip? ar būtina man atitolti nuo savo pomėgių ir užsiėmimų, kad galėčiau prisijungti prie šitos „šventosios draugijos“? argi būsiu mažesnis katalikas, jei nesielgsiu taip, kaip mane spiria?“

X. „Nėra vadovų; nėra, kas paglobotų moksleivius tarp pakilesnių renginių; nėra įžvalgių maldos grupių vedlių,“ - kur neišgirsi tokių skundų. Tačiau vadovauti išmokstama lyg ir greitai - keliskart pasidalijus truputį gąsdinančia, bet ir traukiančia atsakomybe. Gal labiau stinga ne mokovų, o kuo nors besidominčių žmonių, kurie norėtų drauge su kitais pasidžiaugti savo pastebėjimais, kurie bičiulystę pradėtų megzti ne tikėjimo ar kurios katalikiškos ideologijos (pats žodis koks baisus!) dogmomis, o bendru įkvėpimu? Tik gaila, kad organizacijų vadovus kartais priveikia pagunda pasijusti hierarchais, kurių darbas - laiminti, o ne skatinti iniciatyvas.

Kaip manote, gerbiamas Redaktoriau, ar ateinančiais metais bus galima ką nors išbraukti iš šio sąrašo?

Vilnius, 1995 m. gruodis

IŠ "MARIJOS GYVENIMO"

RAINER MARIA RILKE

APREIŠKIMAS MARIJAI

Ne angelo atėjusio (jį supranti)
ji nusigando. Šitaip ir kiti,
palinkę kambarį nakčia su mėnuliu
arba su vienu tik iš saulės spindulių,
mažai tenusigąsta, - tokiu ji laiku
nuo jo papiktinančios išvaizdos sutriko,
vargu ar nujautė, kaip angelui sunku
eit šiuo pavidalu. (O jei žinotume iš tikro,
kokia skausni ji buvo. Kartą girioj nekaltai
stebėjus ją, pajuto elnė gulinti, kad regi,
kaip virsta ir pati lig prigimties visos
gelmių į nesiporinantį vienaragį,
gyvūną tyrą iš grynos šviesos). -
Ne angelo atėjusio, tačiau kad jai kalba
prakalbo su jaunuolio veidu angelas arba
pasilenkė tiek, jog pavidalas, kurį matai,
žvilgsniu su jos žvilgsniu taip susidūrė,
lyg tuoj lauke pavirto tuštuma daiktai,
ir tai, ką milijonai nešėsi sužiuurę,
į ją įsiveržė: jinai ir jis tiktai;
kiek žvelgtum, reginys akims gėrėtis būtų,
ir ne kitur: žiūrėk - su juo vien ši vieta,
jis nusigando. Nusigando jie abudu.

Giedoti ėmė angelas tada.

MARIJOS APSILANKYMAS

Iš pradžių dar buvo lengva eiti,
dieviška skirtis žavingo kūno nešama

Rainer Maria Rilke
knygos „Das Marien-
leben“ viršelis. 1912

RAINER MARIA RILKE (1875-1926) gausioje kūryboje netikėtas ciklas „Marijos gyvenimas“, kurį sudaro penkiolika eilėraščių. 1912 m. jis parašytas vienu metu su visai skirtingo pobūdžio pirmosiomis „Duino elegijomis“ po tokių žinomų poezijos rinkinių „Valandų knyga“, „Vaizdų knyga“, „Naujieji eilėraščiai“ ir išleistas atskira knyga 1913 m. Čia vaizduojami svarbiausi Marijos pašaukimo momentai nuo gimimo iki mirties.

Beje, Rilke yra vienas mėgstamiausių popiežiaus Jono Pauliaus II rašytojų: „... esminė tikėjimo nauja - tai pats tikėjimo ir pasitikėjimo faktas. Neprilygstamas ir įstabus to pavyzdys yra Marija Apreiškimo momentu, ir tai nepaprastai ryškiai atskleidė R. M. Rilke poetiniame kūrinyje *Verkündigung* (Apreiškimas), įtrauktame į garsųjį lyrinį ciklą *Das Marienleben* (Marijos gyvenimas). Tikėdami ir pasitikėdami duodame Dievui atsakymą į Jo žodį“ (Jonas Paulius II. *Žengiant per vilties slenkstį*. - V., 1995. - P. 150)

Iš vok. k. vertė Jonas Juškaitis.

kartais jautės tik bekopiant greitai, -
ant kalnų Judėjos ildama

ji sustodavo. Bet ne šalis,
o aplink pačios pilnumas plyti;
juto ji neperžiangiamą dydį
pereidama per kalnų dalis.

Ir uždėti ranką ne ant savo
kūno skubino keliais plikais.
Ir jai priešais moterys lingavo
ir drabužiais lietės ir plaukais.

Kiekviena ties šventumos viršūne.
Ak, dar Išganytojas gėle
buvo jos lelijaiškame kūne,
bet Krikštytojas iš džiugesio, kad būna,
šoktelėjo krikšto motinų šalia.

APSIREIŠKIMAS PER PIEMENIS

Akis pakelkit, vyrai ten pas ugnį,
dangus beribis ir daugiau negu
jums, astrologai! Žvelkit, žaliadugnį
aš dangų jau žvaigžde nauja degu.
Esybę visą man šviesybė ugdė
tokia, jog skliauto maža jai, tegu
gilus jis. Leiskit savo buvime
šviest mano spindesiui, o tamsios širdys,
o tamsios akys, viltys išsipildys
tarytum naktys. Piemenys, eime,
aš jūs vienatvė. Bet erdvė man bus.
Nebenustebkit: duonmedis stambus
šešėlį metė. O, tas viskas per mane.
Jūs ir be baimės, jūs ir su žinia,
kaipgi dabar atrodo ateitis
ant jūsų žiūrinių veidų. Daug atsitiks
šioj didelėj šviesoje. Pasitikiu jums,
nes, jums patylint, jums patylomis
čia kalba viskas. Sako kaitros, lietūs,
grandinė paukščių, vėjas ir net jūs,
tiesaus tikėjimo, nė vienas nesijus
puikesnis, tuščiagarbis. Kam palietus,

krūtinėse nelaikote, kad tuo, kas teko,
kankintumėt jas. Kaip jo džiaugsmas teka
per angelą, taip žemės pareiga
per jūsų širdis. Jei pradėtų degt staiga
erškėčių krūmas - cherubinais suplasnos:
pašaukt galėtų, Amžinasis iš liepsnos,
jei vaikštinėt pas saugomąją bandą
ateitumėt, nesistebėtumėte ja ramia:
veidais parpuolę melstumėtės ir žeme
vadintumėt, ko esat nusigandę.

Bet šitai buvo. Nauja tuoj visu,
pasauliu plis ir grumsis už jo dydį.
Kas mums erškėčiai: Dievas iš tiesų
Mergelės iščiose. Šviesa esu
aš jos jaunatviškumo, kurs jus lydi.

KRISTAUS GIMIMAS

Jei nebūtum patikli, kaip tau galėtų vykti
kas apšviečia naktį ties visais laisvais?
Žvelk, tai Dievas, kurs žmonėms parodė pyktį,
per tave ateina būt kaip su savais.

Ar tu jį didesni vaizdavais?

Kas didybė? Jis per viską ranką kelia,
didingumai tiesiai perbraukti nublės.
Net žvaigždė neturi tokio kelio,
tu matai, garbės išminčiai didelės,

ir jie sunkiai neša prie sterblės

tau turtus, didingesniems tausoję,
ir nustebinta esi gal dovanų, -
bet žiūrėk: visas pranoks sterblė tavoji,
jau dabar lygių nėra jai nė vienu.

Visą ambrą iš anapus vandenu,

visą auksą, smilkalus ir mirą,
apsvaigina, kol atsitaisai:

visa tai akimirksniui apžyra
ir galų gale apgailima visai.

Bet (išvysi): džiaugiasi Jisai.

POILSIS BĖGANT Į EGIPTĄ

Juos, kur bėgo net uždusdami
iš naujagimių žudynių vietos,
o, keliai padarė tolimi
didelius ir dar nepastebėtus.

Sunkiai tirpo išgąščiai, užgulę
širdį, atsisukti atgalios,
ir pavojuos veržės jie ant pilko mulo
per miestus kelionės atkaklios;

nes maži plačiam krašte - kone

niekas, - milžinės šventovės kilo, tartum išduoti
visi dievaičiai skilo
ir prarado prasmę kelione.

Argi apsilankymą aplinkui
pasitiktų viskas piktumu?
Ir savęs baugu bus keliauninkui,
tik be galo Kūdikiui ramu.

Visgi jiems reikėjo valandėlę
atsisėsti. Eina ir staiga -
medis: nors ne kelio pabaiga,
jis prieš juos kaip tarnas pasikėlė:

ir nusilenkė. Tas, kur kvapnia
karūna kaktas apvainikavo
faraonams mirusiems per amžius savo,
lenkės. Naują žydintį vainiką žavų
jautė jis. Ir jie sėdėjo lyg sapne.

DVI ŠIUOLAIKINĖS ŽMOGAUS PRIGIMTIES TEORIJS

**Paradoksali biheviorizmo ir humanistinės
psichologijos sąsaja**

DALIA KATILIŪTĖ-BOYDSTUN

Žmonių tarpusavio elgesys, jų organizacinės struktūros ir procesai, valdymo metodai ir įstatymai pagrįsti jų kaip individų ar tuometinės visuomenės universaliuos žmogaus prigimties prielaidomis - jų žmogaus prigimties teorija. Pavyzdžiui, jei dominuojanti visuomenės prielaida tokia, kad žmonės iš prigimties tinginiai ir savanaudžiai, tai jos valdymo sistemose bus įkomponuota stiprių kontrolės elementų, verčiančių žmones dirbti ir neleidžiančių jiems piktnaudžiauti aplinkybėmis. Jei asmuo daro prielaidą, kad žmonės iš prigimties geri ir teisingi, tai, susitikęs nepažįstamą asmenį, jis tikės, kad šis bus geras ir teisingas, iš anksto bus linkęs sutiktuojai pasitikėti, jo atžvilgiu bus geranoriškai nusiteikęs, maloniai elgsis.

Čia gali kilti prieštaraujama mintis. Juk žmonės įvairūs: vieni - tinginiai, kiti - darbštūs, vieni - savanaudžiai, kiti - altruistai. Kaipgi galima visus vienaip apibūdinti? Visų elgesio vienaip tikrai negalima apibūdinti. Tačiau elgesys yra sąlygojamas ir prigimties, ir aplinkos. Prigimtis - tai visa, su kuo žmogus ateina į pasaulį: pagrindiniai poreikiai, polinkiai, potencialai, o tuos dalykus dar galima dalyti į individualius polinkius bei apribojimus ir universaliuos (bendražmogiškus) poreikius bei potencialus. Kiekvienas turime savitų įgimtų ypatybių, bet visi, būdami žmonės, turime ir daug ką bendra. O aplinka - tai visa, ką žmogus patiria gyvendamas, kas jį veikia: maistas, užuovėja, santykiai, patirtys, išsilavinimas ar jo stoka, sėkmė ir ne-

sėkmė. (Žmogus ne tik aplinkos veikiamas, bet ir pats ją veikia. Jis kuria daiktus, idėjas, valdymo sistemas, nuostatas, elgesio normas, ir jo sukurtos sistemos, taisyklės, jo paties elgesys jau yra kito žmogaus aplinkos dalis, todėl daro kitam įtaką.) Taigi gali būti bendra žmogiška prigimtis, bet skirtinga patirtis bei aplinka, ir tie patirties bei aplinkos skirtumai gali paaiškinti elgesio skirtumus.

Tie, kuriems tenka artimai dirbti su žmonėmis, dažnai patirtimi bei aplinka aiškina skirtumus tarp matomo elgesio ir jų asmenišką žmogaus prigimties teorijos. Pvz., studentų bendrabučio vedėjas, manantis, kad žmonės iš prigimties nori sužinoti, suprasti, vystyti, susidūręs su studentu, besigilinančiu į mokslą, interpretuos jį kaip išreiškiantį tokią žmogaus prigimtį, o apie studentą, kuris tik „laksto ir kvailioja“, sakys, kad tai nelaimingas per didelės kontrolės produktas. Toks vedėjas norės, kad studentams būtų suteikiamos geros sąlygos gyventi ir mokytis ir kuo daugiau laisvės. Kitas tose pareigose, manantis, kad žmonės iš prigimties savanaudžiai hedonistai, pilni pavojingų aistrų ir sau bei visuomenei žalingų polinkių, interpretuos nesimokantį ir šėlstantį studentą kaip išreiškiantį neapvaldytą prigimtį, o studentas, besigilinantis į mokslą, jam bus tinkamos kontrolės pasekmių pavyzdys. Toks vedėjas labiau rūpinsis taisyklėmis ir priežiūra bei kontrolės priemonėmis. Tie patys reiškiniai, skirtingų prigimties teorijų fone skirtingai interpretuojami, veda į skirtingas išvadas ir elgesį.

Lietuvoje gyvename laikotarpį, kuriuo aplinkos (turiu mintyje buvusios sovietinės sistemos) įtaka neišvengiamai formavo ir žmonių elgesį, ir žmogaus

DALIA KATILIŪTĖ-BOYDSTUN (apie ją žr. Naujasis židinys. - 1993. - Nr. 10. - P. 43) šį straipsnį specialiai „Naujam židiniui“ parašė praėjusią vasarą lankydamosi Lietuvoje.

prigimties teorijas. Dabar tuos įpročius, sampratas, teorijas reikia permąstyti ir kai ką galbūt keisti. Bet kyla pagunda arba pasiduoti inercijai, nes keisti sampratas ir elgesį sunku, arba greitai prisiimti tai, kas oponuoja buvusiems įpročiams ir galvosena. O juk ne visos alternatyvos vienodai vertingos. Tad verta apsvarstyti visuomenėje vyraujančias žmogaus prigimties teorijas ir pamėginti įvertinti jų filosofines prielaidas ir visuomenines pasekmes.

Žmogaus prigimties teorijos gali kilti iš įvairių šaltinių. Vienas svarbus šaltinis - psichologijoje išvystytos ir po to išpopuliarintos asmenybės teorijos. Nemanau, kad šis priežastinis ryšys vienkryptis. Išpopuliarintos asmenybės teorijos veikia visuomenę, bet ir jos pačios bent iš dalies yra reakcijos į tuometines visuomenines nuostatas ar kitas ankstesnes teorijas. Taigi įtaka abipusė. Nesigilindama į tai, kuri įtakos kryptis pagrindinė, manau, kad neišvengiamai egzistuoja santykis: teorijos formuoja visuomenės galvosena, o visuomenės galvosena daro įtaką teorijų formavimuisi. Teorijos, neatitinkančios laiko dvasios, dažnai tampa nepastebėtos ar užmirštos.

Amerikai didelę įtaką darė dvi psichologijos kryptys: biheviorizmas ir humanistinė psichologija. Abi atitiko to laiko ir visuomenės nuotaikas, abi darė ir dabar tebedaro poveikį. Manau, verta su jomis susipažinti ir jas apsvarstyti, nes, man atrodo, abiejų pagrindinės prielaidos jau matyti ir Lietuvoje. O abi jos ir filosofškai problemiškos, ir gali turėti Lietuvoje, kaip yra turėjusios Amerikoje, neigiamų visuomeninių pasekmių.

BIHEVIORIZMAS

Biheviorizmas remiasi eksperimentinės psichologijos tradicijomis. O eksperimentinės psichologijos, išsivysčiusios XIX amžiaus gale, filosofiniai pagrindai yra keturios giminingos tuometinės intelektualinės srovės: materializmas, empirizmas, pozityviz-

mas ir evoliucionizmas. Materializme pasaulis suvokiamas kaip susidedąs vien iš medžiagos (materijos) ir energijos kaitos. Empirizmas - doktrina, anot kurios visas tikras žinojimas kyląs iš juslių. Pozityvizmo pagrindinė nuostata ta, kad moksliniai teiginiai yra prasmingi tik jei juos galima patikrinti stebėjimo duomenimis. Evoliucionizmas, imliai pasisavinęs Darwino evoliucijos teoriją, turi gilesnes šaknis, būtent Auguste'o Comte'o teoriją: civilizacija vystosi, pereidama tris etapus - teologinį, metafizinį ir pozityvistinį. Teologiniame etape reiškiniai interpretuojami dievų arba dvasių veikimu. Metafiziniame ieškoma „esmių“ ar „galių“. Pozityvistiniame etape, kuriame esanti dabartinė Vakarų civilizacija, prasmė glūdi ne reiškinuose, bet santykiuose tarp reiškinų¹.

Biheviorizmas taip pat buvo stipriai paveiktas specifinės amerikietiškos XIX amžiaus gale ir XX amžiaus pradžioje vyravusios filosofinės srovės - pragmatizmo. Charles Peirce susumavo pragmatizmo pagrindinę mintį teigdamas, kad virš visko svarbiausia yra apsvarstyti, kokios gali būti teorinio samprotavimo praktiškos pasekmės, ir kad galų gale tų pasekmių suvokimas sudaro teorinių sąvokų centrą². Svarbu ne kas yra tiesa, bet kokios būtų vienokio ar kitokio mąstymo pasekmės, kaip būtų naudingiau galvoti ir kalbėti.

Prancūzų enciklopedistą D'Holbachą, rašiusį: „jei žmogus mano esąs laisvas, jis tik demonstruoja pavojingą iliuziją ir intelektualinę silpnbę; atomų struktūra jį formuoja, jų judesiai jį stumia pirmyn; nuo jo nepriklausomos sąlygos nustato jo prigimtį ir nurodo jo likimą“³, galima laikyti tiesiog biheviorizmo šaukliu.

Nors biheviorizmo pradininku laikomas John B. Watson, žymiausias ir didžiausią įtaką padaręs biheviorizmo atstovas yra Burrhus Frederic Skinner. Skinner (1904 Susquehanna, Pennsylvania - 1990 Cambridge, Massachusetts) nuo mažens turėjo nemažų mechaniko sugebėjimų ir mėgo kurti

¹ Miller G. A. *Psychology: The science of mental life*. - New York: Harper, 1962.

² Ayer A. J. *The origins of pragmatism*. - London: Macmillan, 1968.

³ Cit. pagal: Cassirer E. *The Philosophy of the Enlightenment*. - Boston: Beacon Press, 1955. - P. 69. (Visi straipsnyje cituojami vertimai - autorės.)

Aleksandra Jacovskytė. *Piešinys*. 1993

įvairius žaislus bei mechaninius įtaisus. Mokykloje ir gimnazijoje ypač domėjosi literatūra bei biologija ir jau skaitė kai kurias Darwino knygas. Baigęs *Hamilton College* ir poeto Robert Frost paskatintas, Skinner nusprendė mėginti rašyti poeziją ir beletristiką, bet, užsimojęs parašyti romaną, apsižiūrėjo neturįs ką pasakyti. (Savo beletristinius polinkius Skinner tik vėliau įgyvendino utopiniame romane *Walden Two*.) Nors ir mėgdamas literatūrą, Skinner nusprendė, kad joje labiausiai jį domina žmogaus elgesys, o į jį manė galėsiąs labiau gilintis studijuodamas psichologiją. Dar prieš įstudamas 1928 m. į *Harvard University* per literatūrą susipažinęs su Bertrand Russell raštais, o per juos ir su Ivan Pavlov refleksologija bei Watson biheaviorizmu, Skinner susidomėjo epistemologijos klausimais ir Harvarde susipažino su Ernst Mach raštais. Savo veikale *Die Mechanik in ihrer Entwicklung* (1883) Mach nurodė, kad mechanikos mokslo raida iliustruoja, kaip mokslas išsirutulioja iš istorijos tėkmėje vykstančios žmonių veiklos ir kad svarbu atskirti iš žmogaus patirties išsivysčiusius mokslo dėsnius nuo nereikalingų tuos dėsnius gaubiančių metafizinių klodų. Knygoje *Erkenntnis und Irrtum* (1905) Mach teigė, kad ir žmonės, ir gyvuliai panašiai susiformuoja sąvokas, kad ir žmonių, ir gyvulių elgesys sąlygojamas patirties ir kad ir žmonių, ir gyvulių elgesio pagrindinis bruožas yra reguliarus automatizmas⁴. Macho raštai padarė Skinneriui gilų įspūdį, jo įtaka matyti ir Skinnerio pozityvistinėse prielaidose, ir gyvulių elgesio tyrimų rezultatų apibendrintame taikyme žmonių elgesiui.

Anot biheaviorizmo pagrindinio teiginio, žmogaus kaip ir visų kitų gyvūnų elgesys keičiasi priklausomai nuo jo ankstesnio elgesio pasekmių: elgesys, kurio pasekmės asmeniui teigiamos (patenkinančios, malonios), bus kartojamas, o elgesys, kurio pasekmės neigiamos (nepatenkinančios, nemalonios, skaudžios), nesikartos. Kitokių elgesio priežasčių biheaviorizmas nepripažįsta. Elgesį sąlygoja tik

ankstesnė patirtis ir dabartinė aplinka, o asmuo - tai *tabula rasa*, ant kurios aplinka rašo savo istoriją.

Paviršutiniškai žiūrint, atrodo, kad biheaviorizmas nieko nesako apie žmogaus prigimtį. Watsono garsioje citatoje tvirtinama:

Duok man dvylika sveikų kūdikių ir mano nustatytą pasaulį, kuriame galėčiau juos užauginti, ir aš garantuoju, kad vieną atsitiktinai paėmęs taip jį išmokysiu, jog jis taps bet koku mano parinktu specialistu - gydytoju, advokatu, menininku, pramonininku ir net elgeta ar vagimi, nepaisant jo talentų, polinkių, sugebėjimų, pašaukimo ar protėvių rasės. [...] Elgesio formavimo bet kuria kryptimi galimybės yra kone be ribės.⁵

Skinner nepaneigia, kad yra tam tikrų išankstinių (anatominių, fiziologinių, genetinių) skirtumų tarp žmonių, bet juos jis laiko nesvarbiais.

Net jei būtų galima parodyti, kad kai kurie elgesio elementai veikiami to, kuriuo metų laiku žmogus gimęs, koks jo kūno tipas ar paveldėjimas, tas faktas menkavertis [...] praktiškai elgesio kontroliavimui, kadangi šiais dalykais neįmanoma manipuliuoti po asmens įsikūnijimo.⁶

Mat, jo manymu, vienintelis mokslui tinkamas kriterijus yra sugebėjimas prognozuoti ir kontroliuoti. Priimti elgesio paaiškinimą vien dėl to, kad tas paaiškinimas skamba racionaliai ar kad teiginiai vienas su kitu nesikerta, Skinneriui reiškia būti navišiam.

Be neesminės biologijos ir galingosios kontroliuojančiosios aplinkos, anot Skinnerio, daugiau visiškai nieko nėra.

Laisvas vidinis žmogus, laikomas atsakingu už biologinio organizmo elgesį, tai tik ikimokslinis

⁴ Smith L. D. *Behaviorism and Logical Positivism: A reassessment of the alliance*. - Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1986.

⁵ Watson J. B. *Behaviorism*. - New York: Norton, 1970 (1924).

- P. 104.

⁶ Skinner B. F. *Verbal Behavior*. - New York: Appleton-Century-Crofts, 1957. - P. 371.

pakaitalas priežasčių, atrandamų moksliniais tyrimėjimais. Ir visos šios alternatyvios priežastys randamos individo išorėje⁷,

taigi aplinkoje.

Tad, pasak biheviorizmo, išskyrus biologinius poreikius, prigimties arba visai nėra, arba ji yra, bet nesvarbi. Aktyvaus, sprendžiančio, kuriančio asmens biheviorizme nėra: žmogus - tik aplinkos formuojamas molis. Tas žmogus-molis, patyręs, kad tam tikri jo veiksmai veda į numatomas pasekmes, išmoksta taip elgtis, kad pasekmės būtų jam teigiamos, o ne neigiamos, ir tokiu pagrindu remdamasis reaguoja į savo aplinką ir kitus žmones, šitaip darydamas įtaką ir jų elgesiui. Bet kas lemia, kurios pasekmės bus laikomos teigiamomis, o kurios - neigiamomis? Pirmiausia vystymosi eigoje teigiamas esąs biologinių poreikių patenkinimas, o vėliau, kai individas išmoksta, kad egzistuoja ryšys tarp biologinių ir socialinių pasekmių, ir pastarosios gali tapti teigiamai arba neigiamai vertinamos. Šiuo atžvilgiu biheviorizmas iš esmės nesiskiria nuo Freudso psichoanalizės teorijos, kurioje irgi teigiama, kad žmogaus įgimtas pradasis *id* trokšta vien biologinių poreikių patenkinimo, ir tik vėliau tėvų ir visuomeninės patirties įtakoje išsivystę *ego* ir *superego* įgalina žmogų suvokti, kad tam tikras elgesys visuomenėje nepriimtinas ir kad, norint patenkinti *id* poreikius, reikia atitinkamai keisti savo elgesį.

Minties, vertybių, laisvės Skinner nepripažįsta, nebent kaip fikcijas, kurios išsivysto irgi aplinkos dėka. Motyvacijos požiūriu, biheviorizme žmogų galima prilyginti žiurkutei, siekiančiai pasitenkinti arba bent išlikti, vengiančiai nepasitenkinimo ar nemalonumo ir tai darančiai akiai, automatiškai, neatsižvelgiant į kitus, nebent kaip į savo tikslams naudingas priemones arba konkurentus, galinčius paveržti jos norimas gėrybes ir nuskriausti ją. Elgesys, vadinamas moraliu ar altruistišku, yra tik bausmių už kitiems nemalonių elgesį pasekmė: bijodamas

bausmės, žmogus išmoksta elgtis taip, kad kiti jam nedarytų nemalonių.

Klausdami, kodėl žmogus yra geranoriškas, pasišventęs, užjaučiantis, susirūpinęs visuomenės gerove, mes iš esmės tikriname, kokios bus jo elgesio pasekmės kitiems. O pasekmės, paaiškinančios geranorišką, pasišventusį, užjaučiantį ar visuomeniškai atsakingą elgesį, yra kontrkontrolės forma, ir kai jos nėra, nėra nė šių pasigėrėtinų elgesio elementų.⁸

Kaltinamas redukuojas moralumą į pastangas gauti iš kitų teigiamas pasekmes, Skinner atsako: „biheviorizmas neredukuoja moralumo į tam tikrus socialinės aplinkos bruožus, jis paprasčiausiai pabrėžia, kad moralus elgesys visada būdavo tų bruožų pasekmė“⁹.

Bihevioristiniame žmogaus prigimties modelyje gyvenimas yra džiunglės, kuriose visi grumiasi už būtį ir asmenišką pasitenkinimą. Bet Skinner mano, kad kai visi elgiasi tik pagal savo nuovoką, visiems yra sunku, o kai kurie ir gerokai nukenčia. Visuomenė nemoka nuosekliai ir sistemingai struktūruoti pasekmių sistemos, kad būtų galima išgauti norimą elgesį, tad reikalingi elgesio kontrolės specialistai - socialiniai inžinieriai, sugebantys išvystyti sistemingą elgesio kontrolės sistemą, kurioje priimtinas elgesys neštų asmeniui malonias pasekmes, o nepriimtinas - nemalonias, ir įgyvendinti ją¹⁰. Taip atsirastų visuomenė, kurioje visi tinkamai elgtųsi ir visi būtų patenkinti. Tokia kontroliuojanti sistema, aišku, neleistų žmogui pačiam apsispręsti, kaip elgtis, bet leistų elgtis tik taip, kaip patvirtina sistema, tačiau Skinneriui tai ne problema, o pageidautinas dalykas.

Autonomiškas žmogus - tai sąvoka, vartojama paaiškinti tam, ko negalime paaiškinti kitaip. Jį sukūrė mūsų nežinojimas, ir, augant mūsų supratimui, nyksta tai, iš ko jis sukomponuotas. [...] Tik jo atsakydami galime atsigręžti į tikrą

⁷ Skinner B. F. *Science and Human Behavior*. - New York: Macmillan, 1953. - P. 447-448.

⁸ Skinner B. F. *About Behaviorism*. - New York: Knopf, 1974. - P. 210.

⁹ *Ibid.* - P. 265.

¹⁰ Žr. Skinner B. F. *Beyond Freedom and Dignity*. - New York: Knopf, 1971; Skinner B. F. *Walden Two*. - New York: Macmillan, 1948.

šias žmogaus elgesio priežastis. Tik tada mes galime kreiptis nuo numanoma į stebima, nuo stebuklinga į natūralu, nuo neprieinama į valdoma.¹¹

Kitaip sakant, laisvė vis tiek tik iliuzija, visi mes - vienas kito sąmoningos ar nesąmoningos kontrolės produktai, tad neverta jaudintis. Verčiau stenkimės, kad ta neišvengiama kontrolė būtų tinkama, nešanti visiems geras, malonias pasekmes.

Kiekvienos mokslinės, o ypač psichologinės, teorijos vertinimas gali būti pagrįstas trim kriterijais. Vienas jų - tai, kiek tyrimų duomenys teoriją patvirtina ar bent jai neprieštarauja. Žmogaus prigimties teorijas tiesiogiai tikrinti beveik neįmanoma, nes žmogus nuo pat išikūnijimo jau daugiau ar mažiau veikiamas įvairių fizinių ir socialinių reiškinių. Bet lieka dar du kriterijai: kiek teorijos teiginiai vienas kitam neprieštarauja ir neveda į absurdiškas išvadas ir kokios jos išpopuliarinimo ir dėsnių įgyvendinimo visuomeninės pasekmės. Šiais dviem kriterijais mėginasi vertinti bihevizmo ir vėliau humanistinės psichologijos žmogaus prigimties sampratas.

Bihevizmas kaip elgesio technologija taikytas daug kur, daugiau ar mažiau sėkmingai. Ir Watson, ir Skinner mėgino taikyti bihevizmą mažų vaikų auginime, bet tai Amerikos visuomenėje faktiškai neprigijo. Pedagogikoje, ypač programuoto mokymo srityje, bihevizmo taikymas buvo sėkmingesnis. Viltys, kad mašinos/kompiuteriai galės atstoti gyvus mokytojus visose mokymo sferose, neišsipildė, nes komplikutesnėms sąvokoms, minties ir analizės vystymui, vertybiniam svarstymui jie netiko, tačiau programuotas mokymas, kai po kelių teiginių pateikiami klausimai ir grįžtamuoju ryšiu tuojau pat informuojama apie besimokančiojo atsakymų tikslumą, pasirodė efektingas mokant paprastų įgūdžių (abėcėlės, raidžiavimo, aritmetikos). Klasės elgesio kontrolei bihevizmo metodai Amerikoje irgi plačiai taikyti. Apskritai Amerikos pedagogikos metodams bihevizmas yra padaręs nemažą įtaką.

Klinikinėje srityje bihevizmą išvystyta „elgesio modifikacijos“ metodika naudojama kontroliuoti

Aleksandra Jacovskytė. Piešinys. 1993

ir keisti tokį disfunkcinį elgesį kaip rūkymą, nutukimą, asocialumą ir mokyti silpnavalius asmenis savitardos, o priešingai atsilikusius - tinkamo elgesio. „Elgesio modifikacija“ buvo daugelio kritikuojama kaip neetiškas būdas mėginti manipuliuoti žmonėmis ir kontroliuoti juos, todėl šis metodas taikytas tik griežtai apibrėžtomis ir prižiūrimomis sąlygomis, bet tokiomis sąlygomis jis yra buvęs efektyvus.

Amerikoje taip pat pastebėta, kad esama daug panašumo tarp bihevizmo išvystytų elgesio formavimo bei sustiprinimo programų ir pramonėje bei versle taikomų atlyginimo metodų. Bihevizminiai instrumentinės kontrolės metodai turbūt didžiausio atgarsio susilaukė pramonėje ir versle, kartais atnešdami išpūdingų ir sėkmingų rezultatų.

¹¹ Skinner, 1971. - P. 200-201.

Tačiau verta paminėti, kad ir čia biheviziorizmo taikymas susilaukė kritikos, nes, kritikų nuomone, vedė į dirbančiųjų eksploatavimą ir jų galvosenos bei vertybių deformavimą. Apie tai plačiau - kiek vėliau.

Ribota apimtimi biheviziorizmo metodai gali būti efektyvūs. Tačiau kai biheviziorizmas dedasi filosofine sistema, pretenduojančia į teisę kurti žmonių visuomenę, iškyla problemų ir loginėje, filosofinėje plotmėje, ir įgyvendinime. Čia norėčiau iškelti tris tokias tarpusavyje susijusias problemas: vertybių klausimą, laisvės ir atsakomybės santykį, instrumentinės galvosenos pasekmes.

Kuriant bet kokią visuomeninę santvarką, iškyla klausimas, kokie bus tos santvarkos bendri tinkamo elgesio standartai, t.y. kokios bus pagrindinės vertybės. Biheviziorizme žmogus iš prigimties yra amoralus: jis neturi jokių vertybių ir išmoksta moraliai elgtis tik tada, kai aplinka apdovanoja jį už tinkamą elgesį ir baudžia už netinkamą. Tačiau jei žmogus iš prigimties jokių vertybių neturi, tai iš kur kyla net tos vertybės, kurios nulemia, koks elgesys bus laikomas tinkamu, o koks - ne?

Kadangi Skinner nepripažįsta nei Dievo, nei įgimto gėrio/blogio pažinimo, jam asmeniškai gera tai, kas individui neša teigiamas pasekmes, kas padeda išlikti, o bloga - kas individui neša neigiamas pasekmes. Visuomenėje vertybės išsivystančios automatiškai, kai jos nariai elgiasi taip, kad ta visuomenė išliktų, ir liaujasi elgėsi taip, kaip elgiantis jiems galėtų iškilti grėsmė. Skinnerio nuomone, negalima daryti skirtumo tarp moralinių ir nemoralinių visuomeninių santvarkų, tik tarp tų, kurios išliko, ir tų, kurios neišliko. Išlikimas esantis aukščiausia visuomeninė vertybė. Bet šiame teiginyje slypi dvi loginės problemos. Viena, toks teiginys reiškia, kad tik istorija, parodysianti, kas išliks, gali nustatyti, kas

vertinga, o kas - ne¹². Bet tokiu atveju, nors visuomenės elgesį ir reikia formuoti, dar nėra patikimų gairių, pagal kurias būtų galima nustatyti tinkamo visuomeninio elgesio standartus. Antra, tie, kurie formuoja visuomenės elgesį, irgi yra veikiami savo aplinkos, ir jų vertybinės nuostatos vien kartoja tai, ką jie patys iš savo patirtos aplinkos yra išmokę. Bet tada išeity, kad tai, kas yra, yra gera. O jei visa, kas yra, yra gera, tai, kaip pastebi Schaeffer, „bet kokia blogio sąvoka pasidaro arba nelogiška, arba triviali. [...] Ir tada jau nebėra jokių [moralinių] ribų tam elitui, kurio rankose glūdi [visuomenės] kontrolė“¹³. Iš čia jau atsiveria vartai į vienokią ar kitokią diktatūrą.

Diktatūros gali būti politinės-ideologinės arba ekonominės. Pirmuoju atveju valdžia sprendžia, kas žmogui naudinga, kokios turi būti visuomeninės vertybės, išvysto metodus joms pasiekti ir įgyvendina juos įstatymų bei bausmių sistema. Antruoju materialiniai resursai naudojami kontroliuoti žmonių elgesiui norint gauti pelno. Nors neapribotas tradicinis kapitalizmas atrodo labiau pagrįstas kontroliuojančiųjų naudos motyvu, o ideologinė kontrolė tariamai labiau pagrįsta visuomenės labo motyvu, dažnai ideologinė kontrolė naudoja ekonomines priemones, o ekonominė kontrolė vysto ideologiją sau pateisinti. Pagaliau jos abi susilieja į viena, nes abi pagrįstos žmogaus kaip nesugebančio save kontroliuoti savanaudžio samprata, abi skirsto žmones į kontroliuojančiuosius ir kontroliuojamuosius, abiejose kontroliuojamieji pasidalija į godumu ar baime motyvuotus paklusninius ir sukilėlius¹⁴.

Kai kam gali atrodyti nuostabu, kad Skinner, gyvendamas demokratinėje Amerikoje, išvystė teoriją, vedančią į diktatūrą. Bet jis vertino demokratiją ir nemanė, kad jos reikia atsisakyti, tik norėjo ne

kokią jį įsivaizdavo. Tik jo idėjos buvo įgyvendintos naudojant brutalią jėgą ir po to išsigimė, o Skinnerio *Walden Two* viziją apribojo demokratijos saistai. Kai kurios didžiosios Amerikos bendrovės iš tiesų buvo sukūrusios kad ir kuklesnio masto, ribotas totalitarines bendruomenes, iš kurių žmogus galėdavo pabėgti tik prarasdamas darbą ir pragyvenimą. Nors komunizmui būdingo religinio atspalvio jos neturėjo, mėginimo kontroliuoti nuostatas, laisvą nuomonių raišką ir elgesį būta beveik tiek pat, kiek ir sovietinėje santvarkoje.

¹² Sagal P. T. *Skinner's Philosophy*. - Washington, DC: University Press of America, 1981.

¹³ Schaeffer F. *Back to Freedom and Dignity*. - Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 1972. - P. 40.

¹⁴ Nenuostabu, kad kapitalistinio darbo eigai tvarkyti dažnai naudojami biheviziorizmo metodai tokie panašūs į efektyviausius sovietinio valdymo metodus. Ir Marx, kaip Skinner, žmogaus prigimtį laikė savanaudiška; ir jis nurodė, kad elgesį labiausiai sąlygoja socialinės struktūros; ir jis norėjo sukurti utopiją, kurios tikslas, bent iš pradžių, buvo žmonių gerovė, bent tokia,

chaotiškos, o sistemingai tvarkomos demokratijos. Sistemingas tvarkymas, jo nuomone, nepanaikintų demokratijos, nes, pasak jo, gyvenime neišvengiamai vykdoma ne tik kontrolė, bet ir kontrkontrolė: kontroliuojantieji patys kontroliuojami kontroliuojamųjų, pastariesiems savo elgesiu ir prieinamomis priemonėmis išreiškiant arba pasitenkinimą, arba nepasitenkinimą kontroliuojančiųjų tvarkymo pasekmėmis. Tai, jo manymu, ir esanti tikroji demokratija. Skinner, atrodo, neižvelgė, kad ne visų kontroliavimo galimybės vienodos. Kontroliuojantieji, kaip matome Lietuvoje ir kaip prognozuotų pati Skinnerio teorija, yra motyvuoti neprarasti kontrolės jiems teikiamų teigiamų pasekmių, todėl linkę riboti kontroliuojamųjų žinias, įgūdžius, jiems prieinamas metodikas ir šitaip išvengti efektyvios kontrkontrolės.

Skinnerio teigimu, žmogaus laisvė yra iliuzija, kurios reikia kuo greičiau atsikratyti, nes elgesio priežastys yra vien socialinės aplinkos sutvirtinimai ar bausmės. Bet jei taip, tai ir šventieji, ir nusikaltėliai irgi yra tik savo aplinkos padariniai, ir pirmųjų nėra ko vertinti ar gerbti, o antrieji neatsakingi už tą aplinką, kuri privedė juos prie nusikaltimų. Kadangi laikyti žmogų atsakingu už priverstinį, neišvengiamą veiksmą būtų pasityčiojimas, o veiksmas yra neišvengiamas, pati atsakomybės sąvoka pasidaro absurdiška¹⁵.

Daugumai amerikiečių laisvos valios ir asmeniškos laisvės paneigimas yra nesąmonė, todėl, nepaisant Skinnerio pastangų savo mintis populiarinti, šis bihevizmo aspektas susilaukė beveik vien neigiamų atgarsių. Tačiau galima kalbėti ne tik apie esminį laisvos valios nebuvimą, bet ir apie jos veikimo galimybių apribojimą stipriai kontroliuojančioje aplinkoje. Tokią padėtį esu mačiusi kai kuriose Amerikos pramonės ir prekybos bendrovėse. Remdamiesi tradiciniais dirbančiųjų valdymo metodais, viršininkai daro sprendimus, o pavaldiniai

juos tik įgyvendina. Kraštutiniais tokio valdymo atvejais net specifinis elgesys ir judesiai būna nustatyti, o dirbančiajam lieka tik pasirinkti - vykdyti ar ne. Nepaisant tokio sprendimų apribojimo, neretai atsitinka, kad, darbo rezultatams būnant nepatenkinamiems, viršininkas dėl to kaltina dirbantįjį. Dirbantysis ne visada sugeba įvardyti, kur čia stokojama logikos, bet vis vien jaučiasi neteisingai apkalintas ir pyksta ant viršininko.

Pastaruosius porą dešimtmečių didžiosiose Amerikos bendrovėse šį sprendimo galimybių ir atsakomybės santykį pradėta aiškiau suprasti ir keisti ne mažinant dirbančiųjų atsakomybę, o stiprinant darbo principų, eigos bei galimų pasekmių mokymą ir mažinant elgesio kontrolę. Čia kaip tik kryptama nuo bihevizmo teiginio, jog, norint reikiamo elgesio, reikalingas tik mechaninis elgesio sustiprinimas, ir labiau pabrėžiama supratimas, laisvė ir atsakomybė. Manau, tai vertėtų įsidėmėti ir Lietuvos švietimo bei darbo tvarkytojams.

Jei visuomenėje vyraujančiu žmogaus prigimties supratimu žmogus iš esmės savanaudis, tai kiekvienas žmogaus poelgis iš anksto kitų interpretuojamas kaip motyvuotas asmeniškos naudos ir pasitenkinimo. O manydamas, kad kiti paiso tik savo pasitenkinimo, kiekvienas drauge mano, kad kitas juo nepasirūpins, nebent jam tai būtų naudinga, todėl kiekvienas pirmiausia turįs rūpintis savimi. Amerikoje paplitęs posakis „*You have to look out for number one*“ („Reikia rūpintis svarbiausiuoju“, t.y. savimi) nurodo ir ką kiti daro, ir ką pačiam reikia daryti. Susidaro tartum užburtas ratas, kuriame prielaidos veda į elgesį, patvirtinantį tas prielaidas, iš kurių elgesys ir kilo.

Instrumentinė motyvacija, pagal kurią kiekvienas veiksmas suvokiamas kaip priemonė kokiam nors tikslui pasiekti, o ne kaip savaime prasmingas, vertingas, kilnus, man atrodo, neišvengiamai veda į utilitarinę galvosena, kurios esmė - daiktų, įvykių,

argumentą. Jei žmonės nesugeba savarankiškai kontroliuoti savo elgesio, jie negali nė sąmoningai formuoti ir kontroliuoti savo visuomeninės aplinkos. (Cit. pagal: Cosgrove M. P. B. F. *Skinner's Behaviorism*. - Grand Rapids, MI: Zondervan, 1982. - P. 136.)

¹⁵ Pasak Skinnerio teorijos, ir jo paties teiginiai - tai tik jo aplinkos padariniai; jei ji formavusi aplinka būtų buvusi kitokia, dabar jis galbūt argumentuotų už laisvę, o ne prieš ją. Bandura pastebi: „Tvirtinimas, kad žmonės yra kontroliuojami vien išorinės aplinkos, ir reikalavimas, kad jie tą aplinką keistų naudodamiesi elgesio technologija, griaua pagrindinio teiginio

reiškinių, patirties, mokslo ir žmonių vertinimas pagal jų naudą. Amerika dažnai ir teisėtai kaltinama vartotojiškumu, bet man atrodo, kad ir Lietuvoje tokių pavyzdžių netrūksta. Anksčiau mokslas turėjo tarnauti sistemai. Literatūra ir menas privalėjo auklėti žmones pagal partijos nurodytus tikslus. Pats žmogus buvo gamybos įrankis sovietinės visuomenės gerovei. Kas tiems tikslams netarnavo, tas buvo nevertinga. Dabar sovietinio kolektyvizmo atsisakyta, bet utilitarinė galvosena, man atrodo, nemažai kur išliko. Anksčiau viskas turėjo tarnauti Partijai, dabar daug kam viskas - įskaitant ir žmogų - tik tiek vertinga, kiek padeda asmeniui pasiekti norimus tikslus.

Utilitarinėje galvosenoje, susietoje su instrumentine individo motyvacija, tikslai paverčiami priemonėmis, o pasekmės - tikslais. Pavyzdžiui, gydytojo darbo tikslas, rodos, turėtų būti ligonio pagydytas, o gydymo pasekmė asmeniui - atlyginimas. Nors pasekmė maloni, pagrindinis veiksmo tikslas, įprasminantis veiklą, yra nauda kitam - ligoniui. Bet jei tikslas paverčiamas tik priemone, o pasekmė - tikslu, tai gydytojas dirba dėl pelno, o ligonio pagydytas tampa tik priemone tam tikslui pasiekti. Šiuo atveju gydytojas labiausiai rūpinasi savo kišene, o ne ligoniu, ir dažnai tik baimė, kad neatidžiai gydomas ligonis ar jo šeima patrauks gydytoją į teismą, ir jis nukentės (tokių atvejų Amerikoje aibės), priverčia gydytoją atidžiai ir atsakingai rūpintis ligoniu. Mokytojas, kurio pagrindinis tikslas - ne mokinių išmokymas, o alga ir geros darbo sąlygos, mokslininkas, kuriam svarbu ne išmanymas, o titulai ar prestižas, darbininkas, kuris paties darbo nevertina, o tik stengiasi kuo mažiau dirbdamas gauti algą, - tai vis utilitarinės galvosenos ir instrumentinės motyvacijos pavyzdžiai. Tokių pavyzdžių galima rasti bet kurioje visuomenėje. Bet platinant sampratą, kad žmogus iš prigimties yra tik asmeniško pasitenkinimo ieškotojas, ignoruojant, kad tas elgesys galėjo turėti ir kitą, su asmeniška nauda nesusijusį tikslą, jau įtaigojama, kad tik hedonistinės elgesio pasekmės gali būti tikrosios elgesio priežastys, o visos kitos priežastys - vien veidmainystė.

Prieš kurį laiką klausiausi, kaip *DePaul University* teologijos profesorius aiškino verslo ir etikos suva-

žiavimo dalyviams, jog versle moralus elgesys apsimoka, nes ir darbininkai, ir pirkėjai tokiu verslininku ir tokia firma pasitikės, o jos apyvarta ir pelnas didės. Prieš porą metų viename Lietuvos leidinyje skaičiau, kad krikščionybė atnešusi Europai kultūringus, humaniškus visuomeninio gyvenimo pagrindus ir kad dabar, kai Lietuvoje kultūros lygis labai smukęs ir žmonės „dehumanizuoti“, reikia vėl grįžti prie krikščionybės. Abiem atvejais galutinai svarbu ne etiškas elgesys ir ne Dievas, bet nauda bendrovei ar visuomenei. O jei norimieji tikslai nebus (greitai) pasiekti? Ar tada ir etika, ir krikščionybė pasidarys bevertės?

Per didelis pasiklojimas išorinėmis paskatomis ne tik vysto utilitarinę/instrumentinę galvosena, bet kartais ir žaloja savaiminę motyvaciją. Per vieną tyrimą darželyje vaikai buvo padalyti į dvi grupes, ir joms neduota progos vienai su kita bendrauti. Abiejose grupėse vaikams surengta po vienodą įdomų dailės užsiėmimą. Po jo vaikų klausta, ar jiems

Aleksandra Jacovskytė. *Piešinys*. 1992

patiko. Abiejose grupėse vaikai atsakė, kad labai patiko. Tada vienoje grupėje vaikams išdalyti saldainiai, „kadangi jie taip gerai piešė“, o kitoje saldainių nedalyta. Kitą dieną ir vienoje, ir antroje grupėje vaikų klausta, ar jie dar norėtų tokio piešimo. Grupės, kurioje saldainiai nebuvo dalyti, vaikai vėl norėjo piešti. O toje, kurioje už gerą piešimą buvo atlyginta, vaikai klausė, ar vėl gaus saldainių; gavę atsakymą, kad šį kartą saldainių nebus, jie jau piešti nebenorėjo¹⁶. Panašių tyrimų daryta įvairaus amžiaus grupėse ir rasta, kad tiriamiesiems atlyginus už veiksmą, laikomą savaime įdomiu ar vertingu, dažnai pasikeičia to veiksmo darymo prielaidų samprata, o jo įdomumas ir vertė jų akyse sumažėja¹⁷. Panašiai būna ir neigiamų veiksmų atvejais. Jei susivaldymo, nedarymo ko nors bloga priežastis yra vidinė moralinė nuostata, o paskui pabrėžiama, kad už tokį veiksmą bus griežtai baudžiama, savitvardos priežastis iš vidinės nuostatos virsta baismės baime.

Jei žmogus įsitikinęs, kad reikia tik savimi rūpintis, jei jis atsakingai, sąžiningai, dorai elgiasi tik iš godumo ar baimės, tai materialinėms pasitenkinimo galimybėms sumažėjus ar įstatymui ir policijos kontrolei sušlubavus, jis ima sauvaliauti, ir per visuomenę nusirita nusikaltimų banga. Lietuvoje tai vaizdžiai matyti. Vienos diktatūros formos pakeitimas kita negali esmingai pakeisti padėties. Net jei įstatymai dori ir įgyvendinami teisingai, bet pagrįsti savanaudiškos žmogaus prigimties samprata ir išorine kontrole, o ne švietimu ir vertybiniu auklėjimu, tai, kontrolės efektyvumui sumažėjus, rezultatai, manau, vėl bus tokie pat.

Stipri išorinė kontrolė taip pat gali žaloti santykius tarp žmonių. Pvz., Kipnis su savo studentais atliko tyrimus, kuriuose tiriamieji buvo mokomi įvairių įtakos darymo būdų: vadinamųjų „švelniųjų“ - aiškinimo, pasiklovimo šiltu santykiu, apeliavimo į užuojautą ir pan., ir „stipriųjų“ - žadėjimo atlyginti bei grasinimo nubausti. Taip buvo mokomi žmonės,

galintys pritaikyti šiuos metodus įvairioje socialinėje aplinkoje - darbe, mokykloje, šeimoje. Vienas ryškiausių tų tyrimų rezultatų buvo tai, kad įvairūs įtakos darymo būdai nelabai vienas nuo kito skiriasi trumpalaikiu efektyvumu, tačiau taikiusiuose „stipriuosius“ (bet ne „švelniuosius“!) būdus išsivysto polinkis į tą, kuriam padaryta įtaka, žiūrėti iš aukšto, su tam tikra panieka, jį nuvertinti¹⁸. Žinoma, asmuo, besijaučiantis nuvertintas, ima nemėgti to, kuris jį nuvertino, linksta ir jam mėginti daryti nemalonumus. Konfliktai tarp asmenų kyla ne tik iš varžybų dėl ribotų resursų, bet ir iš santykių emocinio atspalvio.

Kontrastas instrumentinei motyvacijai yra savaiminė motyvacija - daiktų, reiškinių, darbo, mokslo, žmogaus, Dievo vertinimas ne dėl to, kad jie veda į (asmeniui ar visuomenei) teigiamas pasekmes, bet dėl to, kad jie savaime vertingi. Tai sugebėjimas džiaugtis maloniomis pasekmėmis, bet nepaversti jų tikslais. Tai sugebėjimas domėtis, gėrėtis, grožėtis žmonėmis ir pasauliu, nemėginant jų pasisavinti ar pavergti. Bet bihevioristinėje žmogaus sampratoje tokie dalykai - tik iliuzijos, ir brandžiam žmogui jų reikia atsisakyti.

Skinnerio žmogaus prigimties samprata atitinka jo atliktų tyrimų duomenis. Bet tų tyrimų tiriamieji - daugiausia gyvūnai ar į labai apibrėžtas situacijas pastatyti žmonės. Tad jo teorinės išvados apibendrina žmogaus elgesį ir to elgesio priežastis daug plačiau, negu tyrimų apimtis leistų. Žmogaus elgesys įtakojamas išorinių sąlygų, bet gal ne visiškai. Žmogus kartais tikrai elgiasi kaip pasitenkinimo ir išlikimo siekianti žiurkutė, bet gal ne visada ir ne būtinai. Aklai įtikėjęs savo prielaidų teisingumu, Skinner užmiršo vieną pagrindinių empirinių mokslų dėsnų: empiriniuose moksluose negalima teigti, kad kas nors neegzistuoja, bet tik kad nėra duomenų tiriamam reiškiniui patvirtinti. Tuo jis panašus į sovietiško anekdoto gydytoją, sakantį: „Esu daręs

¹⁶ Lepper M. R., Greene D. & Nisbett R. E. *Undermining children's intrinsic interest with extrinsic reward: A test of the 'overjustification' hypothesis* // Journal of Personality and Social Psychology. - 1973. - Vol. 28. - P. 129-137.

¹⁷ Deci E. L. & Ryan R. M. *Intrinsic Motivation and Self*

Determination in Human Behavior. - New York: Plenum Press, 1985.

¹⁸ Kipnis D. *The Powerholders*. - Chicago: The University of Chicago Press, 1976.

tūkstančius operacijų ir niekada nesu radęs žmoguje sielos; vadinasi, jos nėra.“ Žinoma, jam atsakytume, kad ne tokiais metodais ji prieinama. Filosofas Elton Trueblood teisingai rašo: „[...] tikrasis mokslas yra labai nuolankus gamtos ir galutinių paslapčių aki-vaizdoje. Mokslas pateikia klausimus ir priima visokių reiškinius, nieko iš anksto nevertindamas. Teigimas, kad tikrosios realybės negalima suvokti kitaip kaip per jusles, tai jau išankstinis vertinimas. Ir tai nemoksliška“¹⁹.

Skinnerio žmogaus prigimties sampratoje nusižengiama empirinių mokslų dėsniams, bet tas pat daroma ir antroje Amerikoje išpopuliarėjusioje žmogaus prigimties sampratoje - humanistinėje psichologijoje.

HUMANISTINĖ PSICHOLOGIJA

Išsivysčiusi daugiausia kaip reakcija į Freudo ir Skinnerio niaurųjų determinizmą ir į Skinnerio siūlomus prievartaujančius metodus, humanistinė psichologija, kartais vadinama žmogiškojo potencialo psichologija, *human potential psychology*, pabrėžia žmogaus įgimtą polinkį augti, vystytis, tobulėti, jo esminį gerumą ir žmogaus laisvės ir autentiškumo svarbą. Jau iš to aišku, kad humanistinė psichologija gimininga ir Jeano Jacques'o Rousseau žmogaus prigimties sampratai, ir egzistencializmui. Nors humanistinės pakraipos psichologų nemaža, žymiausių yra Abraham Maslow ir Carl Rogers. Iš jų Rogerso raštai labiausiai yra paveikę amerikiečių galvoseną bei nuostatas ir Amerikos visuomeninius reiškinius, todėl rašysiu daugiausia apie jo teoriją.

Carl Rogers (1902 Oak Park, Illinois (Čikagos priemiestis) - 1987 La Jolla, Calif.) augo griežtoje, darbštumą pabrėžiančioje protestantiškoje šeimoje²⁰. Kai jam buvo 12 metų, šeima pirko ūkį, ir lankydamas gimnaziją jis irgi turėjo dirbti paskirtus

ūkio darbus. Baigęs gimnaziją gerais pažymiais, 1919 m. Rogers įstojo į *University of Chicago*. 1922 m. kaip delegatui jam teko vykti į Pasaulio krikščionių studentų federacijos konferenciją Kinijoje. Po to Rogers dar šešis mėnesius praleido Kinijoje ir artimiau susipažino su „įvairiomis religinėmis doktrinomis“. Minėdamas šį laikotarpį autobiografinėje esė, jis rašė: „[...] pirmą kartą išsilaisvinau iš savo tėvų religinių įsitikinimų“ (kursyvas mano - D. K. B.)²¹.

Baigęs universitetą istorijos bakalauro laipsniu, Rogers įstojo į *New York Union Seminary*, vieną liberaliausių to laikotarpio seminarijų Amerikoje. Ten su kitais seminaristais svarstydamas religinius klausimus ir abejones, jis pradėjo vystyti „savo paties gyvenimo filosofiją“²². Po to nutaręs, kad religija jam gali varžyti mąstymo laisvę, iš seminarijos išstojo ir įstojo į *Columbia University*. Ten susižavėjo Johno Dewey pedagogikos filosofija ir susidomėjo kliniki- ne psichologija. Klinikinių studijų pradžioje jis susidūrė su Freudo psichoanalizės teorija, tačiau ši Rogersui buvo nepriimtina, nes pabrėžė pasąmonės veikimą ir nuvertino sąmoningos savimonės vaidmenį žmogaus gyvenime. Pasak Freudo teorijos, žmogus ne visada supranta, kodėl jis vienaip ar kitaip elgiasi ir iš kur kyla kai kurie jo norai. Rogersui šitoks žmogaus modelis buvo nepriimtinas. Vėliau jis atmetė ir Skinnerio bihevizizmą kaip mechanistinį ir nužmoginantį, neduodantį žmogui apsisprendimo laisvės. Iš psichologų jam darė teigiamą įspūdį ir jį paveikė Ranko, Goldsteino, Maslow ir Sulivano raštai.

Dar nebaigęs doktorantūros, 1928 m. Rogers pradėjo klinikinį darbą, pirmiausia - su vargingai augusiais ir nusikaltusiais vaikais, o vėliau ir su kitokiais sutrikusiais asmenimis. Jo psichoterapijos ir asmenybės teorijos daugiausia kilusios iš jo klinikinės patirties, nors taip pat įdomiai atspindi ir jo paties vaikystės bei paauglystės patirtį ir problemas.

Anot Rogerso, pagrindinis bet kurios gyvos bū-

¹⁹ Trueblood E. *Philosophy of Religion*. - Grand Rapids: Baker, 1973. - P. 197.

²⁰ Sollod R. N. *Carl Rogers and the Origins of Client-Centered Therapy // Professional Psychology*. - 1978. - Vol. 9. - P. 93-104. Taip pat žr. Rogerso autobiografiją: Boring E. G. & Lindzey G.

[Eds.]. *A History of Psychology in Autobiography*. - New York: Appleton-Century-Crofts, 1967. - Vol. 5. - P. 343-384.

²¹ Rogers C. R. *Rogers, On Becoming a Person*. - Boston, MA: Houghton Mifflin, 1961. - P. 8.

²² *Ibid.* - P. 9.

tybės polinkis yra įgyvendinti savo galimybes, savo potencialą, augti ir vystytis, tapti tuo, kuo jis gali būti. Pvz., ramunės sėkla gali tapti ramune, ir joje jau slypi polinkis vystytis į ramunę, ne į rožę. Katės gemale jau slypi potencialas tapti kate, ne kale ir ne katinu, ir nuo pat pradžios tas gemalas jau natūraliai linkęs vystytis į katę, net tam tikros veislės, spalvos ir dydžio katę. O žmoguje šis biologinis polinkis turi specifinę psichologinę formą: žmogus siekia savęs įgyvendinimo (*self-actualization*). Nuo bendro polinkio įgyvendinti savo galimybes savęs įgyvendinimo polinkis skiriasi tuo, kad jame galimybių įgyvendinimo polinkis susijęs su asmens sąmoninga savimone. Tai polinkis vystytis taip, kad vystymosi kryptis sutaptų su jo suvokimu, kas yra tas žmogus, kurį asmuo vadina „aš“, kokie to „aš“ santykiai su kitais žmonėmis ir su pasauliu, kokie to „aš“ norai ir vertybės.

Rogerso teigimu, tik pats žmogus gali suvokti savo tikruosius polinkius ir galimybes. Tik jis gali žinoti, ko jam reikia, kad jis galėtų tinkamai vystytis. Tik jis gali žinoti, kurie jo aplinkos elementai jam naudingi, o kurie ne. Būdamas dar mažas, savo reakcijomis jis parodo kitiems, ko jam reikia. Pvz., jei kūdikiui reikia peno, jis teigiamai, su pasitenkinimu reaguoja į maistą, bet jei sotus, reakcija į maistą bus neigiama. Į glostymą, mylavimą, naujus žaislus vaikas reaguoja teigiamai, nes jie reikalingi jo vystymuisi. Į skausmą jis reaguoja neigiamai, nes tai susiję su jo organizmo žalojimu. Paaugęs žmogus ne tik reaguoja į aplinką, bet ir gali iš tų savo reakcijų spręsti, kas jam naudinga ir kas ne. Rogerso teigimu, kas žmogui teikia pasitenkinimą, tas jam reikalinga ir naudinga, o kas žadina nepasitenkinimą ar teikia nemalonumą, tas nenaudinga ar net žalinga.

Anot Rogerso, visiems žmonėms būdingi du poreikiai: poreikis būti teigiamai vertinamam kitų ir poreikis teigiamai vertinti pačiam save. Tačiau mėginant šiuos poreikius patenkinti, gali iškilti asmens vystymąsi žalojančių problemų. Mat, kadangi žmogui reikia kitų žmonių teigiamo vertinimo ar patvirtinimo, jis yra jautrus kitų jam svarbių asmenų nuomonei apie jį, ir ta nuomonė gali jį pa-

veikti. Tų kitų asmenų nuomonių apie save veikia mas žmogus vysto savimone - sau apibūdina, kas jis yra. O kad galėtų teigiamai save vertinti, jis elgiasi taip, kad jo elgesys sutaptų su savimone. Bet kad žmogus galėtų, pasak Rogerso, „tapti tuo, kuo jam reikia būti“, jam svarbių asmenų nuomonė apie jį ir tos nuomonės sąlygojamas jo paties elgesys turi sutapti su paties asmens tikraisiais poreikiais. O kadangi tik pats žmogus tuos poreikius gali suvokti, reikia, kad vaikystėje jam svarbūs žmonės būtų jį *besąlygiškai teigiamai vertinę* - ir jį patį kaip asmenį vertinę, ir jo mintis, jausmus bei elgesį priėmę kaip jam reikalingus ir vertingus, net jei jų nuomonė apie juos būtų skyrusis nuo jo. Tad, pasak Rogerso, vaikui galima paaiškinti, kokios gali būti jo elgesio pasekmės jam ar kitiems, bet barimas, elgesio ar dėl elgesio ir jo paties nuvertinimas ir mėginimas įtaigoti, kad kitokios sampratos ar kitoks elgesys būtų vertingesnis, jau sudaro sąlygiškumą.

Pasak Rogerso, jei asmeniui svarbūs žmonės (tėvai, mokytojai ir pan.) tik į kai kuriuos, bet ne į visus jo jausmus, mintis ir poelgius palankiai atsiliepia, jei jis gauna *sąlygiškai teigiamą vertinimą*, jo natūralioji ir, anot Rogerso, reikalingoji vystymosi eiga tampa iškreipta. Kadangi kitų žmonių nuomonė asmeniui svarbi, jis pradeda formuoti savo elgesį ir savimone pagal *vertės sąlygas*, išryškindamas tuos bruožus, kurie kitų teigiamai vertinami, ir nuslopinamas tuos, kurie kitų neigiamai vertinami. Bet kai žmogaus mintys, jausmai ar norai nesutampa su kitų vertinimu ir su sąlygiško vertinimo įtakota savimone, jame išsivysto neramumas ir gynybiškumas. Šis neramumas ir gynybiškumas, anot Rogerso, yra ženklas, kad socialiai įtakota žmogaus savimone ir įgimtos jo galimybės kertasi, o šitoks konfliktas, ribojas galimybių įgyvendinimą, veda į neautentišką, sužalotą gyvenimą ir į psichologines problemas.

Nors vaikystėje patirtos vertės sąlygos veda į neautentišką gyvenimą, anot Rogerso, žmogus, nors ir nelengvai, gali grįžti į autentišką būseną. Rogerso išvystyta nedirektyvioji terapija yra būdas žmogui terapiniame santykiyje patirti vaikystėje nepatirtą besąlygiškai teigiamą vertinimą. Tokioje terapijoje terapeuto pagrindinė užduotis - visiškai priimti kli-

entą ir vertinti jį tokį, koks jis yra (Rogers nevartoja žodžio „pacientas“ terapiniame santykiuje, vengdamas su šia sąvoka susijusių pasyvumo ir priklausomumo reikšmių). Jis turi duoti klientui visišką laisvę, įskaitant laisvę „pasirinkti tikslus, kurie yra socialūs ar antisocialūs, moralūs ar nemoralūs“²³, nes jei jie tuo tarpu ir būtų kitiems priešingi arba nemoralūs, tai tik laikinas reiškinys. Patyręs besąlygiškai teigiamą vertinimą, klientas per laiką pats savo noru išvystys savo tikslus ir užduotis, kurie ir jį patenkintų, ir kitiems nebūtų žalingi. Rogerso teigimu, jo kaip terapeuto patirtis patvirtinusi, jog, individą išlaisvinus iš gynybiškumo, „galima tikėtis, kad jo reakcijos bus pozityvios, perspektyvios, kūrybiškos“²⁴.

Rogers daro prielaidą, kad visi besąlygiškai teigiamai vertinto žmogaus norai yra geri, kad žmogaus prigimtis, jei tik ji nėra deformuota vertės sąlygų, linkusi vien į gerį.

Aš nepritariu gana dažnai sampratai, kad žmogus yra esmiškai iracionalus ir kad jo impulsai, jei jie nekontroliuojami, ves į kitų ir savęs paties naikinimą. [...] Vienintelė reikalinga impulsų kontrolė [...] tai natūralus vidinis vieno poreikio atsvertimas kitu ir radimas elgesio, nukreipto pagal tą vektorių, kuris labiausiai artimas visų norų patenkinimui.²⁵

Jo idealas ir nedirektyviosios terapijos galutinis tikslas - pilnai funkcionuojantis (*fully functioning*) žmogus - žmogus, kuris yra atviras visokiai patirčiai, kuris nevertina savęs ir savo elgesio jokiais išankstinėmis sąvokomis ar normomis ir todėl nėra gynybiškas, kuriam kiekvienas momentas yra naujas ir kuris kiekvieną momentą iki galo patiria. Toks žmogus vis labiau pasitiki savimi, savo reakcijomis, savo nuojauta, kas jam vertinga. Jis darosi vis labiau

autonomiškas ir nepripažįsta jokių išorinių autoritetų ar varžtų. Jis:

vis mažiau ir mažiau ieško kituose pritarimo ar nepritarimo, gyvenimo standartų, sprendimų ar pasirinkimų. Jis supranta, kad jo pasirinkimai glūdi jame pačiame; vienintelis jam svarbus klausimas yra šis: „Ar aš gyvenu tokį gyvenimą, kuris man teikia didelį pasitenkinimą ir kuris mane tikrai išreiškia?“²⁶

Ir lyg numatydamas būsimuosius kaltinimus, kad jo idealus, pilnai funkcionuojantis žmogus - tai egoistas, Rogers rašo:

Gali atrodyti, kad [savęs įgyvendinimas] tai savaudiškas ar asocialus kriterijus, bet jis toks nėra, nes intymūs ir geranoriški santykiai su kitais patiriami kaip aktualizuojantys (patenkinantys).²⁷

Rogers priešingas bet kam, kas varžo asmens laisvę ir autonomiją, ir ypač bet kokioms pastangoms nurodinėti žmogui, kas galima ir kas ne, koks elgesys vertingas ir koks ne, kas gera ir kas bloga. Anot jo, gėris kyla iš laisvo žmogaus vidinių sampratų ir išorinių sąistų nevaržomo elgesio, o blogis - tai natūralių žmogaus polinkių ir jo laisvės varžymo pasekmė. Tad aišku, kad Rogers nusistatęs prieš visus, kurie imasi formuoti kitų galvosena ir įtakoti jų elgesį: prieš tėvus, mėginančius pagal savo įsitikinimus auklėti vaikus, ir prieš visuomenines, ypač religijos bei švietimo įstaigas²⁸.

Viena pagrindinių humanistinės psichologijos kritikos atramų yra tai, kad Rogerso asmenybės teorija pagrįsta darbo su sergančiaisiais patirtimi. Nors kartais per didelis vargas ir poreikių patenkinimo ribojimas gali sukelti psichologinių problemų, ir kartais reikia, kad žmogus pirma pasirūpintų

²³ Rogers C. R. *Client-centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory*. - Boston, MA: Houghton Mifflin, 1951. - P. 48.

²⁴ *Ibid.* - P. 194. Ankstesni tyrimai tai lyg ir patvirtino, tačiau vėlesni parodė, kad nedirektyvioji terapija tik tam tikrais atvejais duoda teigiamų rezultatų. Žr. Parloff M. B., Waskow I. E. and Wolfe B. E. *Research on therapist variables in relation to process and outcome* // Garfield S. L. and Bergin A. E. [Eds.]. *Handbook of*

Psychotherapy and Behavior Change: An Empirical Analysis / 2nd ed. - New York: Wiley, 1978.

²⁵ Rogers C. R. *Rogers, On Becoming a Person*. - P. 194-195.

²⁶ *Ibid.* - P. 119.

²⁷ Rogers C. R. *Toward a modern approach to values: The valuing process in the mature person* // Rogers C. R. and Stevens B. [Eds.]. *Person to Person: The Problem of Being Human*. - New York: Pocket Books, 1971. - P. 15.

savimi, to negalima apibendrinti visiems. Antraip normalių žmonių psichologija tampa pagrįsta darbo su sergančiais patirtimi, o kaip tik dėl to Rogers kritikavo Freudą.

Rogers taip pat dažnai kaltinamas naivia fenomenologija. Klientų pasisakymus apie save jis priėmė kaip atspindinčius realybę, o ne kaip tos realybės interpretaciją. Bet ir paprasta introspekcija, ir daugelis psichologinių tyrimų liudija, kad žmogui dažnai labai sunku suvokti ir įvardyti savo tikruosius jausmus ir motyvus. Be to, natūralu tikėtis, kad klientas, kalbėdamas apie savo problemas, jų priežastis priskirs kitiems, o ne sau pačiam. Kaltės už savo bėdas atmetimas - labai jau dažnas žmogiškas reiškinys. Bet Rogers to neperprato ar, gal pats savo paauglystės priešgynumo neišaukęs, atsisakė tai suprasti.

Daugelis Rogerso teorijos sąvokų tokios plačios ir neaiškios, kad sunku jas tiksliai apibrėžti. Pvz., anot Rogerso, pats žmogaus organizmas žino, kokie jo įgimti poreikiai ir polinkiai, ir, jais vadovaudamasis, žino, kas jam ir fiziškai, ir psichologiškai naudinga. Bet taip ir lieka neaišku, kokios būtent yra tos žmogaus galimybės ir įgimti standartai, pagal kuriuos jis renkasi vieną ar kitą veiksmą, ir iš kur jie kyla. Atidžiai skaitant Rogerso raštus, susidaro įspūdis, kad tai gali būti kažkoks biologinis ar genetinis pradai, bet nieko konkrečiau tuo klausimu jis nerašo. Nepaisant to, ar pagrindas yra biologinis/genetinis, ar kažkokia įgimta kognityvinė savybė, jame turi būti ir žmonių giminei bendrų bruožų. Todėl neaišku, kodėl visą žmonių giminės patirtį reikia atmesti kaip individui nevertingą. O kai kurių tyrimų duomenys kelia abejonių dėl žmogaus įgimtų sugebėjimų pasirinkti, kas jam naudinga. Pvz., net tokiam paprastame dalyke kaip mityboje, jei vaikams leidžiama rinktis, ką valgyti, jie dažnai pasirenka tai, kas jiems skanu, o ne tai, kas sveika.

Teiginys, kad visi aplinkos neribojami, autentiški žmogaus norai yra geri, kyla iš prielaidos, kad

žmogus iš prigimties geras. Bet tos gerosios žmogaus prigimties gali būti dvi prasmės: kad žmogus iš prigimties linkęs daryti kitiems gera ir kad jis iš prigimties nelinkęs daryti kitiems bloga. Jei žmogus iš prigimties linkęs daryti kitiems gera, tai reikia kaip nors paaiškinti, iš kur kyla blogis pasaulyje. Rogers sakytu, kad tai blogų (vaiko laisvę ir polinkius varžančių) tėvų ir blogos visuomenės padariniai. Bet tai ne atsakymas į klausimą, o tik jo atidėjimas. Juk tie tėvai ar visuomenė - irgi žmonės. Tai iš kur prasidėjo blogis? O jei prigimties gėrio samprata reiškia tik tai, kad žmogus, siekdamas patenkinti savo poreikius, nėra iš prigimties linkęs daryti kitiems bloga, tai Rogers bus neatsižvelgęs į tai, kad žemės išteklių nėra beribiai, kad jų neužtenka visiems visų norams patenkinti. O jei dviems žmonėms „reikia“ to paties dalyko, tai koks dėsnis veikia tada? Rogerso teorija to nesugeba paaiškinti.

„Pilnai funkcionuojantis žmogus“ yra tas, kurio sąmoninga savimonė, jo „aš“, yra autentiška, o imitavimas, sekimas kitų pavyzdžiu, anot Rogerso, tolygus buvimui nelaisvu, neautentišku. Bet žmogui būdinga turėti įvairius tikslus ir užmojus, kurie kartais vienas su kitu kertasi. Kai kurie jų kyla iš šeimos, mokyklos ar religinio auklėjimo, kiti atspindi socialinės aplinkos, kultūros vertybes, dar kiti išsivystę iš jam svarbių asmenų nuomonių ir nuostatų. Bet kaip atskirti, kuris tų užmojų asmeniui autentiškas? Iš viso galima klausti: ar žmogus bet kada gali būti laisvas nuo bet kokių įtakų? Jei visas įtakas reikia atmesti, tai kas lieka? Ar iš viso kas nors lieka?

Rogers pripažįsta vertingu tik tai, kas natūraliai kyla iš žmogaus prigimties. Bet ir psichologinių, ir antropologinių tyrimų duomenys rodo, kad suaugusiųjų imitavimas yra vienas universalusių vaikystės reiškinių. Reiškiny, kuris yra universalus - randamas labai įvairiose ir skirtingose kultūrose, - paprastai laikomas natūraliu, sąlygotu ne kurios specifinės kultūros, bet pačios žmogaus prigimties. Bet,

arba tarsi jis būtų automatiška vaiko teisė, tad ir nevertas nei dėmesio, nei dėkingumo (žr. Harris Th. A. *I'm OK - You're OK*. - New York: Harper & Row, 1967). Rogerso priešiškus visuomeninėms, religinėms, švietimo įstaigoms aiškiausias kn. *Carl Rogers on Personal Power: Inner Strength and Its Revolutionary Impact*. - New York: Delacorte Press, 1977.

²⁸ Rogerso neigiamas nusistatymas tėvų atžvilgiu pastebimas įvairiuose jo raštuose, bet labiausiai ryškus jo sekėjų Eric Berne ir Thomas Harris sukurtoje transakcinėje analizėje, kurioje tėvai ir asmenyje internalizuotas Tėvas/Motina pavaizduoti kaip nepagrįstai reiklūs, kritiški, šiurkštūs. Teigiamas ir vertingas tėvų poveikis vaiko gyvenimui visai neminimas, tarsi jo nebūtų

pasak Rogerso, tokį elgesį turime laikyti nenatūraliu, nes sekimas vidiniu savo prigimties nurodymu vedas į autentiškumą, o imitavimas - į neautentiškumą. Rogerso supratimu, tik tai, ką pats žmogus suvokia, ką jis savyje išvysto, yra autentiška. Kitų nuomonės gali galioti tik jiems, ne kam kitam. Nepaisant to, Rogers aktyviai perša tam tikrą galvosena, tam tikrą gyvenimo būdą, šitaip prieštaraujamas savo paties pagrindinei tezei.

Daugelio Amerikos psichologų nuomone (dažnai tai minima net įvadinuose psichologijos vadovėliuose), humanistinė psichologija yra labiau religija negu mokslas, nes ji pagrįsta ne tiek aiškiais, empiriškai patikrinamomis sąvokomis, kiek asmeniškais įsitikinimais ir filosofinėmis prielaidomis. Pvz., Nye, šiaip jau labai nešališkai aptardamas Rogerso mintis, visgi rašo: „gali būti, jog [skaitytojas] turi iš anksto būti „tikintysis“, kad galėtų suprasti kai kurias Rogerso teorines sąvokas“²⁹. Vitz knygoje *Psychology as Religion: The Cult of Self-worship* („Psichologija kaip religija: Savęs garbinimo kultas“) aiškina: „kai Rogers rašo apie „besąlygišką savęs vertinimą“, kuris, anot Rogerso, yra idealioji žmogaus būseną ir kuris įvyksta, kai asmuo „save taip suvokia, kad jokia jo patirtis nėra daugiau ar mažiau jo vertinama negu bet kuri kita“, ir „individas save patiria kaip vertinimo centrą“, tai yra pamaldaus tikinčiojo įsitikinimo Dievo besąlygiška meile jam ir įsakymo žmogui stengtis ir Dievą besąlygiškai mylėti transformacija į [...] savęs garbinimą“³⁰. O Campbell, argumentuodamas grynai iš materialistinės pasaulėžiūros ir sociobiologinės perspektyvos, ilgame *American Psychologist* straipsnyje rašo, kad šių dienų psichologija „ne tik apibūdina žmogų kaip savanaudišką, bet [...] moko, kad jis toks turėtų būti“³¹. Visuomeninės tradicijos, įskaitant ir religines

tradicijas, jo nuomone, išsivystė dėl to, kad jos buvo reikalingos žmonijos vystymosi raidoje, ir „psichologai bei kiti visuomeninių mokslų specialistai turėtų [į tas tradicijas] žiūrėti su pagarba, tikėdamiesi, kad kada nors [...], kai jų teorijos pribręs“³², jie supras tų tradicijų vertę. Bet „psichologai daugiausia pritaria savęs patenkinimui, o ne tradicinei savitvardai“ ir „savo arogantišku įsitikinimu, kad dabartiniai psichologijos teiginiai - tai galutinės tiesos šiuo klausimu“, prisideda prie „nepaprastai vertingų visuomeninių saistų“ žlugdymo³³. Panašios kritikos yra ir daugiau³⁴.

Nors teorinių problemų Rogerso modelyje labai daug, ir daugelis jų buvo pačių Amerikos psichologų įvardytos, teorija, iš anksto teigiamai vertinanti bet kokį žmogaus norą, pateisinanti bet kokį elgesį ir išlaisvinanti žmogų iš atsakomybės už bet kokį blogį, visgi lieka patraukli. Nemažos dalies Amerikos visuomenės ji buvo su entuziazmu priimta ir per pastaruosius tris dešimtmečius joje paliko itin ryškius, dažnai neigiamus pėdsakus.

Humanistinės psichologijos idėjos turėjo didžiausią įtaką ir padarė bene daugiausiai žalos Amerikos švietimo sistemai. John Dewey, progresyvosios pedagogikos pradininkas, rašė: „paties vaiko instinktams ir galios teikia medžiagą ir duoda pradžią visam švietimui“³⁵. Jei būtų tik tuo apsiribota, tai dar nieko. Mokymasis tikrai sėkmingiausias tada, kai mokojoji medžiaga atitinka besimokančiojo sugebėjimus ir sutampa su asmens polinkiais bei jau turimomis žiniomis. Bet kadangi, anot Dewey, praeitis yra tik klaidų rinkinys, o vaikas - tai raktas į ateitį, jis „turi būti išlaisvintas iš pasaulio priespaudos ir visko, kas kultūros aparate negyva“³⁶.

Rogersui, universitete „išsilaisvinusiam“ iš savo tėvų religinių įsitikinimų, Dewey idėjos labai tiko.

²⁹ Nye R. D. *Three Psychologies* / 2nd ed. - Monterey, CA: Brooks/Cole Publ., 1981. - P. 173.

³⁰ Vitz P. C. *Psychology as Religion: The Cult of Self-worship*. - Grand Rapids, MI, 1977. - P. 79-80.

³¹ Campbell D. T. *On the Conflicts between Biological and Social Evolution and Between Psychology and Moral Tradition* // *American Psychologist*. - Dec. 1975. - P. 1104.

³² *Ibid.* - P. 1105.

³³ *Ibid.* - P. 1120.

³⁴ Žr. Lasch Chr. *The Culture of Narcissism*. - New York: Norton,

1979; Marin P. *The New Narcissism* // Harper's. - Oct. 1975; Menninger K. *Whatever Became of Sin?* - New York: Bantam Books, 1978; Wallach M. A. & Wallach L. *Psychology's Sanction for Selfishness*. - San Francisco: W. H. Freeman, 1983; *Hey, I'm Terrible!* // Newsweek. - Febr. 17. - 1992. - P. 46-51.

³⁵ Dewey J. *My Pedagogic Creed*. - Washinton, DC: The Progressive Education Association, 1929.

³⁶ Dewey J. *Democracy and Education*. - New York: Macmillan, 1916. - P. 88.

O prie jų jis dar pridėjo savo teorijos pritaikymą. Vaiko negalima versti mokytis. Jei jam mokymasis nepatinka, matyt, jam tai nevertinga. Priverstinis mokymasis darys vaikui psichinę žalą. Negalima vaikui nurodinėti, kas vertinga ir kas ne. Vaikas pats savarankiškai turi išvystyti savo idėjas ir vertybes. Mokytojų pagrindinė užduotis - vaiką besąlygiškai teigiamai vertinti ir sudaryti sąlygas, kurio-

mis jis išvystytų kuo stipresnę teigiamą savęs vertinimą (*self-esteem*)³⁷.

Abraham Maslow, anksčiau pats propagavęs humanistines idėjas ir savęs įgyvendinimo svarbą, vėliau, 1970 metais, rašė visgi klydęs: „[...]savęs įgyvendinimas nevyksta jaunuose žmonėse. [...] jie dar

³⁷ Rogers C. R. *Freedom to learn: A view of what education might become.* - Columbus, Ohio: Merrill, 1969.

Aleksandra Jacovskytė. Piešinys. 1992

neišmokę kantrybės; jie dar neperpratę blogio savyje ir kituose; jie dar neturi pakankamai žinių, kad būtų atviri galimybei tapti išmintingais; jie dar neįgavę drąsos būti nepopuliarūs, nesigėdyti būti atvirai dori...“³⁸ Bet Kilpatrick, pats būdamas pedagogas, knygoje *Why Johnny Can't Tell Right From Wrong* („Kodėl Jonukas nesugeba atskirti gera nuo bloga“) rašo, kad nuo maždaug septinto dešimtmečio progresyvosios pedagogikos ir humanistinės psichologijos indoktrinacija vyko kone visuose Amerikos pedagogikos fakultetuose. Jis ir pats ją patyręs ir iš pradžių ją žavėjęsis. Bet po daugelio metų pedagoginės patirties jis nusprendęs, kad ši mokymo sistema neteikia reikiamo išsilavinimo bei įgūdžių, ne tik neišvysto charakterio, bet tiesiog deformuoja jį ir, laisvai kritikuodama tėvų auklėjimo pastangas, jas neteisėtai griaua.³⁹

Rogerso idėjoms pateisinti kartais naudojamas vadinamuoju Pigmalijono efektu. Tai pakartotais tyrimais patvirtintas reiškinys: jei žmogus kitą asmenį vienaip ar kitaip vertina, iš jo tikisi vienokio ar kitokio elgesio, jo paties elgesys antrojo atžvilgiu subtiliai pasikeičia, ir tie subtilūs, dažnai nei pirmojo, nei antrojo asmens nesuvokti elgesio pasikeitimai iššaukia kaip tik tokį elgesį, kokio tikėtasi. Pavyzdžiui, jei mokytojas mano, kad mokinys negabus, tai net jam ypatingai stengiantis tam „nevykėliui“ padėti, rezultatas dažnai būna menkesnis, negu būtų buvęs, jei mokytojas jokios nuomonės apie mokinio sugebėjimus nebūtų turėjęs arba būtų manęs, kad mokinys sugeba gerai mokytis. Jei tėvas ar motina mano, kad jų vaikas nepatikimas, suktas, tai vaikas dažnai tokiu ir tampa, nors iš pradžių toks ir nebuvo. Kitaip sakant, daugeliu atveju, ko tikėsiesi, to ir sulauksi. Bet Pigmalijono efektas - tai ne tas pat, kas Rogerso peršamasis besąlygiškas teigiamas vertinimas. Pigmalijono efektas pasireiškia, kai tikimasi iš kito kokio nors konkretaus elgesio ar sugebėjimo - kad kitas bus gabus ar kvailas, darbštus ar tinginys, draugiškas ar priešiškas. Pigmalijono efek-

tas remiasi subtiliai perduodamais asmens charakterio vertinimais ar elgesio standartais. O pagal Rogerso nurodymą reikia ne ko nors konkretaus tikėtis, bet iš anksto teigiamai vertinti bet kokį žmogaus elgesį, bet kokį savęs įgyvendinimą. Tačiau viską iš anksto teigiamai vertinti reiškia kaip tik nieko konkretaus nesitikėti, neduoti asmeniui jokių vertybinių standartų, kurių jis galėtų siekti.

Amerikoje viešajam švietimui visada buvo išleidžiamos milžiniškos sumos pinigų. Nuo 1960 iki 1991 metų, net atsižvelgiant į infliaciją, jos, anot buvusio Amerikos Švietimo ministro William Bennett, dar patrigubėjo. Bet mokslo lygis ir mokinių žinios bei įgūdžiai per tą laiką gerokai nusmuko⁴⁰. 1987 m. susuktos dokumentinės televizijos programos „Illiteracy in America“ duomenimis, 13 % suaugusiųjų (virš 21-erių metų) Amerikoje - visiškai analfabetai, o dar 13 % - vadinamieji funkciniai analfabetai. Nors ir mokėdami vargais negalais atskirti vieną raidę nuo kitos, jie nesugeba perskaityti ir suprasti parduotuvių reklamų ar užpildyti darbui gauti reikalingų anketų. Vadinasi, daugiau negu ketvirtis amerikiečių nemoka visuomeniniam gyvenimui reikalingu lygiu skaityti ir rašyti. Bet tai ne dėl to, kad jie nelankė mokyklų. Amerikoje visi privalo lankyti mokyklą ir gimnaziją, bent iki baigs šešioliktuosius metus. Tad tie 26 % yra mokęsi, ir didžioji dauguma jų turi gimnazijos diplomus. Nusivylę šitokiu švietimu, vis daugiau tėvų dabar savo vaikus siunčia į privačias mokyklas arba reikalauja valdžios leidimo visai jų į mokyklas neleisti, o mokytis namie.

Bet negalima sakyti, kad humanistinės psichologijos veikiami mokiniai Amerikoje nieko neišmoko. Jie išmoko: „niekas negali man nustatyti, kaip aš turiu galvoti“, „aš turiu išmokti, kaip save mylėti“, „aš tik sau atsakingas“, „man nereikia jaustis kaltam“, „aš galiu būti bet kuo, kuo tik noriu“, o jei nepavyksta, tai jau kitų kaltė. Masinio „humanistinio“ švietimo dėka tėvai išmoko, kad vaikų nereikia auklėti, nes suaugę jie patys apsispręs, kuo tikėti,

³⁸ Maslow A. H. *Motivation and Personality* / 2nd ed. - New York: Harper & Row, 1970. - P. XX; žr. Lowry R. J. [Ed.]. *The Journals of A. H. Maslow*. - Monterey, Calif.: Brooks/Cole, 1979.

³⁹ Kilpatrick W. K. *Why Johnny Can't Tell Right From Wrong*. -

New York: Simon & Schuster, 1992.

⁴⁰ Bennett W. *Index of Leading Cultural Indicators: Facts and figures on the state of American society*. - New York: Simon & Schuster, 1994. - P. 82-87.

kokios bus jų vertybės; kol vaikai dar visai maži, juos reikia apsaugoti nuo fizinės žalos ir po to duoti visišką apsisprendimo laisvę. Vėliau daryti tyrimai parodė, kad nors per griežtų, autokratiškų tėvų vaikai dažnai užauga nepasitikintys kitais, baukštūs, nesavarankiški, viską leidžiančių tėvų vaikai irgi nekaip išsivysto. Suaugę jie dažnai būna egocentriški, priešgynūs, pernelyg emociingi, impulsyvūs, nuotaikų valdomi, be savitvardos⁴¹.

„Pilnai funkcionuojančio žmogaus“ idealo veikiamos išpopuliarėjo vadinamosios susitikimo grupės, *encounter groups*. Tai humanistinės pakraipos psichologų ir psichiatrų vedamos grupės, kuriose dalyvaujantys asmenys buvo skatinami atmesti visus tradicinius tarpasmeninius santykius saistančius varžtus, išreikšti tikruosius savo jausmus ir norus, būti spontaniški⁴². Grupės buvo skiriamos ne psichiškai sutrikusiems žmonėms, bet žmonėms, siekiantiems „susipažinti su savimi“ ir „išmokti būti autentiškesniems, gyventi pilnatviškesnį, vertingesnį gyvenimą“. Po maždaug 10 metų tokių grupių veiklos atliktu tyrimu buvo vertintas jų efektyvumas, ir rasta, kad beveik 10 % dalyvaujančiųjų „patyrė reikšmingą psichinę žalą“⁴³. Vėliau darytais tyrimais nustatyti panašūs rezultatai, ir susitikimo grupių bei dar pavojingesnių panašių grupių variantų populiarumas Amerikoje išblėso.

Lietuvoje jau irgi yra tokių grupių, ir esu girdėjusi, kad keliais konkrečiais atvejais ir čia yra pasitaikę dėl dalyvavimo jose iškilusių psichologinių problemų. Sprendžiant iš kai kurių klinikinių psichologų rengimo programos elementų, iš „Psichologijos žodyno“ (1993) humanistinės teorijos bei metodų apibūdinimų ir iš kai kurių psichologinės

konsultacijos įstaigų veiklos, atrodo, kad pernelyg nekritiškai žiūrima į Rogerso teorijas ir pernelyg neatsargiai taikomi jo metodai.

Rašydamas apie santuokas, Rogers teigia, „kad santykis tarp vyro ir moters yra prasmingas ir vertas išlaikyti tik jeigu jis kiekvienam asmeniui leidžia augti ir vystytis“⁴⁴. O apie vedybinius išipareigojimus jis rašo, kad „jie negali būti ipareigojantys, jei santuoka neduoda individams pasitenkinimo“. Tokiu atveju „išviršinio išipareigojimo vertė“, Rogerso nuomone, yra „nulis“⁴⁵. Pažymėtina, kad nedirektyviosios pakraipos psichoterapeutai, pažeisdami savo pačių nedirektyvumo nuostatą, ir Amerikoje, ir, kaip girdėjau, jau ir čia, Lietuvoje, neretai yra klientams reiškę nuomonę: jei santuoka nemaloni, skyrybos būtų „vertingesnė“ alternatyva negu gyvenimas santuokoje.

Santuokos išipareigojimas yra valios veiksmas, sprendimas, tačiau tas sprendimas yra geidžiamas, jei susituokusiuosius sieja meilė. Bet meilės pagrindas - grožėjimasis kitu, gėrėjimasis jo savitomis ypatybėmis. Pradėjus suvokti kito asmens vidinį grožį ir gerumą, išsivysto noras dar geriau jį pažinti, dar labiau prie jo priartėti, dar labiau ir save atverti kito pažinimui. Bet jei žmogus įsitikinęs ar įtikintas, kad jis turi tik į save kreipti dėmesį, tik savimi rūpintis, tik savimi gėrėtis, tai kitam (ir kitam asmeniui, ir Kitam - Dievui) nebelieka dėmesio, ir kitu gėrėjimasis pasidaro beveik neįmanomas. Bloom yra rašęs apie romantikos ir intymumo išnykimą Amerikoje⁴⁶. Tai daugiausia savęs įgyvendinimo idėjų išpopuliarinimo pasekmė.

Net knygoje apie santuoką *Becoming partners: Marriage and its alternatives* („Tapimas partneriais: San-

sių žalą skaičiaus. Užsiėmimams pasibaigus apklausinti grupių vadovai, net sužinoję, kad kai kurie dalyviai buvo neigiamai paveikti, dažniausiai nesugebėdavo jų įvardyti. Kitaip sakant, skriaudų pasitaikydavo net idealiomis sąlygomis, o vadovai buvo taip įsitikinę savo teorijų ir metodų teisingumu, kad net nesugebėdavo įžvelgti problemų.

⁴⁴ Rogers C. R. *Becoming partners: Marriage and its alternatives*. - New York: Dell, 1972. - P. 10.

⁴⁵ *Ibid.* - P. 200.

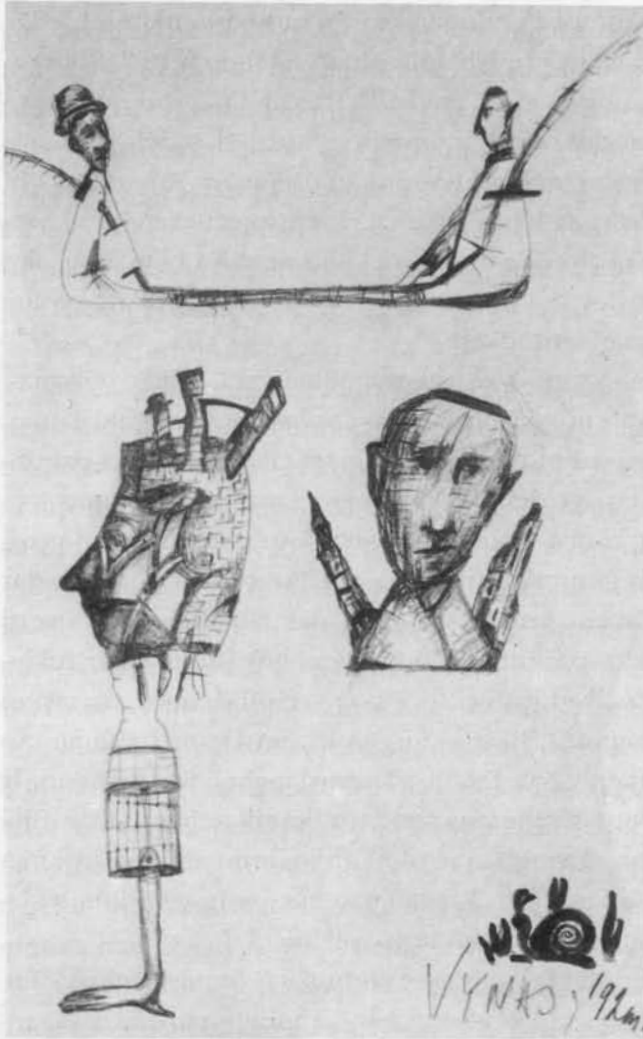
⁴⁶ Bloom A. *Love and Friendship*. - New York: Simon & Schuster, 1993.

⁴¹ Baumrind D. *Parental disciplinary patterns and social competence in children* // *Youth and Society*. - 1978. - Vol. 9. - P. 239-276.

⁴² Rogers C. R. *Carl Rogers on encounter groups*. - New York: Harper & Row, 1970.

⁴³ Lieberman M. A., Yalom I. D. and Miles M. B. *Encounter Groups: First Facts*. - New York: Basic Books, 1973. - P. 174. Pažymėtina, kad šiame tyrime grupių vadovais buvo patyrę psichologai ir psichiatrai, kolegų apibūdinti kaip ypatingai kompetentingi. Tyrimo dalyviai buvo garsiojo *Stanford University* studentai. Tie, kuriems kilo psichinių problemų, buvo nuodugnai ištirti, ir visi, kurių problemos galėjo būti kilusios dėl kitokių priežasčių, buvo išbraukti iš grupių įtakoje patyru-

tuoka ir jos alternatyvos“) Rogers rašo ne apie meilę ar atsakomybę kitam, o tik apie lytinį suderinamumą, apie vaidmenų kaitą, apie išmokimą pasitikėti savimi ir tik po to - kitu. Bet sunku tą pasitikėjimą kitu išlaikyti, jei jo (ar jos) pažadai galioja tik tol, kol jam (ar jai) tai tinka ir patinka. O jei vedybiniai pažadai tik tiek reiškia, tai kam iš viso tuoktis?

Aleksandra Jacovskytė. Piešiny. 1992

Amerikoje, atrodo, daug kam atsakymas ir buvo toks: iš tikrųjų nėra prasmės. Per pastaruosius tris dešimtmečius santuokų sumažėjo 25 %, o skyrybų padvigubėjo. Nepaisant gimimų kontrolės ir abortų dažnumo, o tai irgi pagrįsta asmeniškumo pasirinkimo laisvės (*freedom of choice*) pirmumo samprata, nuo 1960 iki 1991 metų netekėjusioms moterims gimusių vaikų skaičius pakilo nuo 5 % iki 30 % (baltųjų nuo

2 % iki 22%, juodųjų, tarp kurių teigiamo savęs vertinimo (*self-esteem*) idėjos ypač pabrėžiamos ir paplitusios, - nuo 23 % iki 68 %)⁴⁷. Vadinasi, vaikai dar kartais pageidaujami, o santuoka - nelabai.

Bet vaikams gimus kartais pasirodo, kad jie neduoda tikėtosi pasitenkinimo, ir jų poreikiai varžo tėvų, ypač motinos, potencialo vystymąsi ir savęs įgyvendinimą. Per pastaruosius 25-erius metus keturiskart padidėjęs paauglių savižudybių skaičius, ypač pasiturinčiose šeimose, aiškinamas daugiausia tuo, kad tėvai vaikus apipila materialiomis gėrybėmis, bet neskiria jiems asmeniškumo dėmesio. O vaikų fizinio žalojimo dažnumas, ypač vargingesnėse šeimose, Amerikoje yra pasiekęs tokį lygį, kad tuo susirūpino net Amerikos medikų asociacija.

Jei kiekvienas turi ne tik teisę, bet tiesiog pareigą save išreikšti, tai natūralu daryti išvadą, kad reikia šalinti bet ką, kas tik pastoja kelią tai raiškai ir norų įgyvendinimui. O jei iš to kyla koks blogas veiksmas, tai kaltas ne asmuo, tą veiksmą padaręs, bet tie, kurie su juo netinkamai elgėsi, kurie jam pastoja kelią į pasitenkinimą, ypač tėvai, sutuoktiniai ir apskritai pasitenkinimui bei geram gyvenimui sąlygų nesuteikianti visuomenė. Ankstesnę amerikiečių kartą Skinner mėgino mokyti, kad žmogus negali būti laikomas atsakingu, nes jis iš prigimties nėra laisvas. O Rogers jų vaikams ir vaikaičiams aiškino, kad žmogus turi būti laisvas, bet vis tiek negali būti laikomas atsakingu. Pasisavinęs egzistencialistų teigiamas žmogaus laisvės ir autentiškumo sampratas, Rogers atsisakė mokėti jų kaina - atsakomybe už savo sprendimus ir veiksmus.

Tad gal ir nėra ko stebėtis, kad neseniai prisiekusiųjų teismas išteisino Damieną Williamsą, kuris Los Angeles riaušėse iš kabinos ištraukė ir sudaužė atsitiktinai į riaušių rajoną patekusį sunkvežimio vairuotoją Reginaldą Denny, nors visas tas įvykis ten pasitaikiusio asmens buvo įrašytas vaizdajuostėn. Mat Williams buvęs rasinių riaušių sūkurin įtraukta auka.

Ar kad Lorena Bobbitt, nupjovusi savo miegančiam vyrui varpą, galėjo įtikinti prisiekusiųjų teismą, kad ji už tai neatsakinga, kad pats vyras kaltas, nes

⁴⁷ Bennett W. *Index of Leading Cultural Indicators*. - P. 46-49.

reikalavo lytinių santykių, bet nesugebėjo jos lytiškai patenkinti.

Ar pagaliau kad teisiant brolius Menendez, mirtinai sušaudžiusius savo tėvus, kai tie namuose žiūrėjo televizorių, ir prisipažinusius, jog jie tikrai tai padarė, du atskiri prisiekusiųjų teismai negalėjo prieiti išvados, kad paaugliai kalti. Mat jų advokatė sugebėjo įtikinti, kad žudynės buvo pačių tėvų kaltė, nes jie neskyrė sūnams pakankamai dėmesio ir nesugebėję jiems parodyti, kad blogas elgesys neša blogas pasekmes, na, ir gal dėl to, kad tėvas šešiolikmečiui Lyle'ui padovanojo ne norimą *Porsche*, o tik *Alfa Romeo*. (Keletui dienų praėjus po tėvų nužudymo, Lyle pats už 70 000 dolerių nusipirko *Porsche*.) Pasak žurnalistės Margaret Carlson, teismą šiek tiek šokiravo tik Eriko pasisakymas, kad jis jautęs meilę motinai, kai, pridėjęs šautuvą prie jos veido, spaudė gaiduką.

Carlson kelia retorinį klausimą: „Kaip iš visuomenės, nepriimančios jokių pasiteisinimų, mes išsivystėme į tokią, kuri priima kiekvieną paaiškinimą; iš visuomenės, atskiriančios gėrį nuo blogio, į tokią, kuri viską supranta ir nieko nebaudžia?“⁴⁸ Atsakymas, manau, tas, kad humanistinės psichologijos veikiama Amerikos viešoji nuostata tapo tokia, jog kiekvienas, kurio norai ne visada buvo patenkinti, laikomas nuskriaustu, ir jog laisvė nebesiejama su ribomis ir atsakomybe.

Šiuos įvykius atpasakoju ne dėl to, kad noriu šokiruoti ar sudaryti išpūdį, kad visi amerikiečiai, apsvaigę nuo Rogerso idėjų, yra tapę savanaudžiais smurtininkais. Taip nėra. Didžioji jų dauguma, man atrodo, yra dori, atsakingi žmonės. Bet man taip pat atrodo, kad daugelis jų elgiasi dorai, nes savo šeimos, Bažnyčios, privačios mokyklos auklėjimo ir dar ne visai nuslopinto sąžinės balso dėka sugebėjo atsispirti populiariosioms visuomeninėms nuostatoms arba kartais elgiasi dorai, nepaisydami tų nuostatų. Pastaraisiais atvejais jų elgesio standartai ir jų kartojamos populiariosios „tiesos“ tiesiog nesiderina.

Nepaisant minėtų atvejų, Amerikos visuomenės

likimu aš per daug nesirūpinu. Jau vien tokių atvejų išskėlimas viešumon, pasipiktinimas, priežasčių ir išeičių ieškojimas rodo, kad Amerikos visuomenėje šie ekscesai kaip tokie jau suvokti. Man rūpestį kelia Lietuvos padėtis. Čia, mano manymu, ir netolimos praeities sąlygos, pernelyg pabrėžusios priverstinę „Mes“, ir kai kurios dabartinės nuostatos, pabrėžiančios vien pareigą ir atsakomybę bei paneigiančios individo vertę ir poreikius, sudaro itin derlią dirvą besaikio „Aš“ proveržiui.

SINTEZĖ

Biheviorizmo ir humanistinės psichologijos žmogaus prigimties modeliai, atrodo, piešia kraštutiniai skirtingus atvaizdus. Skinnerio žmogų galima prilyginti aplinkos minkomam moliui arba aršiai už būtį kovojančiai žiurkutei, o Rogerso žmogus yra gėlė, kurios vienintelis troškimas - pražydyti puikiausiu žiedu. Abu taip pat lengva kritikuoti teorinėje plotmėje. Skinnerio pagrindinė klaida ta, kad jis per lengvai pasikloviė indukciniu metodu, gyvūnų tyrimų rezultatus apibendrinamas žmonėms ir kai kuriuos žmonių elgesio atvejus - visai žmogaus prigimčiai, o Rogers visą savo žmogaus prigimties modelį pagrindė empiriškai nepatikrintomis ir iš esmės nepatikrinamomis, kone tikėjimo reikalaujančiomis prielaidomis: žmogaus prigimtyje egzistuoja tik gėris, ir kiekvienas asmuo yra toks savitas, jog nei istorija, nei kitų žmonių patirtis jam nieko negali pasakyti. Tačiau abi teorijos atitiko epochą ir kartu formavo žmonių galvosena, tad vien dėl to jos, ypač jų sąsajos, vertos rimto dėmesio.

Skaitydama paskaitas psichologijos ir verslo studentams, esu pastebėjusi, kad verslo studentai paprastai nelinkę į introspekciją. Jiems žmogus yra resursas darbui atlikti ir pelnui įgyti. Žmogus jiems priemonė. Žmogus - tai *kitas* žmogus. Ir jie lengvai supranta ir pasisavina biheviorizmo dėsnius, kurie jiems atrodo tiesiog savaime aiškūs. Tuo tarpu psichologijos studentams būdinga labai domėtis saviimi. Į psichologiją jie dažnai pakrypsta, norėdami geriau suprasti save, rasti juos apibūdinantį ir jiems

⁴⁸ Carlson M. *That Killer Smile* // Time. - Feb. 7. - 1994. - P. 76.

priimtina žmogaus modelį. Beveik visi psichologijos studentai mėgsta humanistinę psichologiją ir laiko ją juos pačius apibūdinančia.

Biheivorizme nėra esminio skirtumo tarp žmogaus ir gyvulio: kiekvienas mėgina kontroliuoti kitą, paversti jį savo pasitenkinimo priemone, sudaiktinti jį. Biheivorizmo žmogus yra objektas, kuriuo galima pagal savo norą ir supratimą manipuliuoti. O humanistinėje psichologijoje žmogus turi teises, kurias kiti privalo gerbti, turi poreikius, kuriuos pasaulis privalo patenkinti. Žmogus yra ne objektas, bet subjektas, ir jo pasaulis sukasi apie jį, o kito pasaulio nėra. Humanistinės psichologijos žmogus, tapdamas savo gyvenimo centru ir prasme, vieninteliu teisėtu savo gyvenimo vertintoju, mėgina pats save sudievinėti. Taigi humanistinėje psichologijoje žmogus yra subjektas, o biheivorizme - objektas. Ir taip jiedu susiderina, nes biheivorizmas apibūdina *tave*, o humanistinė psichologija - *mane*.

Tarp studentų universitete, o neretai ir konsultaciniame darbe bendrovėse, esu dažnai girdėjusi, kaip tie patys žmonės vartoja ir biheivoristines, ir humanistines kilmės posakius. Pvz., kai jie jaučiasi

Aleksandra Jacovskytė. Piešinys. 1993

pasitikintys savo padėtimi, ir jų dėmesys nukreiptas į kitus, jie savo elgesį jų atžvilgiu aiškina, sakydami: „*You have to look out for number one*“ („Reikia rūpintis svarbiausiuoju“, t.y. savimi), o apie kitus sako: „*You can't let them get away with it*“ („Negalima leisti, kad jiems tai baigtųsi geruoju“). Bet kai jie patys netvirtai jaučiasi, kai būna kritikuojami ar kaltinami, kai jų dėmesys nukreiptas į juos pačius, jie aiškina: „*No one can tell me what to do*“ („Niekas negali man nustatyti, kaip aš turiu elgtis“), „*Everybody's got a right to his opinion*“ („Kiekvienas turi teisę į savo nuomonę“), „*Nobody's gonna make me feel guilty*“ („Niekas neprivers manęs jaustis kaltu“). Tad ir kasdienėje vartosenoje, dažnai tame pačiame asmenyje, biheivorizmo tezės dominuoja kalbant apie kitus ar apie savo elgesį su kitais, pačiam save jaučiant kaip subjektą, o kitus - kaip objektą, tuo tarpu humanizmo tezės - teisinant save ar reikalaujant sau laisvės, jaučiantis nuvertintam, paverstam objektu ir stengiantis atstatyti savo kaip subjekto statusą.

Bet abiejose teorijose glūdi ir savęs sudaiktinimo pradai. Biheivorizme kitas kaip asmens pasitenkinimo priemonė būna sudaiktinamas. Didysis Visuomenės Inžinierius, kitais savo nuožiūra manipuliuodamas, stoja Dievo vieton. Bet pagaliau ir jis turi prisipažinti esąs tos pačios žmonijos narys ir aplinkos įtakos produktas. O humanizme tas „aš“, kurį reikia patenkinti, kurį reikia aktualizuoti ir realizuoti, kurį reikia išreikšti ir apginti, pasidaro tolygus vertingai nuosavybei - daiktui. „*Am I having fun yet?*“ - klausama amerikiečių posakiu. „Ar man jau smagu?“ Subjektui to nereikėtų klausiti.

Visuomenė, kurioje biheivorizmo ir humanizmo sampratos taip lengvai sugyvena, yra individualistinė visuomenė, kurioje iš esmės egzistuoja tik Aš ir Kiti. Nenuostabu, kad pastaraisiais keliais dešimtmėčiais Amerikoje dešimteriojai padaugėjo depresijos atvejų - depresijos, susijusios su bendromis vertybėmis pagrįstų visuomeninių ryšių ir iš jų kylančios prasmės bei socialinės atramos praradimu⁴⁹.

⁴⁹ Seligman M. E. P. *Why is there so much depression today? The waxing of the individual and the waning of the commons* // G. Stanley Hall Lecture Series, 9. - Washington, DC: American Psychological Association, 1989.

O abi teorijos ne tik atitinka tą individualistinę sampratą, bet ir patvirtina bei sustiprina ją. Abiejuose žmogus pats nusprendžia, ko jis nori, kas jį patenkina, kas jam gera ar bloga. Pati gėrio-blogio sąvoka abiejose teorijose redukuojama į asmenišką gėrį - pasitenkinimą ar asmenišką blogį - nemalonumą. Jokioms absoliučios, visus bendrai saistančios, visų bendrai priimtos ir juos siejančios gėrio ar blogio sampratos nėra.

Abiejose teorijose taip pat atsisakoma asmenišką atsakomybę už savo elgesį. Tačiau individualistinėje visuomenėje vidinės moralinės atsakomybės nėra negali būti. Atsakomybė reiškia ataskaitą kitam asmeniui už savo laisvai atliktus veiksmus. Pati vidinės atsakomybės sąvoka pagrįsta realių ir lygiaverčių būtybių santykio tikrove. Bet individualistinėje visuomenėje žmogus yra vienas, nes kiti - tai tik amorfinis Kiti. Tad ir atsakomybė - tik juridinė, bausmių grėsmės palaikoma samprata, kurios paisoma tik veikiant baimei.

Pagaliau tų dviejų teorijų raida deformavo ir šitaip iš esmės panaikino ir kaltės bei gėdos sampratas. Skinner apie kaltę nerašė, nes, anot jo, nėra nei blogio, nei gėrio, o tik tai, kas apdovanojama, ir tai, kas neapdovanojama arba baudžiama. Tad Skinnerio suvoktame pasaulyje kaltė gali būti tik etiketė, kuria kiti naudojasi, norėdami nurodyti, kad kieno nors elgesys yra nepriimtinas ir bus baudžiamas. Čia kaltė gali turėti tik juridinę prasmę: kaltė - tai baustinas nusizengimas visuomenės taisyklėms, įstatymams. Kai nepriimtinas elgesys kontroliuojamas ne juridiškai, bet socialiai, galima kalbėti apie gėdą - nemalonų jausmą, kylantį iš kitiems nepriimtino elgesio neigiamo vertinimo. Tad Skinnerio sistemoje kaltė ir gėda dar turi šiokią tokią prasmę, bet grynai išorinės kilmės. Vidinio kaltės ar gėdos jausmo biheviorizme negali būti, nes nėra vidinių moralinių sampratų. Bet net ir išorinės kaltės ar gėdos jausmas nemalonus. Todėl Rogers atitaisė Skinnerio sampratos trūkumą. Jo autonomiškasis, pilnai funkcionuojantis žmogus, kurio vertinimo centras yra jis pats, atsisako priimti kitų vertinimus kaip prasmingus, šitaip atmesdamas ir jų neigiamus vertinimus. Jam gėdos jausmas yra patologijos simpto-

mas, nuo kurio reikia gydytis. O kaltės jausmas jam visai neįmanomas, nes jis iš anksto žino, kad visi jo laisvi veiksmai yra geri ir kad bet koks blogas elgesys yra kitų kaltė. Visuomenė, kurioje kaltės ir gėdos sąvokomis naudojama kaip priemonėmis manipuluoti kitais, yra represyvi visuomenė, kurioje galima tikėtis paklusimo arba priešinimosi. Bet visuomenė, visai atmetanti kaltės ir gėdos teisėtumą, skatina savivaliavimą.

Lietuvoje, man atrodo, jau esama bihevioristinės būsenos. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (1993) *kaltė* apibūdinta kaip „nusikaltimas, nusizengimas“, *nusikalstamas* - „įstatymo uždraustas, baudžiamas, neleistas, padarytas kaltai“, *nusizengti* - „padaryti nedidelį įstatymo pažeidimą, baudžiamą drausmine ar administracine tvarka“. Kitaip sakant, kaltė - ne vidinė būseną, kylanti iš suvokimo, kad padaryta kas nors bloga, o tik įstatymų pažeidimas ir bausmės grėsmė. Tik žodyje *nusidėti*, pasak DLKŽ, glūdinti kiek gilesnė prasmė: *nusidėti* - „padaryti ką bloga, nusikalsti, padaryti nuodėmę“. Bet *nuodėmė* apibūdinta kaip bažnytinis terminas - „peržengimas religinių, dorovinių taisyklių“. Net čia grįžtama prie taisyklių, ne prie vidinės nuostatos.

Panašiai DLKŽ aptariama ir *gėda* - „nemalonus jausmas dėl peiktino pasielgimo“. Bet žodžio „peiktinas“ vartojimas rodo, kad tai iš išorinio vertinimo kilęs jausmas. Lietuvoje gėdinimas - dažnas reiškinyss. Sovietinės santvarkos „kolektyviniai prasikaltusių asmenų apsvarstymai“, vieši papeikimai ir pasmerkimai, vėliau skandavimas „gėda, gėda“, dabar autobusuose ir troleibusuose dažnas kitų gėdinimas - tai grynai bihevioristinės kontrkontrolės metodai. Tačiau vieši gėdinimai sukelia tik gynybiškumą ir priešišumą. Jais atkeršijama už padarytą nuoskriaudą, šitaip ją pateisinant. Trūksta vidinės sampratos: esu kitam padaręs nemalonumą, kitą įskaudinęs, su kitu netinkamai elgesis. Tik kai gėdos ar kaltės jausmas kyla iš vidaus, kai jis pagrįstas kito kaip žmogaus vertės pripažinimu ir liūdesiu dėl kitam padaryto nemalonumo ar nuoskriaudos, tik tada gėdos ar kaltės jausmas gali vesti į nuoširdžias pastangas savo paties elgesį kontroliuoti ir keisti.

Sprendžiant iš daugelio Lietuvoje girdėtų pa-

mokslų, DLKŽ apibūdinimai, atrodo, atitinka ir Lietuvos religinį mokymą. Juose nuolat girdžiu nurodymus, kaip *elgtis*, bet, deja, retai - aiškinimus, kaip galima mąstyti ir suprasti. Juose daugiau barimo iš aukšto, pačiam pamokslininkui atsitolinant nuo žmogiškosios patirties, daugiau mėginimo rodyti savo erudiciją, negu bendražmogiško dalijimosi savo liūdesiu ar baime, aiškinimo paprasta ir visiems suprantama kalba, pastangų įkvėpti ir sužadinti norą labiau suprasti, labiau pamilti, labiau gėrėtis Dievu ir Jo kūriniais. Kalbantysis iš aukšto, tarsi besikreipiantis į mažus vaikus ar kvailiukus, iš esmės nesiskiria nuo Skinnerio kontroliuotojo, formuojančio eilinių žmonių elgesį. Pasiklovimas vien pragaro baime - tai vis tiek pasiklovimas baime, ir doras elgesys šitaip prilyginamas grėsmės baimės motyvuotam elgesiui. Dėmesys nukreipiamas ne į Didįjį Gėrį, kurį, geriau suprasdamas, ir aš bent maža dalelyte galėčiau atspindėti, bet į savo materialinį ar dvasinį, žemišką ar pomirtinį pasitenkinimą, į save.

Nenoriu sudaryti įspūdžio mananti, kad bausmėms negali būti vietos tinkamoje visuomeninėje santvarkoje. Pripažindama laisvos valios tikrovę, turiu pripažinti ir galimybę, kad kartais žmogus laisvai pasirinktų blogį, o ne gėrį. Todėl net idealiai auklėjant, net idealiai tvarkomoje visuomenėje nusikaltimas ir nuodėmė yra numatoma realybė. Tačiau man atrodo, kad grasinimai ir bausmės turėtų būti pasakutinė, o ne pirmutinė auklėjimo ir elgesio kontroliavimo priemonė.

Jei dabartinę Lietuvą galima apibūdinti kaip esančią biheviorizmo būsenoje, tai galima tikėtis, kad čia, kaip ir Amerikoje, žmogaus sudaiktinimas ir iš esmės išorinė elgesio kontrolė sudarys sąlygas, kuriomis humanizmo idėjos atrodys patrauklios ir pageidautinos. Jo pradai - smaguriavimas piktinimusi, teisių be atsakomybės reikalavimas, laisvę ir ramybę žadančių sektų išpopuliarėjimas, įvairių savęs įgyvendinimo grupių madingumas, bėgiojimas pas visokius „žmogiškojo potencialo specialistus“ - jau rodosi Lietuvos visuomenėje. Atsvara čia galėtų būti tai, ko trūksta ir biheviorizmui, ir humanistinei

psichologijai, - supratimas, kad aš - ne vienintelė vertinga būtybė žemėje, kad esame *mes*, įsisažmoninimas, kad yra du didieji Dievo įstatymai - ne tik „mylėk Dievą“, bet ir „mylėk savo artimą kaip save patį“.

Save mylėti yra natūralu, ir tėvų elgesys, nuvertinantis vaiką ir žlugdantis jame savęs vertinimą, tikrai smerktinas, o savęs nevertinimas - tai liga, kurią reikia gydyti. Tokio gydymo prireikus, humanistinės psichologijos metodai gali būti vertingi. Bet ir medicinoje, ir psichologijoje geriau profilaktika negu ligos gydymas. Profilaktika šiuo atveju būtų individualistinių sampratų atmetimas ir ieškojimas būdų kitą suprasti, kitą pamilti, kitu rūpintis pasitikint, kad jei ne tuojau pat, tai bent vėliau, kitas, kuris nors kitas atsilieps tuo pačiu. Tai nelengva užduotis. Juo didesnis rūpestis ar baimė, juo didesnis žmogaus polinkis mėginti kontroliuoti. Ir juo didesnis pasitikėjimas, juo didesnė rizika, juo didesnis gali būti nusivylimas ir pasipiktinimas. Kristus sakė: „Iš to visi pažins, kad esate mano mokiniai, jei mylėsite vieni kitus.“ Kito žmogaus vertės pripažinimas ir meilė jam - tai ne tik religiškai prasmingas, bet ir psichologiškai vertingas nurodymas.

Pradėjau šį straipsnį, iškeldama žmogaus prigimties teorijos svarbą ir asmenų elgesiui, ir visuomeninių santvarkų formavimui, o straipsnio eigoje mėginu parodyti, jog abi kraštutinės teorijos - ir kad žmogus iš prigimties savanaudis, ir kad iš prigimties linkęs tik į gėrį - pagrįstos individualistiniu pasaulėvaizdžiu ir jog abi tiek teoriškai, tiek visuomeninių pasekmių atžvilgiu nepriimtinos. Baigdama noriu pasiūlyti dar vieną mintį - kad iš viso ieškojimas kažkokios natūralios ir nesikeičiančios žmogaus prigimties yra nelabai prasmingas užsiėmimas. Nesutinku su prielaidomis, kad vertingas tik natūralumas ir kad nuo prigimties nepabėgsi. Žmogaus prigimtyje, manau, esama ir gėrio, ir blogio galimybių. Bet žmogaus prigimtyje slypi ir polinkis keistis bei vystytis. O besivystydamas žmogus ir žmonių visuomenė gali tapti šiuo tuo daugiau, negu anksčiau buvo. Tad gal geriau klausti ne kokia žmogaus prigimtis, o kokia žmogui įmanoma ir tinkama vystymosi raida.

VELNIO NUTRENKIMO KATEDRA

JURGIS JANKUS

Į amžiaus galą ir aš pats, ir Dievo duotos kojos nebe tokie greiti. Kol viską užbaigiu, kol susitvarkau, kol apžiūriu, kad nepalikčiau ko ne savo vietoje, kol prieš kalniuką nušliukštenu ligi autobuso sustojimo vietos, jis neretai jau būna nuriedėjęs savo keliu. Bet manęs tai neerzina. Jeigu oras negeras, palaukiu tokioje stiklinėje būdelėje, o jeigu giedra, pusvalandį pasėdžiu ant suoliuko, pasižiūriu į žvaigždes. Čia tam gera vieta. To kampo gyventojai, matyti, nutarė, kad jiems nereikia nei šaligatvių, nei lempų gatvėse, tad žvaigždėmis, kiek jų dar matau, galiu džiaugtis ligi soties. Vargais negalais dar atseku žvaigždynus, tik nebe visų vardus tesugaudau. Palengva išsibarstė iš senos galvos. Matyt, metai ir kitokie nuotyčiai bus galvoje skylučių pribadę, kad nebe viskas joje beužsilaiko. Išslysta ir kažin kur nusimeta. Bet ir dėl to nesirūpinu. Žinau, kad visatos sandaroj į žvaigždynus sudėtos žvaigždės vargu ar turi kokį prasmingą ryšį. Tai tik žmogaus pomėgis viską vadinti vardais, tad kodėl aš negaliu jų savaip suskirstyti ir savo vardais pavadinti? Niekas juk nedraudžia, o smagumo daug. Ir laikas greitai nulekia. Net nepajuntu, kaip kitas autobusas atrieda. Grigo ratų tai neužmiršau. Ir Šiaurinė tebesieja juos į krūvą. Atėjo mintis, kad ratai, nors ir Grigo, jiems per mažas vardas. Ėmiau sukti galvą, kaip iš jų sudėlioti didelę, šaunią katedrą. Šiaurinė būtų bokšto viršūnėje, o kitos... Kad tokia mintis būtų šovusi jaunystėje, daug lengviau būtų buvę. Būčiau pasitelkęs daug mažyčių žvaigždelių, apie kurias niekas nekalba. Žinau, tenai jų yra visas spiečius, bet mano pavargusios akys išžiūrėti negali. Net ir Grigas nuo savo arkliuko kažin kur dingo. Visi keturi tekiniai ir visi trys arkliai tebėra. Nebe taip aiškiai šviečia, bet tebėra, o Grigas dingo. Dingo ir daug kitų žvaigždelių, o be jų kažin ar pasiseks

man savo katedrą pastatyti. Gražią, didelę, tiesiai ant pačios visų žvaigždynų viršūnės. Vis gal kaip nors. Jeigu ne čia, tai gal kur nors išėjus į laukus, kur visos žvaigždės daug didesnės ir daug šviesesnės.

Taip užsigalvojęs, akies kampučiu pamačiau iš anapus gatvės atbėgančią mergytę. Balti batukai ir baltos kojinitės vikriai švysčiojo po plačiu languotu sijonuku. Buvo turbūt iš ano namo, kuriame kiekvieną vakarą pro krūmų šakas matydavau šviesas. Tik šviesas. Jokio žmogaus. Kartais ateidavo mintis, kad tas namas gyvena sau pats vienas, o dabar atbėgo ji ir plept atsisedo šalia manęs. Ir sėdosi taip smagiai, net girdėjau, kaip vaikiškas užpakaliukas pleptelėjo į kietą suolą taip, lyg iš keptuvės karštą sklindį numestum tiesiai ant stalo.

- Ką ten matai? - paklausė taip, lyg būtumėm seni pažįstami.

- Žvaigždes, - pasakiau ir pasižiūrėjau į mergytę.

Veidukas buvo apvalus ir šviesus, lyg visų žvaigždžių šviesa būtų tik į jį vieną tesusitelkusi. Akys didelės ir tamsios, pilnos šelmiško gudrumo.

- Nori suskaityti?

- Ne. Kas jas suskaitys. Noriu pastatyti katedrą.

- Iš žvaigždžių? - nustebo. - Kaip jas pasieksi? Aš dažną vakarą matau, kad vis į žvaigždes žiūri, bet nė sykio nemačiau, kad būtum su kuo nors siekęs. Rankos trumpos, su jom nepasieksi.

- Kad ir nereikia. Užtenka, kad galiu pasiekti akimis ir mintimis. Juk jau kažin kada iš žvaigždžių žmonės padarė ir Sietyną, ir Šienpjovius, ir Paukščių kelią, ir Slibiną, ir Liūtą, ir, va, Grigo ratus.

- Grigo ratus? - net šūktelėjo mergytė. - Kur jie yra? Aš jokių ratų nematau.

- Nagi va, žiūrėk. Tos keturios žvaigždės - tai keturi ratų tekiniai, tos trys - tai arkliai. Prie viduri-

Roberta Vaigelaitė. *Kalėdų angelas*. Medžio raižinys. 1990

nės mažytė žvaigždutė. Mano senos akys jos nebeįžiūri, bet tavosios jaunos turėtų ją net gerai matyti. Ar matai?

- Matau. Mažytę.

- Tai Grigas, ant vidurinio arklio užšokęs, visus varo, kad vežimą, kuriame pakeleivis sėdi, iš pelkės ištrauktų.

- Čia ne Grigo ratai, čia Didysis samtis! - užsoko mergytė.

- Žinau, žinau, kad tau ne Grigo. Tavo krašte kitokios pasakos negu mano. Žvaigždės tos pačios, bet pasakos apie jas kitokios. Jeigu dar nereikia bėgti namo, paklausyk. Gal ir mano krašto pasaka patiks.

Ir pasekiau jai pasaką, kaip pavargusiu keleiviu apsimetęs Kristus ėjo per žmones. Buvo labai šalta, snigo, pustė, o jis vis prašinėjo žmonių, kad jį pavėžintų. Gal kas ir būtų pavėžinęs, bet kad buvo Kūčių vakaras. Niekas nenorėjo tokį šventą vakarą palikti namus ir važiuoti su nepažįstamu žmogum į pusnynus. Tik pamiškėje gyvenęs Grigas pasigailėjo keleivio ir ryžosi jį pavėžinti. Už tai Kristus jį žvaigždynu atlygino. Dabar jis ten kiauras naktis šviečia ir keleiviams kelią rodo. Kitos žvaigždės ir užteka, ir nusileidžia, o Grigo ratai visada danguje ir vis toje pačioje vietoje.

Mergytei pasaka patiko, bet tuoj pasakė:

- O mano kitokia.

- Ar gali man pasekti?

- Ar autobusas nenuvažiuos?

- Kas kad nuvažiuos. Ne paskutinis. Niekur nekubu, palauksiu kito, bet užtat naują pasaką išmoksiu. Tik ar tavęs mama nepasiges?

- Nepasiges. Žino, kur esu.

Valandėlę patylėjo, gerai į dangų pažiūrėjo, savo pirštukais pažaidė, lyg norėdama suskaičiuoti, kiek jų yra, paskum pasakė:

- Bet tai buvo labai labai seniai. Ir prieš jūsų Grigą, ir prieš Kristų. Kai dar tik vienas Dievas Tėvas tebuvo.

- Tai tu, mergyte, labai sena, kad taip toli atsimeni, - šyptelėjau pasiklausęs taip senaujančios mergytės ir nusigandau: pamaniau, kad ji išsižeis, pakils nuo suoliuko ir nubėgs.

Bet ji nenubėgo, tik atsisuko į mane ir paklausė:

- O tu savo Grigą ar atsimeni?

- Neatsimenu, kur aš atsiminsiu, - skubėjau teisintis. - Man tik sakė. Net nebeatsimenu kas. Gal tėvas, gal mama, o gal net ir senelė ar senelis.

- Tai ir man sakė. Atsimenu ir kas sakė, bet tuo tarpu nesakysiu. Netikėsi. Kai pabaigsiu, nė sakyti nereikės, pats suprasi, - nusikikeno, rankute nubraukė vėjuko ant kaktos sumestus plaukus ir labai rimtai pradėjo:

- O buvo taip. - Parėmė smakriuką į abu delnus ir valandėlę žiūrėjo į medžių viršūnes, lyg norėtų pamatyti, kaip iš tikrųjų ten buvo. - O buvo taip, - pakartėjo. - Kai Dievas kūrė pasaulį, vienas velniukas vis trynėsi apie Dievo kojas, kaip koks smalsus katinas. Jam labai patiko, kaip Dievas viską darė, o dar labiau patiko viskas, ką čia pat iš nieko padarė. Patiko jam saulė, mėnulis, žvaigždės, debesys, vėjai, miškai, laukai, kalnai, marios. Užvis labiausiai jam patiko Rojus. Dievas tik krustelėjo vieną pirštą, ir tuoj vidury dykumos atsirado gražiausias sodas. Ne tik gražiausias, bet ir visko pilnas: ir medžių, ir gėlių, ir gyvulių, ir paukščių, ir upeliuose žuvų. Tik gyvenk ir džiaukis. Velniukas visur vaikščiojo, visur nosį kaišiojo, o kai Dievas nieko nesakė, tai greitai ėmė jaustis kaip namie. Ne tik kaip namie, bet ėmė galvoti, kad visas tas grožybes padarė jam, ir ėmė jaustis esąs viso to gero tikras šeimnininkas. Bet Dievas kitaip galvojo: kai viskas buvo gatava, jis padarė žmogų ir pasakė, kad čia viskas tik jam. Sakė, kad gali visus daiktus savo vardais pavadinti, kad gali Dievo sukurtomis gėrybėmis naudotis. Viskuo, ką tik kur randa - ir laukuose, ir miškuose, ir žemėje, ir vandenyse. Kai velniukas tokį Dievo žodį išgirdo, labai supyko. Taip supyko, kad iš piktumo net drebėti pradėjo. Kaip Dievas galėjo taip padaryti?! Kaip galėjo viską atiduoti ką tik iš molio iškeptam kažin kokiam žmogui, o ne jam, kuris nuo pat pradžios viską matė, visur kartu buvo, viską pats pirmutinis apžiūrėjo ir pirmutinis gyrė. Piktumas velniuką taip degino, kad nė valandėlės nebegalėjo vietoje nustygti. Lakstė po Rojų, naujus takus mynė, vis daugiau matė, kokių gėrybių netenka, ir suko galvą, kaip Dievo akyse suniekinti

žmogų. Suko, suko ir išsuko. Atsigulęs po žieduose skęstančia rože, ramiai pergaltavo ką susukęs, pasakui nutaikė, kai Ieva sėdėjo po medžiu, šukavosi plaukus ir smagiai dainavo. Priėjęs kaip niekur nieko atsėdėjo šalia, pagyrė, kad labai gražūs jos plaukai. Ievai pagyrimas labai patiko, bet pasakė: „Tokiais Dievas apdovanojo.“ Velniukui piktumas net kvapą užgniaužė, bet jis susivaldė ir tęsė: „Ir kokios dailios šukos! Ar ir tas Dievas dovanojo?“ „Ne. Kur tokios smulkmenos jam bus galvoj! Jis turi daugybę didesnių darbų. Adomas padarė.“ Ir dar papasakojo kaip: „Aną dieną nuėjom prie upės. Paupy buvo pilna visokių kiautų kiautelių. Adomas paėmė vieną didelį, vartė vartė, žiūrėjo žiūrėjo ir pasakė: „Pamėginsiu iš jo padaryti šukas. Kai su jom išsišukuosi, plaukai bus dar gražesni. Su pirštais niekada taip gražiai neišsišukuosi, kaip su šukom!“ Užsikiubę dirbo dirbo, zulino zulino ir padarė. Teisybę sakė: kai su jom gerai išsišukuojau, plaukai darosi tikrai daug gražesni. Žiūrėk, net blizga.“ „Tikrai labai gražūs“, vėl pagyrė velniukas, bet tuoj pridėjo: „O ką tu Adomui už tai?“ Ieva susimąstė. „Ką aš jam? Kad nežinau. Nebuvau pagalvojusi. Jam mano plaukai labai patinka, tai dažnai šukuosiu, kad dar gražesni būtų. Va, žinau. Mano dainos jam irgi patinka. Sudėsiu dainą tik jam vienam. Tokios dar nebuvau sudėjusi. Manau, kad jam labai patiks.“ „Tik tiek? Už tokias šukas?“ išsišiepė velniukas. Ieva vėl pamąstė. „Kad nieko geriau negaliu išmanyti. Kažką atiduočiau, bet kad nieko neturiu. Manau, kad iš širdies einanti dainelė jam tikrai patiks. Jis irgi žino, kad aš tik tiek teturiu.“ „Eik jau eik“, nepaleido velniukas. „Jeigu tikrai norėtum, tai ir turėtum, ir galėtum. Ir dar kaip! Tik pažiūrėk, kokiais gražiais obuoliais ta obelis lūžte lūžta. Nusink kelis pačius gražiausius ir pavaišink. Vaišindama gali ir tą savo dainelę padainuoti. Pamatysi, Adomas visai kitas žmogus pasidarys ir dar labiau tave pamils. Reikia pamėginti. Nemėginusi niekada nesužinosi, ką prarandi.“ Ieva pakėlė akis į obuolius. Buvo labai gražūs. Turėjo būti ir skanūs. Kitaip Dievas nebūtų juos tik sau pasilikęs. „Labai gražūs,“ pasakė. „Adomas gal ir apsidžiaugs, bet jie Dievo.“ „Dievo?“ dėjos nustebeš velniukas. „O kas čia ne Dievo? Jis

viską padarė, tai viskas ir jo. Jums tik leido viskuo naudotis.“ „Bet nuo to skinti neleido. Tai tik jo medis.“ „Ir tu viską imi už tikrą pinigą? Kiekvieną jo žodį. Ir žinai kodėl?“ Ieva nežinojo. „Tai tik todėl nežinai, kad jo nepažįsti. Klausk manęs. Aš jį pažįstu nuo pat pradžios. Visą laiką kartu buvau, mačiau, kaip viską darė. Jis daug ką sako tik taip sau. Tik juokais, Tik paerzinti. Pasako ir žiūri, ką darysi. Kai padarai kitaip, ima juoktis. Net pagiria, kad mokaisi pagal savo galvą gyventi. Kartais nieko nesako. Leidžia pačiam suprasti, kokį gerą išmokai padaryti. O jeigu ką ir sakys, tai tik pagirs, kad jau išmokai pasirinkti, kas tikrai gražu ir skanu. Negi visą gyvenimą Dievo pirštu penima ir gyvensi! Ir jam pradės nepatikti, kad be jo piršto negali apsieiti.“ Velniukas taip nuoširdžiai ir taip įtikinamai mokėjo šnekėti, kad Ieva, nors dar ir abejodama, pakėlė ranką ir nusiskynė obuolį. Nusiskynusi pamėgino. Patiko. Pasišaukė Adomą ir jam davė paragauti. Patiko ir Adomui. Velniukas tyliai kikendamas pasitraukė į krūmus ir žiūrėjo, kas atsitiks. Žinojo, kad gero nebus, kad Dievas Ievai pirštus nudaužys, bet ir vėl: ką gali žinoti. Gal tyčia nieko nedarys. Gal tik pasijuoks iš vargšo velniuko pastangų. Tik to, kas atsitiko, visiškai nesitikėjo: kad užkilo juodžiausias, ligi tol nematytas debesis, kad sugrumėjo dar niekada negirdėtas perkūnas; baimės pagautas velniukas išlėkė į laukus, o Adomas su Ieva dairėsi į kylantį debesį, į švysčiojančius žaibus ir negalėjo suprasti, kas čia darosi. Tada iš debesio pasirodė Dievas ir liepė abiem eiti iš Rojaus lauk. Adomas su Ieva puolė atsiprašinėti, bet Dievas buvo nepermaldajamas. Sakė: „Norėjote pagal savo protą gyventi, tai eikite ir gyvenkite.“ Taip juodų žaibų į kulnus pyškinami išlėkė iš Rojaus į paprastus laukus, kur nieko nebuvo gatava, kur reikėjo išmokti patiems viską pasigaminti. Tuo tarpu velniukas lindėjo krūmuose drebėdamas, kad ir jam už pamokymą žaibai uodegos nepasvilintų. Nepasvilino. Kai Adomas su Ieva išėjo į laukus, juodas debesis nuslinko, žaibai su griauštiniu nuščiuvo, Dievas nuėjo savo rūpesčiais rūpintis, tai ir velniukas pasidairydamas išlindo iš krūmų. Išėjęs apsidairė. Rojus tebebuvo kaip buvęs, tik nei Adomo, nei Ievos nė kvapo.

Velniukui net širdis apsaldo: dabar jis vienas viso to gražumo šeimininkas. Visur apvaikščiojo, viską apžiūrėjo, atsigulė po tuo pačiu medžiu, kur Ievą gundė, užmetė koją ant kojos, susinėrė rankas po galva ir ėmė žiūrėti į tuos pačius obuolius, kuriais sugundė Ievą. Obuoliai buvo nepaprastai gražūs ir turėjo būti nepaprastai skanūs, jeigu Dievas juos tik sau pačiam tepadarė. Ilgai svarstė, skinti ar neskinti, ragauti ar neragauti. Pagaliau nusprendė kol kas neragauti. Gal kada nors vėliau, kai visos gėrybės pradės atsibosti. Tada tai paragaus. Jeigu pamatys, kad vėl su žaibais ir perkūnais juodas debesis atkyla, nelauks, kol čia pat ateis. Išdulkės į laukus, kol viskas nusiramins, pabus pas Adomą ir Ievą, jų vaikus kaip gyventi pamokys, o kai debesis nuslinks, vėl į Rojų sugrįš, ir jo viešpatavimui nebebus galo. Taip jam besvajojant vienas obuolys tik pupt nukrito čia pat jam prie nosies ir tuoj pavirto gelsvų dulkių debesėliu. Greitai pasuko galvą pažiūrėti, kas tuos obuolius skainioja ir dulkėmis verčia. Atrodė, kad niekas. Obuoliai buvo tokie pat gražūs, kaip ir buvę, tik jam bežiūrint kitas pupt jam tiesiai ant pilvo ir iš karto ištiško dulkių debesiu. Paskui jį kitas ir dar kitas. Tik pupt, pupt, pupt, ir kyla dulkių debesimis. Velniukas pašoko pažiūrėti, kas jam tokią niekšybę daro. Žiūri ir temato, kaip visas Rojus į dulkes byra. Medžiai, krūmai, gėlynai dulkių debesimis tik sukas, tik sukas. Iš nustebimo velniukas net išsižiojo, bet tuoj turėjo susičiaupti. Dulkės lindo į gerklę, į nosį, į akis. Visas Rojus virsta dulkėmis. „Kas čia darosi?“ dusdamas sušuko, bet niekas į jo šauksmą neatsiliepė, o visas Rojus pavirto į dykumą ir tokią didelę, kad nebuvo matyti nei galo, nei krašto. „Tai tau ir viešpatauk, kai nežinai, ką jis galvoja“, suniurnėjo velniukas, sugniaužė kumštį ir jau norėjo pagrūmoti Dievui, bet vėl susilaikė. Pagrūmoti tai pagrūmosi, bet nežinai, kaip jis tau gali atgrūmoti. Ką tu su juo. Pavers smulkių dulkelių krūvele, išsklaidys po visą tą didžiulę dykumą, ir bandyk vėl susirinkti į vieną vietą. Taip tik pagalvojo ir pats savo galvojimo išsigando. O jeigu jis girdi ne vien ką sakai, bet ir ką galvoji? Tai susizgribęs apsižvalgė ir garsiai prašneko: „Viešpatie, kam tu iš vargano velniuko juokies? Juk žinai, kad savo Rojaus nesunaikinai. Kas gali

dulkėmis versti gražiausią savo darbą! Tu tik man akis taip apdūmei, kad visur tik dulkes tematyčiau. Gana, Viešpatie. Pajuokavai, pajuokavai, vargšą velniuką išgąsdinai, ir užtenka. Nuimk man nuo akių tą negerumą. Juk ir bausti nebuvo už ką. Juk aš neskyniau ir nevalgiau tavo obuolių. Ji skynė, juodu valgė, tai kam baudi mane? Aš neliepiu nė skinti. Tik pajuokavau su moteriške. Ar už nekaltą pajuokavimą reikia taip smarkiai bausti?“ Patylėjo, pasidairė po atsivėrusias dykumos platumas, palaukė, ką pasakys Dievas, bet jis nieko nesakė. Nė žodžio. Tylėjo, kaip ir ta ką tik jo padaryta dykuma. Nesulaukęs iš Dievo jokio žodžio, paniurnėjo: „Nešneki? Nebešnekėsiu nė aš. Tyliai palauksiu. Juk žinau, kad tavo piktumas ne amžinas. Praeis kiek laiko, suprasi, kad manęs nėra už ką bausti, ir nubrauksi nuo mano akių tą bjaurią dykumą.“ Paniurnėjo, paniurnėjo ir atsigulė laukti, kol Dievas atsileis. Gulėjo metus, gulėjo kitus, gulėjo ir dar kažin kiek metų, žiūrėjo kaip iš kažin kur atlekia vėjas, pažaidžia pažaidžia su palaidu smėliu ir vėl nulekia, o Dievas nė nemano atverti burnos nei gražinti Rojaus. Velniukas, nebeturėdamas ką veikti, atsiminė Adomą su Ieva, ir parūpo jam pažiūrėti, ką juodu veikia. Pakilo ir išėjo ieškoti. Radęs nustebė. Galvojo, kad be Rojaus negalės gyventi ir bus jau seniai kur nors nustipę, o juodu kaip niekur nieko augino vaikus, džiaugėsi vaikaičiais ir jau net provaiikaičiais ir dėkojo Dievui už viską, ką savo prakaitu pelnė. Jie net ir Rojų jau labiau buvo pamiršę už patį velniuką. Buvo visko pilni. Laukuose augo duona, kalnuose ganėsi avys, ožkos, karvės. Pieno, sūrių, duonos, mėsos valgyk, kiek telpa. Velniukas vaikščiojo, dairėsi ir pyko, kad jie, iš vieno rojaus išvyti, pradėjo kitą rojų kurtis. Ne tokį gražų, ne tokį visko pertekusį, bet vis tiek panašų į aną. Pasidairė, pasidairė ir sugalvojo, kad Dievui ir čia jis gali padaryti rūpesčio. Matė, kad ne visiems vienodai sekėsi. Vieni mokėjo geriau tvarkytis, našiau dirbti, tai daugiau ir turėjo, kiti prasčiau tesugebėjo ar ne tiek širdies į darbą dėjo, tai mažiau ir teturėjo. Bet ir dėl to vienas kitam neprikaišiojo, vienas į kitą kreivom nedėbčiojo. Tada pasirinko tvirtą darbštų vyrą Kainą ir nuėjo jo aplankyti. Kainas kaip tik

buvo užsikūrus aukurą, atsivedęs gražų veršį, porą riebių, pieningų ožkų ir rengėsi juos aukoti Dievui. Jau kėlė kuoką drožti veršiui į tarpragį, kai velniukas nutvėrė už kuokos. „Ką darai? - sušuko nutvėręs. Kainas nustebė, kad kažin kas drįsta jam trukdyti savo turtu dalintis su Dievu. Pažiūrėjo į velniukštį, nuleido kuoką ir pasakė: „Ar jau nebeprimatai, ar ką... Rengiu auką Viešpačiui Dievui. Matai, aukuras tuoj įsiliepsnos, kai ant jo sukrausiu aukas, kvapnūs dūmai pakils tiesiai pas Dievą. Dievui dūmų kvapas patinka, ir iš jo malonės man vėl visi gyvuliai tarpas.“ „Gal ir taip...“, šyptelėjo velniukas. „Sakai, kad jam mėsos dūmai patinka, tai ir duok dūmus. Išmokai užsiauginti tokią daugybę gyvulių, o dar neišmokai, kad nereikia savęs skriausti. Tik apsidairyk: antai kokia graži karvė pataikė į barsuko olą ir nusilaužė koją. Guli paslika. Pats žinai, kad iš jos nieko nebebus, o, užuot deginęs ją, rengiesi deginti gražiausią veršį, lyg veršio dūmai geriau kvepėtų už tos paslikos karvės. Ir kam dabar tas ožkas deginsi, lyg nežinotum, kad jos atsives po porą gražių ožiukų, kai tuo tarpu antai net kelios avys, ligos pagautos, vos kvapą beatgauna? Ar manai, kad jų dūmas prasčiau kvepės už tų ožkų? Dievas juk ir tau protą davė, tai kam jį užmeti! Pagalvok. Juk jeigu Dievas būtų norėjęs, kad tau gerai sektųsi, būtų pasaugojęs ir kad karvė kojos nesusilaužytų, ir kad avys nesusirgtų. O gal Dievas kaip tik tau parodė, kad jam aukotum karvę ir avis. Juk žinai, kad jis ne visada garsiai šneka, kartais tik pirštu į tą pusę parodo, o paskum jau pačiam reikia pagalvoti. Ar ne?“ Pašnekėjo, pašnekėjo ir nuėjo į krūmus, lyg nė manyti nemanytų grįžti. Kainas vienas pasilikęs pagalvojo ir net delnu per kaktą suplojo: „Tai koks aš, - šūktelėjo. - Pats Dievas pirštu parodė, ką reikia aukoti, kad nereikėtų savęs skriausti, o aš gražiausius gyvulius iš gražiausių rengiuosi dūmais paleisti, o karvę ir avis laukiniams žvėrimis atiduoti. Niekada!“ Veršį ir ožkas paleido prie kaimenės, o karvę ir avis užmušęs sukrovė ant aukuro. Dar pridėjo ir besibaigiančią ožką, kurią praėjusią naktį vilkas buvo labai apkramtęs. Laužas jau buvo gerai įsiliepsnojęs, tai dūmai iš karto pakilo. Viską padaręs, nusišluostė prakaitą, atsisėdo ant akmens ir ėmė žiūrėti į aukštyn kylantį

juodų dūmų stulpą. Stulpas kilo kilo, atsimušė į dangų, ėmė į visas puses skleistis ir krito atgal, lyg dūmai, dangų palietę, staiga būtų pavirtę į akmenis. Taip niekada nebuvo atsitikę. Net ir žemėn nukritę, jie sklaistėsi ir tarp krūmų rangėsi, lyg norėdami nuo kieno akių pasislėpti. Nesusigaudydamas, kas darosi, pažiūrėjo, kaip sekasi Abeliui. Jis irgi degino iš laukų surinktas savo aukas. Jo šviesūs dūmai kilo ligi pat dangaus ir dingo jo mėlynume, lyg jiems koks dangaus langas būtų atsivėręs. Nė vienas jo dūmelis nekrito atgal. Kainas vėl pažiūrėjo į savuosius. Jo dūmai vis labiau krito atgal, net ėmė raitytis čia pat apie aukurą ir jam pačiam pradėjo akis graužti. Dar kartą apsidairęs susimąstė ir net piktumas pradėjo imti, kam Dievas su jo dūmais pradėjo taip negražiai žaisti. Kad Abelio skystučius tai priima, o jo sodrius atgal jam į akis pučia. Iš piktumo sugniaužė kumštis ir jau buvo bekeliąs grūmoti dangui, kai išgirdo kostelėjimą ir susilaikė. Pasuko galvą pažiūrėti, kas čia kosčioja. Čia pat stovėjo velniukas, pasirėmęs ta pačia kuoka, kurią Kainas, užmušęs gyvulius, buvo numetęs. „Ar tik ne Dievui nori grūmoti?“ labai rimtai paklausė. „O kam kitam?“ ne tiek atklausė, kiek suurzgė Kainas. Velnukas buvo labai rimtas. „Negrūmok,“ - perspėjo. „Dievas čia nieku dėtas, o be reikalo pagrūmotas gali supykti ir nežinia ką padaryti. Čia ne Dievas, čia visą košę tau verda Abelis. Jam nepatinka, kad tau geriau sekasi, tai vis suka galvą, kaip geriau tau koją pakišti. Kai pats nieko nebesugalvoja, tai šaukiasi Dievo. Kapstinėdamasis po savo laukus turi laiko, tai Dievui nė pailsėti neleidžia. Tau nė į galvą niekada neateitų, ką apie tave Dievui jis primeluoja.“ „Ir Dievas jo klauso?“ - nustebė Kainas. „Kaip neklausys, kad be jokio perstojo zyžia į ausis ir zyžia, o iš tavęs nieko neišgirsta. Sudegini savo aukas ir vėl eini prie darbo. Tu ir dirbdamas pasišneki tai su vienu gyvuliuku, tai su kitu. O su kuo jis šnekės? Su kokia žole? Su dirvos grumstais? Tai ir leidžia liežuvį tiesiai Dievui į ausis.“ „Žinau, žinau, sutiko ir Kainas: jis visada daug šneka. Žino ką ar nežino, bet liežuviu vis tabaluoja. Nebeturėdamas ką šnekėti, sakai, ir mane pradėjo Dievui skųsti. Bet kaip tu jam palaidą burną uždarysi?“ „Kaip?!“

nusijuokė velniukas. „Tai tu dar ir to ligi šiol neišmokai? O ką darai, kai koks vilkas į avis įsisuka?“ „Nori, kad paaiškinčiau? Visaip. Pastatau spąstus, iškasu vilkduobę. Tai tik pagauti. O kai jau pagaunu, tai va ta pačia kuoka suskaldau galvą, nuneriu kailį ir į savo lovą pasitiesiu, kad minkščiau būtų.“ Velniukas visai pralinksmėjo ir ėmė ploti Kainui per petį. „Kam klausai, ką daryti, kad pats geriau žinai už mane. Ne tik žinai, bet ir moki. Ir turi su kuo!“ Pakilnojo kuoką ir padavė Kainui. „Juk su tokia ne tik vilką, bet ir tigrą galėtum paguldyti. O gal ne vieną jau ir paguldei.“ Kainas paėmė kuoką, pakilnojo, porą kartų mostelėjo. Atrodė, lyg būtų ne ta pati - daug smagesnė, negu kada buvo buvusi. Pažiūrėjo į Abelį. Tas nosisukęs kurstė savo aukurą. „Aišku, kad vėl Dievui kokį melą sako. Jeigu sakytų ką gera, nereiktų nosisukti.“ Pažiūrėjo į savo dūmus. Tie dar pažeme į visas šalis tebesiplaikstė ir gerklę graužė, ir akis ėdė. Pažiūrėjo į velniuką, o tas tik viena akim mirktelėjo, ir su tuo mirktelėjimu Kainui užėjo toks tūžmas, lyg kas puodą tulžies būtų į pačią širdį įliejęs. Abelis dar tebekurstė laužą ir tebekalbėjo paties sugalvotą padėkos maldą Dievui, kai Kainas priėjo ir kuoka taip smogė besimeldžiančiam Abeliui per galvą, kad net jos žymės nedaug teliko, kitu mostelėjimu viską nušlavė nuo Abelio aukuro. Nuo aukuro nušluoti nuodėguliai dar rūko, ir jų dūmeliai kaip ištempti siūlai kilo tiesiai į dangų. Kainas kelis akimirksnius pažiūrėjo į juos, paskum į susmukusį brolių, kuris mėgdavo iš žodžių sudėti gražius pasakojimus ir dar gražesnes Dievui maldas, ir staiga pajuto čia pat šalia savęs sukūręs baisyą tuštumą, tokią sklidiną bjauriai tvinksinčio nejaukumo, kad net pats krūptelėjo nuo to nejaukumo. Greitai atsisuko į tą pusę, kur buvo velniukas, ir užsimojo kuoka, bet velniuko nė žymės nebebuvo, o Kainas pasijuto taip, kad nebenorėjo nieko matyti, nė su niekuo susitikti. Nušlavė ir nuo savo aukuro, kas dar nebuvo sudegę, susuko visas savo ir karves, ir ožkas, ir avis į vieną kaimenę ir nusigrūdo į tolimus laukus, kur žinojo, kad niekas nebeatėis jo nei pamatyti, nei pakalbinti. Velniukas, pasislėpęs krūmuose, matė, ką Kainas daro, ir jam taip patiko, ką matė, kad ne tik ligi ausų išsišiepė, bet net ir

kelis kartus per galvą persivertė. Jis netikėjo, kad bus taip lengva žmogų ant savo piršto apvynioti. Iš džiaugsmo nulėkė ant kalno, nuo kurio į visas puses buvo toli matyti. Kelis kartus apsisuko, akimis išmatavo žemę nuo vieno krašto iki kito ir ėmė springti džiaugsmu. Akyse kaip gyva atsistojo žmonių tvanu užlieta žemė. Jie juk dauginsis ir dauginsis, kol nebeliks vietos naujai kojai pastatyti. Jie dauginsis net ir tada, kai nebeliks vietos, kur daugintis. Ir kuo daugiau jų bus, tuo lengviau bus juos kiršinti. Kaip lengva tada bus visus į saują suimti, nueiti pas Dievą ir pasakyti: „Viešpatie Dieve, tai kaip dabar? Kuris dabar žemę valdom? Tu ar aš?“ Ką Dievas atsakys, jam nė kiek nerūpėjo. Ir ką jis begalėtų atsakyti, taip į kampa įstumtas! Nieko. Juk jis pats leido žmogui rinktis, kaip gyventi. O jeigu dar mėgintų prasižioti, tai velniukas jau turėjo ant liežuvio parengęs žodžius: „Nekaltink nei manęs, nei žmonių. Visą žemę ir kas ant jos tu padarei jiems. Tu ir mane padarei, o jiems leidai rinktis. Jie pasirinko mane. Tai dabar ir jie, ir jų žemė yra mano. Tu galingas, turi laiko, gali kitą žemę pasidaryti. Gal kitą išmintingiau pasidaryti?“ Velniukui savo paties mintys taip patiko, kad iš džiaugsmo kelis kartus pasišokėjo, persivertė kūlvišcia, pasiraitė rankoves ir labai smagus nubėgo savo darbo dirbti. Ir dirbo. Spręsdamas apie žmonių būdą, nė kiek nebuvo apsigavęs. Kuo daugiau žmonių priaugo, tuo lengviau leidosi pamokomi žudyti, vogti, vergti, meluoti, skriausti, išnaudoti, sukti, prievartauti, bausti, valdyti. Po daugelio metų, kai atrodė, kad pasaulyje nieko dora nebeliko, velniukas visiškai drąsiai nuėjo pas Dievą ir tvirtu balsu išdėjo tuos pačius žodžius, kuriuos prieš daug amžių tik pats vienas sau pačiam tyliai tebuvo pasisakęs ir ligi tol nė vieno neužmiršęs. Dievas jo rėksmą labai ramiai išklausė ir paklausė: „Ar tikrai žinai, kad žemės žmonėse nė lašelio dorumo nebeliko?“ „Nieko! Nė menkiausios dulkelytės!“ užtikrino velniukas. Dievas tik šyptelėjo ir labai švelniai pasakė: „O man atrodo, kad gerokai brėži, ir pats žinai, kad brėži. Jeigu žmonėse nieko gera nebebūtų likę, tai nelakstytum nuo vieno pasaulio krašto į kitą. Ar ne?“ „Ne!“ atšovė velniukas. „Dabar pasaulis mano, tai ir rūpi pamatyti, kaip kas kur gyvena.“ Čia Dievas suraukė

kaktą. „Nesakyk tam, kuris viską žino. Žinau, kad leki ten, kur doras gyvenimas mėgina kiek atsitiesti, kad žmonės nustoja vienas kitą pjauti. Tai ir nesakyk, kad visus žmones tik piktybės tėra užtvindžiusios. Mane pasiekia ir kitokie garsai. Ir jų labai daug. Kas, kad per piktybės riksmą net patys žmonės negali jų išgirsti, bet jie yra. Gal jų net daugiau negu tavo užkurtų piktybių.“ Taip prispaustas velniukas kiek pasiraivė, bet greitai atsigavo. „Na, gal koks trupinėlis senų prietarų ir yra užsilikęs, bet ar dėl tų niekų verta mums čia burnas aušinti?“ atsigavęs išdrožė. Dievas visiškai ramiai pritarė. „Tikrą teisybę sakai: burnų aušinti tikrai neverta. Tu sakysi nėra, aš sakysiu yra. Tavo žodis prieš mano žodį. Tik šūkausim, o galo taip ir nebus. Verčiau suskaitykim, sužiūrėkim, kiek ko žmonėse iš tikrųjų yra, pasverkim ir gera, ir bloga, tai nereikės nė burnų aušinti. Matysim. Jeigu gero terasim tik, kaip sakai, menkučius trupinėlius, tai juos susirinksiu ir eisiu kitą pasaulį kurti. Su visu šituo galėsi pats vienas tavaliotis, kol jam galą padarysi. Bet jeigu gerumo atsiras daugiau, gyvensim kaip gyvenam. Ir toliau liežuvį iškišęs lakstysi, vis trokši pasaulį užvaldyti ir vis neužvaldysi. Tokia tavo širdis. Pats tokią pasidarei. Turbūt neužmiršai, kaip amžių pradžioje maldavai, kad leisčiau širdį pačiam pasidaryti. Sakei, geriau išmanai, kokia tavo širdis turi būti - ir dabar turi.“

Žiūrėjau į mergytę ir negalėjau nukreipti akių kur kitur. Mano autobusas atvažiavo, pastovėjo ir vėl nuvažiavo. Bet tas man nerūpėjo. Žinojau, kad atvažiuos dar kitas ir dar kitas. Man rūpėjo ta mergytė. Iš pažiūros gal ketverių, gal penkerių metų, o šneka... pilnom rankutėm taip dailiai mostaguoja, akimis išdarinėja, kaip senė pavarto, į dangų pažiūri, prisimerkia ir vėl išplečia, kaktukę rauko, tai šypteli, tai vėl surimtėja, o žodžiai iš pilnų, vaikiškų, beveik kūdikiškų lūpučių rieda ir rieda kaip sidabriniai burbuliukai. Ir taip arti vienas kito, kad ir labai norėdamas savo žodžio įterpti niekur jokio plyšelio negali pagauti. Rodos, kad taip iš aukščiau jai kas žodžius berte beria. Tada pagalvojau, kad namie kas jos pasigedęs pamatys, kur ji sėdi, ir ateis pasiimti. Tada tai paklausiu, iš kur tas kūdikis taip senauti išmoko. O jeigu niekas neateitų, kai savo pasaką pabaigs,

pats nuvesiu ir viską sužinosiu. Man galvoje tokios mintys lakstė, o ji kaip niekur nieko rietė ir rietė savo pasaką:

- Velniukui labai nepatiko, kad Dievas taip išpeikė jo paties pasidarytą širdį. Jis vis tiek galvojo, kad jo širdis yra pati geriausia, tik Dievo padarytos širdys niekam tikusios. Žiūrėjo į Dievą ir baisiai norėjo išsiplūsti. Daug piktų žodžių buvo pasirenkę nušokti nuo liežuvio, bet velniukas susivaldė ir visus žodžius nukando. Žinojo, kad plūsdamasis nieko nepasieks, tai tylėjo ir galvojo, kaip ir čia Dievą apmoyus, o Dievas paėmė kartutę, lygiai per vidurį užrišo virvutę ir pakabino padangių aukštybėse. Kartutė kabėjo lygiai, abu galai vienodo aukštumo. Tada viena ranka pasėmė saują žvaigždžių ir čia pat iš jų padarė didelį samtį. Kita ranka nubraukė nuo dangaus mažiau žvaigždžių ir padarė mažesnę samtį. Vieną samtį pakabino ant vieno lazdutės galo, kitą ant kito. Abu samčiai irgi kabėjo lygiai. Tada atsisuko į velniuką. „Sakei, kad nedorybių prilakstei labai daug, tai va ir tas didysis samtis bus tau. Rink savo nedorybes ir krauk į jį. Mažasis bus man. Į jį dėsiu dorybes, paskum žiūrėsime, kuris samtis kurį nusvers, tai to ir bus teisybė.“ Mostelėjo ranka, ir dveji laiptai nutįso ligi pat žemės. Vieni buvo juodi, kiti auksiniai, tokie pat kaip visos žvaigždės. „Tais juodaisiais nešiosi savo juodus darbus ir krauksi į didįjį samtį, o Žemės Angelas Sargas tais auksiniais neš dorybes ir dėsi į mažąjį.“ „Angelas Sargas?“ velniukas pertraukė Dievą. „Aš juo nepasitikiu. Jis tikrai pridirs man visokių šunybių!“ Dabar Dievas tikrai nusišypojo: „Ir gerai, kad nepasitiki. Tu nepasitiki Angelu Sargu, Angelas Sargas nepasitiki tavimi. Abu būsite budrūs, tai nei vienas, nei kitas jokių šunybių negalėsite pridaryti. Per metus rinkite kiekvienas savo, gale metų atneškite ir sudėkite, ką atnešę, kiekvienas į savo samčius, ir pamatysime, kuris kurį nusvers. Jeigu per šimtą metų tavo nedorybės nusvers dorybes, geruosius pasiimsiu kitur, o nedoruosius su visa žeme paliksiu tau. Galėsi viešpatauti kaip išmanydamas.“ Velniukas pajuto, kad viskas pradeda linkti į jo pusę ir po šimto metų turės savo pasaulį, tad visiškai drąsiai pašoko derėtis: „Ir tada galėsiu žemėje daryti, ką

tik norėsiu?“ „Žinoma,“ patvirtino Dievas. „Ir tu į mano valdymą visiškai nesikiši?“ „Žinoma, kad ne.“ „Ir nepaversi visos žemės negyvenama dykuma, kaip tada pavertei Rojų?“ „Nereikės. Tu pats ją greičiau į dykumą paversi, negu kas nors kitas.“ Bet tie paskutiniai Dievo žodžiai nulėkė velniukui pro ausis greičiau negu katino išgąsdinti žvirbliai. Jis jautėsi jau laimėjęs žemę, pasigriebė didžiulį krepšį ir juodaisiais laiptais nudulkėjo žemyn į jį nedorybių krauti. Savo laiptais nulipo ir Angelas Sargas. Kai praėjo metai, abu susitiko laiptų apčioje ir kiekvienas su savo nešuliu ėmė lipti aukštyn. Velniukas buvo tiek negerybių prisirinkęs, kad po našta sunku buvo ir jį patį bematyti, o Angelas savo laiptais lipo tik su mažu, bet kupinu krepšeliu. Kai užnešę sukrovė kiekvienas į savo samtį, Angelo mažas samtelis nusvėrė velniuko didįjį. Velniukas pažiūrėjo, išvertė akis ir sušuko: „Apgavystė! Tegu visi mato, kaip Dievo angelai, o gal ir pats Dievas su jais iš vieno apgaudinėja!“ Velniukas taip smarkiai šaukė, kad ir Dievas išgirdo jo šauksmą. „Kas atsitiko, kad taip baisiai šauki?“ atėjęs paklausė. „Kaip nešauksi!“ atkirto velniukas. „Žiūrėk, kiek mano į didįjį samtį prikrauta ir kiek jo į mažiuką, o jo pustuštis mažiukas nusveria mano artipilnį didįjį. Kur teisybė?“ Dievas nesupyko. Net nusišypsojo. „Kam šauki, kai ir pats žinai, kad kiekvieną savo nedorybę išpūti kaip didžiausią pūslę, kad visas pasaulis matytų ir manytų, kad tik tavo darbai ir tėra. Va, žiūrėk.“ Paėmė vieną piktybę, sugniaužė ir iš jos teliko tik juodas trupinys. „Nesakyk, kad mano ranka stipresnė,“ dar pridėjo. „Pamėgink pats. Pamėgink.“ Velniukas pasiraitė, pasiraitė, bet paėmė vieną, nenorom spustelėjo, ir tas sugniužo į mažą grumstelį. „Dabar pats matai. O pamėgink pagrumdyti, kas yra samtyje. Pamatysi, kas teliks. Juk turėtum žinoti, kad teisybė tėra viena ir vis ta pati.“ Bet velniukas jo žodžių nebegirdėjo. Jau jis sugriebė naują mintį ir strimgalviais nudulkėjo žemyn. Kitais metais svarstyklės rodė lygiai, dar kitais jau kiek persvėrė į velniuko pusę. Po to jau kiekvienais metais velniuko samtis vis labiau ir labiau nusvėrė Angelo samtį. Jis tik pažiūrėdavo į svarstyklės, patrindavo rankas, viena akimi mirktelėdavo Angelui Sargui, pasakydavo:

„Aha!“ ir vėl kūlvirsčiais lėkdavo žemėn. Kai metai ėmė artėti į šimtuosius, o velniuko samtis jau gerokai nusvėrė Angelo mažąjį, Dievas pasišaukė mažutį žvalų angeliuką ir pasakė: „Bėk žemyn, susirask Angelą Sargą. Pasižvalgyk po žmones, padėk parinkti gerų darbelių. Gal jis vienas nebespėja visų surinkti.“ Angeliukui dviejų kartų nereikėjo sakyti. Jis tik suplasdėjo ir kaip baltas pūkelis dingo tarp pažeme slenkančių debesėlių. Kai metaiėjo į galą ir Angelas Sargas su mažuoju angeliuku jau kelintą kartą suko aplink pasaulį, prisirinkę net su kaupiu krepšelių žmonių dorybių, Dievas netikėtai pasimojo angeliuką ir pasakė: „Džiaugiuosi, kad tu darbštus ir labai greitas, visur pirmas aplakstai, bet kai grįšite, tegu Angelas Sargas su savo krepšiu laiptais lipa pirmas, o tu eik iš paskos, tik nepamesk budrumo, nors jau ir jaustumėis namie.“ Angeliukas prižadėjo ir viską taip gerai matė, kaip vargu ar kada buvo matęs. Kai atėjo prie laiptų, velniuką jau rado laukiantį. Buvo gražus rytas. Iš anapus kalnų kilo saulė. Angelo laiptai žiburiavo, lyg ir juos būtų džiaugsmas pagavęs, kad Angelas Sargas grįžta su kupinu krepšeliu dorybių, o velniuko juodieji dar labiau pajudėjo, nes ir velniuko krepšis buvo kupinas išsipūtusių nedorybių. „O, tai judu šiandien net dviese. Žiūriu, krepšelių net su kaupiu prisigrandėte. Be reikalo. Vis tiek nesusilyginsite su manim. Kai savo sudėsiu, tai jūsų samtelis net anapus dangaus iškils. Verčiau pasižiūrėkite, kaip gražiai saulė teka, o koks kalnų grožio nuostabumas. Gerai kiekvieną vietelę susidėkite į atmintį, nes greitai viskas bus mano, o tada jūs į mano žemę ne tik kojos neįkelsite, bet net akies nebegalėsite užmesti. Visą apglostykite akimis, kad ilgam atsimintumėte.“ Ir pradėjo lipti. Velniukas ir angelas greta kiekvienas savo laiptais, o angeliukas paskui Angelą Sargą. Lipo, vis žvalgėsi į saulę, į jos apšviestų kalnų ir laukų gražumą, bet tik viena akim. Kita akim žiūrėjo, ką velniukas darė su savo uodega. Jis raitė ją ir vienaip, ir kitaip, ir taip vikriai, kad sunku buvo net sugauti, kur jos galas. Vienu tarpu, kai Angelas Sargas grožėjosi rytmečio žeme, ji pasisuko taip arti krepšelio, kad dorybių kaupas tik sujudėjo sujudėjo, bet nieko neatsitiko. Kitą kartą uodega taip vikriai švystelėjo, kad nė sumatyti

negalėjai, o dvi dorybės nuo viršaus kaupo nušoko ir krito žemyn. Angeliukas vikriai ištiesė ranką, vieną pagavo, o kita nukrito tiesiai į pažeme besidraikantį rūką. Šį kartą Dievas pats prie svarstyklių jau laukė. Velniukas į didįjį samtį krovė savo, Angelas Sargas krovė į mažąjį savo, ir didysis dar labiau palinko žemyn, negu praėjusį sykį buvo palinkęs. Angelas nusiminė, o velniukas, įsirėmęs į šonus, išsišiepė ligi pat ausų. „Ar galiu tą įdėti?“ nelauktai paklausė angeliukas ir parodė dorybę, kurią krintančią buvo pagavęs. „Iš kur ją gavai?“ paklausė Dievas. „Kai Angelas lipo laiptais, velniukas šmaukštelėjo uodega, ji nuo kaupo ir nukrito. Aš tą pagavau. O kitos nespėjau.“ Dievas liepė įdėti. Nuo tos dorybės mažasis samtis truputėlį linktelėjo žemyn, bet toli gražu neatsvėrė didžiojo. „Ar galiu nubėgti atnešti ir aną, kurios nepagavau?“ paklausė angeliukas. Dievas leido. Angeliukas laiptų šonu kaip šviesus žaibas nuslydo žemyn ir po valandėlės uždusęs atpūkstė ne su viena, bet su kažin keliomis, abiem rankutėm prie krūtinės prisispaudęs. Kai tas įdėjo, mažasis samtis jau gerokai žemyn palinko, bet didžiojo dar visiškai neatsvėrė. „Dar ne visos“, kvapą atgavęs tarškėjo angeliukas. „Ar galiu nulėkti su krepšiu ir kitas surinkti?“ Dievas vėl leido. Angelas Sargas labai nusiminė ir pradėjo verksti, bet Dievas švelniai paplojo jam per petį ir pasakė: „Neverk. Ir nenusimink. Geros ir skaisčios širdys visada linkusios pasitikėti. Jos kartais net nežino, kad visiškas pasitikėjimas gali būti geriausia dirva piktadarystei tarpti.“ Velniukas nebesišypsojo, bet, suraukęs kaktą, labai kažin ką maštė. Tuo tarpu angeliukas atpūkstė su kupinu krepšeliu dorybių. „Dar ne viskas!“ vos iškvėpė. „Manau, kad dar kita tiek pririnksiu.“ Dievas pats paėmė iš angeliuko krepšį ir supylė į mažąjį samtį. Samtis net švilpdamas nustumė žemyn, o didysis iškilo stačiai į viršų. Dievas labai rūščiai pažiūrėjo į velniuką. „Ar galvoji, kad ir anuos reikėtų atnešti? Pakelk galvą ir pažiūrėk tiesiai į akis. Jeigu nekaltas, pakelk.“ Velniukas akių pakelti negalėjo, bet pikta prigimtis neleido ir nusileisti, tai akis nunarinęs praniurnėjo: „Ar aš kaltas, kad jis lipdamas laiptais į visas puses žioplinėja ir krepšį visaip tabaluoja? Jeigu jis barsto, gal man reikia iš paskos bėgti ir

rankioti? Aš savo žiūriu, o jis tegu žiūri savo.“ Nuo kiekvieno velniuko žodžio Dievas vis labiau niaukėsi ir ėmė kelti ranką. Velniukas nieko taip nebijojo kaip Dievo rankos. Pamatęs kylančią šoką į savo laiptus bėgti atgal į žemę, bet, vos spėjo žingsnį žemyn žengti, Dievas mostelėjo ranka, juodieji laiptai subiro į dulkes ir juodu debesiu išdriko erdvėse. Velniukas, nebetkęs laiptų, kaip meteoras nuėjo žemėn ir taip trenkėsi, kad žemė sudrebėjo, kaip dar niekada nebuvo drebėjusi, jūros iš krantų išsiliejo, kaip niekada nebuvo išsiliejusios. Toks Dievo galybės dvelktelėjimas ir Angelą Sargą taip sukrėtė, kad jis tik po kurio laiko teatgavo kvapą ir sušuko: „Bet, Viešpatie, tenai buvo daug ir gerų žmonių!“ „Gerai, kad žinai, eik ir rūpinkis jais“, pasakė, o kai Angelas jau skubėjo žemyn, dar pridėjo: „Pasirūpink ir kitais. Jie juk tekalti tik tiek, kad pasitiki suvedžiotojais.“

- Žiūrėk, žiūrėk, autobusas! Paskutinis! - pašoko nuo suolo mergytė ir atbula žengdama mojo man rankute. - Laimingai parvažiuok! - dar pridėjo ir atbula žengė į nespėjusio sustoti autobuso šoną. Išsigandęs pašokau nuo suolo, bet pasirodė, kad autobusas jos net nepalietė. Tiesiai per autobuso šoną ji pakilo ir atbulai žengdama vis kilo ir visą laiką rankute mojo. Danguje pakilo auksiniai laiptai, o ji atbula priėjo ir leptelėjo ant žemiausio laipto, lygiai taip pat, kaip buvo leptelėjusi šalia manęs ant suolo. Net ir tą patį švelnų garsą išgirdau. Laiptai sujudėjo, ir ji ėmė suptis kaip sūpynėse, bet man moti nenustojo. Pakėliau ranką pamoti ir jai.

- Ar važiuoji, ar lauki autobuso iš dangaus? - šūktelėjo autobuso vairuotojas, ir aš krūptelėjau, lyg būčiau nukritęs iš aukštumų, kuriose suposi mergytė.

Kai lipau į autobusą, vairuotojas dar pridėjo:

- Ką ten danguje matei?

Nesumečiau, ką pasakyti. Teisybės sakyti nedrįsau, o ką pameluoti neatėjo į galvą, bet vairuotojas mano atsakymo nė nelaukė.

Atsisėdau toje autobuso pusėje, kur ant auksinių laiptų suposi mergytė. Bet jos nebebuvo. Temačiau tik pilną žvaigždžių tamsų dangų. Nemačiau nė Grigo ratų. Jie pasiliko kitoje autobuso pusėje. Dar kartą peržvelgiau tas žvaigždes, kurios buvo matyti

pro autobuso langą, ir pajutau, lyg būčiau pakirdęs iš didelio ir labai ryškaus sapno. Atsisukau į plačią vairuotojo nugarą ir pasakiau:

- Kiekvienas kraštas apie dangaus platybes turi vis kitokias pasakas, bet teisybė tėra viena.

Pasakiau taip sau. Visiškai negalvojau, kad jis mano žodžius susies su savo klausimu, bet, matyt, susiejo, nes tuoj atsakė:

- Surašyta ten aukštai žvaigždėse.

Pajutau, lyg būtumėm susišnekėję, ir nebesugaudžiau, ką dar galėčiau pridurti. Kitame autobuso šone sėdįs vyras mūsų šneką girdėjo ir nusišypsojo taip, lyg visus atsakymus žinotų, o aš pagalvojau, kad apie ant auksinių laiptų besisupančią mergytę tikrai negali žinoti. Su ta mintim nusišypsojau ir aš, o autobusas ramiai nulingavo pro smuklę,

pro bažnyčią, pro kapines ir įsuko į gatvelę, kurioje turėjau išlipti. Išlipęs vėl pažvelgiau į dangų. Kur buvo Šiaurės žvaigždė ir Grigo ratai, dabar buvo debesiukas, ir buvo aišku, kad šiandien net ir iš savo kiemo katedros nebesudėsiu. Gal kitą kartą. Juk, jeigu Dievas dar laikys, vėl vakarais ant to paties suoliuko sėdėsiu. Turėsiu laiko ir katedrai, bet dabar mano katedra staiga išaugo. Tik pagrindinio bokšto viršūnėje švies niekada nenusileidžianti Šiaurinė, o pačion katedron sudėsiu viską nuo pat rytinio ligi vakarinio pakraščio. Tai bus mano katedra. Ir vardą jau turiu. Jos vardas bus - Velnio nutrenkimo katedra.

Tik ir vėl. Ji sakė, sakė ir nepasakė, ar galas jau buvo, ar tik dar bus. Vargu, ar buvo, nes velniukas išsijuosęs tebelaksto nuo vieno pasaulio krašto ligi kito.

TAPYTI ADATA

MARIJA MATUŠAKAITĖ

Šiandien nelengva būtų rasti Lietuvoje specialistą, kuris taip kruopščiai, dygsnis po dygsnio, išmargintų audinį nuostabiais raštais, kaip sugebėdavo senieji meistrai. Praeityje siuvinėjimas plačiai taikytas buityje. Juo puošti didikų apdarai, žirgų apranga, ištaigingiems interjerams skirti audiniai, liturginiai rūbai. Šioje srityje darbavosi ne tik moterys. Būta

Paluknio bažnyčios arnoto priekis. Kultūros paveldo centro nuotrauka

ir aukščiausios klasės siuvinėtojų vyrų, apibūdinamų terminu *acupictor*- „tapytojas adata“. Žinomi net kai kurių tokių siuvinėtojų vardai. Antai karalienei Bonai dirbo Jonas Hofelderis, atvykęs iš Niurnbergo. Jo pagalbininku buvo Zebaldas Linkas, 1545 m. kartu su Žygimantu Augustu persikėlęs į Vilnių ir vadovavęs čia veikusiai siuvinėjimo dirbtuvei, kurioje tarp kitų amatininkų minimas ir Petras Italas. Žygimanto Augusto dvaro sąskaitose įrašytas ir anoniminis karalienės Barbaros siuvinėtojas, vadinamas žmogumi iš Geranainių. Lietuvos žemvaldžių dvaruose dažniausiai dirbo merginos siuvinėtojos, nors puikiai mokėjo siuvinėti ir kilmingosios damos, neretai dovanojusios bažnyčioms savo darbo arnotus ar kapas. Esama žinių apie liturginius apdarus, siuvinėtus Kazimiero Jogailaičio žmonos Elzbietos. Šis paprotys neišnyko nė XX a. pradžioje¹. Vis dėlto dauguma puošnių liturginių rūbų, kurių dalis pasiekė ir mūsų laikus, atsirado vienuolynų dirbtuvėse. Be tokių dirbinių, dekoruotų turtingu ornamentiniu raštu, esama ir sudėtingesnių figūrinių ar net siužetinių kompozicijų. Tikriausiai vienuolyno dirbtuvėje pagaminti du labai įdomūs XVIII a. pabaigos ir XIX pradžios arnotai, stebinantys ne tik puikia atlikimo technika, bet ir originalia tematika, gebėjimu laisvai perkurti kompozicinę schemą, varijuoti ją įvairiais būdais.

Pirmas jų, 1994 m. aptiktas kuklijoje, po gaisro 1943 m. atstatytoje ir 1981 m. rekonstruotoje medinėje Paluknio parapijos Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje, turėjo čia patekti iš kurios nors Vilniaus šventovės, antras - kiek vėlesnis, siuvinėtas jau kito

¹ Antai Mickūnų bažnyčioje esama arnoto, kaip liudija įrašas, 1840-1850 m. siuvinėto Onos iš Lopacinskių Lopacinskienės.

Paluknio bažnyčios arnoto nugara. Kultūros paveldo centro nuotrauka

meistro Vilniaus katedrai² - atsidūrė Vilniuje, Taimosios dailės muziejuje (toliau TDM). Paluknio bažnyčios arnotas siūtas iš balsvo, vietomis pairusio atlaso su šviesiai melsvos drobelės pamušalu ir apvedžiotas plačiu auksiniu galionu. Nugaroje arnoto viršų užpildo Kristaus gimimo scena. Jos centre - audiniu apklotose ėdžiose paguldytas Kūdikelis su spindulių aureole aplink galvą. Ties juo abipus palinkę Kūdikį adoruojanti Švč. Mergelė Marija ir maldingai ant krūtinės rankas sudėjęs šv. Juozapas. Abi figūros vilki laisvomis tunikomis ir ilgomis skraistėmis. Drabužiai modeliuoti vertikaliomis klostėmis, prisodrintomis tamsių šešėlių. Gilumoje vaiz-

² Arnotas gautas iš Vilniaus katedros pagal 1953. 11. 10 aktą. Pozicijos Nr. 805.

duojamas jautis ir asilas, šildę Naujagimį savo alsavimu. Simetrinę kompoziciją rėmina iš dviejų pusių kolonų stiebai su kaneliūrų skaidoma apačia. Kolonos iškeltos ant aukštų postamentų, o jų viršų dengia dideli kamuoliniai debesys su išnirusiomis sparnuotomis galvutėmis. Visą sceną gaubia griežtas, plačios standžios juostos ovalas, suskaidytas atskirais segmentais. Tris viršaus segmentus užpildo Zodiako ženklai: lanką įtempęs Šaulys, Ožiaragis su ilga, energingai ore besiraitančia uodega ir sireną primenantis Vandenis, pilantis vandenį iš apversto apvalaus indo. Palei viršutinį lenktos Zodiako juostos kraštą driekiasi kita, daug siauresnė, užpildyta stambiu įrašu *Gloria in excelsis Deo* („Garbė Dievui aukštybėse“). Ožiaragio figūrą dengia sudvigubintas kryžius su spindulius skleidžiančiu apvadu. Ilgesnių spindulių pluoštas su užrašu: *Pro peccata* („Už nuodėmes“) leidžiasi virš Kūdikio galvos. Arnoto vidurį užpildo didelė ore plasnojančio seno ilgabardžio vyro figūra su per petį permesta skraiste, plevenančia ore. Tai mitologinis Kronosas (*Kronos*), kurio plačiai išskleisti sparnai sutampa su apatiniu Zodiako juostos kontūru, padarydami kompoziciją ypač kompaktišką.

Arnoto apačioje siuvinėtą peizažą kairėje riboja aukštas ir liaunas didžialapis medis, dešinėje - toluoje auganti žema ir plati eglė. Žemiau pirmajame plane sėdi dūdele grojantis piemuo. Priešais jį daubelėje būriuojasi keturios didelės avys, atokiau guli

Paluknio bažnyčios arnoto fragmentas. Kultūros paveldo centro nuotrauka

TDM arnoto nugara. Mečislovo Sakalausko nuotrauka

karvė ir stovi greičiausiai jautį vaizduojantis gyvūnas. Kitas gana keistas ilgakaklis, taškuotas, žirafą primenantis padaras su gazelės ragais guli antrajame plane, o toliau, kalvos viršūnėje, matome bėgantį dar vieną gyvūną su lapės uodega ir katės galva. Labai įdomus centre dangaus fone iškilęs, tuščią erdvę užpildantis didžiulis pastatas su mažais langučiais, aukštu laužytu stogu ir dviem lieknais cilindriniais bokštais pagrindiniame fasade.

Kukliau apipavidalintas arnoto priekis. Čia tarp

³ Arnotas restauruotas 1986. 10. 10 - 1986. 12. 30 ketvirtos kategorijos restauratorės Rimos Tagonidzės. Tuo metu jo pamušalas pakeistas kitu, dažytu tokia pat melsva spalva kaip ir suplyšęs pašalintasis audinys. Pažymėtina, kad ir Paluknio, ir TDM arnote kartojasi analogiškas balso viršaus atlaso ir melsvo pamušalo derinys, patvirtinantis tezę apie jų atsiradimą

dviejų, į centrą palinkusių išorinį arnoto kontūrą kartojančių medžių karpytais lapais virš žolių kupštais sužėlusios lygumos kabo milžiniškas saulės diskas, skleidžiantis gausius spindulius. Antropomorfinė saulė plačiomis lūpomis ir į toli nukreiptu žvilgsniu primena analogiškus atvaizdus, sutinkamus kai kuriuose Lietuvoje tapytuose Nukryžiuavimo paveiksluose.

Paluknio arnote daug dėmesio skirta siuvinėjimo technikai. Smulkūs dygsniai žymi daiktų kontūrus, o jų kryptis padeda perteikti daiktų apimtį, pabrėžiamą ir tonavimu. Be pagrindinio grandininio dygsnio, primenančio vėlesnį siuvinėjimą mašina, įvedami ir kitoki tipai. Antai arnoto priekyje medžių lapai siuvinėti mazgeliais, išryškinančiais jų purumą. Saulės kontūras apvedžiotas virvele, spinduliai užpildyti žvilgančiomis cekinų plokštelėmis, o užrašo raidės siuvinėtos lygiais dygsniais.

Arnotas pasižymi sodriu koloritu. Dominuoja intensyvi plytinė didžiulės Kronoso skraistės dėmė su tamsiais šešėliais bei jo laikomi rusvai plytiniai gausybės ragai, kurių spalva atskamba ir šv. Juozapo apsiauste. Šios spalvos dera su pilkai rudais statinio ir šiltais gelsvais peizažo tonais. Į bendrą koloritą dariniai įsijungia auksu žvilgantis įrašas arnoto viršuje, platus auksinis Zodiako juostos apvadas, spindulingas kryžių gaubiantis ovalas, iš gausybės ragų byrantys grūdai ir aukso gijomis atausti galionai. Užgimimo scenoje vyrauja šaltesni, pilkai melsvi debesų ir Švč. Mergelės Marijos skraistės tonai bei rožinė jos tunika, leidžianti išskirti kompozicijoje Dievo Gimdytojos figūrą. Priekinėje arnoto dalyje žiūrovo žvilgsnį patraukia gelsva cekiniais žėrinti saulė tarp tamsesnių medžių.

Antras, kiek kuklesnis, blankesnio kolorito arnotas³ praeityje sudarė komplektą su dviem, neabejotinai iš tų pačių audinių siūtomis ir panašiai apipavidalintomis dalmatikomis⁴, ir tai dar labiau didino šios fundacijos vertę. Kūrinyje, matyt, atsiradusiame po 1801 m., kai pradėjo veikti Lauryno Stuokos-Gucevičiaus rekonstruota Vilniaus katedra⁵,

vienoje dirbtuvėje.

⁴ *Wizyta koscioła katedralnego Wileńskiego za r. 1861 // MAB. - F. 43 19869. - P. 12.*

⁵ Visi katedros vidaus ir išorės darbai užbaigti 1801. 09. 29. Tada jį iškilmingai pašventinta. Žr. Kurczewski J. *Kościół Zamkowy czyli Katedra Wileńska. - Wilno, 1916. - T. 3. - S. 412.*

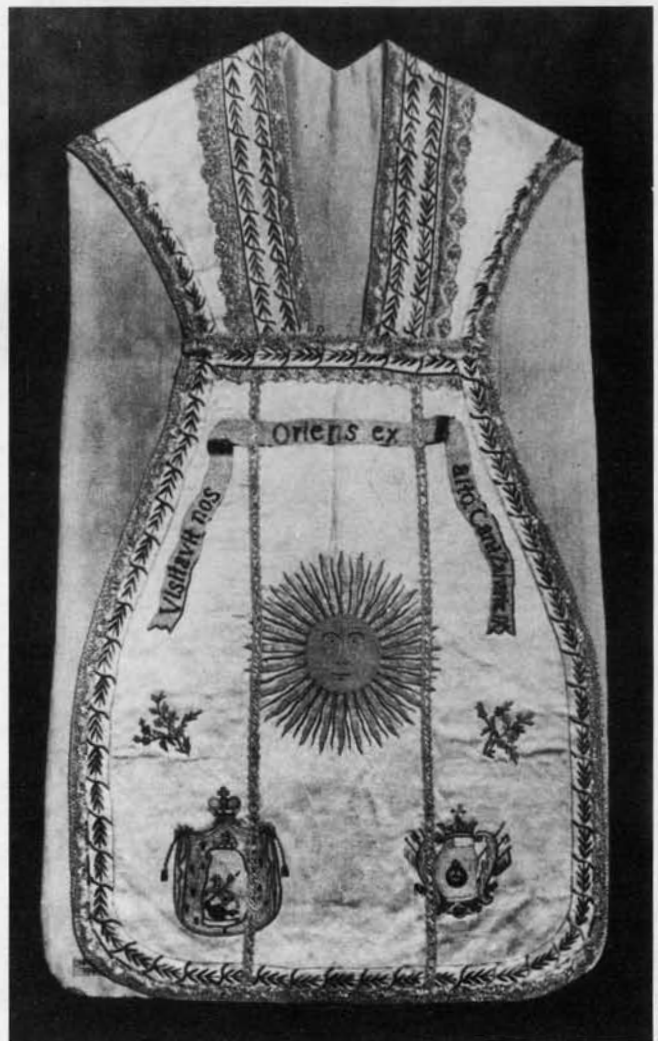
ryškėja naujos klasicistinės tendencijos. Jas atspindi daug ramesnės, beveik frontališios Užgimimo scenos figūrų pozos ir ypač griežtas apvadas iš smulkių tiesių šakelių su ritmiškai paskirstytais siaurais lapeliais, primenančiais laurą. Vėlesnį atsiradimo laiką liudija ir įdomi detalė - aukštas XVIII-XIX a. sandūros madą atitinkantis piemenėlio galvos apdangalas, pakeitęs Paluknio arnote vaizduojamą plokščią skrybėlę, būdingą ankstesniam laikotarpiui.

Nugarinėje arnoto dalyje kartojasi visi pagrindiniai kompozicijos elementai, aptinkami Paluknio bažnyčios siuvinyje, bet jų tarpusavio santykis pasikeitęs. Užgimimo scena rodoma stambesniu masteliu. Didelės, beveik frontališios Švč. Mergelės Marijos ir šv. Juozapo figūros daug statiškesnės. Gerokai skiriasi drabužių modeliavimo būdas, ypač skersinės klostės šv. Juozapo apsiauste. Iš dviejų kolonų liko tik viena. Viršuje sumažėjo debesų ir pagausėjo sparnuotų galvučių. Zodiako ženklų ovalas, nuo kurio atitrūko įrašo juosta, neteko apatinės dalies ir prarado ryšį su kiek mažesne, ne tokia išraiškinga Kronoso figūra neramių šešėlių skaidomu korpusu. Gerokai pasikeitė ir peizažas su smulkesniais lapuočio ir spygliuočio atvaizdais: išnyko laukiniai žvėrys, liko tik dvi karvės ir keturios avys. Užtat išaugo fone stovinti pilis su priestatu šone. Iš abiejų jos pusių stiebiasi į viršų tankūs augalai, tarp kurių galima atpažinti besirangančius į viršų apynius, o apatinį dešinį arnoto kampą užpildė arimo diagonalės. Arnoto priekyje atsisakyta medžių abipus aukščiau pakilusio saulės disko, o žemiau išsiuvinėti fundatorių poros herbai. Kairėje (heraldiškai dešinėje) matome raitą šv. Jurgį, ietimi perduriantį slibiną. Herbas vadintas lenkiškai *Pogonia Ruska*, ir juo naudojosi Svientopelkai-Mirskiai. Jis eksponuotas šermuonėlių mantijos fone su viršuje iškelta kunigaikščio kepure, bylojančia apie aukštą fundatoriaus kilmę. Antrąjį, valdžios obuolį vaizduojantį herbą, lenkų vadintą *Świat*, su šalmo papuošalu - strėle perverta ranka - supa vėliau, iečių, kardų bei patrankų vamzdžių apvadas, pavaldėtas iš XVIII a., o ypatingas abiejų herbų išryškinimas liudija didelę reikšmę, teikiamą fundacijai. Galimas daiktas, kad siaurų galionų juostos, pabrėžiančios arnote kolonos vietą ir iš dalies ardan-

čios jo piešinį, atsirado šiek tiek vėliau.

Balsvame atlase siuvinėtas arnotas skiriasi ir spalvų gama. Pastaruoju atveju autoriui pristigo koloristo talento, būdingo Paluknio arnoto kūrėjui, ir jo darbą primena tik plačios rudos ir plytinės arimo įstrižainės siuvinio apačioje. Prislopinto violetinio atspalvio Zodiako juostoje žvilgantį auksą pakeitė tamsūs bordo tonai. Su violetiniu fonu harmonizuoja pilkšvai alyviniai Zodiako ženklai. Tokie pat pilkšvi tonai dominuoja neramiai modeliuotame Kronoso kūne. Įvairaus intensyvumo kakaviniai atspalviai taikyti šešėlių sklidinoje Kronoso skraistėje ir dvibokštėje fono pilyje. Prislopintus tonus paįvairina melšvas Švč. Mergelės Marijos apdangalas, žydras kryžiaus apvadas, sparnuotas galvutes supantys debesys bei

TDM arnoto priekis. M. Sakalausko nuotrauka

grojančio piemenėlio švarkas. Į šį santūrų koloritą disharmonijos įterpia intensyvios geltonos ir plytinės spalvos sąskambiai šv. Juozapo skraistėje, gausybės raguose, byrančiuose iš jų grūduose bei ant kalvos augančiuose javuose. Panaši spalvų dermė kartojasi citrininėje saulėje su plytinės spalvos kontūru, kuriuo apvedžioti ir spinduliai, siuvinėti plo-nyte aukso vielele. Subtilumo stinga ir plytinės, tamsiai žalios bei citrininės spalvos deriniui arnoto nugaroje vaizduojamuose medžiuose. Ta pati žalia ir gelsva spalva kartojasi apvado šakelėse, ir tik peizažo pievoje šilti salotiniai tonai įgauna subtilesnį skambesį.

Abu ne vieno specialisto siuvinėti arnotai, kuriuos gali skirti keliolikos metų laikotarpis, sukurti remiantis specialiai parengta ikonografinė programa. Su-

TDM arnoto fragmentas. Mečišlovo Sakalausko nuotrauka

dėtinga simbolika, kurioje glaudžiai persipina religinė, pasaulietinė ir antikinė-mitologinė tematika, galėjo būti suprantama tik negausiems išsilavinusiems dvasininkams ir pasauliečiams. Kiti, kaip

beveik ir visi šių dienų žiūrovai, arnotuose gebėtų išvelgti tik atskirų, menkai tarpusavyje susijusių meninių vaizdų samplaiką. Gal todėl TDM arnotas papildytas gausesniais įrašais, tarsi komentuojančiais kompoziciją.

Ypatingas dėmesys skirtas antikinės Graikijos dievui Kronosui, kurių pirmąsčius bruožus pakeitė ilgus amžius trukusi evoliucija, suteikusi neretai prieštarų savybių. Šis jauniausias iš Urano ir Žemės Motinos pagimdytų titanų nužudęs savo tėvą ir tapęs visatos valdovu. Vedęs seserį Reją ir susilaukęs su ja vaikų, juos prarydavęs, kad neišsipildytų pranašystė apie sūnų, turintį paveržti iš jo valdžią. Kitų vaikų likimo išvengęs tik rūpestingai motinos paslėptas Dzeusas. Jis nuvertęs Kronosą ir ištrėmęs jį į tolimas salas ar, pasak kitų šaltinių, uždaręs Tartaro požemiuose. Kadangi vėlesnių laikų graikai vardą *Kronos* skaitė kaip *Chronos* („laikas“), jis pradėtas laikyti laiko dievu⁶. Kronosas - ne tik žiauri savo įpėdinius naikinanti dievybė, bet ir valdovas, kurio viešpatavimo laikotarpiu žmonija išgyvenusi aukso amžių. Legenda apie aukso amžių buvo ypač populiari Italijoje, kur, pasak vienos iš mito versijų, pasislėpęs nuo sūnaus persekiojimų Kronosas garbintas Saturno vardu. Ankstyvuojų laikotarpiu laikytas pasėlių globėju, netrukus jis perėmė graikiškojo Kronoso savybes ir tapo visagalio laiko įkūnijimu, o Cicerono aiškinimu, visa naikinančio laiko galia buvo siejama su pasakojimu apie dievybę, ryšančią savo vaikus.

Dailės kūriniuose pirmąsčių seno barzdoto vyro pavidalu vaizduoto Kronoso atributą pjautuvą ilgainiui pakeitė sparnai ir dalgis; pastarasis perėjo į gyvybę nutraukiančios Giltinės paveikslus. Kaip dalgį laikantis ilgabarzdus senis Kronosas dažnas ir XVIII a. kūriniuose, ypač laikrodžiuose⁷, suprantamas kaip laiko personifikacija.

Arnotuose Kronosas taip pat byloja apie viešpatavimą laiko, kuris lydi žmogų nuo jo gimimo iki pat mirties ir kurio valiai paklūsta visas pasaulis. Pažymėtina, kad į šios dievybės paveikslą čia įjungti

⁶ Grawes R. *Mity greckie*. - Warszawa, 1968. - S. 47.

⁷ Lietuvoje XVIII a. laikrodžiai su Kronoso atvaizdu saugomi KČM ir Žemaičių Kalvarijos bažnyčioje.

du jam nebūdingi gausybės ragai⁸ su byrančiais į žemę grūdais⁹. Ypatingą šių elementų reikšmę visoje ženklų sistemoje liudija jau tai, kad, įdėjus į Kronoso rankas gausybės ragus, teko iš jų išimti neatskiriamąjį dalgį, ir šis abiejuose siuviniuose pakibo ant skrendančio vyro pečių. Šių neįprastų elementų paskirtį paaiškina TDM arnote ant gausybės ragų siuvinėti įrašai *vetera* („sena“) bei *nova* („nauja“) ir papildoma užrašas ant dalgio: *suum in horreum* („į savo aruodą“) - matyt, ištrauka iš kažkokios antikinės poemos. Taigi Kronosui čia priskiriama ir su laiko kaita susijusių permainų iniciatoriaus funkcija. Jau tai, kad grūdai yra iš dviejų ragų, pakeitusių simbolikoje įprastą vieną elementą, atspindi ne laipsnišką sena ir nauja kaita, bet šių priešingų pradų koegzistenciją, neretai sąlygojančią dramatiškus konfliktus. Nežinia, ar simbolinėje siuvinių kalboje žemėje sudygę grūdai, užaugę ir nukirsti Kronoso dalgiu, turi sugrįžti į jo aruodą, ar kaip aruodas suvokiama pati žemė, į kurią krinta dievybės sėkla. Šią žemę ir simbolizuoja idiliška, XVIII a. dailėje taip pamėgta scena su besiganančiais gyvuliais ir grojančiu dūdele piemenuku, nė nenutuokiančiu apie permaitinimas, kurias neša žmonijai negailestingas laikas bei jo likimą lemiančios galingos kosminės jėgos, įkūnytos Zodiako ženkluose. Pažymėtina, kad statinys Paluknio arnote įgavęs Lietuvos architektūrai būdingų bruožų ir kiek primena senąsias gynybines cerkves su cilindriniais bokštais, sutinkamais ir kituose mūsų sakraliniuose ar net civiliniuose pastatuose bei leidžiančiais visą sceną susieti su Lietuva.

Kristaus užgimimo paveikslas arnoto viršuje byloja, kad Viešpaties atėjimas į šį pasaulį už mūsų nuodėmes - *pro peccata*, kaip skelbia lotyniškas įrašas - atvėrė žmonijos gyvenime naują erą. Šį džiaugsmingą įvykį primena Kalėdos, kasmet švenčiamos jau visai kitoje cikliškoje sakraliojo laiko plotmėje. Nuolatine nenutrūkstama ciklinę laiko kaitą ir atspindi Užgimimo sceną gaubiantis uždaras Paluknio bažnyčios

⁸ Gėlėmis papuoštas gausybės ragas su vaisiais ar auksu laikytas atributu įvairių dievybių, teikiančių žmonėms savo gėrybes. Su juo vaizduota *Copia* romėnų mitologijoje - pertekliaus personifikacija - bei *Fortuna*. Antikinėse monetose jis simbolizavo valstybės gerovę. Galėjo būti siejamas ir su Plutonu, valdančiu

arnoto ovalas, kuriame nuosekliai vienas paskui kitą eina Zodiako ženklai su centriniu Ožiaragiu, sutampančiu su Kalėdų švente.

Sunkiau paaiškinti, kodėl spindulius skleidžiantį Šventosios Dvasios balandį, dažną Kristaus gimimo scenose, čia pakeitė dvigubas arba tikrasis kryžius

TDM arnoto fragmentas. Mečislovo Sakalausko nuotrauka

- *crux gemina*, kuriame skersinį papildė virš jo iškelta titulo lenta. Tai daugiareikšmis simbolis, plačiai taikytas sakralinėje dailėje. Žinomas kaip patriarchų ir arkivyskupų kryžius, jis garbintas ir kaip saugantis nuo maro. Kristaus kančios simbolis Viešpaties prisikėlimo dėka buvo suvokiamas ir kaip jo pergalė prieš mirtį ženklinantis triumfalinis kryžius. Sietas su šv. Kryžiaus relikvija, jis tapo Jeruzalės šv. Kapo sargybinių ordino ženklu ir taip pat buvo perimtas

nesuskaitomus žemės gelmių lobius.

⁹ Arnotų ikonografinės programos autoriui eruditui turėjo būti žinomas ir senasis mitas apie Plutoną - Kronosą, pasėliu globėją.

benediktinų¹⁰. Galbūt ženklas, taip išryškintas abiejuose arnotuose, byloja apie jų ryšį su šio ordino dirbtuvėmis?

Nelengva iš pirmo žvilgsnio suvokti ir žaižaruojančios saulės įvaizdį Paluknio arnoto priekyje. Artimas pagoniškai gamtos sampratai, kur saulė garbinta kaip gyvybės šaltinis, jis gali reikšti ir dieviškojo mokymo šviesą. Norint išvengti klaidingos interpretacijos, TDM arnote šis atvaizdas papildytas juosta su įrašu: *Visitavit nos Oriens ex alto. Cant Zachariae IX*. Tai fragmentas *Luko evangelijoje* pateiktos Zacharijo giesmės (*Lk 1, 78*), kurioje Dievo gailėstingumas lyginamas su saule¹¹ (visas ištraukos

¹⁰ Sipayllo M. *Polskie superexlibrysy XV-XVIII wieku*. - Warszawa, 1988. - S. 9-10. Autorė dėkoja p. Rūtai Vitkauskienei už supažindinimą su šio veikalų medžiaga.

¹¹ Lietuviškas giesmės vertimas skamba taip: „... O tu, vaikeli, būsi vadinamas Aukščiausiojo pranašu, / nes tu eisi pirma Vieš-

tekstas toks: *per viscere misericordiae Dei nostri / in quibus visitabit nos oriens ex alto*). TDM arnote saulės atvaizdas įgauna dar ir kitą prasmę, lengvai suvokiamą eiliniam ano meto žiūrovui: jos skleidžiami spinduliai krinta ant fundatorių herbų, teikdami jiems dalį savo spindesio.

Mus pasiekė du itin puošnūs, neabejotinai su Kalėdų šventėmis sieti arnotai, kokių praeityje galėjo būti ir daugiau. Profesinis abiejų darbų lygis, meninė forma bei ypač turtinga simbolika liudija aukštą kultūrą, viešpatavusią Lietuvos vienuolynuose, gebėjusiose sukurti tokius liturginius apdarus.

paties jam kelio nutiesti; / tu mokysi jo žmones išganymo mokslo, / kad būtų atleistos jiems nuodėmės / dėl didžio mūsų Dievo gailėstingumo, / kuris apsireiškė mums lyg saulė iš dangaus aukštybių, / kad apšviestų tūnančius tamsoje ir mirties ūksmėje, kad mūsų žingsnius pakreiptų į ramybės kelią“.

TYLOJE APTIKTI SAVĄJĮ CENTRĄ IR GYVENTI IŠ JO

TOMAS SODEIKA kalbina JOHANNESĄ KOPPĄ
SAC

1991 metais Essene-Heidhausene pirmą kartą dalyvaudamas jūsų vadovaujamos meditacijos pratybose jau buvau nemažai skaitęs apie zeną¹, tačiau tik pratybos leido man suprasti, kas tai yra iš tikrųjų.

Taip, svarbiausias zeno bruožas yra jo praktinis pobūdis. Todėl ir meditacijos kursai - ne informacija apie meditaciją, o pratybos. Aišku, pradedantiesiems reikalinga ir informacija. Tačiau jos tikslas yra tik pagalbinis - pašalinti nesupratimus, kylančius iš daugelio savaime suprantamomis laikomų prielaidų.

Turbūt sunkiausia yra įveikti išsigalėjusį požiūrį, esą žmogaus dvasinis gyvenimas juo intensyvesnis, juo daugiau minčių ir vaizdinių pripildo jo sąmonę. Įsitvėrus tokio požiūrio nebepastebima, kad iš tikro tas kunkuliuojantis minčių ir vaizdinių srautas tėra vidinis triukšmas, kuris, kaip ir kiekvienas triukšmas, veikia kliūdo išgirsti tai, kas svarbiausia.

Kaip tik todėl praktikuodami zeną ir stengiamės sustabdyti tą srautą, nutildyti tai, ką pavadinote „vidiniu triukšmu“. Stengiamės pasiekti tokią sąmonės būseną, kad išvyrautų visiška vidinė tyla. Bet tai nėra „kapų tyla“, o gyva rimtis.

Galima sakyti, kad tikslas, kurio siekia praktikuojantis zeną, yra šis: tyloje aptikti savąjį centrą ir gyventi iš jo.

Krikščionims skirtas zeno meditacijos pratybas pirmasis

JOHANNES KOPP (g. 1927) - kunigas palotinas. 1963 gavo kunigo šventimus. Vadovauja zeno meditacijos kursams Esene. Pokalbis vyko Esene 1995 gegužės mėnesį.

¹Japoniškas žodis *zen* kildinamas iš kiniško *č'an*, kuris savo

Europoje pradėjo tėvas Hugo M. Enomiya-Lassalle SJ. Jūs esate jo mokinys. Gal galėtumėte papasakoti apie pirmą susitikimą su tėvu Lassalle.

Kai septintojo dešimtmečio pradžioje, dar būdamas teologijos studentas, išgirdau apie meditacijos būdą, kurio moko tėvas Lassalle, manęs tai nesudomino. Maniau, kad tai labai svetimi man dalykai, bereikalinga egzotika ir kad krikščioniui pakanka Eucharistijos adoracijos. Tačiau mano vienuolijos vyresnybei pasiūlius man pasigilinti į zeno meditaciją, neatsisakiau, nes žinojau, kad daugelis žmonių ieškojo joje pagalbos. Taip ir patekau į tėvo Lassalle kursą. Pirmą kartą tėvą pamačiau 1972 metų žiemą, Esene, Šv. Ignoto bažnyčios bendruomenės salėje. Ant paaukštinimo salės viduryje gulėjo nedidelė juoda pagalvėlė. Buvo susirinkę apie pusantro šimto žmonių. Daugelis susirinkusiųjų tikėjosi kažko panašaus į paskaitą, tačiau tėvas Lassalle tik trumpai paaiškino: „Zeno meditacijos esmę sudaro tai, kad tiesiog įsitaisome savo kūne ir visas mintis atidedame į šalį.“ Ir jis tiesiog parodė, kaip tai daroma: atsisėdo ant pagalvėlės sukryžiuodamas kojas. Jis sėdėjo tiesus kaip žvakė, nė nekrustelėdamas. Pasijutau įtrauktas į tokią tylą, kokios niekad anksčiau nebuvau patyręs. Tai truko apie dvidešimt minučių. Po to tėvas Lassalle atsistojo, priėjo prie pulsto ir ėmė pasakoti apie dalykus, apie kuriuos tuo metu Europoje mažai kas išmanė. Jis kalbėjo labai paprastai ir aiškiai. Kalbėjo ne apie teoriją, o apie praktiką. Ir

ruožtu yra sanskrito žodžio *dhyāna* transkripcija ir reiškia ypač sutelktos sąmonės būseną. Zenu paprastai vadinamas beobjektės meditacijos metodas, susiformavęs V-VI a. Kinijoje, o nuo XIII amžiaus paplitęs Japonijoje.

klausydamasis jo ėmiau aiškiau suvokti, kad Dievas nėra kažin kur toli ir kad, jei sustabdysiu mums įprastą minčių srautą, tai atsiversiu malonės veikimui ir nesuvokiamam Dievo buvimui manyje. Taip pradėjau eiti zeno keliu.

Tėvas Lassalle tada gyveno Japonijoje.

Taip. Tad ir man teko ten vykti. Tėvas Lassalle kaip tik kūrė naują meditacijos centrą prie Tokijo. Kai atvykau, centras dar nebuvo įrengtas. Gyvenimo sąlygos buvo gana sunkios: neveikė vandentiekis, patalpos buvo menkai apšildomos. Vis dėlto likau.

Sunkus darbas buvo ir pačios pratybos. Zenas kelia gana aukštus reikalavimus žmogaus fizinei kondicijai. Iš pradžių daug problemų man kėlė neįprastas europiečiui sėdėjimo būdas - vadinamoji lotoso poza, sėdėjimas sukryžius kojas. Po keleto mėnesių pratybų ištinu kelio sąnarys, tad net galvojau atsakyti lotoso pozos ir meditacijas tęsti sėdėdamas ant kėdės. Mano situaciją sunkino dar ir tai, kad nemokėjau japonų kalbos, ir, kai tėvas Lassalle išvykdavo, atsidurdavau visiškoje izoliacijoje, nes tuo metu daugiau europiečių ten nebuvo. Vis dėlto ištvėriau.

Pamenu, kad 1991 metais dalyvaujant jūsų vadovaujamame seshine² Maria Laach benediktinų vienuolyne, pratybų dienotvarkė buvo priderinta prie benediktinų regulos. O kaip atrodo zeno pratybos Japonijoje?

Jų dienotvarkė nedaug skiriasi nuo tos, kurios laikomasi pas Maria Laach benediktinus. Meditacija prasideda 3 arba 4 valandą ryto. Po keturiasdešimt minučių zveno³ budistai balsu skaito sutras, o krikščionys adoruoja Eucharistiją. Po to pusryčiai, po jų apie pusę valandos skiriama namų ruošos darbams arba darbui darže. Po to vėl zzenas ir mokytojo pamokymai - *teicho*. Dar dvi valandos zzeno su trumpomis pertraukėlėmis, kurių metu praktikuojamas *kinhin*⁴. Apie 11 val. pietaujama. Po pietų,

²Maždaug savaitę trunkantis zeno meditacijos pratybų ciklas.

³Tam tikra zeno meditacijos praktika, kai medituojama sėdint.

⁴Tam tikra zeno meditacijos praktika, kai medituojama einant.

maždaug iki 13 val. - pertrauka. Nuo 13 iki 16 val. vėl zzenas ir *kinhin*. 16 val. budistai balsu skaito sutras, krikščionys dalyvauja mišparuose. Apie 17 val. vakarienė. Beje, laikomasi griežtai vegetarinės dietos - patiekiami tik ryžiai ir daržovės. Po vakarienės - laisvalaikis iki 18 val. Nuo 18 iki 21 val. zzenas ir *kinhin*. Nuo 21 val. - laikas miegui, tačiau norintieji gali dar porą valandų praktikuoti zzeną.

Taigi dienotvarkė labai panaši į tą, kurios laikomasi per seshinus Maria Laach vienuolyne. Iš šalies ji gali atrodyti labai varginanti, tačiau tikriausiai sutiksime, kad toli gražu taip nėra.

Tai tiesa, man atrodo, kad seshino metu nepavargstame dėl to, jog visą laiką esame nepaprastai susitelkę savyje. Paplitęs požiūris, esą norint pailsėti reikia išsiblaškyti, iš tikro yra visiška iliuzija. Priešingai, tikrai pailsime tik tada, kai susitelkiame savyje.

Panašūs dalykai žinomi ir iš daugelio mūsų šventųjų gyvenimo. Turiu galvoje maldos patirtį, kai visiškai nepavargstant meldžiamasi ištisas naktis. Žmonės, niekada nepraktikavę meditacijos, mano, kad pasakojimai apie šventuosius, kurie ištisas naktis be miego meldavosi, arba yra išgalvoti, arba liudija apie nepaprastą tų žmonių aukojimąsi, savęs kankinimą. Iš tikro bemiegės didžiųjų šventųjų naktys yra ne koks ypatingas savęs kankinimo būdas, o būseną, kai visiškai susitelkęs ir maldoje nugrimzdęs žmogus tiesiog nejaučia nuovargio.

Zeno praktikoje nepaprastai svarbią vietą užima išraiškos ir to, kas išreiškiama, tapatybė. Tai ganėtinai neįprastas mums požiūris: matyt, labiau esame linkę „platoniskai“ priešinti kūną ir sielą, ženklą ir jo reikšmę, išorę ir vidų, reiškinį ir po juo glūdinčią esmę. Todėl pradedantiems praktikuoti zeną dažnai kyla papildomų sunkumų.

Iš tiesų mums, vakariečiams reikšmė ir išraiška paprastai būna visiškai skirtingi, tik išoriškai susieti dalykai, todėl, norint tokį požiūrį įveikti, tenka padirbėti.

Jaunystėje norėjau tapti aktoriumi ir lankiau stu-

diją Štutgarte. Vienas tos studijos mokytojas dažnai cituodavo Evangelijos pagal Joną prologo žodžius: „Pradžioje buvo žodis. Ir žodis tapo kūnu.“ Tuo jis norėdavo pabrėžti, kad aktorius turi tapti žodžio ir kūno, reikšmės ir išraiškos vienybe. Tuo metu labai žavėjausi Jono evangelija. Buvau išmokęs atmintinai ir kasdien įsijausdamas deklamuodavau skyrius, kuriuose Jėzus atsisveikina su savo mokiniais (Jn 13-17). Stengdavausi kalbėti taip, tarsi tie žodžiai rastųsi tą pačią akimirką, kai juos tariau. Man pirmiausia rūpėjo kaip tik ta reikšmės ir išraiškos vienybė. Buvau vienu metu ir kalbantysis, ir klausytojas, kurį tie žodžiai turi paveikti ir perkeisti.

Tad kai vėliau susidūrėte su zenu, jau buvote tam tikra prasme pasirengęs?

Tiesą sakant, pirmas mano susidūrimas su zenu įvyko kaip tik toje pačioje aktorinėje studijoje. Kalbos mokytoja primygtinai rekomendavo mums tada tik ką pasirodžiusią Eugeno Herrigelio knygą „Zenas ir šaudymo iš lanko menas“. Aš ją perskaičiau. Per šią knygėlę man atsivėrė kvėpavimo paslaptis - tai, kad sutelkę dėmesį į kvėpavimą, galime įveikti išsiblaškymą, susitelkti ir išsiskirti dabartyje. Taip aš aiškiau suvokiau, kad viskas turi būti pajungta patyrimo ieškojimui. Patyrimas tapo mano studijų, tikėjimo ir maldos orientyru. Beje, vėliau Herrigelio knygėlę man dar kartą rekomendavo novicijų vadovas.

Kai paminėjote Eugeną Herrigelį, prisiminiau, kaip per pirmą mūsų susitikimą Mülheime jūs man rodėte savo japonišką lanką.

Man teko laimėti mokytis šaudymo iš lanko meno toje pačioje Engaguchi šventykloje Kita Kamakuroje, kur kadaise mokėsi ir Eugenas Herrigelis. Ten ir dabar jo garbei ant sienos kabo jo lankas. Šio meno esmė - įtampos ir atsipalaidavimo, vertikalės ir horizontalės harmonija. Čia taip pat svarbiausia toji dvasinė rimtis, kai strėlė tarsi pati savaime, be mano pastangų, nepaprastu greičiu skrieja į taikinį ir į jį įsminga.

Žinoma, aš nepasiekiau tokios tobulybės, kokią pasiekė Herrigelis, tačiau tarpais man pavykdavo, ir strėlė atlikdavo tai, kas protu nesuvokiama ir nepadaroma.

Apgailestaudamas turiu prisipažinti, kad *kyudo* jau nebepraktikuoju, ir mano lankas jau seniai nebeįtemptas. Vis dėlto mane labai džiugina tai, kad Vokietijoje susidomėjimas *kyudo* vis auga.

Matyt tai tiesiogiai siejasi su augančiu domėjimusi zenu. Vis dėlto toli gražu ne visi palankiai žiūri į tokį domėjimąsi. Dažnai tenka girdėti perspėjimą, esą zeno praktika helia pavojų krikščionio tapatumui.

Kai pradėjau praktikuoti zeną, ne kartą klausiau save: ar aš, katalikų kunigas, galiu eiti šiuo keliu? Atsakymas man buvo tėvo Lassalle pavyzdys, jo aistringos pastangos pažadinti naują sąmonę. Ta sąmonė - tai ne nauji sugebėjimai, kuriuos būtų galima panaudoti atsidūrus sudėtingoje situacijoje, ir ne naujos žinios. Tėvui Lassalle pirmiausia rūpi naujas pasaulio suvokimas ir naujas gyvenimo pasaulyje būdas. Tačiau, kalbėdamas apie tai, jis remiasi ne abstrakčiomis sąvokomis ir net ne vaizdiniais, o konkrečiu patirties keliu, kuriuo pats eina.

Tiesą sakant, bendraudamas su tėvo Lassalle zeno mokytoju Roshi Yamada, nė karto nepastebėjau, kad būtų kėsiniama į mano krikščioniškojo tikėjimo turinį. Maža to, tai, ką patyriau tame bendravime, buvo kvietimas ir primygtinis raginimas būti tuo, kas esu, t.y. būti krikščioniu ir kunigu, pabrėžiu, būti, o ne vien atrodyti. Esu tvirtai įsitikinęs, kad Roshi Yamada labai nuliūstu, jei jo mokiniai krikščionys zeno kelyje igyto gyvenimo intensyvumo nepadarytų vaisingu savo Bažnyčioje.

Galbūt tas pavojus kyla ne iš „budistinės indoktrinacijos“, o veikia iš mūsų pačių menko krikščioniškumo? Būtent taip aš suprantu Tikėjimo kongregacijos rašto „Rytietiškos meditacijos formos ir krikščioniškoji malda“⁵ pagrindinę mintį.

⁵ Žr. Rytietiškos meditacijos formos ir krikščioniškoji malda: Tikėjimo kongregacijos raštas. - Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 2. - P. 40-48.

Be abejo, toks iš vidaus kylantis pavojus kur kas realesnis. Tam, kas pažįsta Kristų ir vis dėlto jį ignoruoja, *kensho*⁶ tampa greičiau apakimu. Tada gali atsitikti, kad Bažnyčioje jis ima matyti vien sustabarėjusią instituciją, o savąjį krikščioniškumą traktuoti kaip vien sąvokinę, patyrimui priešiską dogmatiką. Tada jis mato tik institucijos netobulumą bei hierarchų žmogiškas silpnybes ir klaidas, kurių fone zenas pasirodo kaip visiška priešingybė - patyrimo gelmė, vedanti anapus krikščioniško buvimo. Tokiam „apšviestajam“ ima rodytis, kad Kristus darosi vis nereikšmingesnis, vis mažesnis, kol galiausiai visiškai išnyksta. Todėl būtų neteisinga manyti, kad zeno keliu einančio krikščionio saviraiškai pakanka vien zeno, t.y. pakanka vien atmesti visas mintis ir nugrimzti vidinėje tyloje be specifiškai krikščioniškos motyvacijos. Be Kristaus jis nieko negalės padaryti, Kristaus, kuris pats yra „kelias, tiesa ir gyvenimas“ (Jn 14, 6). Krikščionis negali atidėti į šalį savojo krikščioniškumo, lyg batų, kai įžengia į *zendo*.⁷

Matyt, čia viską lemia tai, kur yra mūsų šaknys, galiausiai motyvuojančios kiekvieną mūsų žingsnį.

Kad ir kur būtume, visuomet esame tam tikroje Žemės rutulio vietoje, tam tikroje dvasios erdvėje ir tam tikrame motyvacijos lauke. Jei krikščionis nėra sąmoningai išsisknijęs Kristaus dvasioje, jei jis nėra „tokio nusistatymo kaip Jėzus Kristus“ (Fil 2, 5), tai jo gyvenimą motyvuoja „išvirkštinė dvasios pusė“ - pasąmonės motyvai. Kai toks žmogus, eidamas zeno keliu, nutolsta nuo Jėzaus, jis gali imti galvoti, kad patiria daugiau laisvės, nes jo nesaisto jokie turiniai. Iš tikro tai iliuzinė laisvė.

Bet šią patirtį jis gali bandyti traktuoti kaip „Nieko“ patyrimą, kurio ir siekiame pirmiausia dirbdami su „Mu“ koanu⁸...

Tačiau atidžiau pažvelgęs į save jis pastebėtų, kad iš šio „Nieko“ nespinduliuoja ta pilnatvė ir ne-

⁶ „Esmėžiūra“ - terminas, daugelyje zeno mokyklų taikomas žymėti aukščiausiai sąmonės skaidrumo būsenai.

⁷ Zeno meditacijai naudojama salė.

trykšta tas džiaugsmas, kurie būdingi tvirtai krikščioniškai motyvuotam ir į krikščionio krikščioniškumą integruotam zeno išgyvenimui. Ignoruoja savo krikščioniškąsias šaknis, krikščionis atsiduria paprasčiausiame vakuume. Kai kartą Roshi Yamadai pacitavau mano vienuolijos įkūrėjo šventojo Vincento Palotti žodžius: „Nieke matyti Viską“, šis tuoj pat atsakė: *This is kensho!* - „Tai kensho!“. Turiu pasakyti, kad būtent Vincentas Palotti sutvirtino mano pasiryžimą žengti zeno keliu. Svarbiausia patirtis, kuria jis grindė visuotinio visų krikščionių apaštalavimo idėją, buvo „bėgalinė meilė ir bėgalinis gailestingumas“. Antros viešnagės Japonijoje metu kiekvieną zazeną pradėdavau Vincento Palotti malda: „Mano visas gyvenimas miršta, ir mano Viešpaties Jėzaus Kristaus gyvenimas tampa mano gyvenimu“ ir dar pridurdavau: „Viešpatie Jėzau Kristau, aš nesiekiu kensho, aš turiu tave.“ Su šia malda pasinerdavau į koaną „Mu“. Ir 1978 metų gegužės 2 dieną Roshi Yamada patvirtino, kad patyriau kensho.

Matyt, svarbiausia čia tai, kad zeno keliu einantis krikščionis gali šiuo keliu eiti tik išsaugodamas savo krikščionišką motyvaciją, antraip jis apskritai šiuo keliu neina.

Ta naujovė, kuri radosi, kai prieš trejetą dešimtmečių tėvas Lassalle atvėrė zeno kelią krikščionims, buvo ir yra tai, kad zeno keliu einant atsirandančios motyvacijos galios realizuojasi būtent tampant geresniu krikščioniu.

Dar trečiame mūsų amžiaus dešimtmetyje Romano Guardini savo garsiojoje knygoje „Viešpats“ rašė: „Yra vienas vienintelis žmogus, kurį būtų įmanoma įsivaizduoti stovintį šalia Jėzaus - tai Buda. Šis žmogus yra didi paslaptis. Jis randasi iš siaubingos, beveik antžmogiškos laisvės. O sykiu jame yra gerumas - galingas, tarsi viso pasaulio galia. Turbūt Buda bus paskutinis, su kuriuo krikščionybė aiškinsis savo santykį. Ką jis reiškia krikš-

⁸ Paradoxalus pasakymas ar veiksmas, į kurį sutelkus dėmesį pasiekama pakeistinė sąmonės būseną.

čionims - šito dar niekas nepasakė... Ką Buda turėjo omenyje, kalbėdamas apie nirvaną, apie galutinį pabudimą, apie iliuzijos ir būties pabaigą - šito dar niekas krikščioniškai nesuprato ir neįvertino. Tas, kuris norėtų tai padaryti, turėtų tapti visiškai laisvas Kristaus meilėje, tačiau sykiu jis turėtų su gilia pagarba nusilenkti tam paslaptinajam iš šeštojo šimtmečio prieš Viešpaties gimimą“.

Manau, kad būtent tokią „visišką laisvę Kristaus meilėje“ ir sykiu „gilią pagarbą paslaptinajam iš šeštojo šimtmečio prieš Viešpaties gimimą“ aptinkame tame, ką daro tėvas Lassalle. Derėtų atminti, kad Buda nė vienu žodžiu, nė vienu veiksmu neprieštarauja tam, ką sako ir daro Kristus. Jis tik nutyli tai, ką Kristus atskleidžia.

Vis dėlto kalbant apie budizmo ir krikščionybės santykių pirmą planą iškeliami skirtumai.

Žinoma, teorinėje, objektyvioje plotmėje egzistuoja esminiai budizmo ir krikščionybės skirtumai. Tų skirtumų negalima ir neįmanoma ignoruoti. Tačiau vienas dalykas, kai žmogus, nepakildamas nuo rašomojo stalo, bando objektyviais, grynai teoriniais kriterijais išmatuoti ir *apriori* įvertinti tai, kas vyksta zeno meditacijos metu, ir visiškai kitas, kai žmogus pats medituoja. Meditacijos vyksmas yra subjektyvus, ir būtent kiekvieno medituojančiojo subjektyvus motyvas nulemia tai, kas iš tikro vyksta meditacijos metu. Tad net išvalgiausias subtiliausių distinkcijų meistras turėtų aiškiai suvokti savo galimybių ribas ir pripažinti, kad subjektą galima priimti tik kaip paslaptį.

Nepaneigiama tai, kad konceptualių sistemų plotmėje yra ir lieka esminiai budizmo ir krikščionybės skirtumai. Tačiau taip pat nederėtų išleisti iš akių, kad jokia konceptuali sistema nėra tobulai užbaigta ir kad begalinė tikrovė mums nuolat atsiveria vis kita puse, todėl ir mes privalome vis kitaip atsiverti. Tėvo Lassalle pradėta krikščionybės ir zeno integracija nėra krikščionybės ir budizmo asimiliacija; priešingai, skirtumai čia išlieka, jie pripažįstami ir gerbiami, tačiau sykiu pamatoma ir tai,

kas bendra. Tiksliau tariant, ne pamatoma, o realizuojama...

Geriausias šios realizacijos pavyzdys - tai, kas vyksta seshino metu, kai bendra visiškos rimties patirtis be žodžių realizuoja giliausią „buvimą kartu“. Po tokios patirties keistokai atrodo bet kokie bandymai žmonių bendrystę pasiekti tobulinant sąvokas.

Tikriausiai šie bandymai kyla iš labai žmogiškos, pernelyg žmogiškos silpnybės - noro žinoti tai, kas iš esmės negali būti žinoma, paprastai ir aiškiai išsakyti tai, kas iš esmės nėra nei aišku, nei paprasta. Tai žmogiškas, pernelyg žmogiškas noras, tačiau sykiu tai turbūt ir vienas didžiausių žmonijos gundymų, vedančių į fundamentalizmą ir užsisklendimą savyje. Juo labiau įvairių religijų atstovai apsiriboja vien sąvokų plotme, juo labiau ryškėja jų skirtumai ir juo sunkiau jiems susikalbėti. Tada ištikimybė savo tradicijai virsta kategorišku atsiribojimu nuo visa, kas „svetima“, bet kokio sąlyčio vengimu - tuo, ką psichologai vadina „sąlyčio baime“. Kaip rodo istorija, tokia nuostata prasideda įvairiais apologetiniais bandymais, o baigiasi fanatizmu ir religiniais karais.

Vatikano II Susirinkimo paskelbtoje Bažnyčios santykių su nekrikščioniškomis religijomis deklaracijoje „Nostra aetate“ skaitome:

„Įvairiose budizmo formose pripažįstamas esminis šio kintančio pasaulio nepakankamumas ir nurodomas kelias, kaip pamaldūs bei pilni pasitikėjimo žmonės gali pasiekti tobulo išlaisvinimo būklę, pakilti iki aukščiausio apšvietimo savo pastangomis arba aukštesnės pagalbos dėka. Taip pat ir visos kitos religijos pasaulyje stengiasi įvairiais būdais išaiškinti širdies nerimą, nurodydamos įvairius kelius, praktinius gyvenimo pamokymus, įsakymus ir šventas apeigas. Katalikų Bažnyčia neatmena nieko, kas šiose religijose teisinga ir šventa. Su nuoširdžia pagarba ji svarsto veikimo ir gyvenimo būdus, įsakymus ir teiginius, nors jie daug kuo skiriasi nuo jos pačios. Mat jie neretai atspindi šviesą, kuri apšviečia visus žmones. Ji skelbia ir privalo nenuilstamai skelbti Kristų, nes jis yra „kelias, tiesa ir gyvenimas“ (Jn 14, 6), nes jame

žmonės randa religinio gyvenimo pilnatvę, nes per jį Dievas visa suderino su savimi. Taigi Bažnyčia savo vaikus skatina išmintingai ir su meile iškelti aikštėn krikščioniškąjį tikėjimą ir gyvenimą, keičiantis nuomonėmis ir bendradarbiaujant su kitų religijų sekėjais; ji kartu primena, jog reikia pripažinti, saugoti ir ugdyti tą dvasinį bei moralinį gėrį, tas socialines-kultūrinės vertybes, kurios randamos nekrikščionių religijose.“

Bendradarbiavimas, apie kurį kalba Vatikano II Susirinkimas, yra ne vien išorinis pasikeitimas abejingo pagarbumo gestais, o būtent bendradarbiavimas, siekiantis giliausius pamatus. Toks bendradarbiavimas įmanomas tik per bendrą patirtį. Roshi Yamada dažnai pabrėždavo: jei žmogus įpranta vien mokyti kitus, tai jis nebesugeba atsiverti dialogui ir bendradarbiavimui. Aišku, mes niekada nesuprasime budistų (ir budistai nesupras mūsų), jei mūsų keliai bus ir liks tik grynai teorinės, bet kokio sąlyčio bijančios lygiagretės. Tik eidami patirties keliu, galėsime suprasti vieni kitus. Suprasti kaip tik dėl to, kad būtent patirties kelias yra tas bendras kelias, kuriuo einame visi.

Kritikai dažnai prikiša, esą praktikuojuojantieji zeną atmets visas formas ir pasineria į savotišką amorfiškumą. Esą tai galiausiai veda į abstraktų religinį sinkretizmą, visas religijas traktuojantį kaip neesmines formas.

Tai gana tipiškas „grynųjų teoretikų“ požiūris. Praktikuojantis zeną krikščionis aiškiai suvokia, kad krikščioniškojo religingumo formos - tai neišreikšiamos prasmės simboliai, neišsakomybės kalba, ir jau vien dėl to jos vertos giliausios pagarbos. Todėl zeno patirtis nepaverčia žmogaus koku nors „mizomorfu“, atmetančiu visas formas ir plevenančiu visiškame amorfiškume. Priešingai, ši patirtis padeda aiškiau suvokti formos reikšmę, padeda suvokti, jog forma yra būtina esmės išraiška, jog bet kokia prasmė gali skleistis tik per esmės ir jos apraiškos vienybę. Reiškinių pasaulis ir esmių pasaulis turi būti pažinti ir išgyventi kaip vienybė. Padėdamas šitai aiškiau suvokti, zenas padeda krikščioniškas religingumo formas padaryti skaidresnes transcendencijai.

Religija yra esmių pasaulio realizacijos kelias, kuriuo eidami galiausiai suvokiame, kad visa yra visa kame. Kas turi akis, tas mato šią visumą paprasčiausioje žolėje ar kelio akmenyje. Prisiminkime, kaip Teillhard'as de Chardinas jaunystėje patyrė Dievo artumą, laikydamas rankoje paprastą geležies gabalą.

Čia tikriausiai galime prisiminti ir šv. Ignoto Lojolos šūkį „regėti Dievą visa kame!“...

... ir daugybės didžiųjų mistikų panašius pastebėjimus.

Tad galime sakyti, jog čia turime reikalą su ypatingu, savitu reikšmės ir išraiškos santykiu - kitokiu, negu mums įprastoje sąvokų vartosenoje, kai sąvoka yra tik įrankis, kuriuo bandome sugriebti tikrovę. Sąvoka mąstome tik galimybę, o ne tikrovę.

Tai, kad Kristus kreipiasi į mus, yra ne sąvoka (*Begriff*), kuria galime naudotis kaip įrankiu savo nuožiūra, o sugriebtumasis (*Ergriffenheit*), kai patys tampame suvokti. Tai nėra mūsų pastangų rezultatas, o Jo iniciatyva. Jis pats kreipiasi į mus ir mus sugriebia, kada pats to panori. Todėl kiekviena mūsų pastanga ir kiekviena mūsų paieška yra tik prašymo judesiai ir suvokimas begalinės laimės, kad galime prašyti. Todėl zenas krikščioniui nepavadoja nuolankios maldos, o greičiau ją suintensyvina, mažą to, suintensyvina patį maldos poreikį. Roshi Yamada sakydavo savo mokiniams krikščionims: „Ir kensho turite išmelsti.“

Tad tikriausiai galima sakyti, kad praktikuojančiam zeną krikščioniui įprastos krikščioniškojo pamaldumo praktikos ne tik nepraranda reikšmės, bet priešingai - tampa dar reikšmingesnės.

Tėvas Lassalle ne tik neatmetė tradicinių krikščioniško pamaldumo formų, bet visuomet pabrėžė nelygstamą jų vertę. Eucharistijos adoracija, breviorius ar rožinio malda jam yra kasdienės pamaldumo praktikos. Dar būdamas Roshi Yamados mo-

kiniu, jis gavo mokytojo leidimą Eucharistijos adoracijai ir seshinų metu turėdavo tam atskirą patalpą. Vėliau prie jo prisijungė ir kiti katalikai, mokėsi zeno meditacijos pas Roshi Yamadą. Manau, kad ši Eucharistijos adoracija buvo nepaprastai svarbus įvykis, tarsi dviejų kelių susiliejimas.

Iš savo patirties galiu pridurti, kad pradėjus praktikuoti zeną, kasdienė Eucharistijos adoracija man tapo dar svarbesnė. Ėmiau aiškiau suvokti, kad tikėjimo paslaptis yra gyvenimo paslaptis - gyvenimo kaip begalinio Kristaus kūno. Gyvendamas Japonijoje, kasdien gerą pusvalandį skaitydavau Naująjį Testamentą. Aiškiai jutau, kad tai jau nebe žodžiai, o pati dvasia, iš kurios tie žodžiai kyla ir į kurią veda. Ir dar visiškai aiškiai jaučiau, kad tie žodžiai skirti asmeniškai man. Ir dabar, kai per šventas Mišias tariau žodžius „tai darykite mano atminimui“ arba girdžiu kitus juos tariant, man būna visiškai aišku, kad nėra geresnio būdo pasirengti tų žodžių suvokimui, kaip pasinerti į tylą, atmetant visas savo mintis ar visus savo norus.

Tad per zeno pratybas pažindami kitą religiją ir kitą kultūrą sykiu geriau pažįstame save, netgi, galima sakyti, labiau tampame savimi.

Integracija vyksta visapusiškai: randasi vienybė ne tik su kuo kitu, bet ir su savimi pačiu. Suprasti kitą reiškia pirmiausia suprasti save, pasiekti savo paties integralumą.

Kaip žinia, tėvas Lassalle nuvyko į Japoniją kaip misionierius. Kai, norėdamas geriau suprasti japonus, jis paklausė patarimo vieną Hirosimos universiteto profesorių, šis patarė jam verčiau atsigręžti į zeno praktiką, užuot teoriškai samprotavus apie japonus ir budizmą. Ir tėvas Lassalle 1943 metais pirmą kartą dalyvavo seshine. Tai buvo drąsus žingsnis, nes per visą keturių šimtų metų misiją Japonijoje laiką niekas nebuvo ryžęsis tokiam žingsniui. Ir tada paaiškėjo, kad šios pratybos jam padėjo geriau suprasti ne tik japonus, bet ir save patį. Jis ne tik giliau išvelgė kitų religingumą, bet ir pastebėjo, kad jo paties krikščionybė tapo žymiai intensyvesnė. Ir dar: pasikeitė motyvacija zeno pratyboms. Iš pra-

džių pratybos jam buvo priemonė tam tikram tikslui pasiekti, tačiau netrukus paaiškėjo, kad jos pačios save motyvuoja. Zeno patirtis jame augo kartu gilėjant ir tikėjimo patirčiai. Jis suvokė eidamas zeno keliu ne tik nenusigręžiąs nuo Bažnyčios, bet priešingai - tarnaujās jai. Ši tarnystė susilaukė pripažinimo: tėvas Lassalle buvo paskirtas provincijolu, o vėliau - Hirosimos generaliniu vikaru. Jis tapo Hirosimos garbės piliečiu.

Bet tada įtaka turėtų būti abipusė. Ar galima sakyti, kad ir krikščionys daro įtaką budistams?

Be abejo. Roshi Yamada, kalbėdamas apie tėvą Lassalle, dažnai sakydavo: „Aš esu jo zeno mokytojas, o jis - mano gyvenimo mokytojas.“ Atminkime, kad zenas ne vientisas, ne monolitinis. Jis turi istoriją, kurioje aiškiai matyti, kaip randasi naujos formos. Antai kai šeštame šimtmečiu Bodhidharma atkeliavo iš Indijos į Kiniją ir ėmė propaguoti budistinės meditacijos praktiką, buvo vaisingai asimiliuoti taoizmo elementai, o kai dvyliktame šimtmetyje ši praktika ėmė plisti Japonijoje, vėl radosi naujos formos, daugeliu požiūrių nulėmusios japonų kultūros savitumą. Šio proceso tąsą galima išvelgti ir zeno pasirodyme Vakaruose. Ir čia turime ne paprastą to paties dalyko perkėlimą į naują vietą, bet kūrybišką integraciją. Roshi Yamada dažnai apgailėstaudavo dėl zeno nuosmukio dabartinėje Japonijoje, sykiu dėdamas dideles viltis į budizmo ir krikščionybės susitikimą. Manau, kad čia galime tikėtis vaisingos sąveikos, naudingos abiem pusėm. Tikėtina, kad, eidami zeno keliu, kuris yra ne kas kita, kaip kūno ir sielos, žmogaus ir pasaulio integravimo kelias, mes, krikščionys, iš naujo atrasime savo šaltinius. Bet lygiai taip pat tikėtina, kad, atradę tuos šaltinius, sykiu zenui įkvėpsime naujos gyvybės.

Ką galėtume laikyti vaisingiausiu šio susitikimo momentu?

Tikriausiai vaisingiausias susitikimo su budizmu momentas yra tai, kad jis paskatino mus atsigręžti

į realizacijos stygių bei reikmę. Per vieną dokusaną⁹ Roshi Yamada man pasakė žodžius, kurie tapo mano gyvenimo koanu: *You must realize Jesus Christ.* - „Privalote realizuoti Jėzų Kristų.“ Tai, ką dokusano metu mokytojas sako mokiniui, yra visiškai asmenišką dalyką. Tik tas, kuriam tai sakoma, gali tuos žodžius suprasti teisingai; niekas kitas negali to su-

⁹ Mokytojo pokalbis su mokiniu akis į akį, per kurį mokytojas tikrina, kaip mokyns atlieka užduotį, pataria, koreguoja, skiria naują užduotį ir t.t.

pratimo pagilinti ar pataisyti arba paneigti. Šiuose žodžiuose aš girdžiu tai, kas man svarbiausia. Ir štai tie žodžiai buvo skirti būtent man, ir juos pasakė budistas. Tai buvo Budos nuoroda Kristaus link. Įvyko nuostabus, nesuvokiamas dalykas; Buda ir kartu visa budistinė tradicija man, krikščioniui, tapo nuoroda į Kristų, į Kristaus realizaciją ir padėjo geriau suvokti šventojo Pauliaus žodžius: „Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus“ (*Gal 2, 20*). Kita vertus, tų žodžių tikrovės išgyvenimas ir yra zeno vyksmas.

Apžvalga

Religija

GYVYBĖ: PRO ET CONTRA

1995-iejį pasaulio katalikiškai visuomenė tapo Gyvybės evangelijos metais. Ir ne vien dėl to, kad paskelbta Šventojo Tėvo enciklika "Evangelium vitae". Tarptautiniai genocido vykdytojų teismai, viltis, kad pasibaigs karas Balkanuose, ir Bažnyčios atstovų kova už krikščioniškos dvasios nutarimus Pekino moterų konferencijoje aktualizavo žmogaus gyvybės vertės ir neliečiamumo klausimą, kuris nuosekliai aiškinamas Jono Pauliaus II encikloje. Lietuviškai šis Vatikano dokumentas, parengtas "Aidų" leidyklos, pasirodė rugpjūtį. Vilniaus arkivyskupas Audrys Juozas Bačkis sutiko pakomentuoti kelis su Lietuvos gyvenimu glaudžiau susijusius enciklikos aspektus. Arkivyskupą kalbino *Paulius Subačius* (dalis interviu panaudota Laisvosios Europos radijo laidoje).

Jūsų Ekscelencija, turbūt galima tvirtinti, kad mūsų dienomis dažniausiai kylanti grėsmė žmogaus gyvybei yra abortai. Encikloje "Evangelium vitae" skiriamas ypatingas dėmesys Bažnyčios Magisteriumo nuostatoms dėl šio pavojaus. Tačiau apie abortus bene daugiausia žinoma, tuo tarpu Šventojo Tėvo aiškinami kontracepcijos, eutanazijos, dirbtinės reprodukcijos, piktnaudžiavimo šiuolaikiniais nėštumo diagnostavimo būdais moralinio neteisėtumo klausimai Lietuvoje labai retai aptariami. Gal galėtumėte pakalbėti apie juos plačiau?

Man atrodo, kad viešoji opinija, laikraštiniškai, radijas atkreipia dėmesį tik į Enciklikos draudimus: negalima to, negalima šito. Tuo tarpu visa Enciklika yra mąstymas apie gyvybę. Tik keli puslapiai skirti eutanazijai, dirbtinei reprodukcijai; apie tai kalba kiti Šventojo Sosto dokumentai. Jūs sakote: aišku, kas yra abortas. Tačiau man atrodo, kad Lietuvoje dar ne visi gerai supranta, kas tai yra. Net ši sąvoka visuo-

menėje dar neprijūsi. Daugelis žiūri į abortą kaip į biologinio audinio nusikratymą, suvokia vaiką kaip priešą, nepakeliamą našta, trukdančią gyventi. Enciklikos tikslas yra pabrėžti, kad gyvybė - tai dovana. Mums, katalikams, tai, žinoma, Dievo dovana, todėl negalima jos liesti nuo pat užsimezgmimo iki gyvenimo pabaigos.

Šventasis Tėvas kovoja prieš pasaulyje įsigalėjusią mirties kultūrą, prieš gėrio ir blogio sukeitimą vietomis. Antai kai kas teisingai abortus, vadindami juos žmogaus teise, moters teise daryti ką nori su savo kūnu ir vaikelu jame. Tačiau tai žmogaus teisės principų apvertimas, nes žmogaus teisė - to žmogelio, savarankiškos, gyvenimui pasirengusios gyvybės, kuri auga įsčiose, teisė. Panašiai eutanazija yra vykdoma tariamai žmogaus teisės vardan, tačiau nesuprantama, kai žmogaus vardan naikinama gyvybė. "Evangelium vitae" - tai žmogaus vizija. Šventasis Tėvas mąsto, kas yra žmogus, ir iš šio apmąstymo kyla nuostatos bei draudimai.

Taigi abortas, žinoma, yra draudžiamas, nes žmogus neturi teisės užsimezgsios gyvybės žudyti. Į kontracepciją žvelgiama visai kitu aspektu: vyro ir moters kūnų susijungimas turi būti meilės aktas, negalima atskirti žmogiško bendravimo ir gyvybės perdavimo. O kai tie dalykai atskiriami, atsiranda netvarka. Jei norima pasinaudoti lytiniu gyvenimu tik savo malonumui ir atsikratyti bet kokios galimybės perduoti gyvybę, sukeliama netvarka antropologijos, žmogaus sampratos požiūriu. Kiekvienas lytinis aktas turi būti atviras gyvybei. Kontracepcijos žalą sunkiau suprasti negu abortą, tačiau šie dalykai artimi, nes viską daroma, kad nebūtų gyvybės. Pagaliau esama kontraceptinių priemonių, kurių yra ne kas kita, kaip tikrasis abortas.

Dirbtinė reprodukcija nepateisinama, nes gyvybės perdavimas yra naujo žmogaus kūrimas, nes gyvybė yra dovana, o ne biologinės inžinerijos dalykas. Laboratorijose, mėgintuvėliuose galima sudaryti sąlygas gyvybei, bet po to ji dažnai žudoma. Galiu pateikti pavyzdį. Italijoje buvo didelė laboratorija, tyrusi, kaip galima mėgintuvėliuose apvaisinti kiaušinėlių, tačiau patys gydytojai išsigandę sustojo. Jie sakė: mes sukuriame sąlygas užsimegzti vienai, dešimt, dvidešimt gyvybių, o paskui patys nusprendžiame, kuri iš jų gyvens, o kuri ne, todėl mūsų sąžinė nerami. Tai labai jautrus dalykas, turintis ne tik moralinių, bet ir teisinių padarinių. Žinau universitetą Olandijoje, kuris sustabdė dirbtinius apvaisinimus, nes viena moteris, gimusi dirbtinai apvaisinto kiaušinėlio implantavimo būdu, iškėlė bylą, norėdama sužinoti, kas jos tikrieji tėvai, iš kur ji kilusi. Net juridiniu požiūriu nenormalu, jei atsiranda tėvų neturintis vaikas. Gyvybės perdavimas turi vykti kuo gražiausiu, oriausiu ir švenčiausiu būdu, o laboratorijos pavojingos, nes jos atviros bet kokioms manipuliacijoms.

Prenatalinė diagnostiką turi du aspektus. Jei šiuo būdu norima padėti, kad vaikelis galėtų geriau vystytis, tinkamomis sąlygomis gimti, jei siekiama gydyti pastebėtus defektus, viskas gerai. Tačiau jei nėščioji tiriama vien tam, kad būtų nusikratyta nepilnaverčio žmogelio - o jis jau tikras žmogelis, - tai prisiimama teisė, galia daryti atranką: tas tobulas, o tas ne. Tertulijonas, išreikšdamas seną romėnų taisyklę, sakė: "Kas bus žmogus, jau yra žmogus", todėl negalima juo manipuliuoti. Iš tiesų esama daug komplikuotų problemų, tačiau, mano įsitikinimu, svarbiausia suprasti, kas yra žmogus, kas yra gyvybės perdavimas,

o iš šių apmąstymų išplaukia draudimai ar perspėjimai: "Atsargiai!", - jei patenkama į tokią sritį, kur žmogus gali labai nukentėti.

Enciklikos 80 skirsnyje sakoma: "Mes privalome įdiegti Gyvybės Evangeliją į kiekvieno vyro ir moters širdį ir padaryti, kad ji persmelktų visas visuomenės dalis". Kokie darbai laukia Lietuvos katalikų Bažnyčios vadovų, dvasininkų ir visų geros valios pasauliečių šio Šventojo Tėvo raginimo akivaizdoje?

Čia akmenėlis į mūsų darželį. Man atrodo, kad pirmiausia reikia visus supažindinti su tikrąja žmogaus vizija. Ir tai antropologijos, o ne teologijos dalykas. Kas yra žmogus? Žmogus - ir dvasia, ir kūnas, ir jausmai, ir pojūčiai - viskas kartu. Kiekvienas turi suprasti esąs sudėtingas asmuo, kuriame viskas maišosi ir sudaro *aš*. Tuo tarpu populiarus galvojimas: lytinis gyvenimas - savo keliu, dvasios gyvenimas - savo keliu. Žmogaus neįmanoma padalyti į gabalėlius. Teisingą žmogaus sampratą galima perteikti tik auklėjimu bei švietimu, ir šioje srityje tikrai per mažai daroma. Mūsų žvilgsnis pirmiausia turi būti nukreiptas į auklėjimo sistemą, Bažnyčia gali pasitarnauti savo raštais, gyvu žodžiu, katecheze mokyklose.

Kita svarbi sfera - rengimas santuokai. Jaunuoliams, norintiems tuoktis, reikia padėti suvokti, kas yra bendras gyvenimas, gyvybės ir meilės bendrystė, padėti suprasti, kad šeima yra visa ko centras, kad tik joje bus išsaugota ir perduota gyvybė. Būtinai ne tik medicininis, psichologinis ar juridinis, bet ir dvasinis parengimas. Bažnyčia Lietuvoje jau deda pastangų šia kryptimi: veikia daug šeimos centrų, bandoma jaunavedžius tinkamai parengti sakramentams, supažindinti juos su atsakomybe gyvybės atžvilgiu.

Trečias labai reikšmingas dalykas - padėti pamestinukams, ligotiems vaikams, nelaimingų santuokų vaisiams, padėti motinoms gelbėti vaikus. Lukiškių kalėjimas pilnas nepilnamečių - Bažnyčios pareiga padėti jiems, neauklėjamiems, išmestiems iš šeimos. Nesu už seno stiliaus vaikų namų atidarymą, reikia namų, kur vaiko būtų laukiama su meile. Geriausia, jei jis būtų priimtas į šeimą, suprastų ir išgyventų šei-

mos meilę. Neapsimoka smerkti ir priekaištauti, reikia pagelbėti, sukurti sąlygas, kad šeimos, priėmusios gyvybę, galėtų gerai išauklėti vaikus.

Būtinai rūpintis nesveikais vaikais ir juos auginančiomis šeimomis. Yra nemaža gražių iniciatyvų, pavyzdžiui, "Tikėjimo ir šviesos" grupės, į kurias buriasi šeimos, turinčios negaluojančių vaikų. Vilniuje veikia "Versmės" mokykla, priimanti dvidešimt procentų nesveikų vaikų, kurie, augdami kartu su sveikaisiais, integruojami į gyvenimą. Mes turime padėti žmonėms suprasti, kad nėra menkaverčių žmonių, kad nesveikas, net protiškai neišsivystęs ar negalintis paeiti vaikas, tartum nenaudingas visuomenei, yra tikras žmogus. Visi žmonės sukurti pagal Dievo paveikslą: vienas jį labai gražiai atspindi, kitas - menkia, bet vis vien yra žmogus, kurį reikia ginti ir kuriam reikia padėti.

Daug nesveikų vaikų gimsta dėl tėvų piktnaudžiavimo alkoholiu ir panašių dalykų, todėl turime ne vien kovoti prieš padarinius, bet ir galvoti apie priežastis, nukreipti auklėjimo pastangas šia linkme. Lietuvoje daug kalbama apie statistiką, skaičiuojama, kiek yra vienokių ar kitokių šeimų ir vaikų, vaikų namų, tačiau netau koncepcijos, ką reikėtų daryti, kad padėtis iš esmės pasikeistų. Koncepcijos, kaip įtakoti negerovių šaltinius, o ne tvarkyti padarinius. Pagrindinė Bažnyčios misija - padėti sukurti sveikas, tvirtas šeimas.

Enciklika pasirodė jau prieš gerą pusmetį ir buvo labai plačiai komentuojama pasaulio spaudoje. Vienaip ar kitaip apie ją atsiliepė įvairių kraštų valstybinės institucijos. Kaip Jūs vertinate Lietuvos valdžios reakciją į "Evangelium vitae"? Ar atsižvelgta į Vatikano raginimus ir argumentus formuojant oficialios mūsų šalies delegacijos poziciją Pekino moterų konferencijoje?

Deja, apie gyvybę labai mažai žinoma ir dar mažiau jos labui daroma. Mes, Bažny-

TEOLOGIJOS ORIENTACIJA EUROPOJE

1995 m. rugpjūčio 27-31 d. Freizinge vyko 1989 m. įkurtos Europos katalikų teo-

čia, turime prisiimti kaltę, kad per mažai Lietuvoje išplatinome šią encikliką. Tačiau ji jau išversta ir duok, Dieve, kad kuo daugiausiai būtų skaitoma. Turiu apgailestauti, kad vyriausybė niekada gyvybės klausimu nesikalbėjo su Bažnyčia. Yra visokių AIDS programų, išleidžiami didžiuliai pinigai, nors moralės požiūriu joms galima daug ką prikišti. Lietuvoje jau veikia tarptautinė šeimos planavimo asociacija, kurią nuo seno gerai pažįstu iš kitų kraštų. Po šeimos planavimo priedanga ji propaguoja saugų seksą, daugina abortus ir visokias apsisaugojimo priemones. Tai neturi nieko bendra su šeimos planavimu: vietoj žmogaus atsakomybės ugdymo siūlomi visokie mechaniški įrankiai apsisaugoti nuo vaikų.

Mūsų valdžios aparatas tikrai nėra persunktas katalikiška dvasia. Nemanau, kad rengiantis Pekino konferencijai buvo galvota apie enciklikos "Evangelium vitae" mintis. Teko pasikalbėti su keliais Lietuvos delegacijos nariais. Aš juos pats pasikviečiau, kad galėčiau išdėstyti, kokie yra Šventojo Sosto rūpesčiai, tačiau jie neturėjo jokios rimtos koncepcijos. Pasitenkinta statistika, nebuvo matyti pastangų suvokti neigiamų tendencijų priežastis.

Būtų labai liūdna, jei ugdydami mūsų visuomenę nesiremtume moralės principais. Jau ir taip esame mirštanti tauta, gimdanti per mažai vaikų. Todėl dėmesio centre turi atsidurti parama šeimoms, leidžianti joms auginti vaikus. Enciklikoje labai aiškiai apibūdinta, kas yra demokratija ir kas yra moralės įstatymas: demokratija negali nurodyti, kas yra iš principo gera, o kas bloga. Dauguma gali balsuoti prieš gyvybę, tačiau sąžinė gali ir turi nepaklusti tokiems įstatymams. Mano svarbiausias pasiūlymas - perskaitykite visą Encikliką. Ji nėra moralės vadovėlis, o protu (filosofija, antropologija) bei Šventuoju Raštu pagrįstas mąstymas apie gyvybę.

Dėkoju už pokalbį.

logijos draugijos (*Europäische Gesellschaft für katholische Theologie*) antrasis kongresas. Po pirmojo 1992 m. Štutgarte-Hohenheime įvykusio kongreso ši teologų draugija sustiprėjo, išsikovojo savo vietą

teologijos ir Bažnyčios gyvenime. Šiuo metu Draugiją sudaro 800 narių, ketvirtadalis narių iš Vokietijos. Gausios ir stiprios sekcijos veikia Belgijoje (susiskirsčiusios į flamandų ir valonų), Prancūzijoje, Olandijoje, Ispanijoje, Italijoje, Austrijoje, Šveicarijoje. Maždaug 70 narių yra iš buvusių komunistinių Europos valstybių. Vienas Draugijos tikslų ir buvo sulaužyti užtvartas tarp teologų pokomunistinėje Europoje. Draugijos veikla įvairiose šalyse nevienoda. Pvz., Lenkijoje Draugijai priklauso tik 10 pavienių narių (nors šalyje yra per 600 teologijos dėstytojų) ir atskira sekcija iki šiol nesudaryta. Vengrijoje yra 11 narių, Čekijos ir Slovakijos respublikose - 26 nariai.

Dauguma Draugijos sekcijų Vakarų Europos šalyse surengė simpoziumus aktualiais Bažnyčioms gyvenimo ir teologijos klausimais: pvz., austrai 1993 m. - "Katechizmas katalikų Bažnyčioje", belgai ir prancūzai 1995 m. - "Teologija kultūroje". Dukart per metus leidžiamas informatyvus ir naudingas biuletėnis "Europos katalikų teologijos draugija", rodantis Europoje egzistuojančią teologijos stilių ir pakraipų įvairovę.

Prieš trejus metus Štutgarte buvo kalbama apie krikščionių tikėjimą naujojoje Europoje. Freizinge įvykusio kongreso tema - "Ar Dievas svetimas mūsų namuose?" Ji jungė tiek Dievo sampratą, tiek dabartinę gyvenimo situaciją. Koks biblinės Dievo sampratos santykis su dabartiniu Dievo supratimu ir interpretacijomis? Kuo pasižymi pasibaigiančio XX a. postmodernios visuomenės raida ir kur turi būti nukreipta Bažnyčios ir teologijos misija? Visi kongreso pranešėjai stengėsi atsakyti į šiuos klausimus (tuo pat metu veikė daugybė darbo grupių). Kartu buvo rūpintis, kaip įveikti siauro vadovavimo ir teologijos raidos klaidas teologijoje ir Bažnyčioje. Senojo Testamento tyrinėtoja iš Olandijos Ellen van Wolde teigė, kad Dievas mūsų kultūroje tapo svetimas, nes pernelyg daug apie Dievą kalbama meta-kalba. Amerikiečio jėzuito ir ateizmo ty-

rinėtojo Michaelio Buckley nuomone, filosofiniu ir dvasiniu požiūriu rimtai pagrįstas religinis patyrimas ilgą laiką buvo apleista podukra: "Ilgai asmeniškai netikima Dievu, su kuriuo nėra asmeninės komunikacijos; iš tikrųjų tikras asmeniškio Dievo liudijimas pats privalo būti asmeniškasis". Fundamentinės teologijos atstovas iš Italijos Giuseppe Ruggieri išvelgė sąsają tarp, Bažnyčios požiūriu, naujos "Kito" kultūroje ir religijoje sampratos ir gilesnio Dievo Jėzaus Kristaus pažinimo, įgalinančio geriau susitikti su Kitu. Deja, Bažnyčioje ir teologijoje per daug sutinkama baimės ir nuovargio.

Daug dėmesio kongrese buvo skirta filosofinei ir religinei sociologinei laiko analizei, diskutuota su tradicinėmis interpretacijomis. Prancūzas jėzuitas Paulis Valadier su entuziazmu kritikavo nuostatą, kad pagrindinė naujųjų laikų paskata buvusi prometėjiška dvasia, kai žmogus užėmęs Dievo vietą ir išsilaisvinęs iš religijos. Jis pateikė nihilizmo kaip vienos pagrindinių kultūrinių ir visuomeninių srovių diagnozę. Jo nuomone, nihilizmas pasireiškia žavėjimusi iracionalumu, bėgimu į neveltį ar fundamentalizmą ir konkurencijos garbinimu, darbo akimirkos absoliutinimu.

Pastoracinės teologijos specialistas iš Vienos Paulis Michaelis Zulehneris išdėstė samprotavimus apie "žmonių svetimumą Dievo namuose", remdamasis 1993 m. įvykusiais Europos vertybių tyrinėjimais. Reikalavimą valdyti gyvenimą, siekimą gauti materialinį ir socialinį atlygį ir "varginantį žemiškąjį gyvenimą" jis parodė kaip dabartinės kultūros požymius, sukeliančius krikščionims "kognityvinius disonansus". Bažnyčios uždavinys - dabartinius ieškojimus sekti ir paremti.

Kartu Freizinge nuskambėjo įspėjimas apie Dievo ir krikščioniško tikėjimo funkcionalumą kaip etinį-politinį nepastovios ir nestabilios visuomenės glaistą. Moralės teologas iš Tiubingeno Jeanas-Pierre'as Wilsas rėmėsi "neįžvelgiamais sunkumais", kad Dievo samprata skatintų moralės dis-

kusijas. Savo pranešimo pabaigoje jis klausė: "Ar mes pasiruošę apmąstyti ir patirti Dievo nebuvimą kaip Jo buvimo požymį?" Wilsui tai buvo būtinybė atsižvelgiant į skelbiamą moralės netikrumą baisių kupiname XX a.

Peteris Hünermannas siūlė, kad "krikščionių tikėjimas tarnautų kaip pilietinė religija"; tiesiogiai nereikia remti Dievui atviros bendruomenės. Jis išvelgė krikščioniško tikėjimo įtaką Europos namams, skirdamas nuo graikų iki Naujųjų laikų savaime pasitikintį ir nuo to laiko susvetimėjusį Dievą ir Abraomo ir Jėzaus Kristaus Dievą. "Dievo pažadas kreipia į metanoją, sugrįžimą prie laimėtos Dievo būties." Taip tikėjimas, viltis ir meilė kaip Dievo pažado išsipildymo žmogiškos formos galėtų skatinti iš tikro būtiną naujo "solidaraus racionalumo" susidarymą.

Į teologų pastangas siekti didesnio teologijos atvirumo Bažnyčioje neretai žiūrima su įtarumu, ypač buvusiose komunistinėse Europos šalyse. Tad kyla klausimas, kurį Hünermannas pateikė kaip pagrindinį uždavinį: kaip teologines temas perteikti mokslininkams ir kultūros žmonėms?

Peterį Hünermanną pakeitęs naujasis Draugijos prezidentas pastoracinės teologijos specialistas Hansas van der Venas iš Olandijos kaip Draugijos uždavinius minėjo integracijos pastangas, teologijos įsivertinimą Bažnyčioje ir dialogą su dabartimi. Nauji viceprezidentai įkūnija išskirtas Europos puses: Aniela Dylus iš Lenkijos ir José Alemany iš Ispanijos.

Beje, kaip rašoma vokiečių spaudoje, "Lietuvai kongrese atstovavo daug teologų iš Vilniaus ir Kauno"* . Kaip vėliau pavyko sužinoti, tai buvo kun. Jonas Boruta, kun. Jonas Ivanauskas, Faustas Jončys, dr. Eglė Laumenskaitė, kun. Vytautas Steponas Vaičiūnas.

G. M.

* U. R. *Theologie: Orientierung im europäischen Haus* // Herder Korrespondenz. - 1995. - Heft 10. - S. 521.

TRADICIJOS ALGORITMAS

Vėlyvas krikštas ir su tuo siejamas iki-krikščioniškos (ar nekrikščioniškos) žemdirbiškos kultūros klodo turtingumas dažnai nurodomas kaip viena svarbiausių Lietuvos ypatingumo, išskirtinumo žymių. Sovietmečiu buvo gajos, o pastaraisiais metais dargi išgyvena renesansą pastangos griežtai atriboti, net supriešinti liaudies (etninę) ir krikščioniškąją kultūrą, pasaulėžiūrą, savivoką. Kartais dar kalbama apie ypatingą, kituose kraštuose nežinomą archainės tautinės kultūros ir katalikybės simbiozę, vaizduojantis, kad pastaroji yra prielipas ar fasadas, už kurio tebetrykšta senosios, autentiškos lietuvių religijos ir pasaulėjautos šaltinis. Paminėti galvojimo būdai ne sykį susilaukė kritikos, tačiau tebėra gajūs, ypač populistiniuose pašnekesiuose ar rašiniuose etniškumo tema. Šių metų lapkričio 9-10 d. Vilniaus universiteto Teatro salėje vykusio Lietuvių katalikų mokslo akademijos konferencija "Etninės kultūros krikščioniškieji aspektai" buvo sutelktinis bandymas kitaip negu baltofilai pažvelgti į katalikiškojo ir tautinio paveldų bei pasaulėvaizdžių sąsajas.

Programinį konferencijos pranešimą "Evangelijos inkultūracija etninėse kultūrose" skaitė kun. Jonas Boruta. Jis priminė, kad nors inkultūracijos arba įkultūrinimo terminas, nusakantis krikščioniškojo tikėjimo reiškimą tautinėmis formomis, atsirado tik XX a. viduryje ir buvo įteisintas po Vatikano II Susirinkimo, religijos įkultūrinimas turi ilgą istoriją ir reikšmingas visos Bažnyčios mastu. Skaidraus Dievo žodžio ir netobulės, žmogiškai ribotos jo skleidimo situacijos, sustingusios evangelinės tiesės ir Bažnyčios autoriteto palaikomos gyvosios tradicijos sandūra visada buvo problemiška, tačiau priimdama skirtingas kultūrinės lytis, Bažnyčia išlaikė vieningą turinį. Klasikiniu įkultūrinimo pavyzdžiu pranešėjas pavadino evangelijų retorikos skirtumus, kuriuos bent iš dalies nulėmė evangelistų orientacija į keturis kultūrinius regionus. IX a. germaniška poetinė Naujojo Testamento adaptacija - "Heliandas" ar Motiejaus Valančiaus su-

lietuvinti ir suvalstietinti "Žyvatai šventųjų" yra ne kas kita, kaip krikščionybės įkultūrinimo pavyzdžiai. Misijų sėkmė buvo glaudžiai susijusi su tinkamos įkultūrinimo politikos pasirinkimu. Diskusijose dėl jos XVII a. Kinijos misijose yra dalyvavęs lietuvis jėzuitas Andrius Rudamina. Dabartinės Bažnyčios požiūriu, misijų darbas jokia būdu neturi būti vakarietiškos kultūros primetimas, vadinasi, krikščioniškosios vertybių sistemos įkultūrinimo klausimas nepraranda aktualumo.

Kun. Boruta pabrėžė, kad būtent įkultūrinimo problemos svarstymas atsiduria konferencijos dėmesio centre ir reikia tikėtis, kad ji prisidės prie Vatikano II Susirinkimo nuostatos įkultūrinti liturgiją plėtotės Lietuvoje. Aptartu pranešimu raginta suvokti, kad kiekvienas krikščionybės įkultūrinimo atvejis - unikalus, ir šiuo požiūriu Lietuva nėra kuo nors ypatinga. Kita vertus, evangelinių tiesų įkultūrinimo procesas ne tik mūsų krašte, bet ir, pavyzdžiui, Romoje vyko kaip naujės, tačiau didžiąją senjojo kultūrinio paveldo dalį absorbavusios tradicijos formavimasis. Ši sintetinė tradicija ėmė dominuoti, ir ilgainiui etninės kultūros elementai prarado alternatyvos atspalvį, tapo nelogiška juos priešinti katalikybei, kuri kaip religinė bei sociokultūrinė praktika apskritai neegzistuoja kažkokių grynu, netautiniu ar anttautiniu pavidalu.

Daugumą kitų konferencijos pranešėjų galima suskirstyti į dvi grupes pagal tai, kokiomis galvojimo prielaidomis - kun. Borutos susistemintomis ar šios apžvalgos pradžioje paminėtomis - jų svarstymai buvo grindžiami. Antai didesnė dalis antrąją konferencijos dieną kalbėjusių menotyrininkų aptarė, kokie tautiniai atspalviai ar konkretaus liaudies menininko braižo ženklai Lietuvoje papildė tam tikrus bendrataučius katalikiškos ikonografijos tipus, kaip radosi krikščioniškųjų ženklų bei liturginių funkcijų ir senųjų puošybos motyvų bei amatininkystės būdų dermė. Gintaras Beresnevičius pranešime "Dievo idėja baltų kultūriniame kontekste" aiškino, kaip sėkmėse Perkūnas perima katalikų šventųjų vardus ir bruožus, kalbėjo apie

kitus religinio sinkretizmo atvejus. Kai kurie pasisakę etnografai atskleidė šeimyninių ir bendruomeninių kaimo papročių subordinacijos katalikiškajai etikai bruožus. Antai Jonas Mardosa teigė, kad šiaudien dažnas polinkis vertybiškai proteguoti ikikrikščioniškąją kultūrą atitinka sovietinį modelį, aiškinusį, kaip pagonybės pagrindus stelbė "nieko gero" nedavęs krikščioniškas antstatas. Pranešėjas aptarė valstietiško gyvenimo taisyklių ir katalikybės normų derinimo praktiką. Pavyzdžiui, skerstuvų laikas buvo parenkamas, atsižvelgiant į mėnulio fazę bei kitus paprotinius reikalavimus. Tačiau, nepaisant orientacijos į gamtinius ženklus, skerstuvų niekada nedaryta penktadienį, nes pasninko draudimas vaišinti talkininkus šviežia mėsa buvo lemiamas.

Ryškiausias kitokios išeities pozicijos pavyzdys buvo Liberto Klimkos pranešimas. Jau jo pavadinimas - "Lietuvių kalendoriniai papročiai: tradicinis ir krikščioniškasis aspektai" - liudijo, kad tyrinėtojas priešina krikščioniškus ir nekrikščioniškus kultūros elementus, tradicijos statusą suteikdamas tik pastariesiems. Klimka akcentavo sa kalendorinėmis šventėmis susijusių prietarų ir katalikiško tikėjimo konfrontaciją, prietarus vertindamas kaip savą, tradicinę kultūrą, kurią išstūmusi krikščionybė. Besibraunančios, etniką užgožiančios krikščionybės samprata gal kiek mažiau akcentuota Rasos Račiūnaitės kalboje ir dar poroje šiaip jau korektiškų pranešimų. Tuo tarpu tradicijos sąvoką, mūsų manymu, klaidinga ar bent per siaura prasme, t.y. ją taikydami vien nekrikščioniškoms kultūros formoms, vartojo kone pusė kalbėtojų.

Mažiausiai įdomi pasirodė istorinių temų dalis: ne ką nauja apie surinkimininkus tepasakė Petronėlė Žostautaitė, daugiausia kitų tyrinėtojų mintis referavo apie Lietuvos krikštą kalbėjęs Aleksandras Vitkus, o Vytenis Rimkus, iškėlęs įdomų klausimą - tremtyje be dvasininkų atlikinėtų santuokos apeigų legitimavimą, - nesiryžo jo analizuoti. Kaip teko patirti iš pokalbių su konferencijos dalyviais, visiems akibrokštas buvo į išankstinę konferencijos progra-

mą neįtrauktas filosofo Eugenijaus Krauskas pranešimas. Vienintelis aiškus jo teiginys skambėjo maždaug taip: "Lietuva vakarietiška, nes Lietuvos upės teka į vakarus". O šiaip dvigubai ilgesnis, nei buvo numatyta reglamente, kalbėjimas rodytė rodė, kad "vienintelės mokslinės metodologijos" specialistai ir toliau neabejoja jos taikymo pačiose įvairiausiose srityse sėkme.

Gal prasmingiausias konferencijos įvykis buvo pokalbis "Tradicionio liaudies giedojimo gaivinimo būdai ir perspektyvos". Jo prologu tapo Vilijos Dačinskienės ir Alfonso Motuzos pranešimai apie šermenines bei Švč. Mergelės Marijos valandų giesmes, liudijantys, kad pavyko atgaivinti rimtus empirinius lietuvių krikščioniškųjų papročių tyrinėjimus. Po keturių giedotojų grupių pasirodymo jau vėlyvą vakarą įsiliepsnojo aštri diskusija tarp giedojimo profesionalumo šalininkų ir tų, kuriems giesmė pirmiausia yra maldos forma. Zita Kelmickaitė teigė, kad anksčiau liaudies giesmininkai sąmoningai ugdydavo, mokydavo savo pamainą, todėl giedota gerai, Žemaitijoje itin stipriai ir garsiai, "kad iki Dangaus būtų girdėti". Ji tvirtino, kad dabartinis polinkis įsijausminti, ypač giedant per šermenis, dažnai reiškia dirbtinį estetizavimą ir kelia pavojų prarasti natūralaus gyvenimo pojūtį, ryškų tradiciniame giedojime. "Malda ir įsijausminimas - ne tas pats", - sakė muzikologė.

Maldos grupės "Karunka" ir Vilniaus Šv. Jono bažnyčios bendruomenės senojo giedojimo būrelio dalyviai kalbėjo, kad giesmė yra malda, per šv. Mišias ji turi būti derinama prie liturgijos, tuo tarpu "gerai, tradiciškai" atliekantys giesmes profesionalūs ansambliai paprasčiausiai dainuoja. Archaika vien dėl archaikos nėra prasminga, barbarizmai šurpina žmones, nes malda - tai dabartis. Giedojimas yra santykis su Dievu ir šiam santykiui kintant, keičiasi giedojimas: jei Viešpatį jaučiame čia pat, savyje, nereikia "šaukti su

triūbomis" danguosna.

Vargonininkės ir giesmių tyrinėtojos Dačinskienės nuomone, tradicija ir maldingumas nėra priešingi dalykai, viskas priklauso nuo to, ar žmonių religingumas yra gilus, ar paviršinis, susijęs su tam tikromis išorinėmis formomis. Įtampa tarp tradicinių ir šiandieninių pamaldumo išraiškų atsirado dėl to, kad liaudiškasis, "apatinių suolų" giedojimas buvo nuolat ignoruojamas bažnyčiose. Jos kolega Motuzas tvirtino, kad normatyvinant senųjų giesmių kalbą, deformuojama melodija, dingsta specifinė stilistika. Menotyrininkė ir giedotoja Alė Počiulpaitė prieštaravo, primindama, kad dėmesys folklorui ėmė nykti daugiausia dėl pastangų jį "užkonservuoti", išlaikyti tam tikrą archaikos standartą. Ji sakė, kad tiems, kurie giedodami meldžiasi, svarstomi klausimai nėra kultūros teorijų dalykas.

Vyskupams ir visai dvasininkijai skirtus giedotojų priekaištus teko išklausti vieninteliam diskusijoje dalyvavusiam kunigui Borutai. Jo įsitikinimu, rūpestis dėl senosios giedojimo tradicijos gyvybės gula ant būrelių, bendruomenių, kurios giedodamos patiria dvasinį džiaugsmą, pečių. Maldingumo išraiška kinta, tačiau yra ir pastovių dalykų; tos liaudiškos giesmės, kurios siekia universalijų klodą, išliks, jas reikia įtraukti į bendrus giesmynus.

Pabaigoje - pastaba dėl konferencijos pavadinimo. Ji buvo skirta ne etninės kultūros krikščioniškiesiems, o krikščioniškosios kultūros etniniam aspektams. Neabejotina, kad joje pagaliau imtasi dekonstruoti dirbtines krikščionybės ir lietuviškumo priešpriešas bei aiškiai per siaurą "tradicinės kultūros" sampratą. Neutralus įvardijimas "Lietuvos kultūros etnis ir krikščioniškasis aspektai", ko gero, būtų leidęs dar vaisingiau ieškoti korektiško *tradicijos* algoritmo.

Paulius Subačius

TRADICIJOS PRADŽIA

Romos *S. Maria Maggiore* bazilika kartais vadinama Vakarų Betliejumi. Ten, kaip byloja Bažnyčios tradicija, saugomos Jėzaus prakartėlės relikvijos. Kartą metuose

nuo pirmosios Kalėdų dienos iki Trijų Karalių galima pamatyti ir vienoje šios bažnyčios koplyčių esančią pirmąją skulptūrinę prakartėlę. Prakartėlė - Marijos su Kūdikiu, Juozapo ir karalių statulas tarp 1290 ir 1292 m. iš marmuro iškalė Tos-

kanos meistras Arnolfo di Cambio.

Po 1223 m. švenčiant Kalėdas šv. Pranciškaus *Greccio* surengto Gimimo vaidinimo, kuriame stebint liudininkams ant šventojo rankų pasirodė dieviškasis Kūdikis, Italijoje bei kaimyniniuose Europos kraštuose paplito vadinamieji mirakliai - Jėzaus gimimo sceną vaizduojantys spektakliai. Ilgainiui gyvas figūras juose keitė lėlės, ir taip atsirado mums pažįstamas prakartėlės žanras. Na, o pirmą iš tiesų menišką skulptūrinę prakartėlę Arnolfo di Cambio užsakė pirmasis popiežius pranciškonas Mikalojus IV (1288-1292). Jis numatė, kad puikaus skulptoriaus atvaizduota Jėzaus gimimo scena dar labiau sureikšminis garbingąsias *S. Maria Maggiore* relikvijas.

Arnolfo di Cambio prakartėlė buvo skirta nedideliame *oratorio*, stovėjusiam dešiniame bazilikos. Šį *oratorio* pastatė popiežius Sikstas III, kuris V a. rekonstravo šventovę, norėdamas įamžinti Bažnyčios pergalę prieš patriarcho Nestoro ereziją. Iki Siksto III rekonstrukcijos bazilika buvo žinoma *Basilica Liberiana* arba *Santa Maria delle Neve* (Švč. Mergelės Marijos Snieginės) vardais, nurodančiais bažnyčios atsiradimo aplinkybes: 352 m. rugpjūčio 5 naktį Švč. Mergelė sapne pasirodė popiežiui Liberijui bei Romos patricijui Jonui ir liepė pastatyti jai skirtą bažnyčią toje Eskvilino kalvos vietoje, kurią šiedu atsikėlė iš ryto rasią apklotą sniegu. Pirmoji bazilika buvo nedidelė, tad Sikstas III ją perstatydamas gerokai išplėtė. Taip nuo V a. ji jau minima kaip Didžioji Marijos bazilika - *Santa Maria Maggiore*. VII a. pradžioje valdant iš Jeruzalės kilusiam popiežiui Teodorui į koplyčią šalia *Santa Maria Maggiore* bazilikos buvo perkelti Betliejaus ėdžių likučiai. Popiežiaus Teodoro gyvenime, surašytame *Liber pontificalis*, Marijos bazilika pirmą kartą paminima kaip *Sancta Maria ad Praesepe*. Na, o koplytėlė pradeda vadinti *Oratorio ad Praesepe* arba *Camera Praesepe*. Ilgus amžius ši koplytėlė buvo svarbus piligrimystės ir maldos centras. Popiežiai Leonas Didysis ir Grigalius Didysis ten pasakė gražiausius savo pamokslus apie Įsikūnijimo paslaptį. Per 1517 m. čia besimeldžiančiam Kajetonui iš *Thiene*, teatinų vienuolijos steigėjui, pasirodė Madona, savo garbintojui davusi palaikyti dieviškąjį Kūdikį. Nūnai stebuklo vietoje

Prakartėlė Romos S. Maria Maggiore bazilikoje

stovi jį menanti kadaise įvykusią sceną vaizduojanti skulptūrinė grupė. Per savo

gyvavimo laiką koplyčia net kelis kartus rekonstruota. Prie svarbiausių jos per-

tvarkymų priklauso popiežiaus Mikalojaus IV laikų rekonstrukcija - kaip tik tada įtaisyta Arnolfo di Cambio prakartėlė. Senasis *Oratorio ad Praesepe* smarkiai nukentėjo 1527 m. Romos plėšimo metu. Tačiau šioje koplytėlėje, nors ir apgriau-toje, pirmąsias mišias 1538 m. pageidavo aukoti karštas Dievo ir Bažnyčios tarnas Ignatas Lojola. Nuniokoto *oratorio* rekonstrukcija XVI a. pabaigoje pasirinko pamaldus Dievo Gimimo relikvijų garbintojas popiežius Sikstas V. Jo architektas Domenico Fontana perstatė *oratorio*, paversdamas jį kripta po šonine bazilikos koplyčia centrinio altoriaus dešinėje. Per suirutę išlikusios Arnolfo di Cambio prakartėlės skulptūros buvo įtaisytos šioje kriptoje. Betliejaus ėdžių likučiai XIX a. antroje pusėje specialioje dėžėje buvo išstatyti kriptoje po bazilikos centriniu altoriumi.

Senoji prakartėlė rado naują vietą gero-kai pasikeitusi. Madonos su Kūdikiu statula buvo perdaryta dar XVI a. Manoma, kad tikrai autentiškos yra Trijų Karalių figūros. Sunku spėti, kaip buvo įkomponuo-ta skulptūrinė grupė senojo *oratorio* architektoje. Figūrų kompozicija atstatyta, remiantis bendra scenos ikonografija bei jų pozų nustatytu tarpusavio santykiu. Nūnai, nors netekusi kai kurių autentiškų broožų bei įgijusi kiek muziejinio sterilu-mo, Arnolfo di Cambio prakartėlė vis dėlto liudija savo autoriaus meistrystę ir Jė-zaus Gimimo garbinimo istorijos gyvybę.

G. J.

PARTIJA, KURIAI PRIKLAUSO ATEI-TIS?

(Apie metinę Lietuvos krikščionių demo-kratų partijos konferenciją)

Šį rudenį mūsų Tėvynės politinėje sce-noje tvyro naujų Seimo rinkimų nuojauta - visus visuomenės veikėjus bei veiksmus pagavo programų tikslinimo ir savęs drąsi-nimo įkarštis. Dėmesį kausto įvairių partijų suvažiavimai ir konferencijos (nelygu kaip kas vadina).

Pats šviežiausias tokio masto renginys -

lapkričio 18-19 d. vykusi Lietuvos Krikš-čionių Demokratų Partijos (LKDP) meti-nė konferencija, kurią sunku būtų pava-dinti tiesiog eiline. Trečia didžiausia poli-tinė šalies jėga (šiuo metu priskaičiuojama apie 11 000 jos narių) laiku suskubo "dėti taškus ant i": atėjo metas priminti apie save tiek rinkėjams, tiek varžovams, tiek galimiems sąjungininkams. Beje, išskyrus pagrindinius priešininkus (turiu omeny, žinoma, LDDP), svečių atėjo net gausiau, nei kas galėjo tikėtis: be Bažnyčios atsto-vų, prof. Vytauto Landsbergio ir kitų, kon-

Visuomenė

ferencijos tribūnoje pasirodė montesori-ninkės bei M. Valančiaus draugijos nariai. Viskas vyko nedidelėje Vilniaus centrinio "Žinijos" draugijos lektoriumo salėje. Ati-daryme Vilniaus jėzuitų gimnazijos auk-lėtiniai padeklamavo Justino Marcinkevi-čiaus eilių.

Dvi dienas trukusi konferencija galėjo atsakyti pašaliniam žiurovui į daug nuo seno kurbėjusių klausimų, pavyzdžiui: ar sugebės krikščionys demokratai aiškiai iš-sakyti visuomenei savo poziciją, kuri iš tik-ro būtų alternatyvi valdžios struktūroms;

ar pavyks ilgainiui suformuoti aiškų krikščionių demokratų įvaizdį? Tokie klausimai turi pagrindą rasti vien dėl to, kad, grubiai tariant, ligi šiol mūsiškiai krikščionys demokratai sugebėdavo "išsisukti" iš įvairių rinkimų nesklaidumą, išlikdami trečiąją didžiąją visuomenės jėgą ir kartu nepateikdami savitesnio požiūrio į kertines krašto problemas. Padėdavo "krikščionybės aura", balsavęs už juos elektoratas nereikalavo aiškios pozicijos, pasitenkindamas tuo, kad tai tarsi "ta pati partija", kurioje darbuos Mykolas Krupavičius ir kiti iškilūs prieškarinio veikėjai. Žodžiu, pakakdavo pakartoti bendresnes "dešiniąsias klišes", kad, paskaninęs jas nurodomis į krikščioniškas tradicijas, galėtų neblogai pasirodyti rinkimuose, patraukęs didžiąją tikinčių pensininkų dalį bei šiek tiek "idealistiškai nusiteikusios inteligentijos" ir darbininkų.

Dabarties sąlygomis to akivaizdžiai nebepakanka. Nors valdančioji dauguma iš dalies lengvina opozicijos uždavinį, nesugebėdama viešumos sąlygomis išvengti skandalų dėl korupcijos ir panašių dalykų, kovoti dėl rinkėjų senais būdais reiškia pasilikti mažuma kaip ligi šiol. Politinis gyvenimas nuolat bandomas diskredituoti plačiosios viešumos aktyve (prie to nemažai prisidėjo LDDP propaganda), nuolat akcentuojant "pragmatinius uždavinius", "depolitizuojant" kasdienybę ir t.t. Atrodytų, atėjo metas parodyti rinkėjui, kad politiniai santykiai pirmiausia yra visiems bendrų problemų formulavimas ir bandymai atrasti visuotinai priimtinius jų sprendimo būdus, o ne purvinas sauželės galingų "specialistų" žaidimas, kur politinė sfera tik pridengia "grynai dalykinius" santykius.

Toks supratimas krikščionių demokratų tarpe pradėjo ryškėti būtent šioje konferencijoje, kaip liudija keli svarbūs joje aptarti bei priimti dokumentai. Pirmiausia - tai naujas "krikščionių demokratų manifestas", palygintinas su kitu, dalyviams išdalytu dokumentu - "Europos liaudies partijos pagrindinė programa" (net kyla abejonų, ar tik nebus nusirašyta, nors šiuo atveju tai būtų ir į naudą).

* Šią brošiūrą išleido "Aidų" leidykla kaip tik konferencijos proga. Pati Europos Liaudies Partija yra nesenas Europai bendras krikščionių demokratų internacionalo darinys.

Šienu tekstai vaizdžiai parodo vis lankstesnį Bažnyčios socialinio mokymo supratimą ir augantį jo pritaikomumą konkrečių visuomeninių uždavinių formulavimui. Dėrėtų atkreipti dėmesį į tai, kad "manifestas" - iš tiesų pirmas partijos dokumentas, aiškiau nei ankstesniuose pareiškimuose nušviečiantis svarbų Bažnyčios socialinio mokymo elementą - subsidiarumą, kuriuo ligi tolai buvo gana neskoningai švaistomasi, net nepaaiškinant, kas tai yra:

Remiamės subsidiarumo principu, kuris reiškia savaveiksmiškumo skatinimą ir rėmimą, pabrėžia asmens ir bendruomenės pirmumą bei apsaugą nuo nepagrįsto valstybės kišimosi. Esame įsitikinę, kad tai, ką gali geriau padaryti bendruomenė, neturi daryti valstybė. Vietos savivalda laikoma bendruomenės demokratiško tvarkymosi pagrindu ir siekiame jos teisių išplėtimo.

Sutikime, kad suformuluota gana suprantamai bei patraukliai, o to ir siekė opozicijoje dalyvaujanti partija. Juk jau nuo pat LDDP laimėjimo paskutiniuose Seimo rinkimuose, kad ir nedrąsiai, bet buvo ieškoma būdų suformuluoti LKDP nuostatas taip, kad jos būtų suprantamos ir kasdienybės masteliais bei galėtų "padėti kiekvienam", "pasiekti kiekvieną" (kaip yra syki pasakęs Albertas Šimėnas).

Galų gale ir toji "Europos Liaudies Partijos pagrindinė programa" buvo pristatyta dalyviams kaip pagalbinis įrankis kuriant naują LKDP "veidą". Tai, kas sakoma programoje (priimtoje, kaip teigiama brošiūros paantraštėje, ELP IX kongrese Atėnuose 1992 metais) daugeliu atvejų gali būti drąsiai perkelta į pačios LKDP programą. Antai knygelės epilogė sakoma:

Europos integracija paremta principais, kurie yra esminė krikščioniško demokratiško mąstymo dalis, o dabar plačiai pripažinti: subsidiarumu, kaip vadovaujančiu socialinės ir politinės organizacijos principu, galių decentralizacija, socialine rinkos ekonomika, pagarba dvasinėms ir etinėms vertybėms, atsivėrimu likusiam pasauliui ir pagarba Kūriniui.

Matyt, iš tiesų egzistuoja tam tikras

"krikdeminiis mąstymas", vienijantis Europą bei įmanomas įskiepyti Lietuvai LKDP pagalba.

Mūsiškiai krikščionys demokratai jau seniai nutuokė apie "europinių krikščioniškosios demokratijos tradicijų" senumą ir, kartu apie tam tikrą "politinį alibi": tuo europiniu senumu, svarbumu bei vertybėmis galima daug ko pasiekti (kai kam net atrodė - tai laiduos savaiminį Lietuvos "europėjimą"), "išlošti propagandinėje kovoje". Tačiau aišku, kad vien kartojant tradicijos teiginius savos situacijos suvokimas netampa geresnis. Juo labiau, kad ir tas senumas, palyginti su kitomis naujausių laikų politinėmis partijomis, yra gana jaunas: krikščioniškosios demokratijos kūrimasis sietinas su XIX a. pabaiga, kai popiežiaus Leono XIII dėka pasikeitė Bažnyčios požiūris į modernias demokratijas ir atsirado galimybė formuoti specifinio krikščionių pilietinio aktyvumo institutus. Taigi atrodo, kad net marksistų "tradicijos" yra kiek senesnės.

Pakeisti ir sustiprinti partijos politinę kultūrą - nelengvas uždavinys. Tiesą sakant, jis sutampa su visos visuomenės reikmėmis. Nauju partijos pirmininku išrinktas Algirdas Saudargas bendrą būtiną Lietuvos visuomenės demokratinę poslinkį programiniame kalboje pavadino "moraline kova dėl pažadėtosios žemės" (gal Europos?). Greičiausiai tas moralinės kovos akcentas ir padeda išsiskirti LKDP, kurios nesenas noras buvo "neištirpti įvairiose frakcijose", o ypač sustiprėjo po neseno konservatorių pralaimėjimo dėl referendumo bei interpelacijos. Pasak ligšiolinio partijos pirmininko Povilo Katiliaus, Krikščionių demokratų frakcija Seime ne itin daug tegalėjo nuveikti. Suprantama, sunku buvo pasiūlyti ką nors savita, būnant ne tik "valdžios piramidės", bet ir konservatorių frakcijos pavėsyje. Kita vertus, aišku, kad, artėjant kitiems rinkimams tampa būtina sąjunga su gausesne ir stipresne (?) "Tėvynės sąjunga". "Mūsų abi partijos gali būti ta jėga, kuri pataisyti Lietuvos politiką ir pasuks ją teisingesniu jos žmonėms keliu, - kalbėjo konferencijos svečias prof. Vytautas Landsbergis. - Dauguma mūsų nuostatų sutampa, o kitos viena kitą papildoma..." Povilas Katilius taip pat paminėjo, jog "su Tėvynės Sąjunga reikėtų išmokyti dirbti platesnėje koalicijoje - mo-

kytis reikia ir jiems, ir mums". Šiuo atveju "platesnės koalicijos" paminėjimas reiškia, kad bus bandoma patraukti ir centristinio pobūdžio jėgas, visų pirma - socialdemokratus, kurie, idealiai pasižiūrėjus, jau *ex definitio* turėtų būti daug kuo artimi "krikščionių demokratų tradicijoms", gal net artimesni už konservatorius. Šiaip ar taip, tiek prof. Vytautas Landsbergis, tiek LKDP kalbėtojai ne kartą akcentavo nenutrūkstančius varžovų stovyklos bandymus sukirti tarpusavyje opozicines partijas. Žodžiu, būsimos LKDP frakcijos Seime laukia nelengvas uždavinys bendradarbiauti su galingesniais dešiniaisiais partneriais ir kartu išlaikyti rinkėjams patrauklų savo tapatumą, o jį gerokai apsunkena nuolat "didžiosios spaudos" peršamas "klapčiukų partijos" įvaizdis.

Beje, kokiam nors sekuliarium "vidurinėsios kartos" visuomenininkui tą stereotipą tik patvirtintų konferencijoje svečio teisėmis kalbėjęs vysk. Sigitas Tamkevičius, padėkojęs krikščionims demokratams Bažnyčios vardu už tai, "kad pripažįsta Bažnyčios moralinį autoritetą ir kad laikosi jos socialinio mokymo". Tačiau, patinka tai kam ar ne, LKDP dar ilgai išliks ne tiek "krikščionių", kiek "katalikų" partija. Tai lemia specifinis šios partijos elektoratas, apie kurį ne kartą šnekėjo ir konferencijos dalyviai: vyresnio amžiaus kaimo gyventojai visuomet gausiau dalyvaudavo LKDP rengiamuose susitikimuose su rinkėjais negu skeptiškesni miesto gyventojai.

Rinkimai į partijos tarybą taip pat parodė šios organizacijos orientaciją į vyresnius žmones ir ypač partijoje veikiančius dvasininkus: daugiausia balsų gavo mons. Alfonsas Svarinskas bei dar keli kunigai, o balsų maksimumą gavo iš viso net Lietuvoje šiuo metu nesantis asmuo - Lietuvos respublikos garbės konsulas Belgijoje Adolfas Venskus. Alfonsas Svarinskas net gana nedviprasmiškai pareiškė: "... su kuo

pensinkai eis, tas ir laimės [ateinančiuose rinkimuose - aut. past.]". Šios tendencijos stiprėjimą rodo ir gerokai sumažėjusios jaunimo sekcijos, išsikūrusios palyginti neseniai, 1993 metais, atstovavimas taryboje. Dėl šios ir dar vienos svarbios partijos sekcijos - moterų - juridinio statuso net iškilo nemenkas ginčas: ar suteikti joms juridinio asmens teises ar ne? Buvo pasitenkinta kompromisu: sekcijos gauna savą sąsąskaitą, bet pilnateisiais juridiniais asmenimis taip ir netampa. Dėl šio juridinio statuso jau buvo kilę politinių nesklaidumų, kai jaunieji krikščionys demokratai nepateko į "Politinių jaunimo organizacijų apskritą stalą" televizijoje dėl to, kad nebuvo užregistruoti, tuo tarpu marginalinės Viktoro Petkaus Krikščionių demokratų sąjungos jaunieji į dalyvių sąrašą įtraukti.

Atrodo, produktyviausia tarp "darbinių" partijos padalinių yra LKDP moterų sekcija, kuriai vadovauja gyd. Gražina Paliokienė. Sekcija netgi išleido savo brošiūrą, kurioje surinkta "visa prieškarinio publikacijų medžiaga bei išsivijos pasisakymai" meilės ir dorovės tematika. Kita svarbi kryptis, be doros propagandos, yra humanitarinio pobūdžio pagalbos organizavimas, priešinimasis feministinėms moterų organizacijoms bei "priešrinkiminė veikla".

Galiausiai užsitęsusių konferencijų kiek sutrikdė plūstelėję kažkokios neoprotestantų denominacijos išpažinėjai, salės pakraščiuose kantriai laukę renginio pabaigos.

Lieka tikėtis, kad, priėmusi tokius svarius programinius dokumentus ir turėdama naują, jaunesnę negu įprasta pirminką, LKDP sugebės įveikti visus politinės kasdienybės nesklaidumus ir ateinančiais rinkimais įrodys, kad Lietuvai iš tiesų būtina turėti europinio modelio krikščioniškais principais besivadovaujančią partiją.

Algis Davidavičius

suteikė jai naujos kokybės. Opozicija išreiškė nepasitikėjimą pirmiausia LDDP ekonomine politika, kaltino Vyriausybę, kad ši priima daug korupciją palaikančių norminių aktų, grįžta prie privilegijų, verslo leidimų, eksporto importo kvotų skirstymo, atskiroms įmonėms teikia išimtinės mokesčių lengvatas, vis daugiau išleisdama savo obligacijų tuština kredito išteklius rinkoje. Pasak interpeliacijos autorių, Vyriausybės politika skurdina valstybę ir jos gyventojus, stabdo smulkų ir vidutinį verslą. Neatsakingai naudojamos užsienio paskolos, tik nedidelė jų dalis skiriama naudingoms investicijoms. Vyriausybė dirbtinai nuvertino litą, tuo skatindama užsienio prekių vartojimą, organizavo privatizavimo įstatymų apėjimą, savanaudiškai dalija žemės ūkiui skirtas lėšas. Vyriausybė atsisakė kompensuoti gyventojų indėlius, nestabdė naujų indėlių išgrobstyimo. "Tolesni šios Vyriausybės savanaudiški ir chaotiški veiksmai kelia grėsmę žmonių socialiniam saugumui ir demokratinės valstybės konstitucinei santvarkai", - rašoma interpeliacijoje.

Nepasitikėjimą pareiškusieji laikėsi politinio žaidimo logikos, nors rezultatas buvo aiškus iš anksto. LDDP frakcija lapkričio 14 d. balsavime nedalyvavo, pasitikėjimą Vyriausybe išreiškė 5 Seimo nariai, nepasitikėjimą - 57. Jokių šurpuzų. Net didysis Šleževičiaus kritikas Ozolas iš savo portfelio ar seifo nieko įdomaus neištraukė. Vyriausybė taip pat elgėsi įprastai: į konkrečius klausimus neatsakinėjo, užtat pateikė daug statistikos, demonstruojančios "stabilizacijos" perėjimą į "augimą". Deja, statistika nerodo, kiek šiems procesams turi įtakos ekonominė politika. Negana džiaugtis ūkio padėties gerėjimo rodikliais, jeigu neaišku, ar jie gerėja dėl Vyriausybės veiksmy, ar nepaisant jos valios. Kad ir kokie būtų rodikliai, jie pasiekiami augančios užsienio skolos ir didėjančio biudžeto deficito sąskaita.

LDDP save vadina socialdemokratinė partija, tad bent jau kadencijos pabaigoje stengiasi tai įrodyti, pvz., kad kairiesiems būdinga didinti mokesčius. Ilgai nelaukus Seimui pateikiami įstatymų projektai, keitinantys apmokestinimą akcijų dividendus bei indėlių palūkanas bankuose, taip pat siūlymas įvesti progresyvinį fizinių asmenų pajamų apmokestinimą. Projektų au-

nės rezonansą ir tarptautinį atgarsį sukėlė "Lietuvos ryto" redakcijos priestato susprogdinimas - išpuolis prieš ketvirtąją, o ne oficialiąją valdžią.

Interpelacija, inicijuota Seimo Konservatorių frakcijos, nuosekliai užbaigė rudens pradžioje kilusią kritikos bangą, bet ne-

TEATRALIŠKUMO PAŪMĖJIMAS

Lietuvoje viskas savotiška. Kitoje šalyje svarbiausiu mėnesio politiniu įvykiu, be abejo, būtų tapusi interpeliacija Vyriausybei. Bet ne čia. Lietuvoje lapkričio mėnesį didžiausią politinį atoveiksmį, visuome-

toriai teigia, kad progresyvinis tarifas padės sumažinti gyventojų pajamų skirtumą. Taip, pritaria oponentai, visi gyvensime skurdžiau. Labiausiai nuo siūlomų priemonių nukentėtų ne naujieji turtuoliai, o tas visų tik žodžiais remiamas mistinis vidurinis sluoksnis, garantuojantis stabilią visuomenės raidą. Apskritai mokesčių sistema ir jos administravimas tebelieka vienu aktualiausių politinių uždavinių, kuriuos norom nenorom ateityje reikės spręsti. Opozicinės partijos nepritarė nei pasiūlytam biudžetui, nei mokesčių didinimui, tačiau kol kas negali pasiūlyti darnios "šešėlinės" programos. Gediminas Vagnorius primygtinai siūlo "atristi" litą nuo dolerio. Albertas Šimėnas, krikdemų ekonomikos ekspertas, teigia, kad "reikia galvoti ne apie lito devalvavimą, kuris sukeltų infliaciją, bet apie tai, kaip padidinti gyventojų realią perkamąją galią. Nieko naujo čia išrasti negalima. Reikia plėsti gamybą, paslaugas, ieškoti investicijų ir t.t." ("Litas", Nr. 77). Kyla neįdomi abejonė, ar laisvos partijų ir specialistų diskusijos neapsunkins tas faktas, jog konservatorių ekonominės politikos architektas yra kartu ir partijos Valdybos pirmininkas, gal net būsimasis Premjeras.

Socialdemokratinės LDDP iniciatyvos iliustruoja seną mintį, kad labai sunku numatyti bet kurio politinio veiksmo pasekmes. Priešingai, negu tikėtasi, nesumažėjo kritikų "iš kairės", vadinančių LDDP turčių partija. Nei socialdemokratai, nei kuri kita kairiaja save laikanti partija LDDP nepritarė, o "vidinis" kritikas, parodomasis Šleževičiaus pakantumo barometras Bronius Genzelis, pagrasino aplesiasį jos gretas. Užtat buvę sąjungininkai - Pramonininkų konfederacija - protestavo ypač aštriai. Kartais atrodo, kad savo pragmatišku mėgstanti pasigirti LDDP pradeda elgtis ir racionaliai: vaikydamasi prarastuosius rinkėjų balsus, atstumia savo rėmėjus (kažin, kieno simpatijų ji tikisi, iš kalėjimo į Baltarusiją išleidusi jedinstvininką Kučerovą ar suniokojusi KGB muziejų?). Jos elitais akivaizdžiai pralošia, demonstruodamas "uolos" tvirtybę: nesitraukia, nesvyruoja, daro ką nori, per daug neima į širdį nei opozicijos kritikos, nei buvusių bičiulių priekaištų, nei neigiamos visuomenės nuomonės. Tokia taktika dar labiau kursto apgulties savijautą

ir žlugdo susikalbėjimo viltį.

Jau seniai vietoj prasmingo dispuo girdime begalinę monologų virtinę. Tai vargina ir sekina kantrybę. Senka visuomenės pasitikėjimas ne tik partijomis, parlamente, valstybės administracija bei teismais, bet ir pačia demokratija, jos galia sukurti saugų ir prasmingą valstybės piliečių gyvenimą. O tada nekantriems žmonėms bandomi įpiršti stebuklingi vaistai: gerasis ūkininkas prezidentas arba valstybės tribunolas - mafijos tramdytojas (kaimynams baltarusiams patiko jungtinis variantas). Siūlomas ir greitas patogus būdas - referendumas. Referendumui pateikti patrauklūs ekonominiai klausimai (neapmokestinami investicijoms skiriamas pelnas; padidinti pajamų neapmokestinamąjį minimumą iki 0,75 vidutinio darbo užmokesčio, asmens pajamų mokesčių sumažinti iki 28%) pridengia, švelniai tariant, keistus siūlymus reformuoti valstybės valdymą: į Seimą rinkti asmenybes, o ne partijas bei sumažinti Seimo narių skaičių iki 91; perpus sumažinti valstybės bei savivaldybių tarnautojų ir ministerijų skaičių; tiesioginiais rinkimais rinkti Valstybės tribunolą kovai su korupcija ir organizuotu nusikaltamumu. Perskaičius iniciatyvos autorių pavardes (Kazimieras Antanavičius, Algimantas Matulevičius, Dalia Teišerskytė, Vidmantė Jasukaitytė, Eugenijus Maldeikis, Algimantas Norvilas), aiškėja, iš kur tas nepasitikėjimas partijomis ir meilė "asmenybėms". Nenorima pažvelgti tiesiai į akis ir pamatyti, kad nėra jokio proto, dorybės ir pasišventimo kupinų asmenybių rezervo, kuris kukliai pasislėpęs lauktu, kada jau galės imti į rankas valstybės vairą ir išardyti LDDP piramidę. Atvirkščiai, "piramidei" daug lengviau surinkti gerbiamų ir pasitikėjamų keliančių "nepriklausomų" kandidatų puokštę, negu išsiskalbtį partinį mundurą. Nedaug liko demokratijos, valstybės institucijose viešpatuojant vienai partijai. Tačiau vieni apgailėtina tikrovę kantriai taiso savo viešąja veikla, o kiti - braukšt taukšt referendumu.

Atsargios, bet atkaklios kantrybės pavyzdys yra Lietuvos krikščionių demokratų partija (LKDP). Lapkričio 18-19 d. Vilniuje ji susirinko į savo atskaitinę rinkiminę konferenciją (apie ją žr. Algio Davičiaus straipsnį "Partija, kuriai priklausomai ateitis?").

Ką parodė interpeliacijos Vyriausybei ir Vidaus reikalų ministrui Romasiui Vaitekūnui (pastarosios svarstymas Seime lapkričio 28 d. baigėsi kaip ir pirmosios)? Prezidentas, Vyriausybė ir LDDP frakcija laikosi neišardomos vienybės vienu klausimu: jie taiko tik teisinius, o ne moralinius ir ne politinius atsakomybės kriterijus. Išvada peršasi pati: savo gretų "švarinti" LDDP nesirengia, visi veikėjai, apie kuriuos sklendo korupcijos ir mafijos šešėliai, gali jaustis saugūs. Nors nekorektiška vieną po kito ėjusius įvykius rišti priežastingumo grandine, bet tarp LDDP ištikimybės susikompromitavusiems bičiuliams ir lapkričio 16 d. nakties sprogimo "Lietuvos ryto" redakcijoje ji mezgasi pati.

Neatsitiktinai pavadinau šį sprogimą svarbiausiu mėnesio politiniu įvykiu. Jis tapo ilgai kaitusios įtampos tarp visuomenės informavimo priemonių ir valdžios išlydžio kibirkštimi. Spauldoje vieną po kitos skaitome publikacijas apie valdininkų savivalę, korupciją, valdžios ir nusikaltėlių pasaulio ryšius. Vien lapkričio mėnesį "Lietuvos ryte" baigėsi straipsnių ciklas apie "Daktarų" mafiją Kaune, kur užsiminta apie nusikaltėlių ryšius su aukštais policijos bei valstybės pareigūnais (iki paties pačiausio). Kita publikacija apie ginkluotą pabėgimą pakeliui iš Pravieniškių kalėjimo į lignoninę buvo iliustruota nuotraukomis, įamžinusiomis kalinius, besiprausiančius suomiškoje pirtyje ir puotaujančius prie vaisėmis nukloto stalo. Teko VRM skubiai pakeisti kalėjimo vadovybę. Kitas straipsnis, - labai pamokantis: kaip "Status" ekonominė-finansinė grupė privatizavo konspiracinius KGB butus. Tą pačią lapkričio 14 d. "Lietuvos ryte" rasime žinutę apie plagijavimo bylą, iškeltą Genadijui Konopliovui. Temperamentingasis ekonomikos mokslų daktaras nepasidrovėjo pateikti kaip savo Lepage'o knygos "Rytoj kapitalizmas" ištraukas (juokingiausia, kad ne vien Lietuvos skaitytojams, bet ir Floridoje vykusio tarptautinio universalizmo kongreso dalyviams). Lapkričio 16 d. intriguojanti istorija apie tai, kad už nelegalų telefoninių pokalbių pasiklausymą suimti Kauno įmonės "Custos" vadovai, kurių vienas buvęs KGB darbuotojas. Ši įmonė kadaise tikrino Lietuvos Banko valdybos pirmininko Ratkevičiaus darbo kabinetą ir rado ten pasiklausymo aparata-

tūrą, kuria kažkas naudojosi tuo metu, kai buvo ruošiamasi įvesti litą. Tada Ratkevičius atsakė iškvieisti saugumo departamento ar prokuratūros darbuotojus, ir byla nebuvo iškelta. Jau po redakcijos susprogdinimo paskelbtas didelis žurnalisto tyrimas apie tai, kaip VRM vadovybė dangsto neteisėtus Klaipėdos komisariato pareigūnų veiksmus: nukentėjusius nuo vagysčių žmones policininkai nukreipdavo į privatų biurą, kur tie patys policininkai, tik jau už pinigus, imdavosi nusikaltimo tyrimo.

Visų šitų dalykų vadinti skandalais nekyla ranka, nes policijos savivalė, įstatymų nesilaikymas, nusikaltėlių nebaudžiamas įžulumas tapo liūdna kasdienybe. Sprogimas laikraščio redakcijoje ar po kelių dienų Šventojoje, kai į orą išlėkė bendra su olandais žuvis perdirbimo įmonė, tai liūdnai patvirtina. Nepanašu, kad šie įvykiai tėra viso labo kriminalinės istorijos. "Laisvojo žodžio fondas" sprogimą įvertino kaip Lietuvos politinės vadovybės ir korumpuotų politinių grupuočių išprovokuotą teroristinį aktą. Valdžia rūpinasi ne abejotino švarumo darbėlių dirbėjais, o savo įvaizdžiu. Rūpestis reiškiasi savotiškai. Dar balandžio mėnesį, po skandalingųjų "Klano" publikacijų, Algirdas Kunčinas, tada LDDP frakcijos seniūnas, išsitarė, kad bus aiškinamasi "Respublikos" ir "Lietuvos ryto" turto kilmė. Silpniausia grandimi pasirodė "Respublika": kas ten susigaudys pusiau kriminalinėse jos buhalterijos istorijose - dokumentų vagystė, jų perdavimas mokesčių inspekcijai, pastarosios pernelyg paslaugus uolumas ir t.t. Gal suabejotum, bene Tomkus mokesčių nemo, kad prieš valdžią burnoja, jei tik finansininkai spaudą spaustų. Jau ne pirmas mėnuo Seime narstomas visuomenės informavimo priemonių įstatymas, pati save drąsina Spaudos kontrolės valdyba, o valdžios įstaigos, ypač Vidaus reikalų mi-

nisterija, atsisako žurnalistams teikti informaciją. Užtat visi, kas netingi, pradedant Prezidentu, tėviškai pamoko žurnalistus etikos ir atsakomybės.

Sprogimas ir jį lydėjęs "Laisvojo žodžio fondo" pareiškimas, pagrasinęs "konstitucinėmis priemonėmis inicijuoti referendumą dėl pirmalaikių Seimo rinkimų", nejuokais išgąsdino valstybės vadovus. Tai išėjo į naudą: pagaliau jie bent jau suvokė, kad su spauda reikia kautis jos pačios ginklais. Prezidentas, Premjeras, net mokesčių inspekcija ėmė atsirašinėti pareiškimais. Pritrūkę autoritetingų stilistų, į talką prieš aštriadančius žurnalistus jie pasikvietė primirštus inteligentus. Bet ką gali pasiūlyti kad ir labai uolus LDDP novicijus operos dainininkas Eduardas Kaniava? Dainuojančią kontrrevoliuciją? Operiniai įvaizdžiai įkyriai peršasi kiekvieną kartą, rašant apie politikus ir jų žaidimus: scena, kulisai, premjerai ir primadonos, sufleriai ir statistai. Neblėsta įspūdis, kad aistra degančios akys ar, atvirakščiai, olimpinės ramybės išpūsti veidai veikia teatro erdvėje ir laike, kuria tikrovės iliuzija, tarsi puta dengiančią kitą realybę, kur gyvena žmonės, kur savo tikrąją reikšmę turi darbas, valdžia, pinigai, gyvybė ir mirtis. Politikai kalbasi su potencialiais rinkėjais, žurnalistai - su konkrečiais "žmonėmis iš gatvės". Jiems nereikia kaip Brazauskui vykti į Švediją, kad sužinotų, kaip sudėtinga ir neapsimoka užsieniečiams vežti krovinius per Lietuvą.

Žmonės pasitiki spauda, Bažnyčia arba tik patys savimi, skiepijasi nuo difterijos (nuo korupcijos vakcinos nėra), šaiposi iš valdžios rodomo spektaklio. "Pirkite automobilių apsaugos sistemas, - reklamuoja Valinskas, - juk nenorite, kad Vidaus reikalų ministras jūsų automobiliu važinėtu."

Jurga Brazaitytė

Pasak forumo iniciatoriaus *Jerzy Kloczowski*, atėjo metas kritišku žvilgsniu apžvelgti, kaip per pastaruosius metus plėtojosi totalitarizmo sugriautos Rytų ir Vidurio Europos visuomenės, kaip jose kito žmogus ir jo kultūra. Ypatinga Romos erdvė, konferencijai skirtas asmeninis popiežiaus dėmesys suteikė Vidurio Europos problemų svarstymui universalesnę krikščioniškos kultūros matmenį. Beje, užmiesto rezidencijoje - Gandolfo rūmuose - konferencijos dalyviams priėmęs popiežius sveikino bendro istorinio likimo kraštų šiandieninį kultūrinį bendradarbiavimą, šiltai prisiminė savo viešnagę Lietuvoje, susitikimą Šventųjų Jonų bažnyčioje su lietuvių kultūrininkais.

Keturių kraštų visuomenės konferencijoje mėginta aptarti politiniu, ūkiniu, kultūrinu ir religiniu požiūriu. Toli gražu ne visiems siekiams pakako konferencijos dalyvių išgalių. Vienų šalių problemos apžvelgtos ganėtinai analitiškai, kitų - kiek paviršutiniškiau. Su gerokai didesniu išmanymu ir dėmesiu nagrinėti kultūrų ir religijų klausimai.

Bendras regiono kaitos tendencijas apibūdinamas, lenkų filologas ir religijotyrininkas *Bohdanas Cywiński* teigė, kad dabartinės varžybos su komunizmu savo kraštuose esame pralošę. Tad būtina išsiaiškinti šio pralaimėjimo priežastis ir dar neišnaudotas pilietinių visuomenių kūrimosi galimybes.

Kritiškai, ypač lenkų kultūrininkų, buvo vertinamas ligšiolinis katalikų ir kitų krikščionių Bažnyčių vaidmuo pokomunistinėse visuomenėse. Tvirtinta, kad bažnyčia Lenkijoje per mažai rūpinasi žmonių socialinėmis ir materialinėmis problemomis, Bažnyčios žmonės nepajėgia įveikti geto politikos. Pasak sociologo kun. *Mariano Radwano*, lenkų katalikų Bažnyčia, skirtingai nei lietuvių, jau nuo XIX amžiaus teikė prioritetą tautinėms, o ne socialinėms problemoms, aktyviai dalyvavo tautinėse, o ne socialinėse dramose. Varšuvos radijo žurnalisto kun. *Krzysztofo Oldakowskio* nuomone, lenkų bažnytininkams būdingas siauras parapijinis mąstymas, Bažnyčia stokojanti intelektualų, jai trūksta kritinės refleksijos pasaulietinės kultūros ir socialinių klausimų atžvilgiu, strateginio galvo-jimo apie viso krašto raidos perspektyvas. Diskusijose pastebėta, kad krikščionims

VIDURIO IR RYTŲ EUROPOS KAITOS PROBLEMOS SVARSTYTOS ROMOJE

Šių metų rugsėjo 25-29 dieną Romoje į tradicinę, jau šeštąją, konferenciją buvo susirinkę lenkų, ukrainiečių, baltarusių bei

lietuvių kultūrininkai ir mokslininkai. Pernykščiame susiejime Trakuose nagrinėtos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės palikimo problemos. Šiūmetinės konferencijos tema: "Piliečių visuomenės - Baltarusija, Lietuva, Lenkija, Ukraina 1989-1995".

intelektualams šiandien reikalinga nauja kalba, kuri, nepriešindama žmonių, gebėtų juos sieti universalių vertybių pagrindu, kuri ne tiek smerktų tikrovę, kiek ją analizuotų ir padėtų asmeniui joje orientotis, kuri įstengtų įvardyti ir skatinti pozityvius visuomenės pokyčius. Deja, pasak Kłoczowskio, popiežiaus, vieno didžiausių lenkų intelektualų, Lenkijoje veikia niekas neskaitas ir nesuprantas. Berlyno universiteto profesorius *Bohdano Osadczyko* pastebėjimu, daliai lenkų katalikų leidinių dar lieka būdingas primityvus nacionalizmas, sunkiai suderinamas su doriniais krikščionybės principais. Ukrainiečių sociologo *Mirolawo Marinowičiaus* teigimu, kovingas nacionalizmas ir tarpusavio religinė neapykanta esą būdingi daliai iš 67 Ukrainoje veikiančių konfesijų. Šios nepatrauklios Bažnyčios savybės stumiančios ukrainiečių visuomenę iš komunistinio ateizmo į vakarietišką sekuliarizmą. Tautos pilietiniam gyvenimui palankaus Vakarų ir Rytų krikščionių Bažnyčių sugyvenimo būdo Ukrainai kol kas dar nepavyko rasti. Baltarusių kultūrininkai kaip esminį kėlė nacionalinės baltarusių Bažnyčios kūrimo uždavinį. Mat dar dažnai katalikybė čia tapatinama su "lenkų tikyba", o stačiatikybė siejama su vieningos Rusijos imperijos ideologija. Jų nuomone, baltarusių tautos ateitis grįstina darnia nacionalinės katalikybės ir nacionalinės stačiatikybės sąveika. Lietuvos padėtį aptardamas, *Vytautas Ališauskas* pastebėjo, kad atsivėrusi religinio gyvenimo laisvė Lietuvos Bažnyčiai buvo netikėta. Tad ir savo situaciją krašte ji ne visada geba suvokti adekvačiai. Dar nenorima suprasti, kad Lietuvos visuomenė yra ateizuota, kad šiuo atveju Bažnyčios laukia rimtas evangelizacijos darbas. Konferencijoje buvo pasigesta ne tik aktyvesnio Bažnyčios vaidmens kuriant pilietines, partnerystės, o ne servilizmo santykius grįstas visuomenės, bet ir glaudesnio visų kraštų katalikų Bažnyčių bendradarbiavimo, katalikų bei stačiatikių, protestantų, unitų tarpusavio ryšių.

Nagrindami kultūrinės savimonės pokyčius, ukrainiečių ir baltarusių istorikai įžvelgė savo kultūrinių elitų sąmonei būdingą sovietinių ir tautinių stereotipų mišinį. Keista marksizmo bei nacionalizmo dermė esanti sava ir naujai šių tautų istoriografijai. Pasak Peterburge dirbančio

istoriko *Valento Hryckevičiaus*, baltarusių mokslininkai šiuo metu stengiasi sukurti naują Baltarusijos istorijos koncepciją. Šiam darbui didelę įtaką darančios krašte vykstančios ideologinės ir politinės kovos. Regis, naujos "teisingos istorijos" galimybė tikima ir Ukrainoje. Profesorė *Natalia Jakovenko*, apžvelgusi pluoštą Ukrainos aukštųjų mokyklų paskaitų konspektų ir vidurinės mokyklos vadovėlių rankraščių, teigė, jog tiesą rašyti galintys ukrainiečių istorikai nesuvokia, kad ją rašyti būtina. Istoriografijai nūnai keliami ne moksliniai, bet pilietiniai, tautiniai uždaviniai. Praeitį ir toliau interpretuojama kaip bekompromisinė kova - tik šįsyk ne klasių, o etnosų. Lenko kaip amžino ukrainiečių tautos priešų įvaizdį nūnai keičia, o kartais tik papildo "istorinio priešų" ruso įvaizdį. Iš skirtingų moralinių pozicijų vertinami savų ir svetimų istoriniai poelgiai. Lenkų istorikės *Hannos Dylačowos* nuomone, sunkiai stereotipus įveikianti ir modernioji lenkų sąmonė. Jai nėra lengva suvokti XIX amžiuje įvykusio šiuolaikinių lietuvių, baltarusių ir ukrainiečių nacijų iškilimo iš archajiškos bendros su lenkais politinės tautos. Nėra paprasta atsakyti paveldėto arogantiško požiūrio į Rytų kaimynus: juk į "mūsų rusinus" ir "brolius lietuvius" šimtmečiais žvelgta kaip į menkesnes Lenkijos etnines grupes. Sykiu lietuviams, baltarusiams ir ukrainiečiams siūlyta įveikti "lenkų okupacijos stereotipą": juk lenkai prieškaryje į Rytų kraštus ne įsiveržė, bet čia nuo seno gyvenę. Konferencijoje neabejota kiekvienos tautos teise turėti savo požiūrį į praeitį. Bet pastebėta, kad mūsų vadovėliai turėtų švelninti kaimyninių tautų vertinimus, pergalėti nepagrįstus istorijos stereotipus, padėti jaunimui įgyti bendros mūsų tautų ateities supratimą.

Optimistiškai vertintos šiandieninės lenkų kultūros raidos tendencijos. Pasak Lenkijos UNESCO komisijos sekretoriaus *Wojciecho Falkowskio*, atvirumas Vakarams nepažeidęs lenkų kultūros tapatybės. Mat išlikusi stipri krikščioniškųjų vertybių įtaka, išsaugotas tradicinis kultūros ryšys su spausdintu gimtuoju žodžiu. Importuoti dalykai esą sėkmingai įjungiami į lenkų kultūrą ir perkuriami. Ukrainietė *Jakovenko* abejojo, ar konservatyvus, krikščioniškuoju etosu, knygos kultu ir pagarba

praeičiai grįstas, XIX amžiui būdingas nacionalinės kultūros modelis gali sėkmingai veikti pokomunistinėse Europos visuomenėse. Amerikos kultūra susižavėjęs Ukrainos jaunimas toli gražu nesąs įsitikinęs, kad tautinė kultūros tapatybė - brangintina ir gintina vertybė. Šitokias abejones mėgino išsklaidyti *Cywiński*, teigdamas, kad mūsų tautų kultūrinę elgseną lemianti kita nei Vakarų kraštų geopolitinė situacija - "priešpilio" padėtis. Atsisakydami ištikimybės tautinių kultūrų tradicijoms, nebegindami savo tapatybių, tiesiog išnyktume. Šią tiesą anksčiau ar vėliau suvokianti kiekviena Vidurio Europos kultūrininkų karta.

Ir baltarusių, ir ukrainiečių pranešėjai kėlė kultūros ir religijos ryšį kaip pagrindinę tautinių kultūrų atgimimo sąlygą. Pasak baltarusių poečių *Valencinos Novik* ir *Kristinos Lalko*, tik malda ir tikėjimas šiandien gali susieti komunizmo išskirtas tautos dalis - inteligentiją ir liaudį. Kaip dėmesio verta baltarusių kultūros sritis buvo nurodyta nūdienė dokumentinė analitinė proza. Remdamasi KGB archyvais, atsiminimais ir kitais atsivėrusiais šaltiniais, ji mėginanti užčiuopti komunistinės moralės ir lig šiol gyvo "lagerinio mąstymo" kontūrus, iširti naujausios tautos istorijos įvykius, suprasti ir paaiškinti "Baltarusijos savizudybės fenomeną".

Šį fenomeną iliustravo politikai ir ūkiui skirti baltarusių pranešimai. Dabartiniam prezidentui "gudriai apgavus tautą", kraštą nuo autoritarinio režimo pereinančią prie antinacionalinės diktatūros, - teigė profesorius *Anatolis Hryckevičius*, vieninteleis viltis siejės su dar įmanomu piliečių visuomenės atsiradimu. Kur kas optimistiškesnis buvo Liaudies fronto atstovas ekonomistas *Anatolis Stankevičius*, skelbęs neabejotiną Fronto pergalę artėjančiuose Baltarusijos parlamento rinkimuose. Mat į Fronto tarybą susirinkęs "visam pasauliui pažįstamas tautos elitas", gerai suprantas, ką ir kaip turįs daryti. Baltarusiai, išnagrinėję kaimynų klaidas, nebūsią "tokie kvailiai, kaip lenkai, išsirinę prezidentu elektrika, ar lietuviai, išsikėlę į prezidentus rožinį komunistą". Būsimas ūkio reformas Frontas grindžias iliustracijos įstatymu ir Oksfordo profesorių rekomendacijomis, kurių mokslinė logika Fronto pusėn patrauksianti ir baltarusių kolūkiečius.

Konferencijos dalyviai nesiryžo radikalesniais klausimais šių vilčių griauti. Osadcukas dėl šiandieninės Baltarusijos tragedijos kaltino itin pasyvią ir egoistišką Varšuvos ir Kijevo politikų laikyseną kaimynės atžvilgiu. Patys baltarusiai privačiai tikino, jog lemtingą smūgį jų politiniam atgimimui sudavusi Lietuva, 1992 metais sugražindama į valdžią buvusius komunistus.

Lietuvos politinę būklę aptardamas, Juozas Tumelis skyrė piliečių visuomenės raidą slopinančias ir jai palankias tendencijas. Pilietiniai gyvenimai kelia pavojų dabartinės valdžios skatinami vertikalūs, pavaldumu paremti, o ne partneryste ir solidarumu grindžiami visuomenės narių ryšiai, sparti žmonių pauperizacija, didėjanti korupcija, arogantiška Lietuvos poli-

tikų laikysena visuomenės atžvilgiu. Bet atgimstanti privati iniciatyva, laisvas ūkininkavimas, darbo etosas ima diktuoti savas gyvenimo taisykles. Lenkų ekonomistas *Andrzejus Lulekas* Lenkijos piliečių visuomenės raidą dar nuosekliau siejo su šalies ūkio kaita. Regis, skirtingai nei Lietuvoje, Lenkuose buvo aiškiai suvoktas ūkio ir visuomenės kaitos ryšys. Radikalios ekonominės reformos čia sąmoningai siestos su valstybės ir piliečių santykių transformacija, demokratinės visuomenės kūrimo uždaviniais.

Konferencijos diskusijose dalyvavęs vyskupas *Januszus Frankowskis* kultūriniam ir politiniam Vidurio bei Rytų Europos elitui kėlė strateginį siekį: turime dar vergiškomis savo visuomenėms padėti tapti savarankiškais subjektais. Tik tarp tokių

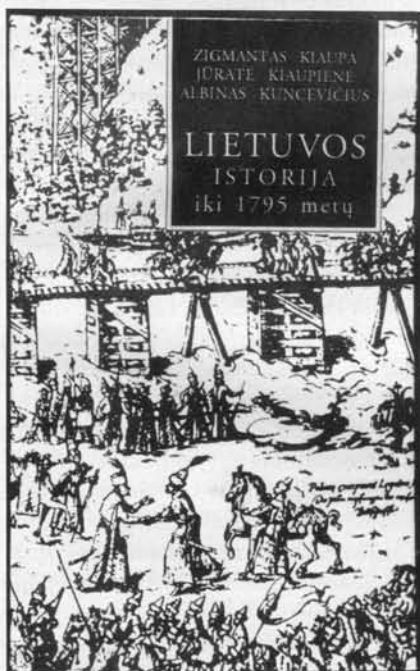
visuomenių galėsias rasti ir dialogu grįstas bendradarbiavimas.

Šiųmetinę konferenciją surengė Lenkų krikščioniškosios kultūros institutas Romoje bei Rytų ir Vidurio Europos institutas Liubline, finansiškai rėmė Jono Pauliaus II fondas bei atskirų kraštų George'o Soroso fondai. Dalyviai iš Lietuvos nuolat jautė malonią ambasadoriaus prie Šventojo Sosto Kazio Lozoraičio ir ponios Danielos Lozoraitienės globą.

Kitamet - jau septintąjį sykį - nutarta susirinkti Liubline. Tarp svarstytinų temų minėtos: Rytų ir Vidurio Europos santykiai su Vokietija bei Rusija, žydai mūsų kraštuose, kultūrinis turizmas Rytų ir Vidurio Europoje.

Darius Kuolys

DAR VIENA LIETUVOS ISTORIJA

Dail. Alfonsas Žvilius

Iš spaudos išėjo trijų autorių parengta Lietuvos istorija, apimanti visą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės priešistorę ir istoriją*. Po ilgo laiko grįžtama prie lietuvių tautos ir Lietuvos valstybingumo vertybių, esančių naujos Lietuvos istorijos dėmesio centre. Pagaliau nutrūkus bolševikiniam ir prorusiškam apynasriui, kuriuo sovietinė valdžia vedė istorikus kelis dešimtmečius, nebereikia ieškoti direktyvų

* Kiaupa Z., Kiaupienė J., Kuncevičius A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*. - V., 1995. - 443 p. - 7 000 egz.

“baltuose rūmuose” ir klausinėti ten, kaip rašyti Lietuvos istoriją.

Sintetinė Lietuvos istorijos seniausioji dalis parašyta istorikų profesionalų, turinčių mokslinio darbo patyrimą. Todėl ji gerokai pranoksta jau kelis išleistus naujus vadovėlius mokykloms. Joje panaudotos ne tik savos studijos, bet ir gausūs lietuvių, tarp jų ir užsienyje gyvenančių, bei lenkų mokslininkų naujausi darbai. Gana plačios apimties darbas vengta perkrauti įvykiais, vardais ir datomis, bet nestokojama ir pilnesnės informacijos. Svarbiausia tai, kad pateikiami platesni apibendrinimai, vertinimai, nors daug kur vengta kategoriškų pasisakymų. Pagirtinos autorių pastangos būti objektyviais ir nepasiduoti istorijos faktų ir teiginių pritempimams ir savo išankstiniam nusistatymui. Nenagrinėdamas knygos turinio pasakysiu, kad joje yra daug naujo, ypač iš tautybių santykių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, unijos istorijos, krašto polonizacijos, socialinių kaimo ir miesto reiškinių istorijos. Pasirinktos originalios iliustracijos, sudaryti nauji žemėlapiai, pateiktas gana išsamus literatūros sąrašas. Ir vis dėlto, skaitant šią Lietuvos istoriją, justi autorių skubotumas ir gal net per didelis pasitikėjimas savo jėgomis. Vengta platesnio parengto teksto apsvaistymo.

Visų pirma dėl periodizacijos. Knygos skyriai išdėstyti pagal valstybės istoriją, bet poskyriai kaip anksčiau - teikiant pirmenybę ūkiui ir socialiniams santykiams, tik kultūra ir politika sukeistos vietomis. Labiausiai diskutuoti conceptualūs vertinimai. Dėl jų ir rašoma ši recenzija.

Pastaruoju metu labai diskutuojama Lietuvos krikšto problema. Lietuvos krikštas neabejotinai susijęs su 1385 m. Jogailos

duotais lenkams įsipareigojimais Krėvos pilyje. Bet ši sutartis knygoje aiškinama labai primityviai: “Krėvos aktu Jogaila tik patvirtino per piršlybas Jadvygai Skirgailos jo vardu duotus pasižadėjimus” (p. 145). O pats Krėvos aktas tebuvo tik Jogailos “ketinimų protokolas”. Anot autoriaus, neatmestina ir galimybė apie jo falsifikatą. Visų pirma “piršlybos” vyko ne su 13 metų mergaite. Piršlybos buvo Jogailos atstovų ir lenkų ponų susitarimas, kokiomis sąlygomis Jogaila priimamas į Lenkijos sostą, o pats dokumentas duodamas Jogailos vardu Vengrijoje buvusiai Jadvygos motinai Elzbietai. Apie kokį falsifikatą kalbama, jei jo teiginiai kartojami 1401 ir 1413 metais? Ar šių sutarčių aktai taip pat falsifikatai? Tad Lietuvos krikštas 1387 m. buvo ne “Krėvos aktu deklaruoti ketinimai” (p. 146), o Jogailos įsipareigojimas. Mindaugo krikštas vadinamas tik “istorijos epizodu” (p. 72). Bet vėliau (p. 164) atsiranda “3 krikšto priėmimo akcijos” - Mindaugo, Aukštaitijos 1387 m. ir Žemaitijos 1417 m. Taigi vienur Mindaugo Lietuvos krikštas “istorijos epizodas”, neturėjęs didesnių pasekmių, o kitur - “akcija”, prilyginama tikrajam ir vieninteliame Lietuvos krikštui 1387 m. Iš tikrųjų, kaip rašo prof. Paulius Rabikauskas, negalėjo būti nei pirmo, nei antro, nei trečio Lietuvos krikšto. Buvo vienas 1387 m. Lietuvos krikštas. Visi ankstesnieji krikštai buvo tik bandymai krikštyti Lietuvą. Bet kaip pateikiamas 1387 m. krikštas? Jis paverčiamas vien krikšto proga Jogailos suteiktų privilegijų išvardijimu. O privilegijos buvo tik paskatinamoji priemonė. Visai nutylėta, kad Lietuvos krikštas buvo paskutinis Europoje lenkų taikios misijos aktas, paremtas suaugusių žmonių išankstine katekiza-

cija, vyskupijos steigimu ir pirmųjų parapijų kūrimu. Apie žemaičių krikštą pasakyta dviejose vietose (p. 161 ir 164). Vienur teigiama, kad Žemaičių vyskupija įsteigta vyskupų 1417 m. spalio 17 d., o kitur - kad įsteigta Vytauto 1417 m. spalio 24 d. Šią vyskupiją, vienintelę tokią visoje Europoje, įsteigė Konstančos Susirinkimas per Lvo vo arkivyskupiją ir Vilniaus vyskupą, kurių ataskaitoje suvažiavimui pasakyta, kad Vytautas buvo tik šio švento reikalo "pradininkas ir vadovas (*inceptor et director*). Bet tai nereiškia, kad jis buvo Žemaičių vyskupijos steigėjas. Čia jis pasiekė diplomatijos viršūnę: atidavė Ordinui žemaičius krikštyti, paskui, apkaltinęs Ordiną, kad šis nieko nenuveikęs šiame darbe, atėmė iš jo žemaičius ir visos Europos akivaizdoje su vyskupų pagalba juos pakrikštijo, taip įgydamas Bažnyčios hierarchų pasitikėjimą bei įgaliojimus Rytų Europoje ir nustumdamas nuo šio reikalo Ordiną. Jau dabar yra pakankamai įrodyta, kad katalikų ir stačiatikių teisės LDK buvo sulyginotos ne 1434 m., bet tik 1563 m.

Kalbant apie Reformaciją negalima jos mokymo pradėti nuo kairiųjų arijonų (p. 316) ir nė nepaminėti pirmųjų Lietuvoje kalvinų ideologų Jano Laskio, Jono Lasickio ar Andriaus Volano ir jų idėjų. Pilnai neatskleistos sudėtingos Reformacijos paplitimo ir žlugimo priežastys. Jos apibūdinamos tik kaip Lietuvos ponų konversija, ir ta proga parodytas Bažnyčios aktyvumas. Bet kodėl Reformacija netapo vyraujančia, t.y. valstybine religija, visoje Lenkijoje? Didžiausias istorijos paradoksas tas, kad Vokiečių ordinas, du šimtus metų prievarta platinęs katalikų tikėjimą Lietuvoje, pats nuo jo nusisuko, o lietuviai, priėmę katalikų tikėjimą, jį išlaikė. Ir visai nepateisinama, kai skyrelyje apie Kontrereformaciją (p. 318-320) nė nepaminėtas žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis ir jo pastoracinė veikla. O net tris puslapius autoriai skyrė Motiejui Strijkovskiui ir Albertui Kojelavičiui (p. 326-328). Sumenkinta ir Vilniaus jėzuitų veikla šiuo atskingu katalikų Bažnyčios restauracijos etapu. Nepaminėta net jėzuitų Akademijos įsteigimo data ir aplinkybės. Veltui ieškotume nuorodos į naują tautos evangelizacijos etapą, apvaliusį Bažnyčią nuo paviršutiniškumo ir mistikos. Negana to, esą kažkokie "fanatikai [atseit jėzuitai - M. J.]

užpuldinėjo protestantų bažnyčias, mokyklas, spaustuves ir smurtavo jose" (p. 318). Dargi šv. Kazimiero kanonizaciją autoriai vadina vien Bažnyčios siekimu bendrauti su "plačiais visuomenės sluoksniais" (p. 320). Šimtmečio kultūra (nuo XVII a. vidurio iki XVIII a. vidurio) vadinama sustingusia (p. 331) ir dėl to kaltinama katalikų Bažnyčia, kuri praradusi "kūrybinę potenciją ir novatoriškumą". Bet šis laiko tarpas buvo visos Europos stagnacijos laikas, Lietuvoje lydėtas karų ir epidemijų. Visa Švietimo epocha pavaizduota vos dviejuose puslapiuose (p. 391-392). O juk šis laikotarpis išsiskiria ne vien mokyklų reforma. Tai ir naujo piliečio ugdymas, visų žmonių įgimtų teisių - asmens laisvės ir turto nuosavybės - deklaravimas, valstybės valdymo formų keitimas, luomų naikinimas ir visos visuomenės pertvarkymas žmogaus proto galia. Kaip tos visoje Europoje vyravusios idėjos atsispindėjo Lietuvoje? Lietuva toje epochoje mokslo prasme "pasaulio nenustebino" (p. 391). O juk savo edukacine pažanga ji stebino Europą! Skyriai apie dvasinį gyvenimą atrodo patys silpniausi visoje knygoje, o krikščioniškosios Lietuvos kultūros vertinimai labai "kvepia" ateistine dvasia.

Dėl valstybės kilmės ir jos istorijos. Mindaugo žemė siaurąja prasme (p. 67) pavaizduota pietryčių Lietuvoje, t.y. Nemuno baseine iki Gardino ir net toliau į pietus. Tai Henryko Łowmiańskio ir jį parėmusio Edvardo Gudavičiaus hipotezė. Bet yra ir kita alternatyva - Mindaugo žemė Neries baseine pilimis apstatytame plote, kaip teigė nemažiau įžymūs Henrykas Paszkiewiczus ir Zenonas Ivinskis. Pagal autorių pateiktą žemėlapi (p. 67) už Mindaugo žemės ribų parodytas ir Vilnius. O kaip vaizduojamos valstybės atsiradimo aplinkybės? Visų pirma teigiama: "ėmė atsirasti tuo laiku stambi žemės nuosavybė" (p. 64). Kur ir kieno įrodytas šitoks teiginys? Žinoma, taip teigė Vladimiras Pašuta. Knygoje yra ir kitas marksistinis teiginys apie "socialinį sluoksniavimąsi" (p. 64), dargi radikalus "darbo, pareigų ir teisių pasidalijimą". O Lietuvos valstybė galėjo atsirasti ir esant karinei demokratijai (ką tyliai puoselėjo sovietmečiu profesorius Ignas Jonynas), be išpūstos "stambios žemės nuosavybės" ir jos pagimdytų socialinių prieštaravimų. Apskritai to meto val-

stybė turėjo ginti besiformuojančią lietuvių tautą nuo išorės pavojų, valdyti ir teisti pagal papročius vietos gyventojus ir, žinoma, rinkti duokles, jei neužtenka karo grobio. Visai nekalbama apie kariaunos vaidmenį kuriantis valstybei. O kaip Lietuvos valstybė virto Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste? Čia autoriai pagrindiniu veiksniu laiko karinę jėgą (p. 120). Bet ar lietuviai buvo kokie antžmogiai, pajėgę jėga užgrobti ir valdyti žemes nuo jūrų iki jūrų? Manau, kad Lietuvos laimėjimų Rytuose negalima paaiškinti tuo, kad kryžiuočių fronte buvo "palyginti ramu" (p. 136). Šį frontą atlaikė Kęstutis su dažniais Algirdo kariuomenės įtarpais.

Suprantama, visais laikais istorikams didingiausia buvo Vytauto Didžiojo epocha. Jai skirta knygos p. 147-180. Gal ir nėra didesnių priekaištų dėl jos pateikimo. Bet ir čia yra netikslumų. 1392 m. Astravos susitarime nėra pasakyta, kaip tvirtina autoriai, kad Vytautas gavo Vilnių ir visą Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (p. 148). Beje, pirmą kartą Vytautas pasivadino didžiuoju kunigaikščiu tik 1395 m., o oficialiai šis vardas jam buvo pripažintas tik 1401 m. Jokiam dokumente nėra pasakyta, kad Vytautas buvo "juridiškai tik Jogailos vietininkas" (p. 151). Knygoje silpniau pavaizduota jo rytų politika (p. 168-169). O paskutinį savo gyvenimo dešimtmetį jis praleido ištisai rytuose ir turėjo ten didelių planų. Jo vidaus politika suskirstyta į atskirus siužetus ir neduoda pilno vaizdo.

Liublino unijos istorija pateikiama palyginti neblogai. Tik paminėsiu, kad 1564 m. kovo 13 d. nuo dinastinių teisių Lietuvoje karalius atsiskyrė ne deklaracija, bet atskiru abdikacijos aktu, paskelbtu Lenkijos senate vasario 12 d. (patvirtintas kovo 13 d.) ir turėjusiu lemiamos reikšmės Liublino unijai. Be reikalo vartojamas terminas "dalinė unija" ar "dalinė prievarta", nes tai nieko nereiškia (p. 261, 265). Nerealu kalbėti (p. 264) apie tuo metu galimą Lietuvos karą prieš Lenkiją ir karalių. Ir jau visai netinkamas teiginys apie tai, kad Liublino unija paskelbusi dvi valstybes, turinčias viename asmenyje karalių (atseit Lenkijos) ir didįjį kunigaikštį (atseit Lietuvos) (p. 265, 298) ir net "didžiojo kunigaikščio instituciją". Tokia personalinė unija buvo paskelbta 1446 m. Liublino

unijos metu, ir po jos Lietuvos didysis kunigaikštis liko *nominalus* valdovas, nes nebuvo renkamas Vilniuje ir neteikė Lietuvai atskirų nuo Lenkijos privilegijų. Jis išlaikė tik titulą. Lietuvos valstybingumą pratęsė ne kunigaikštis, o centro pareigūnai (vyriausybė), kurią lenkai, nors ir labai norėjo panaikinti, bet neįstengė. Čia buvo didžiausias jų kompromisas. Todėl ir nebuvo paskelbta unitarinė Lenkijos valstybė, o dviejų valstybių federacija.

Pagaliau apie XVIII a. pabaigos politinę reformą. Čia reikia sutikti su autoriais, kad buvo sparčiai žengiama unitarinės valstybės kryptimi. Bet tai jau po ilgo dviejų šimtų metų bendro sugyvenimo Respublikoje. Negalima sutikti su teigimu, kad 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijos kūrėjai-projektuotojai ketino išsaugoti unijos federacinius pamatus, o juos paneigė tik jos galutinis variantas (p. 398). Dauguma projektų (karaliaus Stanislovo Poniatovskio, jo raštininko italo Scipiono Piatolio ir vieno iš Konstitucijos kūrėjų Hugo Kolontajaus) buvo numatyta vieninga ir nedali Lenkija. Tad čia nebuvo jokio atsitiktinumų. Vargu ar tas "abiejų tautų savitarpio garantijos įstatymas" iš esmės keitė Konstituciją, nes pripažino centrines įstaigas - komisijas (arba ministerijas), Varšuvoje paliekant jose lietuviams tik dalyvių ekvivalentą - pusę narių. Tad kariuomenė ir iždas - pagrindiniai valstybinio suvereniteto požymiai - liko bendri ir valdomi iš Varšuvos. Abejotinas teigimas, kad 1791 m. spalio 20 d. aktas LDK "pripažino lygia Lenkijai antrąja dualistinės Respublikos dalimi" (p. 399). Šis aktas patvirtino tik Lietuvos valstybingumo likučius. Targovicos konfederaciją autoriai vadina "pavojingu valstybingumo gynimo būdu": esą Targovicos konfederatai tikėjosi "sutvirtinti Lietuvos valstybę Rusijos imperijos kariuomenės padedami" (p. 400). Targovica - tai ne Lietuvos didikų planas su Rusijos pagalba gelbėti Lietuvos valstybę, o Rusijos (Jekaterinos II) planas, pasinaudojant vidaus reakcija (didikams prašant!), įvesti į Respubliką savo kariuomenę, panaikinti Ketverių metų seimo reformas ir užgrobti dideles Respublikos teritorijas (Kairiakrantę Ukrainą). Naivūs targovicininkai patikėjo, kad Rusija nesiekia Respublikos žemių. Jie vėliau dar kartą taip pat naiviai pamanė, kad galima išsaugoti

LDK autonomiją Rusijos imperijoje.

Dėl ūkio ir socialinių santykių. Neaišku, kokš skirtumas tarp XIII-XIV a. kunigaikščio ir bajoro. Mūsų istoriografijoje šis klausimas buvo berods neginčijamas: kunigaikštis - gentinės diduomenės palikuonis, o bajoras - karys, praturtėjęs iš karo grobio (vergų) ir pajungęs savo priklausomybėn dalį aplinkinių laukininkų dėl šių neturto, stichinių nelaimių ir pan. Knygoje veltui ieškotume ūkio ir socialinių santykių pakitimo XIV ir XV a. sandūroje. O būtent tuomet vyko dideli lūžiai: žemių feodalizacija, kurią stipriai rėmė valstybė, atsirado beneficijos (vokiškai lenai), minimi jau 1413 m., profesionali (vien bajorų) kariuomenė, kurią rinko Vytautas, bažnytinė žemėvalda su pilnu imunitetu. Tiesa, pastaroji minima, bet kalbant apie Lietuvos krikštą (p. 146-147). Beje, vėl susiduriama su "daliniu imunitetu" XIV a. pabaigoje. Šis terminas nieko nepasako. Jogaila 1387 m. vasario 20 d. privilegija nuo ūkinių darbų ir prievolių atleido pačius bajorus, bet ne jų valdas. Apie bajorų valdas ir bajorų teises jose kalbama tik 1447 m. Kazimiero privilegijoje. Jogaila ne "paspartinio" luominės visuomenės susidarymą, o pradėjo, nes iki tol neturime jokių dokumentų tuo klausimu (p. 147). XIV-XVI a. luominės santvarkos įtvirtinimo laikas knygoje parodomas pagal valdovų privilegijas (p. 189-202). Tik gaila, kad Lietuvos Statutas iškeltas į kitą skyrių ir apie jį kalbama atskirai (p. 225-228). Luomų atsiradimą lėmė bajorų žemės nuosavybė. Turime net 14 didžiojo kunigaikščio privilegijų ir Statuto skyrių, vienaip ar kitaip tą nuosavybę patvirtinančių, praplečiančių, darančių ją išimtinę tik bajorų luomo dalimi. Manau, kad pirmiausia tai ir reikėjo aiškiai pasakyti. Tos nuosavybės atributas ir buvo trigubas bajoro imunitetas: teisminis, mokestinis ir administracinis. Bajorų luomo formavimas vyko trimis kryptimis: įtvirtinant nuosavybę, paskelbiant asmens laisvę (nieko nesuimti be teismo sprendimo) ir suteikiant politines teises - iš pradžių bajorų viršūnei - ponams (nevertėtų XVI a. jų vadinti didikais), o po to (nuo 1564-1566 m.) ir visiems bajorams. Tad bajorų luomas formavosi du šimtmečius - nuo 1387 m. iki 1566 m. (antrojo Lietuvos Statuto), kol tas luomas pasidarė uždaras. Be abejo, kartu vyko ir bajorų

tautos formavimasis. Tad nežinia kodėl autoriai pareiškia: "Po Liublino unijos galutinai susiformavo ir gyvavo LDK bajorų tauta" (p. 296). Abejotini ir tokie teiginiai: "XV a. pabaigoje LDK žemvaldžiai faktiškai jau sudarė vieną bajorų luomą" (p. 190). Bet po to nelaukta sakoma: "nuo kario XV a. pradžioje iki prekyujančio žemvaldžio XVI a. viduryje" (p. 193). Argi XV a. pradžioje karys nebuvo dar žemvaldis? Apie žemvaldį-karį autoriai rašo jau XIII a. Labai atsargiai kalbama (p. 190) apie miestiečių luomą XVI a. ir tai su išlyga, kai minimos LDK magdeburginių miestų bendruomenės. Lietuvoje iš didesnių magdeburginių miestų buvo tik Vilnius, Kaunas, o Žemaitijoje visai jų nebuvo. Maži miesteliai aptarnavo dvaro ūkį, mokėjo jam mokesčius ir buvo dvaro jurisdikcijoje. Tad tiksliau būtų sakyti, kad Lietuvoje miestiečiai vieno ir atskiro luomo nesudarė. Jie priskirtini prie socialiai išnaudojamų, dvaro žmonių. Ir jau visai nedovanotina, kad iš solidžios istorijos nieko nesužinome apie žymiausią XVI a. vidurio agrarinį lūžį - Valakų reformą, jos priežastis, posūkį į palivarkinį ūkį, pasekmes, nulėmusias trijų šimtų metų agrarinę Lietuvos istoriją. Apie ją vos užsiminta du kartus (p. 194-195) ir tai tik minint valstiečių įbaudžiavinimą ir visai kitame skyriuje (p. 287). Visai nesuprantama, kodėl 1544 m. ir 1547 m. (pridėčiau ir vėlesnius Lietuvos seimus) "didikai ir bajorai reikalavo parengti naują Statutą" (p. 227). Naujo Statuto reikalavo bajorai, eidami būtent prieš ponų (didikų) teismą ir viešpatavimą seime, nors iš teksto aiški bajoriškos demokratijos pergalė prieš ponus XVI a. viduryje. Beje, dabar žinoma, kad 1566 m. Lietuvos Statuto lotyniškas tekstas nėra tik vertimas iš rusų kalbos, o savarankiška jo redakcija.

Aptariant XVII-XVIII a. ūkį ir socialinius santykius (p. 288-289) pasigendama aiškesnės periodizacijos.

1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija, anot autorių, įpareigojo valstybę būti valstiečių globėja (p. 397). Bet Konstitucijoje kalbama ne apie visų valstiečių valstybinę globą, o tik laisvųjų žmonių ir jų sutarčių su bajorais globą. Su baudžiaunininkais niekas jokių sutarčių nesudarinėjo. Jie visiškai priklausė dvarui, kol kas valstybė nesikišo į dvaro vidaus reikalus ir

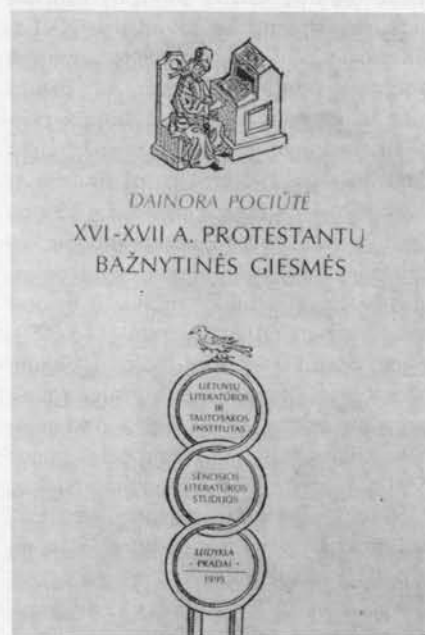
naikino jo imunitetinių teisių.

Autorių teisė pasirinkti, apie ką plačiau rašyti arba ką visai išleisti tokio pobūdžio istorijos sintezėje. Bet ir jiems nevalia apeiti ar nepilnai ir neišsamiai parašyti apie Lietuvos istorijos didžiuosius lūžius, nuo kurių priklausė tolesnė įvykių raida. Turiu mintyje XVI a. agrarinę reformą, aukštosios mokyklos įkūrimą, realią uniją su Lenkija, Lietuvos statusus ir kt.

Turime dar vieną Lietuvos istoriją, tiesa, tik pačią seniausią jos dalį. Kokią vietą ji užims mūsų istorijos rašyme nuo Simono Daukanto laikų, sunku dabar pasakyti. Viena aišku: ji nebus paskutinė, ir juo greičiau atsiras naujų bandymų, juo bus geriau.

Mečislovas Jučas

SAVITA MONOGRAFIJA APIE PROTESTANTŲ GIESMES

Dail. Saulius Chlebinskas

Kalbant apie Lietuvos reformacijos ir protestantų Bažnyčios istorijos tyrinėjimus, tenka konstatuoti, kad tiek katalikiškos (Antanas Alekna, Saulius Sužiedėlis, Rapolas Krasauskas ir kt.), tiek protestantiškos (Jonas Šepetys, Povilas Jakubėnas, Juozas Purickis) krypties istorikų bandymai nagrinėti XVI-XVII a.

Lietuvos religinio gyvenimo peripetijas yra gana vienpusiški. Negausu autorių, išdrįsusių nenedominaciškai pažvelgti į religinių permainių ir konfrontacijų laikotarpį. Prie pastarųjų priskirtina Dainoros Pociūtės knyga¹, gana objektyviai nušviečianti XVI-XVII a. lietuviškose giesmėse atsispindinčią protestantiškąją teologiją.

Bažnytinė lietuvių poezija suvokiama kaip savitas literatūra ir praktinę liturgiją vienijantis kultūros reiškinys. Pastebima, jog giesmės ir jų rinkiniai (giesmynai) yra ne tik religinės poezijos ir muzikos, bet ir tikėjimo išraiška. Todėl giesmės nagrinėjamos ne tik kaip proginės, bet ir kaip "kasdienybės" poezijos faktas. Tokia analizės kryptis ir sąvokinis knygos aparatas rodytų, kad autorė pretenduoja į istorijos psichologijos ir idėjų istorijos sritis. Nebūdama istorikė, ji naudoja originalų tyrimo instrumentariją: nagrinėdama bažnytines giesmes, sėkmingai atveria visuomeninį ir ypač konfesinį turinį ir įrodo, kad giesmės yra vienas iš nedaugelio išlikusių šaltinių protestantizmo tapatybei pažinti. Manytume, jog derėjo atskirai aptarti Lietuvoje naudotų giesmynų istorijos klasiką - E. Olloffo ir Gotfrido Ostermejerio darbus². Pirmasis Pociūtės knygoje paminimas tik kartą (p. 36), antrojo veikalas pavadinamas liuteronų giesmių istorija³, nors jame kalbama ir apie kalvinistišką XVII a. Kėdainių giesmyną. Aptariamoms knygos problematikai labai artimas Olloffo darbas, ne tik aprašantis giesmių autorius ir vertėjus, bet pateikiantis skyrius apie giesmes, kalvinistų ir ka-

talikų perimtas iš liuteronų ir liuteronų perimtas iš katalikų⁴. Būtų pravertę ir kiti anksčiau ir neseniai pasirodę panašius klausimus gvildenantys darbai⁵.

Iš pradžių autorė pateikia lietuviškų liuteronų ir kalvinistų giesmynų sudarymo istoriją, jų struktūros ypatybes, giesmių autorystės ir vertimų problematiką. Nemažas dėmesys, aišku, skiriamas pirmam spausdintam Martyno Mažvydo parengtam lietuviškam giesmynui. Pasiremiant istoriografija, nusakoma Mažvydo katekizme ir vėlesniame giesmyne esančių giesmių kilmė. Nepaisant reformacinio giesmyno pobūdžio, profesionaliai atskleidžiamas dalies giesmių ryšys su Viduramžių himnodijos praktika. Trumpiau apsisotota ties dviem Jono Bretkūno giesmių rinkiniais, pastebint juose tolesnę Prūsų Lietuvos giedojimo repertuaro liuteronėjimą. Preciziškai pateikiami XVII a. liuteronų giesmynų (Lozoriaus Zengštoko, Danieliaus Kleino) giesmių autorystės ir vertimo į lietuvių kalbą klausimai. Panašiai analizuojami aptariamo periodo LDK kalvinistų giesmynai. Kalbant apie 1594 m. Vilniaus katekizmą vertėtų pastebėti, kad jis buvo išleistas 1600 m., o 1618 m. Petro Blastaus Kmitos spaustuvelyje Liubče išėjo trečias pataisytas leidimas, kurio tiražas dėl turinio netinkamumo buvo sunaikintas⁶. Be to, 1621 m. pasirodė naujas katekizmas su giesmynu, patvirtintas Vilniaus evangelikų reformatų sinodo, parengtas S. Lenartovičiaus ir J. Dominiko. Deja, šio leidinio neišliko nė vienas egzempliorius⁷. Kalbant apie "Knygos nobažnystės" autorystę (p. 71) nenurodomi ki-

¹ Pociūtė D. *XVI-XVII a. protestantiškos bažnytinės giesmės*. - V.: Pradai, 1995. - 223 p. - 1 000 egz.

² Olloff E. *Polnische Liedergeschichte*. - Dantzig, 1744; Ostermeyer G. *Erste Littauische Liedergeschichte*. - Königsberg, 1793.

³ Pociūtė D. *XVI-XVII a. Prūsų Lietuvos bažnytinių giesmių kilmė ir pobūdis* // Senoji Lietuvos literatūra. - V., 1992. - Kn. 1: Senosios literatūros žanrai. - P. 42.

⁴ Olloff E. *Op. cit.* - S. 488-512, 512-515.

⁵ Kuhnast L. *Deutsche Kirchenlieder in Polen*. - Rastenburg, 1857-1858. - T. 1-3; Otto L. *Kancjonaly* // Encyklopedia powszechna. - Warszawa, 1863. - T. XIII. - S. 911-920; Pazdanowski T. *Piesni polskie protestanckie w XVI w.* // Spr. Dyrekcji Gimn. w Jaste za r. szk. 1899; Chlebowski B. *Najdawniejsze kancjonaly protestanckie z*

połowy XVI w. // Pamiętnik literacki. - 1905. - S. 405-424; Zdanowicz Z. *Wykaz polskich kancjonatów i psalterzy z XVI wieku* // Muzyka. - 1957. - Nr. 3; Buchwald-Pelcova P. *Z dziejów druku kancjonatów litewskich i cenzury kościelnej w XVII w.* // Rocznik Biblioteki Narodowej. - 1968. - T. 4. - S. 181-195; Przywecka-Samecka M. *Dzieje drukarstwa muzycznego w Polsce do końca XVIII w.* - Wrocław, 1993; Paw J. *Wybrane siedemnastowieczne edycje polskich kancjonatów protestanckich z oficyn Torunia, Królewca i Gdańska* // Studia o bibliotekach i zbiorach polskich. - Toruń, 1993. - T. 5. - S. 71-88.

⁶ Przywecka-Samecka M. *Op. cit.* - S. 110.

⁷ Kawecka-Gryczowa A. *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*. - Wrocław - Kraków, 1959. - Z. 5. - S. 136.

ti istoriografijoje aptarti faktai⁸. Taip pat reikėtų paaiškinti tvirtinimą, kad Kėdainių giesmyno sudarytojas Steponas Jaugelis-Telega naudojo kataliko Saliarono Slavočinskio vertimus⁹.

Darbe nagrinėjami tik lietuviški protestantų giesmynai. Manytume, jog tai susiaurina vientisą XVI-XVII a. Lietuvos protestantiškos visuomenės liturgijos paveikslą. Pirma, LDK teritorijoje lietuvių kalba nebuvo dominuojanti Reformacijos kalba. Kita vertus, tiriant tik lietuviškas giesmes, didžia dalimi iš konteksto iškrinta LDK liuteronai ir arijonai. Gana sunku vertinti LDK protestantizmą, remiantis vien lietuviškais giesmynais. Paminėtume keletą svarbesnių nelietuviškų LDK protestantų naudotų giesmių rinkinių. Vilniaus kalvinistų ministras Stanislovas Sudrovijus 1580 m. išleido knygelę „Nauka y twierdzenie...“¹⁰, kurioje, be maldų ir psalmių, buvo 46 giesmės. Vilniaus liuteronų bendruomenės pastorius nuo 1635 m. Andrius Šionflisijus parengė ir išleido didžiulį apeiginių tekstų rinkinį¹¹. Jame randame net 306 įvairių rūšių giesmes, skirtas LDK liuteronams. Tilžės pastorius Jonas Malina, tarnaudamas pamokslininku Vilniuje 1653-1658 m., sudarė giesmyną, išspausdintą Karaliaučiuje du kartus (1671, 1677)¹². Kai kurie XVII a. pabaigos - XVIII a. pradžios Lenkijos giesmynai perėmė dalį Malinos rinkinio giesmių¹³. Čia vertėtų paminėti 1623 m. LDK liuteronų superintendente Samuelio Dambrowskio leidinį, literatūroje apibūdinamą kaip giesmyną¹⁴. Deja, 469 puslapių veikale nėra nė vienos giesmės, o tik 105 maldų tekstai¹⁵. Kaip lietuviškų giesmių šaltinis Pociūtės minimas 1646 m. Gdąnsko giesmynas, beje, skirtas ir LDK, turi 169 giesmes, nesusijusias su lietuviškais giesmynais ir neužfiksuotas autorės sudarytame kalvinistų giesmių sąrašė. LDK arijonai turbūt naudojo 1605 m. ir 1624 m. Rakove išleistus giesmynus¹⁶.

Diskutuotinas autorės pasirinkimas nagrinėti psalmių ir priskirti jas kitam giedojimo žanrui (p. 11). Dažnai giesmės buvo kuriamos psalmių motyvais, kartais tiesiog sujungiant kelių psalmių fragmentus. Tokie kūriniai pateikiami kaip originalios giesmės, nors tėra sumani tekstinė Biblijos psalmių kompiliacija.

Aptariamų klausimų problemišku išsiskiria knygos pirmo ir antro skyrių dalys apie giesmėse atsispindinčią protestantų dogmatiką. Pociūtės teigimu, Reformacijos giesmė gimė ne kaip poetinis kūrinys, bet kaip priemonė išsakyti tikėjimo tiesas. Tai patvirtina giesmių svarbą protestantų religiniame ir kultūriniame gyvenime. Giesmės dominavimas protestantų bažnyčioje kilo iš Šv. Rašto mokymo apie visuotinę kunigystę, priešpriešinamą katalikų Bažnyčios praktikai. Jos daugiau skirtos ne netikinčiajam, siekiant jį atversiti, net ne tikinčiajam, o adresuotos Dieviui. 1646 m. LDK kalvinistų giesmyno pratarinėje pasakyta: „... surinktos giesmės..., kad visi vieningai, viena širdimi ir vienu balsu Viešpatį Dievą garbintume“¹⁷. Galima ieškoti ir kitų giesmės kilmės ir funkcijos prasmų, tačiau, manytume, svarbiausia yra teologinė. Analizuodama giesmių turinį, autorė pateikia įdomių pastebėjimų. Jos manymu, esminė Reformacijos dogma, neigusi žmogaus darbus, silpnai atsispindėjo liuteronų giesmėse. Taip pat teigiama, kad kalvinistai neturėjo liuteronams būdingo evangelizacinio užmojo (p. 48). Pastaroji pastaba skirta Prūsų Lietuvos liuteronams, nes LDK liuteronų bendruomenės buvo netgi uždaresnės nei kalvinistų. Apibūdinant apeiginę giedojimo struktūrą, pažymima, kad liuteronai išlaikė bažnytinių metų ciklo tradiciją, o kalvinistai giedojo orientuodamiesi ne į šventes, o į kasdienybę. Pociūtė vaizdžiai narplioja pamatines giesmių temas, demonstruoja gerą Vakarų Europos himnologijos tradi-

cijos išmanymą. Taikliai pastebėta valstybingumo ir dogmatikos ideologinė jungtis liuteronų giesmėse, nors jos grindimas universalistiniais Reformacijos užmojais kontroversiškas. Šį faktą galima suprasti ir kaip liuteronų paklusnumą Šv. Rašto raginimams gerbti kiekvieną pasaulietinę valdžią, nuolat melstis už karalius ir valdovus. Kalbant apie giesmių tematiką, įdomu būtų iširti antikatalikiškų motyvų sklaidą protestantiškose giesmėse, kurie ypač sustiprėjo XVI a. pabaigoje kaip reakcija į atskiras katreformacijos giesmių giesmes¹⁸. To imtis problemiška, kol neišanalizuotos to laikotarpio katalikiškos giesmės.

Originaliausia knygos dalis - skyrius apie mentalinių kategorijų pasireiškimus giesmėse. Esminėmis mentalinėmis kategorijomis laikomos laikas, erdvė ir mirtis. Konstatuojama skirtinga liuteronų ir kalvinistų laiko samprata. Kalvinistų giesmės rodo laiko perspektyvos absoliutinumą, o liuteronai derino žemiško ir sakralinio laiko prieštaras. Netapatų liuteronų ir kalvinistų žvilgsnį lėmė dogmatikos skirtumai. Savitas buvo ir erdvės suvokimas. Protestantai nepripažino sakraliosios vietos prasmės. Mirties sampratos analizė svarbi, nors mirties refleksija, bent sprendžiant iš apeiginių tekstų, nebuvo esminė protestantų galvosenos ypatybė. Tai rodo nedidelis maro, mirties, laidotuvių giesmių skaičius giesmynuose. Neteigtume, kad LDK kalvinistai praktikavo maldas prie mirusiųjų (p. 121). Čia autorė netiksliai išverčia 1563 m. Nesvyžiaus giesmyne esančios giesmės fragmentą, „prie mirštančiojo“ pakeisdama į „prie mirusiojo“. Protestantai tikėjo Dievu, gydančiu ligas, išlaisvinančiu nuo mirties ir netikėjo galimybe padėti jau mirusiam žmogui. Tokią laikyseną galima įžvelgti tiek giesmių, tiek maldų bei pamokslų tekstuose¹⁹. Apskritai sveikintinas siekimas atskleisti protestantų požiūrį į

⁸ Lapienė P. *Pirmasis reformatų giesmynas // Mūsų žodis*. - Biržai, 1931. - Nr. 1. - P. 7-8; Tumelis J. „Knygos Nobažnystės Krikščioniškos“ (1653) pirmojo leidimo klausimu // Bibliografijos ir bibliotekinkystės klausimai. - 1967. - T. 6. - P. 132-133.

⁹ Mikšytė R. *Lietuvių silabinė eilėdara // Literatūra ir kalba*. - V., 1969. - T. 10. - P. 211.

¹⁰ Olloff E. *Op. cit.* - S. 173; Estreicher K. *Bibliografia polska*. - T. 30. - S. 17.

¹¹ Schönflissius A. *Wirydarz duszny*. - Wilno, 1648.

¹² Chojnacki W. *Bibliografia polskich druków ewangelickich*. - Warszawa, 1966. - S. 82.

¹³ Olloff E. *Op. cit.* - S. 118-119.

¹⁴ Kawecka A. *Kancjonały // Encyklopedia staropolska*. - Warszawa, 1990. - T. 1. - S. 520; Bursche E. *Dambrowski S. // Polski słownik biograficzny*. - Kraków, 1938. - T. 4. - S. 398.

¹⁵ Dambrowski S. *Ray duszny Męski i Białog-*

łowski. - Toruń, 1623.

¹⁶ Kawecka A. *Op. cit.* - S. 520.

¹⁷ *Kancjonał to jest, Księgi Psalmow, Hymnow y Pieśni Duchownych*. - S. III.

¹⁸ Lissa Z., Chomiński J. *Muzyka polskiego Odrodzenia // Odrodzenie w Polsce*. - Warszawa, 1958. - T. 5. - S. 65.

¹⁹ Dambrowski S. *Op. cit.* - S. 419-422; Schönflissius A. *Op. cit.* - S. 567-606.

mirtį kaip neišvengiamą gyvenimo faktą, operuojant negausiais giesmių tekstais apie mirties refleksiją. Minimas knygos skyrius skatintų žengti toliau. Protestantų mirties suvokimą ženkliai išplėstų XVI-XVII a. laidotuvių pamokslų analizė.

Tekstologinis, teologinis ir literatūrinis protestantų giesmių tyrimas liudija, kad giesmynus pagrįstai galima vadinti literatūra, pavaldžia visuomenės mentalumo pokyčiams. Tai tikras protestantizmo bruožas. Akivaizdu, jog mentalumas kinta, vadovaujantis ne tradicija ir dogmatika, o iš vienintelio autoriteto (Biblijos) kylančiu apreiškimu. Autorės aptartos giesmės įgalina žvelgti į protestantizmą kaip į svarbią XVI-XVII a. Lietuvos dvasinės kultūros dalį.

Vertingi knygos pabaigoje pateikti XVI-XVII a. liuteronų ir kalvinistų lietuviškų giesmių sąrašai, dėl sudarymo struktūros ir turinio vadintini katalogais. Tai pirmas mėginimas lietuvių istoriografijoje susisteminti vieną senosios bažnytinės lietuvių literatūros tekstų grupę - protestantiškas giesmes. Sąrašai svarbūs informaciniu-bibliografiniu ir giesmių turinio požiūriu, tiriant liuteronų giesmių ryšius su kalvinistų giesmėmis, nagrinėjant pamatines atskirų protestantų grupių pasaulėvokos kryptis, ieškant Prūsų Lietuvos ir LDK Reformacijos sąsajų su vokiečių, čekų, lenkų religinių reformatorių poezija. Reikėtų sudaryti protestantų maldų, pamokslų, verstų psalmių katalogus. Svarbu sudaryti lenkiškų ir vokiškų giesmių sąrašus, nes ne visos LDK liuteronų ir kalvinistų liturgijoje naudotos giesmės buvo išverstos į lietuvių kalbą. Be abejo, reikia ir panašaus katalikiškų giesmių sąrašo. Pateiktuose giesmių sąrašuose yra kai kurių netikslumų. Prūsų Lietuvos giesmių sąrašė kai kurių vokiškos kilmės giesmių pavadinimai, remiantis Kleino giesmynu, pateikti netiksliai (pakeičiami kai kurie pavadinimo žodžiai arba rašoma ne visa pirma giesmės eilutė). Tai pasakytina apie giesmes Nr. 15, 16, 18, 22. Netikslus giesmės Nr. 13 pavadinimas - "Ak kaip wargings įjra amžias (= Ach

taip biednas ir mūsų czesas / pagal pirminį Zengštoko variantą). Pasitaiko klaidingų šaltinių nuorodų: Nr. 5 - Kl 166 (=266), Nr. 122 - Br 40 (=31), Nr. 170 - Br 120 (=73), Nr. 186 - Br 34 (=26), Nr. 190 - Br 104 (=64), Nr. 250 - Kl 166 (=160), Nr. 286 - Kl 290 (=289). Dalies giesmių autorystės ar vertimo nuorodą galima pateikti, panaudojant ar bent aptariant literatūroje minimus faktus: giesmės Nr. 87 vertėjas yra Aleksandras Rodūnionis jaunesnysis²⁰, Nr. 232 - Tomas Gedkantas²¹, Nr. 263 - Aleksandras Rodūnionis vyresnysis²², Nr. 295 - Mikalojus Blotnas²³, Nr. 2 - Merkelis Švoba²⁴, Nr. 302 - Stanislovas Virčinskis²⁵. Anot Ostermejerio, A. Jomantas buvo giesmės Nr. 175 vertėjas, ne autorius, o giesmę Nr. 278 sukūrė pats pagal *Jn* 3, 16²⁶. LDK kalvinistų giesmių sąrašė yra klaidingai nurodytų giesmių rūšių: Nr. 50 palaiminimo (=karo), Nr. 57 mirties (=apie pagundymą), Nr. 119 mirties (=laidotuvių), Nr. 137 apie tikėjimą (=apie Viešpaties maldą), Nr. 142 maldos (=apie Šv. Trejybę), Nr. 153 šermenų (=laidotuvių). Nesutampant giesmės rūšiai skirtinguose giesmynuose, neaišku, kuo remiantis (pirminiu variantu ar giesmės teksto turiniu) pateikiama giesmės rūšis. Tai liečia giesmes Nr. 34, 71, 127, 132, 152, 170. Giesmės Nr. 95 rūšis yra litanija (pagal PK, KN, KANC). Ne visų giesmių pateikiama pirma eilutė (Nr. 16, 18, 38, 64, 65, 67, 85, 96, 131). Yra netikslų šaltinių nuorodų: Nr. 54 Kanc 344 (=343), Nr. 61 KN 139 (=138), Nr. 75 Kanc 467 (=465), Nr. 126 Kanc 298 (=297), Nr. 129 KN 166 (=165), Nr. 158 Kanc 29 (=295), Nr. 170 KN 20 (=201). Otto teigimu, giesmės Nr. 150 autorius yra Petras Artomijus²⁷.

Keletas antracilių pastabų, labiau skirtų informaciniam tikslumui, o ne knygoje keliamų klausimų oponavimui. P. 122 netiksliai cituojamas šaltinis - "P. Artomijaus giesmyne, išleistame 1578 m...." (=1587 m., nors P. Artomijus buvo išleides giesmyną ir 1578 m.). P. 41 nėra šaltinio nuorodos Martyno Liuterio tezei. Tiek tekste, tiek bibliografijoje nėra straipsnių pus-

lapių nuorodų. Nevisiškai tikslu vadinti A. Kavecką-Gryčovą žymia Reformacijos istorike, nes savo tyrinėjimais ji daugiau žinoma kaip bibliografė, knygos ir spaustuvių istorijos specialistė²⁸.

Deimantas Karvelis

MARIJONŲ ATGIMIMO DOKUMENTAI

Ar daug yra Lietuvoje gimusių ir brenusių asmenybių, kurių vardas taip pat pagarbiai skamba kitų tautų žmonių lūpose? Viena jų - palaimintasis Jurgis Matulaitis, kurio svarbiausias gyvenimo darbas - marijonų vienuolijos atnaujinimas ir formavimas - prasidėjo Marijampolėje, tačiau vėliau peržengė valstybių sienas ir tapo ne tik Europos, bet ir Amerikos gyvenimo dalele.

Viskas prasidėjo 1908 m., kai du lietuviai kunigai Jurgis Matulaitis ir Petras Būčys nusprendė atsisakyti profesūros Peterburgo katalikų dvasinėje akademijoje, sugrįžti į gimtąją Suvalkiją ir įstoti į nykstantį Marijampolės vienuolyną. Tų metų vasarą mirė du iš trijų paskutinių marijonų, ir liko vienintelis kun. Vincentas Senkus, ordino generolas, sulaukęs bemaž 68 metų amžiaus, pasiligojęs. Pats vienuoly-

²⁰ Ostermeyer G. *Op. cit.* - S. 259.

²¹ Biržiška V. *Aleksandrynas*. - V., 1990. - T. 1. - P. 117.

²² *Ibid.* - P. 121.

²³ *Ibid.* - P. 151. Tai turbūt laidotuvių giesmė.

²⁴ *Ibid.* - P. 338.

²⁵ *Ibid.* - P. 224.

²⁶ Ostermeyer G. *Op. cit.* - S. 247.

²⁷ Otto L. *Op. cit.* - S. 919.

²⁸ Bulhak H. A. *Kawecka-Gryczowa // Odrodzenie i Reformacja w Polsce*. - 1992. - T. 36. - S. 245-249.

nas oficialiai caro valdžios buvo uždarytas dar 1904 m., o marijonų vienuolija atsidūrė ties išnykimo riba. Tačiau aplinkybės susiklostė taip, kad siekiant vieno vienuolyno atgaivinimo buvo sukurta daugiatautė kongregacija. Kaip tai įvyko? Kas vertė Matulaitį ir Būčį atsakyti įdomaus, perspektyvaus darbo dvasinėje akademijoje ir rūpintis Marijampolės vienuolynu? Atsakymo į šiuos ir kitus klausimus istorikai bei visi besidomintys marijonų vienuolijos praeitimi galės ieškoti autentiškuose dokumentuose, naujoje šaltinių publikacijoje. 1995 m. pradžioje išleistas pirmasis Marijonų istorijos instituto pradėtos serijos "Fontes historiae marianorum" ("Marijonų istorijos šaltiniai") leidinys "Kunigų marijonų kongregacijos atgimimas 1909-1910 metais (dokumentai)". Dokumentus parinko ir parengė spaudai marijonai kun. Janas Bukowiczius ir Tadeuzas Górskis, žinomi kongregacijos istorijos tyrinėtojai. Šaltiniai parinkti iš Romos generalinio marijonų bei Vatikano Vienuolijų kongregacijos archyvų fondų, taip pat Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau - LCVA). Pastarajame dirbusio Górskio surinkti dokumentai sudaro leidinio pagrindą - 29 iš 49 skelbiamų šaltinių saugomi Vilniuje. Šaltiniai išversti iš lotynų ir lietuvių kalbų, po publikacijomis yra išsamūs paaiškinimai. Leidinys pradeda šiltu kongregacijos generolo kun. Adamo Bonieckio įžanginiu žodžiu ir ilgoku akademinio straipsniu, supažindinančiu su visa marijonų vienuolijos atgaivinimo eiga. Rinkinio autoriai siekė pateikti kuo išsamesnį 1909-1910 m. aplinkybių vaizdą, nes skelbiami ne vien tų metų, bet ir daug ankstesni bei vėlesni dokumentai.

Iš visų tarpukario laikotarpiu Lietuvos Respublikoje veikusiu ordinu ir kongregacijų marijonų archyvas išliko pilniausias. LCVA yra net du fondai, kuriuose saugoma kunigų Matulaičio, Būčio, Jono Totoraicio ir kitų vienuolių korespondencija, pirmųjų kandidatų anketos, Marijampolės vienuolyno dokumentai ir kt. Už 1909-

1910 metų vienuolijos atgaivinimo šaltinių išlikimą ateities istorikų kartos labiausiai bus dėkingos pačiam Jurgiui Matulaičiui. Nors buvo nepaprastai užimtas (be to, susirašinėjimas dėl vienuolijos atgaivinimo galėjo tapti rimtu įkalčiu žandarų rankose), svarbiausią išsiunčiamą ir gautą korespondenciją jis nurašinėjo savo ranka, neišmetė net juodraščių, o dažno adresato prašydavo nesunaikinti savo ir kitų laiškų ("Beje, būk taip geras, nenaikink korespondencijų vienuolyno dalykuose; pasilaikyk mano, kun. Civinsko ir kitų, kurie rašys, laiškus. Gal to prireiks kada", - rašė Totoraičiui²). Matulaičio įžvalgumas labai pasiteisino: dar minėtiems marijonų kongregacijos archyvo fondams tebesant įslaptintiems LCVA, daugelio originalų kopijos jau buvo žinomos, panaudotos beatifikacijos byloje, iševijos ir lenkų istoriografijoje.

Varšuvoje išleistas dokumentų rinkinys, tikėkime, pasieks mūsų bibliotekas ir bus naudingas istorikams. Autentiški šaltiniai turėtų atkreipti dėmesį į kai kurias lietuvių istoriografijos spragas ir iš inercijos kartojamas klaidas. Pavyzdžiui, kad Matulaitis ėmėsi atnaujinti marijonų vienuoliją, iš anksto sumanęs tai padaryti slapta³. Ji iš tiesų buvo atnaujinta slapta, tačiau tik po to, kai nesėkmingai baigėsi visos pastangos gauti caro valdžios leidimą naujų narių priėmimui į Marijampolės vienuolyną. Rusijai susilpninus kitataučių diskriminavimą, Vidaus reikalų ministras 1905 m. rudens leido atidaryti Lietuvos moterų vienuolijų noviciatus. 1908 m. vasarą, kai Matulaitis su Būčiu ir Senkumi svarstė marijonų atgaivinimo projektus, dar buvo tikimasi, kad vyriausybė netrukus išleis katalikų vienuolynų veikimą reglamentuojančius įstatymus. Viltį palaiškė tai, kad 1907 m. pavasarį vidaus reikalų ministras buvo pateikęs Valstybės Dūmai tokio įstatymo projektą. Juo siūlyta atnaujinti katalikų vienuolynų noviciatus ir leisti iš viso imperijoje veikti 22 valstybės išlaikomiems abiejų lyčių katalikų vienuolynams. Pagal šį pro-

jektą galėjo būti steigiami ir nauji vienuolynai, tačiau tik su ministerijos leidimu ir steigėjo lėšomis. Į projektuotų vienuolynų sąrašą buvo įtraukti visi Lietuvoje tuo metu veikę, išskyrus Marijampolės marijonų⁴. Deja, šis projektas nei į II, nei į III Valstybės Dūmos darbotvarkę nepateko, tik tapo patogiu argumentu vyriausybei atidėlioti vyskupų bei privačių asmenų prašymų svarstymą iki būsimo Dūmos sprendimo. Tik tuomet, kai nedavė rezultatų legalios priemonės ir įtakingų asmenų tarpininkavimas valdžios sferose, 1909 m. vasarą Matulaitis nutarė pertvarkyti marijonų vienuoliją į slaptą kongregaciją. Rinkinyje skelbiami šaltiniai padeda rekonstruoti tuos įvykius bemaž padieniu. Mat išliko ne tik oficialūs dokumentai - Varšuvos vyskupo sufragano Kazimiero Ruškevičiaus, generolo Senkaus ir Matulaičio raštai Vatikano Vienuolijų kongregacijai, pirmųjų vienuolių priėmimo į atnaujintą kongregaciją 1909 m. rugpjūčio 29 d. protokolas, - bet ir Matulaičio laišakai Būčiui, kuriuose jis smulkiai informavo apie savo žingsnius Romoje. Šaltiniai atspindi ir vėlesnius marijonų kongregacijos istorijos puslapius: skelbiamas 1910 m. lapkričio 29 d. Vienuolijų kongregacijos dekretas, patvirtinantis reformuotąją kongregaciją ir naujas jos konstitucijas, Matulaičio susirašinėjimas su Vatikanu dėl jo išrinkimo generolu, paskyrimo noviciato magistru bei pačio noviciato perkėlimo iš Peterburgo į Fribūrą (*Fribourg*) ir kiti oficialūs raštai.

Trys rinkinyje publikuojami dokumentai išsklaido abejones dėl marijonų vienuolijos atnaujinimo teisėtumo. Lietuvių istoriografijoje šis marijonų istorijos epizodas bemaž nežinomas. Kolizijos kilo Lenkijoje, Józefui Stanisławui Pietrzakui apsišaukus senojo marijonų ordino vienuoliu ir įrodinėjant, kad ne Senkus, o t. Bernardas Pielasiński buvo paskutiniu ordino generolu, kad vienuolijos atnaujinimo metais dar buvo gyvi apie 20 senųjų ordino vienuolių. Šiuos Pietrzako tvirtinimus labai

¹ *Odrodzenie zgromadzenia księży marianów w latach 1909-1910 (dokumenty)* / Do druku przygotowali Ks. Jan Bukowicz MIC, Tadeusz Górski MIC. - Warszawa, 1995. - 144 s.

² *Jurgio Matulaičio 1909 m. spalio 3/16 d. laiškas Jonui Totoraičiui* // LCVA. - F. 1674. - Ap. 3. - B. 36. - L. 12.

³ Totoraits J. *Marijonų Vienuolijos Atnaujintojas* // Arkivyskupas Jurgis Matulevičius. - Marijampolė, 1933. - P. 39; Zajančauskas K. *Nuo piemenėlio iki arkivyskupo*: Arkivyskupo Jurgio Matulevičiaus biografija. - Marijampolė, 1939. - P. 34.; Kučas A. *Arkivyskupas Jurgis Matulaitis Matulevičius*. - Chicago, 1979. - P.

130.; Yla S. *Jurgis Matulaitis*. - V., 1993. - P. 34.

⁴ *Lietuvos ir Rusijos atstovų lenkų 1908 m. vasario 8 d. raštas Žemaičių vyskupui* // Lietuvos valstybės istorijos archyvas. - F. 696. - Ap. 2. - B. 373. - L. 4.

nuodugniai patikrino kun. Julijanas Kałowski MIC⁵. Jo surinktais Vatikano ir Lenkijos archyvų duomenimis, tais metais tik du vienuoliai galėjo įrodinėti savo priklausomybę ordinui, kiti buvo jau mirę arba gavę leidimus sekuliarizuotis. Autoriui nepavyko surasti jokių šaltinių, patvirtinančių, jog kun. Pielasiński kada nors buvo ordino generolu. 1864 m. naikinant vienuolynus jis buvo atgabentas į Marijampolės vienuolyną, tačiau po keletu metų su kitais lenkų vienuoliais gavęs valdžios leidimą išvažiavo į Lenkiją. Nėra jokių duomenų, kad vėliau jis gyveno vienuolyne ir palaikė ryšius su vienuolijos vadovais. 1879 m. Varšuvos arkivyskupijos apaštališkajam vizitatoriui sutvarkius caro valdžios uždarytų vienuolynų narių juridinį statusą, jis buvo sekuliarizuotas. Taigi, kaip patvirtina ir rinkinyje skelbiamas 1928 m. balandžio 25 d. Vatikano Vienuolijų kongregacijos raštas Polesės vyskupiui, kurio diecezijoje telkėsi Pietrzako vadovaujami vienuoliai, kun. Pielasiński neturėjo teisės priimti narių į senąjį marijonų ordiną, kuris nuo 1910 m. juridškai nebeegzistuoja.

Dokumentų rinkinio apimtis nėra labai didelė, jis nėra absoliučiai išsamus ir neprėpia visų marijonų atgaivinimo aspektų. Pavyzdžiui, iš publikuojamų šaltinių susidaro įspūdis, kad įstoti į Marijampolės vienuolyną Jurgį Matulaitį skatino tik tobulesnio gyvenimo siekis: "Aš nuo seniai jaučiu pašaukimą į tobulesnįjį gyvenimą. Tik man gaila buvo apleidus mūsų krašto bažnyčią, kur tiek darbo tėra, o darbininkų taip maža, keliauti kur į svetimas žemes, taigi taip ir pasilikau"⁶. Ar iš tiesų paskatos buvo vien asmeninės? Šiuo požiūriu svarbus dar vienas šaltinis, atskleidžiantis Matulaičio susirūpinimą vienuoliniu gyvenimu, vienuolynų ateitimi visame krašte. Laiško prelatui Kazimierui Prapuoleniui juodraštyje jis rašė:

Antra vėl nesant pas mus vienuolynų, kiek lietuvių [iškeliauja] į užsienius išsi-veždami ir turta, ir mokslą, ir gerus no-

rus; tautai jie žūva amžinai. Kad tai tik žūtų, bet dar mums neprielankius svetimtaučius savo darbais sustiprina [...]. To viso nebūtų, kad turėtume savo vienuolynus. Atgijus marijonams susidarytų pas mus tikrai lietuviškas dvasiškojo gyvenimo židiny. Turint savo vienuolynus nereikėtų lietuviams po svetimas padanges bastytis. Taip gi kiek tai lietuvių jaučiančių savyje pašaukimas išvažiuoja į vienuolynus svetur, daugiausia į Lenkiją; o vėl iš Lenkijos atplūsta Lietuvon aibės visokių tretininkų vienuolių ir darbuojasi dažnai negeistinoje mums pakraipoje. Ir vėl viso to nebūtų, kad turėtume pas save vienuolyną, kuris galėtų visiems turintiems pašaukimą duoti atspirtį ir pakraipą ir [sulaikytų] tas visas jėgas Lietuvoje. Ne vienas lietuvis vargų išguitas į svetimas diecezijas norėtų pargrįžt Lietuvon darbuotis ir bevelytų klioštorijų apsigyventi negu pas svetimus vargti, bet nesant pas mus vienuolynų vargų iš kitų diecezijų ištrūkti [...]. Taigi tikiuosi, kad JM [Jūsų Mylista - R. L.] neatsisakysite šiame svarbiame dalyke savo galinga įtekme patarnauti tautai, nes tikrai čia visos tautos reikalas. Kiek žmonių gerais norais liktųsi Lietuvoje, kokia nauja jėga dvasiškojo gyvenimo galėtų laikui bėgant susidaryti!⁷

LCVA saugoma ir daugiau dokumentų, atspindinčių Jurgio Matulaičio puoselėtą naujosios kongregacijos viziją, kitų pirmųjų vienuolių požiūrį į savo būsimąjį gyvenimą ir kilusias problemas (pavyzdžiui, jaunosios dvasininkijos kartos požiūrį į senąją). Šimtai marijonų kongregacijos dokumentų dar laukia analizės istorikų darbuose. Būtų apmaudu, jeigu jie dulkėtų užmarštyje arba pirmiausiai būtų paskelbti užsienyje. Tad, antrą kartą atgimus Marijampolės vienuolynui, tikėkime, kad Marijonų istorijos institutas turės bendradarbių ir Lietuvoje.

Regina Laukaitytė

TAUTINĖ MARKSISTINĖ DIALEKTIKA

Vaclovo Jonuškos mokomasis leidinys* nagrinėtinas kaip naujos, posovietinės tautinės dialektinės filosofijos fenomenas. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad visa vadovėlio struktūra, temų išdėstymo nuoseklumas, palyginti su "visuomenės mokslų" ir tradiciniais marksistiniais vadovėliais, mažai tepakitęs. Remiantis sovietine filosofine metodologija, pirmiausia pateikiami moksliniai ir pasaulėžiūriniai filosofijos aspektai, dialektikos metodo apibūdinimas bei jo taikymas analizuojant gamtos ir sąmonės vystymosi dėsningumus ir pagal analogiją su "buržuazinių" idėjų kritika užbaigiama kosmopolitizmo ir fašizmo-nacionalizmo, t.y. dviejų dialektinių priešybių pristatymu. Akivaizdu, kodėl tokia struktūra. Juk daugelis sovietiniais metais dirbusių filosofijos dėstytojų manė esą manipuliacijų dialektinėmis kategorijomis virtuozaizai bei ideologijų ir revoliucijos teorijų specialistai. Kodėl pasikeitus pasauliui nepabandyti apmąstyti ir tinkamai išdėstyti naują, adekvačią nepriklausomai Rusijai (tik čia dažnai tai susiejama su imperiniais motyvais) ar Lietuvai patriotinę ideologiją? Argi visur patriotizmas ir iš meilės tėvynei kildinama etika nėra visuotinai giriamas ir skatinamas? O ir ko gi nepadaryti? Paėmei keliolika Stasio Šalkauskio ir Antano Maceinos tautinių idėjų, Sąjūdžio laikų "Atgimimo" laikraščio kompiliacijų, sujungei tai su sovietinių vadovėlių pamokančiu ir prieštaravimų nepakenčiančiu stiliumi ir, vadovaudamasis marksistine dialektine metodologija bei ankstesniųjų vadovėlių pavyzdžiais, gali parengti, atrodo, labai tinkamą mokykloms ir galbūt ateityje net universitetams vadovėlį. Kodėl ne! Juk štai leidinys nemažai teigiamų atsiliepimų sulaukė ir išleistas antrą kartą. (Beje, jo recenzentai: hab. dr. prof. Juozas Vaitkevičius, vyr. mokslinis bendradarbis Bronius Deksnys, dr. doc. Albinas Plėšnys.)

Buvusių marksizmo-leninizmo filosofijos dėstytojų galvose vis dar išlieka įprotis "suteikti žmonėms bendrą pasaulio vaizdą arba pasaulėžiūrą" (p. 8). Tautiškas, be

⁵ Kałowski J. *Kontrowersyjne problemy odnowy* // Marianie. 1673-1973. - Rzym, 1975. - S. 119-128.

⁶ Dokumentas 4, p. 51; lietuviškas tekstas:

LCVA. - F. 1674. - Ap. 2. - B. 97. - L. 4.

⁷ *Jurgio Matulaičio laiško prel. Kazimierui Prapuoleniui juodraštis* // LCVA. - F. 1674. - Ap. 2. - B. 50. - L. 24-25.

*Jonuška V. *Filosofijos pradmenys*. - V.: UAB "Rotas", 1995. - 143 p. - 5 000 egz.

abejo, numato kai kurias išlygas, tačiau jos, kaip ir turi būti doroje marksistinėje teorijoje, privalo atitikti tam tikrą ekonominę "bazę", kuri formuoja ideologinį antstatą. Pirmiau ši bazė formavo proletarinį troškimą sukurti "mokslinį komunizmą", o dabar turbūt - "mokslinį tautiškumą". Taigi "remiantis kaip bazė pasiekimais ekonomikoje" (p. 9), galima ir privalu mokslinei pasaulėžiūrinei filosofijai pažinti tikrąjį vertybių pasaulį ir žmonių "darbo veiklą kreipti visuomenei naudinga ir dorovinga vaga" (p. 9). Kaip ekonominė bazė grindžia tautinių vertybių pasaulį, belieka tik spėlioti. Šiame leidinyje pati filosofija pristatoma kaip tam tikra konstrukcija, kaip savotiška mašina, su kurios visomis dalimis mokinys privalo susipažinti ir, reikalui esant (pasikeitus racionalumo konjunktūroms), jas pakeisti modernesnėmis. Čia nepateikiama jokia kita apmąstymų logika, jokia pasaulėžiūrinė alternatyva, nors padarumo dėlei pati būties problema yra minima. Teigiama viena, iš marksistinės į tautinę reformuota pažiūrų sistema, nors iš tikro tai tėra konstruktas iš rinkinio "pasidaryk pats". Kitaip tariant, tai savotiškas piktas, represyvus "lego žaidimas", kuris, pats būdamas rinkinys iš serijos "reformuota dialektika", neleidžia savęs kitaip surinkti.

Kitaip tariant, prieš mus tipiškas Rytų Europos totalitarinės "demokratijos" pavyzdys, kada, apeliuojant į atskiras vertybes, teigiamas vienas diskursas, viena logika, viena mąstymo sistema. Be abejo, mano siūloma "totalitarinės demokratijos" samprata yra savotiškas oksimoronas, kaip antai gyvas lavonas ar tautinis marksizmas. Tačiau ir prievarta įdiegiama "mokslinė" konstrukcija tėra tik savotiškas vaidinimas, filosofijos spektaklis, kilęs dar iš tų laikų, kai pats komunizmas ir dialektika Lietuvoje buvo ne mąstomi, o greičiau vaidinami. Jonuškos vadovėlyje disciplinuojanti monologika nulemia žmogaus esmę, ir jis gali skleisti tik "kartų kaitos estafetėje" (p. 16). Kurdamas patriarchalinę-istorinę, o kartu ir patriotinę žmogaus sampratą, autorius kaip į autoritetą apeliuoja ne tik į Justino Marcinkevičiaus poeziją, bet ir į tokius jau gana retai cituojamus autorius kaip Nikolajus Dobroliubovas ir Nikolajus Černyševskis: "N. Černyševskis: Patriotas - tai žmogus, tarnau-

jantis tėvynei, o tėvynė - tai pirmiausia liaudis" (p. 104). Nenorėčiau kaltinti autoriaus dėl vieno ar kito mąstytojo minties pasirinkimo. Juk išties kiekvienoje tautoje galima rasti pakankamai patriarchališkai tėvynę mylinčių ir šią meilę tam tikru poetiniu stiliumi puikiai išreiškiančių poetų. Tai visai normalu. Tačiau tai nereiškia, kad Černyševskio formuluota liaudies samprata gali būti tapatinama su šiuolaikine demokratine tautos samprata ir kad toks patriotizmas yra tautinis. Be to, negalima aiškinti patriotizmo dėstymo taip, "kad mokykloje mokymo ir auklėjimo turinys turėtų būti grindžiamas pirmiausia tėvynės kultūra, t.y. Tėvynės istorijos faktais ir jos eigoje sukurtomis vertybėmis..." (p. 17), nes tai tėra tik bendras postulatų ir juo labiau išdėstytas marksistinės dialektinės metodologijos būdu, o ne remiantis visuotinėmis krikščioniškomis vertybėmis ir moderniomis filosofinėmis teorijomis. Tėvynės meilę kaip meilę savo šalies valstiečiams ir darbininkams kadaise skatino ir puoselėjo įvairūs liaudininkų judėjimai bei komunistai, kartu atrasdami liaudies nemylinčius feodalus, buožes ir kapitalistus. Minėta krikščioniška visuotinė meilė ar estetiš susižavėjimas Jonuškai visados yra antraeiliai, nes "žmogus, visų pirma, yra tam tikros tėvynės, tautos atstovas, o tik paskui žmonijos atstovas", todėl "apie pasaulį tikrai mąstyti kiekvienas gali tik per savo tėvynę ir tautą, nors pats specialiai šito nesiekia" (p. 20). Kitaip tariant, tautiškumas ir istoriškumas yra būtinas Immanuelio Kanto kategorinio imperatyvo atspalvis - tik šitaip moralė gali būti dialektiškai-hėgeliškai interpretuota. Tautinėje istorijoje Jonuškai subręsta ir interesai (pagal formacijų kaitos dėsnius), ir juos atitinkanti politinė kultūra, t.y. demokratija tik vienai tautai, pirmiausia - liaudžiai, ir tik vienoje teritorijoje (p. 55, 56). Kitaip tariant, kiekvienoje teritorijoje turi būti sava, "autentiška" tautinė demokratija. Įdomu tai, kad tradicinės modernistinės filosofijos tradicijoje čia siekiama identifikuoti socialinių judėjimų dėsningumus su visuotiniais gamtos dėsniais. Tai vėl ta pati Fichte's ir Hegelio, siekusių savitai interpretuoti Kanto "Grynojo proto kritikos" reikalavimus, filosofijų pasekmė. Dėsniai, šiuolaikinės dialektikos pradininkų nuomone, privalo būti vi-

suotini, antraip negalima būtų pagrįsti mūsų pažinimo adekvatumo. Palyginti ir pažinti galima tik homogeniškus dalykus. Gali pasirodyti, kad vadovėlio autorius siekia šito išvengti, pasiremdamas tradiciniu tiesos konkretumo reikalavimu. Tačiau, kaip matėme, pats šis konkretumas jau yra nulemtas pamatinių ir nekritiškai postuluotų pasaulėžiūrinių elementų.

Įdomus autoriaus aptariamas "mokslinis žmogaus nemirtingumo supratimas". "Mokslinis" nemirtingumas čia suprantamas ne kaip asmeninis, o kaip vertybinis išliekamų vertybių nemirtingumas. Kitaip tariant, egzistuoja nemarumas tik moksle ir istorijoje, ir tai teigiama kaip vienintelė moksliskumo alternatyva. O jei tu esi visomis kitomis prasmėmis mirtingas, prasmengantis į nebūtį, tai ir tavo tikslai šiame pasaulyje, idant gyventum prasmingai, privalo būti orientuoti taip, jog išliktum tik palikuonių atmintyje. Kad ir keistas toks "moksliskumo" charakteris autoriui neleidžia savo minčių paremti svariais šiuolaikinės Vakarų filosofijos apmąstymais, o greičiau verčia iliustruoti išplėstomis ar gražiais įvairaus meto rašytojų ir poetų pasakymais. Laisvę Jonuška modernizuoja remdamasis Hegelio dialektinėmis paradigmomis: "laisvė, anot Hėgelio, yra išsąmonintas būtinumas, būtinybė. Tai veikimas moralės ribose" (p. 36). Laisvė tėra tik atsakingas tautos kartų kaitoje subrandintų vertybių puoselėjimas: "Žmogaus veikla, jo laisvės realizacija reiškiasi per konkrečias visuomenines, t.y. per etnines bendrijas. Pati laisvė yra veikimas (gyvenimas) moralės ribose (neprasilenkiant su atsakomybe ir pareiga), arba išsąmonintas būtinumas" (p. 39). Ir čia pat, kaip ir privalo tautinės marksistinės dialektikos atstovui, keisčiausiu būdu susiejamos Hegelio, Romualdo Ozolo (?) ir Maceinos mintys, privalančios įrodyti naujos "tautinio atgimimo" filosofijos teisingumą.

Kaip ir pridera Hegelio-Engelso sekėjui, autorius teigia, kad mokslinis filosofijos metodas yra dialektika, o svarbiausias pastarosios uždavinys - rasti tokias prielaidas, kurių kovoje gimtų vienybė. Tokia kovojanti vienybė esanti vystymosi pagrindas ne tik gamtoje, bet ir visuomenėje bei mūsų pažinime. Mąstymas esąs proto ir racionalumo, pažangos ir regreso, aktyvu-

mo ir pasyvumo ir t.t. priešybių kovos. Dorovė - tai "švelnumo ir šiurkštumo, žiaurumo" (p. 43) kova. Politika, be abejo, būtų tiesos ir melo kova, o politikas, ko gero, - teisingas melagis. O gal ir ne. Juk svarbiausia prigalvoti kalbinių priešybių, kadangi "nėra daikto ir reiškinių, kuris nebūtų susidvejinęs į priešybes, nes daiktas, kūnas ir reiškinys yra priešybių suma" (p. 44).

Jei Jonuško darbas būtų tam tikra kultūrinė marginalija, tai manyčiau, kad jis, kaip daugelio mentalinių veiksmų realizavimo aktas, būtų labai sveikintinas. Bet dabar...

Antra vertus, suprantamas ir panašių į Jonušką ilgą laiką aukštosiose Lietuvos mokyklose dėščių žmonių mąstymas. Niekas Lietuvoje marksistinės dialektikos nekritikavo. Komunistinė ideologija buvo apmąstoma taip, kad nepaliestų jos filosofinių pamatų. Juk ir nuo pat Sąjūdžio pradžios buvo kritikuojamas ne komunizmas kaip politinė ir filosofinė teorija, o negerasis komunizmas kaip sovietinio totalitarizmo prototipas.

Naujas, marksistinei teorijai nebūdingas dalykas yra vadovėlio dalis "Etninė visuomenės struktūra". Sakytume - štai ta

vieta, kur atgailauja sovietinėse sutemose paklydusios sielos. "Todėl gimtoji žemė ir kalba žmogui buvo visada šventi" (p. 55). Vaikščiojimas gimtosios teritorijos ir normuotos kalbos ribomis virsta savotiškais Dantės Skaistyklos ratais, o jo pabaigoje atgailaujančiojo galbūt laukia prarastasis rojus - amžinosios materialiosios vertybės ir neblėstanti žmonių atmintis. Tik gaila, kad cituojami autoriaus filosofai yra praradę bet kokį autentiškumą, todėl, kaip sakytų Renesanso demonologai, yra savotiškos *larvae* - dar gyvi, tačiau sielų jau apleisti kūnai arba tiesiog vaiduokliai. Jonuškos nuomone, kiekvieno žmogaus pareiga yra realizuoti tautos istorinės tiesos troškimą (p. 59). Jis realizuojamas tinkamai suvokus gamtos ir kultūros priešybę, kuriai esant vyksta "jau amžinos Lietuvos kūrimosi procesai" (p. 59). Taigi dialektika moko, kad jei jau ne į komunizmą, tai bent į "amžinąją Lietuvą" įžengsime.

Be abejo, Jonuška yra valstybininkas. Tai irgi savotiškas tautinio marksizmo bruožas, panašiai pasireiškiantis Rusijoje ir kitose NVS šalyse. Valstybingumas, nors ir tautinės kilmės, visados reikalauja bendros pilietinės drausmės. "Demokratija -

tai laisvai ir sąmoningai pasirinkta drausmė bendram tikslui siekti" (p. 78). Čia autorius pasinaudoja niekadais praktiškai nepasiteisinusiu mokykliniu marksizmo-leninizmo kurso struktūros modeliu, kurio turinys, be abejo, nėra grynai marksistinis. Tiesa, nė pats autorius nesiekia to slėpti (ir tai, mano manymu, yra vienintelis tikrai teigiamas, sąžiningumą liudijantis faktas): "Marksizmas Vakaruose visada buvo žinomas ir darė didžiulę pozityvią (teigiamą, pagrįstą) įtaką: įspėjo Vakarų politikus, ko nereikia daryti, kad neišpildytų klasių kovos ir socialistinių revoliucijų pranašystės. Kartu jis įtikino, jog už pelno maksimumo dar yra kita, didesnė vertybė - socialinė santarvė, leidžianti abiems pusėms ramiai naudotis santykinu kapitalu, teisėmis ir laisve" (p. 90). Taigi, vaikučiai, žinokite, koks marksizmas geras, imkite ir daugiausia studijuokite šią filosofijos srovę. Pasakėte visuotinas ir amžinas (tačiau reformuotas) marksistines ir tautines tiesas, ir pakanka; išmokote dialektikos sukybių ir jau esate geri filosofai, o galbūt net piliečiai!

Gintautas Mažeikis

1995 M. NR. 1-12

TURINYS

AKTUALIOJI TEOLOGIJA

1. BRAGUE Rémi. *Ar Dievas Tėvas yra vyras?:* Apmąstymai apie vyriškumą ir tėvystę / Iš pranc. k. vertė Auksė KAŠKONAITĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 184; 2 iliustr. - 3, 184-187
2. BALTHASAR Hans Urs von. *Teismas* / Iš vok. k. vertė Giedrė SODEIKIENĖ. - Tekstol. prierašas, p. 360; bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 5, 360-365
3. BISER Eugen. *Bažnyčios krizė ir kalbos krizė: Kalbos terapijos keliai* / Iš vok. k. vertė Nerijus ŠEPETYS. - Aut. biogr. duomenys, p. 446; 1 iliustr. - 6, 446-451
4. MARION Jean-Luc. *Aklasis Siloame: Arba Atvaizdo ir jo originalo santykis* / Iš pranc. k. vertė Auksė KAŠKONAITĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 537; bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 7/8, 537-548

ΑΘΗΝΑΙΟΝ

5. PLATONAS. *Ijonas* / Iš sen. graikų k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Prierašas: žr. 6; koment.; bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 4, 265-274
6. ADOMĖNAS Mantas. „*Poetas yra lengvas daiktas, sparnuotas ir šventas...*“: [Prierašas prie: 5]. - Bibliogr. išnašose. - 4, 274-276

AUTORIŲ BIOGRAFINIAI DUOMENYS

7. ALEKNAVIČIUS Kastytis (g. 1943). - 11, 835
8. AMBROZAITIS Kazys (g. 1918). - 10, 779 (75)
9. ANDRIEKUS Leonardas (g. 1914). - 10, 773 (69)
10. ANDRIUŠYTĖ-ŽUKIENĖ Rasa (g. 1960). - 9, 649
- BALTHASAR Hans Urs von (1905-1988). - Žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 7. - P. 14; 1992. - Nr. 7/8. - P. 25-32
11. BEYER Jean Baptiste (g. 1914). - 2, 111
12. BENJAMIN Walter (1892-1940). - Parašas: K. K. - 4, 277
13. BISER Eugen (g. 1918). - 6, 446
14. BLOOM Anthony (g. 1914). - 4, 293
15. BOCHEŃSKI Józef Maria (1902-1995). - 4, 317
16. BONAVENTŪRAS (1217-1274). - 6, 442
17. BOTYRIUS Vilius (g. 1964). - 5, 391
18. BRAGUE Rémi (g. 1947). - 3, 184
- BUMBLAUSKAS Alfredas (g. 1956). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 1. - P. 39
19. CIPLIAUSKAITĖ Birutė (g. 1929). - 2, 129
- CYWIŃSKI Bohdan (g. 1939). - Žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 9. - P. 32
20. CROWDER George. - 11, 858
21. ČESNYS Gintautas (g. 1940). - 9, 665
- ČIGRIEJUS Henrikas Algis (g. 1933). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 3. - P. 27
- DAUJOTYTĖ Viktorija (g. 1945). - Žr. Naujasis židinys. -

1991. - Nr. 4. - P. 47

- GIRNIUS Kęstutis (g. 1946). - Žr. Naujasis židinys. - 1994. - Nr. 3. - P. 15
22. GIRNIUVIENĖ-PAKALNIŠKYTĖ Mirga (g. 1948). - 10, 733 (29)
- GREEN Graham (1904-1992). - Žr. Naujasis židinys. - 1993. - Nr. 3. - P. 29
- GRIŠKAITĖ Reda (g. 1961). - Žr. Naujasis židinys. - 1994. - Nr. 3. - P. 39
- JANKUS Jurgis (g. 1906). - Žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 7. - P. 23
- JOKUBAITIS Alvydas (g. 1959). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 11. - P. 17
- JUČAS Mečislovas (g. 1926). - Žr. Naujasis židinys. - 1994. - Nr. 12. - P. 33
- JUŠKAITIS Jonas (g. 1933). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 4. - P. 52
23. KALAVINSKAITĖ Danutė (g. 1967). - 11, 839
- KATILIŪTĖ-BOYDSTUN Dalia (g. 1943). - Žr. Naujasis židinys. - 1993. - Nr. 10. - P. 43
24. KATKUS Donatas (g. 1942). - 6, 491
25. KIMBRYŠ Petras (g. 1948). - 10, 714 (10)
26. KOBIELUS Stanisław (g. 1939). - 1, 15
27. KOPP Johannes (g. 1927). - 12, 939
- KRUŠEVIČIŪTĖ Aldona (g. 1959). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 7/8. - P. 84
- KUNČINAS Jurgis (g. 1947). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 10. - P. 41
- LAURINKIENĖ Nijolė (g. 1951). - Žr. Naujasis židinys. - 1994. - Nr. 7/8. - P. 54
28. MARION Jean-Luc (g. 1946). - 7/8, 537
- MATUŠAKAITĖ Marija (g. 1924). - Žr. Naujasis židinys. - 1991. - Nr. 6. - P. 28
- NATKEVIČIUS Vincas (g. 1918). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 6. - P. 27
29. NYKA-NILIŪNAS Alfonsas (tikr. *Alfonsas Čipkus*, g. 1919). - 10, 777 (73)
30. OKULICZ-KOZARYN Radosław (g. 1961). - 9, 634
- ORIGENAS (apie 185 - apie 254). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 1. - P. 3-4; 1994. - Nr. 6. - P. 4-9
31. PASTIRČAK Daniel (g. 1959). - 2, 119
- RABIKAUSKAS Paulius (g. 1920). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 4. - P. 25
- RAILA Eligijus (g. 1965). - Žr. Naujasis židinys. - 1993. - Nr. 4. - P. 34
32. READ Piers Paul (g. 1941). - 6, 499
33. SCHINDLER David L. - 11, 851
34. SKRUPSKELIS Kęstutis (g. 1938). - 10, 724 (20)

SUBAČIUS Paulius (g. 1968). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 2. - P. 53

35. SVERDIOLAS Arūnas (g. 1949). - 10, 743 (39)

36. ŠILBAJORIS Rimvydas Pranas (g. 1926). - 5, 405

37. TUMELIS Juozas (g. 1938). - 10, 791 (87)

38. TUMĖNAITĖ Rūta (g. 1972). - 10, 756 (52)

TŪTLYTĖ Rita (g. 1954). - Žr. Naujasis židinys. - 1993. - Nr. 1. - P. 26

39. ULČINAITĖ Eugenija (g. 1944). - 2, 99

40. VAICEKAUSKAS Mikas (g. 1971). - 5, 383

VAREIKIS Egidijus (g. 1958). - Žr. Naujasis židinys. - 1992. - Nr. 1. - P. 50

41. WILDE Oscar (1854-1900). - 5, 399

42. ŽUKAS Saulius (g. 1952). - 2, 148

ŽUKAUSKAITĖ Audronė (g. 1968). - Žr. Naujasis židinys. - 1994. - Nr. 9/10. - P. 41

BAŽNYČIOS DOKUMENTAI

43. VYSKUPŲ SINODO IX EILINIS VISUOTINIS SUSIRINKIMAS. *Pašvęstasis gyvenimas ir jo vaidmuo Bažnyčioje ir pasaulyje*: Kreipimasis į Dievo tautą / Iš pranc. k. vertė Adelė PETRAŠKAITĖ, red. Vaclovas ALIULIS. - Tekstol. priedas. - 5, 376-380

BIBLIOGRAFIJA

44. TUMELYTĖ Irena. *Juozas Girnius*: Medžiaga bibliografijai po „Autobiografijos“: 1991-1995. - 10, 794 (90) - 799 (95)

DAILĖ

45. ANDRIUŠYTĖ Rasa. *Teosofijos atspindžiai Čiurlionio kūryboje*. - Aut. biogr. duomenys, p. 649; bibliogr. išnašose; 4 iliustr.; rubrika: *Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 120-mečiui*. - 9, 649-654

46. MATUŠAKAITĖ Marija. *LDK kancleris ar didysis kunigaikštis?*: [Atsiliepiamas į publikaciją: Širmulis A. *Seniausias profesionalios antkapinės skulptūros paminklas Lietuvoje // Nuo gotikos iki romantizmo*. - V., 1992]. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 2, 143-147

47. Ta pati. *Tapyti adata*: [XVIII a. pab. ir XIX a. pr. arnotai]. - Bibliogr. išnašose; 7 iliustr. - 12, 932-938

48. OKULICZ-KOZARYN Radosław. *Saulėtos meilės kalba*: Mikalojus Konstantinas Čiurlionis tarp Karaliaus-Dvasios paveldėtojų (Słowackio mistinių poemų ir Čiurlionio tapybos giminystė) / Iš lenkų k. vertė Aldona BALIULIENĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 634; bibliogr. išnašose; 4 iliustr.; rubrika: *Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 120-mečiui*. - 9, 634-649

DVASINIAI SKAITINIAI

49. BLOOM Anthony. *Apie Kristaus prisikėlimą* / Iš rusų k. vertė Liubartas AKMINAS. - Aut. biogr. duomenys, p. 293; 2 iliustr. - 4, 293-297

EILĖRAŠČIO PARAŠTĖJE

50. KRUSĖVIČIŪTĖ Aldona. *Žodžio lemtis*: Jono Aisčio

cilėrašties „Ženkit“. - Bibliogr. išnašose. - 11, 843-846

ESEISTIKA

51. ALEKNAVIČIUS Kastytis. *Trys mažieji stebuklai*. - Aut. biogr. duomenys, p. 835; 1 iliustr. - 11, 835-838

52. HALDAS Georges. *Dvi esė*: Visi mes - judai. - Tuščias kapas / Iš pranc. k. vertė Genovaitė DRUČKUTĖ. - Priedas: žr. 115; 1 iliustr. - 9, 655-659

53. KATKUS Laurynas. *Kas atsitiko 426 puslapyje?*: Arba nauji Mariaus Katiliškio romano „Miškais ateina ruduo“ tyrinėjimai. - Bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 1, 30-34

... ET ALTERA PARS

54. BŪDA Vytautas Pranciškus. *Laiškas redaktoriui*: Kalbininkas prieš Mantą Adomėną: [Atsiliepiamas į 102]. - 3, 257-259

55. BUIVYDIENĖ Rūta. *Ar teisingai mokė Sokratas, arba Keli pamąstymai kalbos temomis*: [Atsiliepiamas į 102]. - 3, 260-261

56. JANONIS Juozas. *Laiškas „Naujojo židinio“ redaktoriui*: [Atsiliepiamas į 112]. - 11, 891

57. KLIMOVICIUS Artūras. *Kodėl kultūros žmonės svetimi Bažnyčiai?*: (Arba trumpas atsakymas Vaidotui Žukui): [Atsiliepiamas į 112]. - 11, 891

58. PAULAUSKIENĖ Aldona. *Ten šaudoma pro šalį*: [Atsiliepiamas į 102]. - 4, 347-349

59. TULABA Ladas. *Pasisakymai lietuviškoje spaudoje*: [Atsiliepiamas į 62]. - 9, 703

60. VITKAUSKAS Vytautas. *Apie bendrinės kalbos reikalus...*: [Atsiliepiamas į 102]. - 3, 259-260

FILOSOFIJA

61. BENJAMIN Walter. *Apie kalbą apskritai ir apie žmogaus kalbą* / Iš vok. k. vertė Karolis KLIMKA. - Aut. biogr. duomenys, p. 277; priedas: žr. 65. - 4, 277-285. - [Klaidų atitaisymas - 5, 437]

62. GIRNIUS Kęstutis. *„Veritatis splendor“ ir dorovės teorijos*. - Bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 6, 470-482

63. GIRNIUVIENĖ MIRGA. *Dvidešimto amžiaus filosofas*: [Juozas Girnius, 1915-1994]. - Aut. biogr. duomenys, p. 733 (29); bibliogr. išnašose. - 10, 733 (29) - 742 (38)

64. JOKUBAITIS Alvydas. *Du filosofiniai režimai*. - Bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 3, 204-212

65. KLIMKA Karolis. *Kas mano? Mano vardas*: [Priedas prie: 61]. - Bibliogr. išnašose. - 4, 285-288. - [Klaidų atitaisymas - 5, 437]

66. LEVINAS Emmanuelis. *Dvasiško supratimas prancūzų ir vokiečių kultūroje*: [Perspaudas iš: Vairas. - 1933. - Nr. 7/8. - P. - 271-280]. - Priedas: žr. 134; 1 iliustr. - 11, 816-822

67. SKRUPSKEKIS Kęstutis. *Juozo Girniaus idėjinės biografijos apmatai*. - Aut. biogr. duomenys, p. 724 (20); bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 10, 724 (20) - 733 (29)

68. SVERDIOLAS Arūnas. *Kuriant dvasinės erdvės Lietuvą*: Apie Juozo Girniaus praktinę filosofiją. - Aut. biogr. duomenys, p. 743 (39); bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 10, 743 (39) - 755 (51)

69. TUMĖNAITĖ Rūta. *Juozo Girniaus egzistencializmas*. -

Aut. biogr. duomenys, p. 756 (52); bibliogr. išnašose. - 10, 756 (52) - 766 (62)

70. ŽUKAUSKAITĖ Audronė. *Aštuoni atvirukai Sokratui, kuris nenorėjo, bet turėjo mirti.* - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 7/8, 549-554

HIMNOLOGIJA

71. VAICEKAUSKAS Mikas. „Niagaylek balsa širdies“: Bažnytinių giesmių vertinimai iki XVIII a. - Aut. biogr. duomenys, p. 383; bibliogr. išnašose; 5 iliustr. - 5, 383-390

ISTORIJA

72. BEYER Jean Baptiste. *Kryžiaus žygiai prieš pagonis*: Popiežių bulių juridiniai-moraliniai apmąstymai / Iš pranc. k. vertė Skaidra KULAKAUSKIENĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 111; 2 iliustr. - 2, 111-118

73. BOTYRIUS Vilius. *Lietuvių tapatybė: bajoriška kontrreformacija.* - Aut. biogr. duomenys, p. 391; bibliogr. išnašose. - 5, 391-397

74. BUMBLAUSKAS Alfredas. *Zenono Ivinskio teorinės novacijos.* - Tekstol. prierašas, p. 190; bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 3, 190-203

75. CYWIŃSKI Bohdan. *Susirinkimo didybė ir tylėjimas* / Iš lenkų k. vertė Liubartas AKMINAS. - Tekstol. prierašas; 1 iliustr.; rubrika: *Vatikano II Susirinkimo pabaigos 30-mečiui.* - 7/8, 563-572

76. GRIŠKAITĖ Reda. *Teodoras Narbutas ir pijorių edukacinė sistema.* - Bibliogr. išnašose; 7 iliustr. - 6, 454-469

77. JUČAS Mečislovas. *Rusijos pastangos panaikinti Lietuvos valstybingumą XVIII ir XIX a. sandūroje.* - Bibliogr. išnašose. - 11, 830-834

78. MATUŠAKAITĖ Marija. *Nuo Daugėlišio iki Fudžou*: [Andriejus Rudamina, 1596-1631]. - Bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 1, 35-39

KONVERSATORIUMAS

79. *Ar galima nužudyti sielą?* / Algirdas PATAČKAS kalbina Kronidą LIUBARSKĮ. - Vietovė ir data: *Aarhus, 1994, ruduo*; 1 iliustr. - 3, 225-235

80. *Lengvų sprendimų nėra...* / Vytautas IRMANTAS kalbina Davidą L. SCHINDLERĮ. - 1 fotoportr. - 11, 851-857

81. *Ne gloriifikacijos ir ne kritikos...:* [Juozas Girnius, 1915-1994] / Į Gedimino MIKELAIČIO klausimus atsako Juozas TUMELIS. - Aut. biogr. duomenys, p. 791 (87). - 10, 791 (87) - 793 (89)

82. *Neslepiu esąs katalikas...* / Dalia ČIOČYTĖ kalbina Pieršą Paulą READĄ. - Aut. biogr. duomenys, p. 499; 1 fotoportr. - 6, 499-502

83. *Tarp logikos ir tikėjimo* / Jan PARYS kalbina Józefą Marią BOCHENSKI / Iš lenkų k. vertė Saulius DRAZDAUSKAS. - Aut. biogr. duomenys, p. 317; 1 fotoportr.; rubrika: *In memoriam.* - 4, 317-324

84. *Tyloje aptikti savąjį centrą ir gyventi iš jo* / Tomas SODEIKA kalbina Johannesą KOPPĄ SAC. - Aut. biogr. duomenys, p. 939; paaišk. - 12, 939-946

85. *Vis dėlto - Lietuvos Prezidentas...* / Virginijus VALENTI-NAVIČIUS kalbina Saulių ŽUKĄ. - Aut. biogr. duomenys, p. 148; 1 iliustr. - 2, 148-155

KRIKŠČIONIŠKOJI KLASIKA

86. AILREDAS RIEVALIETIS. *Kai Jėzui sukako dvylika metų*: Fragmentas / Iš lot. k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Prierašas: žr. 95; 1 iliustr. - 9, 624-628

87. ANZELMAS KENTERBERIETIS. *Žmogaus atpirkimo apmąstymas* / Iš lot. k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Prierašas: žr. 99; 1 iliustr. - 11, 808-812

88. BONAVENTŪRAS. *Laiškas apie Kristaus sekimą* / Iš lot. k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Aut. biogr. duomenys, p. 442; 1 iliustr. - 6, 442-445

89. [DRAZDAUSKAS Saulius.] *Hugonas Viktoriškis (apie 1096-1141)*: [Prierašas prie: 93]. - Bibliogr. išnašose. - 3, 182-183

90. E. R. *Spalvingų utopijų vainikas*: [Presbiteris Jonas]: [Prierašas prie: 98]. - 2, 97-98

91. EGERIJA. *Kelionės dienoraštis*: Fragmentas / Iš lot. k. vertė Aušra ŠILANSKIENĖ. - Prierašas: žr. 94; 2 iliustr. - 7/8, 531-535

92. GRIGALIUS DIDYSIS. *Šv. Benedikto gyvenimas*: Fragmentai / Iš lot. k. vertė Jonas MORKUS. - Prierašas: žr. 96; 1 iliustr. - 1, 5-11

93. HUGONAS VIKTORIŠKIS. *Apie meditaciją* / Iš lot. k. vertė Jūratė TERLECKIENĖ. - Prierašas: žr. 89. - 3, 180-182

94. L. A. Egerija (*Egeria, IV a. pab.*): [Prierašas prie: 91]. - 7/8, 536

95. MORKUS Jonas. *Ailredas Rievalietis* [1110-1167]: [Prierašas prie: 86]. - 9, 628-630

96. *Tas pats. Grigalius Didysis (540?-604)*: [Prierašas prie: 92]. - 1, 11-12

97. ORIGENAS. *Apie pradus*: Fragmentai / Iš lot. k. vertė Jonas MORKUS. - Tekstol. prierašas, p. 353; 1 iliustr. - 5, 353-359

98. *Presbiterio Jono laiškas* / Iš lot. k. vertė Mantas ADOMĖNAS. - Prierašas: žr. 90; 1 iliustr. - 2, 91-96

99. S. D. *Šv. Anzelmas Kenterberietis (1033-1109)*: [Prierašas prie: 87]. - 11, 812

KRIKŠČIONIŠKOJI SIMBOLIKA

100. KOBIELUS Stanisław. *Kryžiaus geometrija*: Apie vieną Viduramžių *universum* tvarkymo koncepciją / Iš lenkų k. vertė Dalia ČIOČYTĖ. - Aut. biogr. duomenys, p. 15; bibliogr. išnašose; 2 iliustr. - 1, 15-23

KULTŪROS ISTORIJA

101. PAKNYS Mindaugas. *Žvelgiant ten, iš kur negrįžtama*: Mirtis XVII a. Pacų testamentuose ir laidotuvių pamoksluose. - Bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 7/8, 557-562

LAIŠKAS REDAKTORIUI

102. ADOMĖNAS Mantas. *Laiškas redaktoriui*: Prieš kalbininkus. - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1994 gruodžio 22.* - 1, 1-4

103. DAVIDAVIČIUS Algirdas. *Laiškas redaktoriui: Dar kartą apie Vokietiją.* - Parašas, vietovė ir data: *Eichstaett, 1995 m. gegužė.* - 6, 439-441

104. DRUNGA Mykolas. *Laiškas redaktoriui: Apie žodį „dvasingumas“.* - Parašas, vietovė ir data: *Miunchenas, 1995 m. balandis.* - 4, 263-264

105. GUDAVIČIUS Edvardas. *Kovo 11-oji: Viena iš daugelio ir vienintelė.* - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1995 m. kovo 7 d.* - 3, 177-179

106. JAROŠEVAITĖ Ksenija. *Laiškas redaktoriui: Apie sąžinę ir bažnyčių statybą.* - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1995 m. birželio 27 d.* - 7/8, 529-530

107. LANDSBERGIS Vytautas. *Valstybė: [Vasario 16-oji].* - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1995 m. vasario 8 d.* - 2, 89-90

108. MORKUS Jonas. *Laiškas redaktoriui: 10 argumentų prieš katalikiškas jaunimo organizacijas.* - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1995 m. gruodis.* - 12, 893-894

109. NORVILA Julius kun. *Laiškas redaktoriui: Apie Ekuumeninę Tarybą.* - Parašas, vietovė ir data: *Kaunas, 1995 m. balandis.* - 5, 351-352

110. REDAKCIJA. *Žodis skaitytojams: [Juozo Girmiaus atminimui skirto numerio pratarmė].* - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius, 1995 m. rugsėjis.* - 10, 705 (1)

111. VALENTINAVIČIUS Virginijus. *Laiškas redaktoriui: Apie politinę meilę ir neapykantą.* - Parašas, vietovė ir data: *Praha, 1995 lapkričio 9.* - 11, 805-807

112. ŽUKAS Vaidotas. *Laiškas redaktoriui: Kodėl Lietuvos kultūrininkai bijo Bažnyčios?* - Parašas, vietovė ir data: *Vilnius - Hüttenfeld, 1995 m. rugpjūtis.* - 9, 617-623

LITERATŪROS MOKSLAS

113. CIPLIJAUSKAITĖ Birutė. *Birutės Pūkelevičiūtės vieta šių dienų moterų poezijoje.* - Aut. biogr. duomenys, p. 129; bibliogr. išnašose. - 2, 129-138

114. DAUJOTYTĖ Viktorija. *Lėtas, grimzlus Dobilo romanas: [Julijono Lindės-Dobilo „Blūdas“].* - 9, 661-664

115. DRUČKUTĖ Genovaitė. *Esminio ryšio poetas: [Georges Haldas, g. 1917]: [Priešrašas prie: 52].* - 9, 659-660

116. JUŠKAITIS Jonas. *Pranciškono mėlynas dangus [Leonardas Andriekus OFM ir jo poezija].* - 1 fotoportr. - 4, 304-316

117. SUBAČIUS Paulius. *Kelionė iš Lietuvos ir į ją: [Antano Baranausko poezija].* - 1, 24-29

118. Tas pats. *„Vos tik aušros žvaigždė kelias...“: [Matas Kaje-tonas Petrauskas SchP, 1803 - po 1854, ir jo kūryba].* - Bibliogr. išnašose; 3 iliustr. - 7/8, 573-577

119. ŠILBAJORIS Rimvydas Pranas. *Pirmieji Antano Škėmos žingsniai.* - Aut. biogr. duomenys, p. 405. - 5, 405-408

120. TŪTLYTĖ Rita. *„Kad be galo jaustum globą švelnią...“: Broniaus Krivicko poezija 50 metų nuo rezistencijos pradžios.* - Bibliogr. išnašose. - 3, 217-224

121. Ta pati. *Kazio Inčiūros religinė poezija: [Priešrašas prie: 136].* - 2 fotoportr. - 5, 366-369

122. ULČINAITĖ Eugenija. *Dviejų pasaulių poetas: [Motiejus Kazimieras Sarbievijus SJ, 1595-1640].* - Aut. biogr. duome-

nys, p. 99; bibliogr. išnašose. - 2, 99-108

MITOLOGIJA

123. LAURINKIENĖ Nijolė. *Pirmoji perkūnija pašventina žemę.* - Šaltinių santrumpos, p. 829; 1 iliustr. - 11, 824-829

MŪŠŲ PIRMTAKAI

AMBROZAITIS Kazys. *Ar dr. Juozas Girmius buvo ir visuomenininkas?* - Žr. 127

ANDRIEKUS Leonardas. *Dr. Juozas Girmius - „Aidų“ redaktorius.* - Žr. 128

AUGULIS Tomas. *Žvilgsnis į „greitosiomis mestą žvilgsnį“: [Vasiliauskienė A. Žvilgsnis į Juozą Girmių. - Utena, 1995: Recenzija].* - Žr. 241

BAUTRĖNIENĖ Giedrė. *„Su dr. Juozu Girmiumi...“.* - Žr. 129

GIRNIUS Juozas. *Autobio... skeveldros.* - Žr. 160

GIRNIUS Kęstutis. *„Filosofas neteko tėvynės, tėvynė neteko filosofo...“: [Juozas Girmius, 1915-1994].* - Žr. 130

GIRNIUVIENĖ MIRGA. *Dvidešimto amžiaus filosofas: [Juozas Girmius, 1915-1994].* - Žr. 63

JONUŠYS Laimantas. *Juozas Girmius - filosofas ir žmogus.* - Žr. 194

JUŠKAITIS Jonas. *Skriauda su klaida: [Juozas Girmius, 1915-1994].* - Žr. 131

KIMBRYŠ Petras. *Kelionė ten ir atgal: [Juozas Girmius, 1915-1994].* - Žr. 132

124. MARKEVIČIUS Valentinas. *Nė vienos minutės velniui! („Židinio“ administratorius Simas Zareckas, 1899-1949).* - Bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 5, 409-414

Ne glorifikacijos ir ne kritikos...: [Juozas Girmius, 1915-1994] / Į Gedimino MIKELAIČIO klausimus atsako Juozas TUMELIS. - Žr. 81

NYKA-NILŪNAS Alfonsas. *Veidu į žmogų, veidu į kultūrą: [Juozas Girmius, 1915-1994].* - Žr. 133

R. A. Juozo Girmiaus pagerbimas „Į laisvę“ fondo studijų savaitėje. - Žr. 205

R. D. Juozo Girmiaus palaikų palaidojimas. - Žr. 206

REDAKCIJA. *Žodis skaitytojams: [Juozo Girmiaus atminimui skirto numerio pratarmė].* - Žr. 110

SKRUPSKELIS Kęstutis. *Juozo Girmiaus idėjinės biografijos apmatai.* - Žr. 67

SVERDIOLAS Arūnas. *Kuriant dvasinės erdvės Lietuvą: Apie Juozo Girmiaus praktinę filosofiją.* - Žr. 68

TUMELYTĖ Irena. *Juozas Girmius: Medžiaga bibliografijai po „Autobiografijos“: 1991-1995.* - Žr. 44

TUMĖNAITĖ Rūta. *Juozo Girmiaus egzistencializmas.* - Žr. 69

MUZIKA

125. KATKUS Donatas. *Muzikos kalba - muzikos stilius: miręs mitas ar amžinas fenomenas?* - Aut. biogr. duomenys, p. 491; 2 iliustr. - 6, 491-498

126. KALAVINSKAITĖ Danutė. *Prieštaravimo ženklas: Arba apie Felikso Bajoro muziką Bažnyčiai ir bažnyčioje.* - Aut. biogr. duomenys, p. 839; bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 11, 839-842

PERSONALIJOS

ADOMĖNAS Mantas. „Poetas yra lengvas daiktas, sparnuotas ir šventas...“: [Platonas]. - Žr. 6

127. AMBROZAITIS Kazys. *Ar dr. Juozas Girnius buvo ir visuomenininkas?* - Aut. biogr. duomenys, p. 779 (75); rubrika: *Atsiminimai*. - 10, 779 (75) - 782 (78)

128. ANDRIEKUS Leonardas. *Dr. Juozas Girnius - „Aidų“ redaktorius*. - Aut. biogr. duomenys, p. 773 (69); 1 iliustr.; rubrika: *Atsiminimai*. - 10, 773 (69) - 777 (73)

ANDRIUŠYTĖ Rasa. *Teosofijos atspindžiai Čiurlionio kūryboje*. - Žr. 45

AUGULIS Tomas. *Šv. Kryžiaus Jono supratimo link...* - Žr. 162

129. BAUTRĖNIENĖ Giedrė. „Su dr. Juozu Girniumi...“: [Priešas prie: 160]. - 10, 713 (9)

BORUTA Jonas. *Kun. dr. Petrii Dauginčiui SJ* [1915-1995] *atminti*. - Žr. 188

BUMBLAUSKAS Alfredas. *Zenono Ivinskio teorinės novacijos*. - Žr. 74

CIPLIAUSKAITĖ Birutė. *Birutės Pūkelevičiūtės vieta šių dienų moterų poezijoje*. - Žr. 113

ČESNYS Gintautas. *Apie palaimintojo Jurgio Matulaičio palaičių perkėlimą 1987 metais*. - Žr. 159

DAUJOTYTĖ Viktorija. *Lėtas, grimzlus Dobilo romanai*: [Julijono Lindės - Dobilo „Blūdas“]. - Žr. 114

[DRAZDAUSKAS Saulius.] *Hugonas Viktoriškis (apie 1096-1141)*. - Žr. 89

DRUČKUTĖ Genovaitė. *Esminio ryšio poetas*: [Georges Haldas, g. 1917]. - Žr. 115

GIRNIUS Juozas. *Autobio... skeveldros*. - Žr. 160

130. GIRNIUS Kęstutis. „Filosofas neteko tėvynės, tėvynė neteko filosofo...“: [Juozas Girnius, 1915-1994]. - Tekstol. priešas; 1 iliustr.; rubrika: *Atsiminimai*. - 10, 767 (63) - 773 (69)

GIRNIUVIENĖ MIRGA. *Dvidešimto amžiaus filosofas*: [Juozas Girnius, 1915-1994]. - Žr. 63

GRIGALIUS DIDYSIS. *Šv. Benedikto gyvenimas*: Fragmentai. - Žr. 92

GRIŠKAITĖ Reda. *Teodoras Narbutas ir pijorų edukacinė sistema*. - Žr. 76

JANKEVIČIŪTĖ Giedrė. *Gimęs XIX amžiuje, bet rengęs XXI amžiaus dailės istorikus*: Richard Krautheimer (1897-1994). - Žr. 191

JOHNSON Paul. *Virtuvės popiežius ir karingasis popiežius*: [Jonas XXIII ir Jonas Paulius II]. - Žr. 168

JONUŠYS Laimantas. *Juozas Girnius - filosofas ir žmogus*. - Žr. 194

JUŠKAITIS Jonas. *Pranciškono mėlynas dangus* [Leonardas Andriekus OFM ir jo poezija]. - Žr. 116

131. JUŠKAITIS Jonas. *Skriauda su klaida*: [Juozas Girnius, 1915-1994]. - Tekstol. priešas, p. 782 (78); rubrika: *Atsiminimai*. - 10, 782 (78) - 790 (86)

132. KIMBRYŠ Petras. *Kelionė ten ir atgal*: [Juozas Girnius, 1915-1994]. - Aut. biogr. duomenys, p. 714 (10); bibliogr. išnašose; 1 iliustr.; rubrika: *Biografija*. - 10, 714 (10) - 723 (19)

KUODYTĖ Jūratė. *Į Vilnių sugrįžo šv. Andriejus Bobolė*. - Žr. 170

L. A. Egerija (*Egeria, IV a. pab.*). - Žr. 94

KRUŠEVIČIŪTĖ Aldona. *Žodžio lemtis*: Jono Aisčio eilėraštis „Ženkit“. - Žr. 50

MARKEVIČIUS Valentinas. *Nė vienos minutės veltui!*: [„Židinio“ administratorius Simas Zareckas, 1899-1949]. - Žr. 124

MATUŠAKAITĖ Marija. *Nuo Daugėlišio iki Fudžou*: [Andriejus Rudamina, 1596-1631]. - Žr. 78

MORKUS Jonas. *Ailredas Rievalietis* [1110-1167]. - Žr. 95

Tas pats. *Grigalius Didysis (540?-604)*. - Žr. 96

Tas pats. *In memoriam André Frossard*: [1915-1995]. - Žr. 202

133. NYKA-NILIŪNAS Alfonsas. *Veidu į žmogų, veidu į kultūrą*: [Juozas Girnius, 1915-1994]. - Aut. biogr. duomenys, p. 777 (73); 1 iliustr.; rubrika: *Atsiminimai*. - 10, 777 (73) - 779 (75)

OKULICZ-KOZARYN Radosław. *Saulėtos meilės kalba*: Mikalojus Konstantinas Čiurlionis tarp Karaliaus-Dvasios paveldėtojų (Słowackio mistinių poemų ir Čiurlionio tapybos giminytė). - Žr. 48

R. A. Juozo Girniaus pagerbimas „Į laisvę“ fondo studijų savaitėje. - Žr. 205

R. D. Juozo Girniaus palaičių palaidojimas. - Žr. 206

REPŠIENĖ Rita. *Kelrodė žvaigždė iš už jūrų marių*: [Jonas Balys, g. 1909]. - Žr. 208

S. D. Šv. Anzelmas Kenterberietis (1033-1109). - Žr. 99

SKRUPSKELIS Kęstutis. *Juozo Girniaus idėjinės biografijos apmatai*. - Žr. 67

SUBAČIUS Paulius. *Kelionė iš Lietuvos ir į ją*: [Antano Baranausko poezija]. - Žr. 117

Tas pats. „Vos tik aušros žvaigždė kelias...“: [Matas Kajetonas Petrauskas SchP, 1803 - po 1854, ir jo kūryba]. - Žr. 118

SVERDIOLAS Arūnas. *Kuriant dvasinės erdvės Lietuvą*: Apie Juozo Girniaus praktinę filosofiją. - Žr. 68

ŠILBAJORIS Rimvydas Pranas. *Pirmieji Antano Škėmos žingsniai*. - Žr. 119

TUMELYTĖ Irena. *Juozas Girnius*: Medžiaga bibliografijai po „Autobiografijos“: 1991-1995. - Žr. 44

TUMĖNAITĖ Rūta. *Juozo Girniaus egzistencializmas*. - Žr. 69

TŪTLYTĖ Rita. „Kad be galo jaustum globą švelnią...“: Broniaus Krivicko poezija 50 metų nuo rezistencijos pradžios. - Žr. 120

Ta pati. *Kazio Inčiūros religinė poezija*. - Žr. 121

ULČINAITĖ Eugenija. *Dviejų pasaulių poetas*: [Motiejus Kazimieras Sarbievijus SJ, 1595-1640]. - Žr. 122

134. VALEVIČIUS Andrius. *Emmanuelis Levinas - filosofas iš Lietuvos*: [Priešas prie: 66]. - Bibliogr. išnašose. - 11, 822-823

VASILIAUSKIENĖ Aldona. *Dvasingas jubiliejus*: [Antanė Kučinskaitė, g. 1915]. - Žr. 213

Ta pati. *Idėjų organizatorius*: [Antanas Liuima SJ, g. 1910]. - Žr. 214

Ta pati. *Metai, skirti arkivyskupui Mečislovui Reiniui*: [1884-1953]. - Žr. 215

ŽEKEVIČIŪTĖ Indrė. *Tryliktas apaštalas*: (Vladui Šlaitui atminti: [1920-1995]). - Žr. 216

POEZIJA

135. BLOŽĖ Vytautas P. *1980-ųjų ruduo*: Poemos fragmen-

tai: IV [data: 1980. IX. 8]. - VII [data: 1980. IX. 8]. - XX^a [data: 1994. IV]. - XXII [data: 1980. IX. 20]. - XXIV [data: 1980. IX. 20]. - XXVI [data: 1980. IX. 20]. - XX^b [data: 1994. V]. - XXXI [data: 1980. IX. 21]. - 4, 289-292

136. INČIŪRA Kazys. *Neskelbti eilėraščiai: Šventajam Kazimierui* [data: 1943. X. 5]. - *Marche funebre* [data: 1943. X. 5]. - *Klajūnėlių malda* [data: 1943. X. 5]. - *Visų Šventųjų diena* [data: 1943. X. 29]. - *Giesmė Troškūnų Dievo Motinai* [data: 1943. IX. 3]. - Iš „Trijų litanijų“: *Atgailos litanija Miserere*; *Džiugesio litanija Hosanna*. - *Meditacijos* [data: 1943]. - *Šventasis Augustinas ir kūdikis* [data: 1944. V. 13]. - *Dešimt palaiminimų* [data: 1946. V. 9]. - *Prierašas*: žr. **121**. - 5, 366-375

137. JEKENTAITE Julija. *Tik trapus akmenėlis*: [Eil.:] *Rieda ratlankio žiedas*. - Iš vasaros jazmino. - *Pareinu sąvartynais šakų*. - *Palinkęs rudenio dangus*. - *Suoletis*. - *Dangaus veido ovalas*. - 3, 188-189

138. JUŠKAITIS JONAS. *Eilėraščiai*: * („Pilna elektros...“) [data: 1995]. - * („Mėnulin lėkė paukščių voros...“) [data: 1995]. - * („Monstrancija mačiau, pirmos bažnyčios, savo...“) [data: 1995]. - * („Iš sapno ašarų gimta tėvų sodyba...“) [data: 1995]. - * („Piemuo raliuoja rageliu...“) [data: 1995]. - * („Svaigint spalvų vynu, silpnus žudyti...“) [data: 1995]. - * („Miegas žmogui sude- da blakstienas...“) [data: 1995]. - 11, 813-815

139. KONTRIMAITĖ Marytė. *Akim atgręžtom į sielą*: [Eil.:] *Žolinė*. - *Praeivis*. - *Stella Maris*. - * („Sukryžiuoju rankas ant krūtinės prieš miegą...“) - 7/8, 555-556

140. LYGUTAITE-BUCEVIČIENĖ Stasė. *Sunku bus užmiršti*: [Eil.:] *Prie Lietuvoje rūdijančių turėklų*. - * („Taip artinas tiesa - iš pasaly...“). - *Sunku bus užmiršti*. - *Senamiestis*. *Ramybė*. - *Kadagys ant kalno*. - * („Dvi blausios žvaigždės iš Dvynių žvaigždyno...“). - *Meldas*. - *Kritimas bedugnėn*. - *Erškėtis nutilus paukščiui giesmininkui* [dedikacija: *Skiriu Bronei S.*]. - 9, 631-633

141. PUIŠYTĖ Aldona Eglė. *Eilėraščiai*: *Po baltu Angelo sparnu* [data: 1994]. - * („Gaudi šalele mano...“) [data: 1993]. - *Tylūs sąskambiai* [data: 1994]. - *In via* [data: 1994]. - *Amžina Šviesa* [data: 1993]. - * („Užvertus Evangeliją, žvelgiau: nak- tis...“) [data: 1985]. - 1, 13-14

142. RILKE Rainer Maria. *Iš „Marijos gyvenimo“*: *Apreiški- mas Marijai*. - *Marijos apsilankymas*. - *Apsireiškimas per pie- menis*. - *Kristaus gimimas*. - *Poilsis bėgant į Egiptą* / Iš vok. k. vertė Jonas JUŠKAITIS. - *Tekstol. prierašas*, p. 895; 1 iliustr. - 12, 895-897

143. RUDOKAS Tomas Arūnas. *Kryžiuoti ar nusikryžiuoti*: [Eil.:] *Jėzaus Kristaus juokas*. - *Stebuklo belaukiant*. - *Užmarštis*. - *Kalba*. - *Tikėjimas*. - 6, 452-453

144. ŽILAITYTĖ Danutė. *Elegija*: [Eil.:] * („Spindi baltas mėnulis...“). - * („Einu pas tave...“). - * („Miega jau miestas...“). - * („Jau tyliu...“). - * („Niekas neišsipildė...“). - * („Kaip ilgė- jaus...“). - * („Ašaros šlama...“) [data: 1994]. - 2, 109-110

POLITIKA

145. VALENTINAVIČIUS Virginijus. *Tarp simbolių ir poli- tikos*: 1994 metų Lietuvos politikos apžvalga. - *Priedas: Svar- biausi 1994 metų Lietuvos politikos įvykiai*, p. 48-50. - 1, 40-50

146. VAREIKIS Egidijus. *Skaudžių pamokų metai*: 1994 metų

pasaulio politikos apžvalga. - *Priedas: Svarbiausi 1994 metų pa- saulio įvykiai*, p. 61-65. - 1, 50-65

POST SCRIPTUM

147. GIRNIUVIENĖ Mirga. *Alydo Jokubaičio „Du filosofii- niai režimai“*: [Atsiliepiamas į **64**]. - 6, 503-504

148. PIVORAS Saulius. *Netapati lietuvių tapatybė*: Atsilie- piamas į Viliaus Botyriaus „Lietuvių tapatybė“ [**73**]. - *Bibliogr. išnašose*. - 11, 847-850

149. RABIKAUSKAS Paulius. *Dėl Vytauto antkapio Vilniaus katedroje*: [Atsiliepiamas į **46**]. - 5, 381-382

PRO ET CONTRA

150. NATKEVIČIUS Vincas. *Kultūrinė autonomija*. - 1 iliustr. - 2, 137-142

151. RAILA Eligijus. *Lietuvos atradimas, arba Palemono pro- legomenai*. - *Bibliogr. išnašose*; 1 iliustr. - 4, 298-303

PROZA

152. ČIGRIEJUS Henrikas Algis. *Subraižytas stikluukas*. - 1 iliustr. - 7/8, 578-586

153. GREEN Graham. *Apsilankymas pas Moreną* / Iš anglų k. vertė Auksė MARDOSAITĖ. - *Tekstol. prierašas*, p. 483. - 6, 483-490

154. JANKUS Jurgis. *Velnio nutrenkimo katedra*. - 1 iliustr. - 12, 921-931

155. KUNČINAS Jurgis. *Lietuvos Glorija*. - 3, 213-216

156. PASTIRČAK Daniel. *Pasakojimai apie meilę ir amžiny- bę*: *Paveikslas ir dailininko siela*. - *Amžinybė*. - *Antkapis su an- gelu*. - *Žemės giesmė* / Iš slovakų k. vertė Stasys SABONIS. - *Aut. biogr. duomenys*, p. 119; 6 iliustr. - 2, 119-128

157. WILDE Oscar. *Prozinės poemos*: *Menininkas*. - *Gero da- rytojas*. - *Mokinys*. - *Mokytojas*. - *Teismo namai*. - *Išminties mokytojas* / Iš anglų k. vertė Mėta ŽUKAITĖ. - *Aut. biogr. duomenys*, p. 399; 1 iliustr. - 5, 399-404

PSICHOLOGIJA

158. KATILIŪTĖ-BOYDSTUN Dalia. *Dvi šiuolaikinės žmogaus prigimties teorijos*: *Paradoksali biheviorizmo ir hu- manistinės psichologijos sąsaja*. - *Tekstol. prierašas*, p. 898; *bibliogr. išnašose*; 6 iliustr. - 12, 898-920

PUBLIKACIJA

159. ČESNYS Gintautas. *Apie palaimintojo Jurgio Matulai- čio palaikų perkėlimą 1987 metais*. - *Aut. biogr. duomenys*; 4 iliustr. - 9, 665-673

160. GIRNIUS Juozas. *Autobio... skeveldros*. - *Prierašas*: žr. **129**; *vietovė ir data: München, 1990. VII. 30 - VIII. 4*; 1 iliustr.; *rubrika: Autobiografija*. - 10, 706 (2)-713 (9)

VISUOMENĖ

161. CROWDER George. *Liberalizmas Lietuvai* / Iš anglų k. vertė Goda J. VENSLOUSKAITĖ. - *Aut. biogr. duomenys*, p. 858. - 11, 858-862

APŽVALGA

Religija

162. AUGULIS Tomas. *Šv. Kryžiaus Jono supratimo link...*: [Minėjimas; Vilnius, 1995 01 14]. - 2, 157-158
163. BISER Eugen. *Tikėjimo kūrybingumas* / Iš vok. k. vertė Sondra ŠULJIENĖ. - Bibliogr. išnašose. - 7/8, 590-592
164. D. Č. *Krikščionybės jubiliejui artėjant: (Jono Pauliaus II Apaštališkasis laiškas „Tertio millennio adveniente“)*. - 1, 67-69
165. G. M. *Teologijos orientacija Europoje*: [Europos katalikų teologijos draugijos II kongresas; Freizingas, 1995 08 27-31]. - 12, 948-949
166. *Gyvybė: pro et contra* / Arkiv. Audrys Juozas BAČKIS atsako į Pauliaus SUBAČIAUS klausimus. - 12, 947-948
167. *JAV katalikų Bažnyčia žvelgiant iš Romos ir Lietuvos* / Irena VAIŠVILAITĖ atsako į Gedimino MIKELAIČIO klausimus. - 4, 325-326
168. JOHNSON Paul. *Virtuvės popiežius ir karingasis popiežius: [Jonas XXIII ir Jonas Paulius II]* / Iš anglų k. vertė Rūta TUMĖNAITĖ. - 6, 506-508
169. *Knygos tauta Lietuvoje* / Samuelis KAHNAS atsako į Dalius ČIOČYTĖS klausimus. - 1 fotoportr. - 5, 415-416
170. KUODYTĖ Jūratė. *[Vilnių sugrįžo šv. Andriejus Bobolė: [Konferencija; Vilnius, 1995 03 11]. - 1 iliustr. - 4, 326-328*
171. LUSTIGER Jean Marie. *Unikalus ir universalus Izraelio likimas* / Iš pranc. k. vertė Nida DALMANTAITĖ. - Prierašas: žr. 183. - 9, 676-677
172. PETRAŠKAITĖ Adelė. *Vyskupų Sinodo IX eilinis visuotinis susirinkimas: (Vatikanas, 1994 m. spalio 2-29 d.)*. - 3, 239-242
173. POTAŠENKO Grigorijus. *Sentikystė ir sentikiai Lietuvoje*. - Bibliogr. išnašose. - 7/8, 587-590
174. R. D. *Naujoviškas šventasis?: [Gilbert Keith Chesterton, 1874-1936]*. - 2 iliustr. - 11, 866-868
175. *Religijos studijos Vilniaus universitete* / Eglė LAUMENSKAITĖ ir Arūnas PEŠKAITIS atsako į Pauliaus SUBAČIAUS klausimus. - 3, 236-239
176. ROSSI de GASPERIS Francesco. *Naujoji judėjų krikščionybė* / Iš pranc. k. vertė D. B. - 2, 159-162
177. SUBAČIUS Paulius. *Bendruomenė ir hierarchija: Trys posovietinės patirtys: [Lietuvos liuteronai, reformatai, sentikiai]*. - 11, 863-865
178. Tas pats. *Kanonai keičia statutą: [Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčios sinodas; Papilys, 1995 06 24-25]*. - 9, 674-675
179. Tas pats. *Kiek biblijų yra Lietuvoje?: [Lietuvos Biblijos draugijos veikla]*. - 1, 66-67
180. *Šių dienų stebuklai Lietuvoje* / Vysk. Sigitas TAMKEVIČIUS SJ atsako į Pauliaus SUBAČIAUS klausimus. - 2, 156-157
181. TUMĖNAITĖ Rūta. *Europos jaunimas su Šv. Tėvu Lorete: [1995 09 09-10]*. - 11, 865-866
182. „*Turėsime nugalėti baimę svarstyti*“ / Jonas BORUTA SJ atsako į Gedimino MIKELAIČIO klausimus. - 6, 505-506
183. VAIŠVILAITĖ Irena. „*Paryžiaus arkivyskupas kardinalas Jeanas Marie Lustiger...*“: [Prierašas prie: 171]. - 9, 675-676

184. VIŠOVAN Marius. *Rytų apeigų katalikų Bažnyčia Rumunijoje* / [Iš anglų k. vertė Rasa ASMINAVIČIŪTĖ]. - 5, 416-418

Kultūra

185. ASMINAVIČIŪTĖ Rasa. *Nauja vertybių skalių sandūra Europoje*. - 1 lent. - 1, 78-81
186. „*Aš absurdas? Koks absurdiškumas!*“ / Eugène IONESCO atsako į Stefano M. PACI klausimus / Iš vok. k. vertė Vincentas GINIUS. - 1, 75-76
187. BLASBERG-KUHNKE Martina. *Svarstymai apie religinių auklėjimą* / Iš vok. k. vertė Irena TUMELYTĖ. - Bibliogr. išnašose. - 7/8, 595-598
188. BORUTA Jonas. *Kun. dr. Petrii Dauginčiui SJ [1915-1995] atminti*. - 3, 242-243
189. G. J. *Tradicijos pradžia: [Prakartėlės]*. - 1 iliustr. - 12, 951-952
190. G. J. *Venecijos bienalės šimtmetį minint: [1895-1995]*. - Bibliogr. išnašose; 1 iliustr. - 11, 871-873
191. JANKEVIČIŪTĖ Giedrė. *Gimęs XIX amžiuje, bet rengeis XXI amžiaus dailės istorikus: Richard Krautheimer (1897-1994)*. - 1 fotoportr. - 5, 420-422
192. Ta pati. *Kas nauja dailėtyros baruose, arba Lietuvos dailės istorikų draugijos įsteigimas: [Vilnius, 1995 05 11]*. - 6, 513-515
193. JONUŠYS Laimantas. *Filosofija ir demokratija: [Baltijos šalių regioninis kongresas; Vilnius, 1995 09 28-30]*. - 11, 870-871
194. Tas pats. *Juozas Girnius - filosofas ir žmogus: [Konferencija; Vilnius, 1995 05 23]*. - 10, 800 (96)
195. KALNĖNAITĖ Dalia. *Tobulybės ilgesys: [Tarptautinė konferencija Mikalojaus Konstantino Čiurlionio gimimo 120-mečiui paminėti; Kaunas, 1995 09 23-24]*. - 11, 868-870
196. LANGENHORST Georg. „*Miršta tikrai kiti*“: Mirties tema nūdienėje literatūroje / Iš vok. k. vertė Jurgis KUNČINAS. - Bibliogr. išnašose. - 9, 686-688
197. Tas pats. *Romanai apie Jėzų: kičas ar menas?* / Iš vok. k. vertė Irena TUMELYTĖ. - Bibliogr. išnašose. - 2, 163-166
198. MAIER Hans. *Ora et labora (Šv. Benedikto regula ir Europos socialinė istorija)* / Iš vok. k. vertė Vytautas LEŠKEVIČIUS. - 6, 511-513
199. MAKNYŠ Vaidotas. *Skyrybų bylos tęsinys: [Tarptautinė mokslinė konferencija „Vilnius ir romantizmo kontekstai“; Vilnius, 1994 12 07-10]*. - 2, 162-163
200. MAŽEIKAITĖ Saulė. *Nenuolstant nuo centro: [Apžvalginė paroda „1995: Lietuvos dailė“; Vilnius]*. - 1 iliustr. - 9, 685-686
201. „*Melpomenė šypsosi jums*“ / Stasė LUKŠIENĖ atsako į Dalius ČIOČYTĖS klausimus. - 1 fotoportr. - 9, 683-685
202. MORKUS Jonas. *In memoriam André Frossard: [1915-1995]*. - 1 fotoportr. - 4, 329-331
203. *Nepabaigiama paveikslo byla* / Parengė Aleksandra ALEKSANDRAVIČIŪTĖ. - Bibliogr. išnašose; 4 iliustr. - 3, 243-245
204. PAŽĖRĖ Aušra. „*Giminė*“ literatūroje ar „literatūrinė“ giminė?: [Tarptautinė konferencija; Vilnius, 1995 05 11-12]. - 7/8, 594-595

205. R. A. Juozo Girniaus pagerbimas „[laisvę“ fondo studijų savaitėje: [Kaunas, 1995 07 06]. - 10, 801 (97)
206. R. D. Juozo Girniaus palaičių palaidojimas: [Sudeikiai (Utenos r.), 1995 07 01]. - 10, 800 (96) - 801 (97)
207. R. D. Krikščioniškas socialinis mokymas Lietuvoje: [Konferencija „Krikščioniškas socialinis mokymas: jo principai ir taikymas“; Vilnius, 1995 04 10-11]. - 6, 508-511
208. REPŠIENĖ Rita. *Kelrodė žvaigždė iš už jūrų marių*: [Jonas Balys, g. 1909]. - 4, 328-329
209. SAVUKYNAS Bronys. *De usu moderno*: [Atsiliepiamas] 102]. - Bibliogr. išnašose. - 5, 418-420
210. SUBAČIUS Paulius. *Tradicijos algoritmas*: [LKMA konferencija „Etninės kultūros krikščioniškieji aspektai“; Vilnius, 1995 11 09-10]. - 12, 950-951
211. ŠEPETYS Nerijus. „Generalinė linija“ ir prologas: [„Zerono Ivinskio skaitymai 95 (Sovietinė istoriografija: idologiniai ir teoriniai kontekstai)“; Vilnius, 1995 05 31 - 06 03]. - Bibliogr. išnašose. - 9, 678-683
212. ŠINKŪNAITĖ Laima. *Pirmosios katalikų dailininkų parodos*. - 1 iliustr. - 9, 677-678
213. VASILIAUSKIENĖ Aldona. *Dvasingas jubiliejus*: [Antanė Kučinskaitė, g. 1915]. - 6, 508
214. Ta pati. *Idėjų organizatorius*: [Antanas Liuima SJ, g. 1910]. - Bibliogr. išnašose; 1 fotoportr. - 1, 72-75
215. Ta pati. *Metai, skirti arkivyskupui Mečislovui Reiniui [1884-1953]*. - 2 fotoportr. - 1, 70-72
216. ŽEKEVIČIŪTĖ Indrė. *Tryliktas apaštalas*: (Vladui Šlaitui atminti: [1920-1995]). - 1 fotoportr. - 7/8, 592-594
- Visuomenė**
217. ANZENBACHER Arno. *Etika ir politika / Iš vok. k. vertė Irena TUMELYTĖ*. - Bibliogr. išnašose. - 4, 336-339
218. BRAZAITYTĖ Jurga. *Konstruktorių džiaugsmas, arba Mūšis dėl protų*: [Politinių įvykių vertinimai]. - 9, 688-691
219. Ta pati. *Laive panikos nėra. Kursas - rinkimai*: [Birželio politiniai įvykiai]. - 7/8, 598-600
220. Ta pati. *Mažieji po rinkimų*. - 4, 334-336
221. Ta pati. *Mėnuo be tautos mandato*: [Balandžio politiniai įvykiai]. - 5, 423-425
222. Ta pati. *Po lygiai ar teisingai?*: [Gegužės politiniai įvykiai]. - 6, 515-517
223. Ta pati. *Rudens maratonas*: [Rugsėjo-spalio politiniai įvykiai]. - 11, 873-876
224. Ta pati. *Teatrališkumo paūmėjimas*: [Lapkričio politiniai įvykiai]. - 12, 954-956
225. DAVIDAVIČIUS Algis. *Partija, kuriai priklauso ateitis?*: (Apie metinę Lietuvos krikščionių demokratų partijos konferenciją): [Vilnius, 1995 11 18-19]. - 12, 952-954
226. KUOLYS Darius. *Vidurio ir Rytų Europos kaitos problemos svarstyto Romoje*: [1995 09 25-29]. - 12, 956-958
227. R. D. *Istorija sukasi atgal*: [Balkanų karo vertinimai Vakaruose]. - 9, 691-692
228. ROVAN Joseph. *Islamo fundamentalizmo grėsmė Europai / Iš vok. k. vertė Irena TUMELYTĖ*. - 6, 517-519
229. VALENTINAVIČIUS Virginijus. *Politikai ir mokslininkai*: [1994 m. gruodžio politiniai įvykiai]. - 1, 76-78

230. Tas pats. *Rinkimai ir aiškėjimai*: [Kovo politiniai įvykiai]. - 4, 332-334
231. VAREIKIS Egidijus. *Airija ir Lietuva: tikros ir netikros paralelės*. - 7/8, 600-602
232. Tas pats. *Balkanų karas ir visuomenės informavimo priemonės*: [Pranešimas Zalcburgo seminare „Visuomenės informavimo priemonių įtaka viešajai politikai ir pasaulio įvykiams“; 1995 09 16-23]. - 11, 876-877
233. Tas pats. *Branduolinio ginklo neplatinimo sutarties problemos*. - 5, 425-427
234. Tas pats. *Kaukazas ir Rusijos problemos*. - 3, 248-250
235. ŽIUGŽDA Donatas. *Apie Jurgelį 007 ir kasos aparatų pardavėjus*: [Sausio politiniai įvykiai]. - 2, 166-168
236. Tas pats. *Tarp Maskvos ir Londono*: [Vasario politiniai įvykiai]. - 3, 247-249

KNYGOS IR ŽURNALAI

237. A. S. *Šiek tiek apie religijas...*: [Pasaulio religijos. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 4, 342-343
238. ALIŠAUSKAS Vytautas. *Adomo Jakšto „Raštams“ pasirodžius*: [Jakštas A. Raštai. - V., 1995. - T. 1: Recenzija]. - 11, 885
239. ALIULIS Vaclovas. *Gražioji Aurelijaus Augustino malda ir malonus vertimas*: [Aurelijus Augustinas. Pokalbiai su savimi. - V., 1994: Recenzija]. - 2, 172-174
240. Tas pats. *Sunkus paveldas*: [Piela M. Udziat duchowieństwa w polskim zyciu politycznym w latach 1914-1924. - Lublin, 1994: Recenzija]. - 7/8, 609-610
241. AUGULIS Tomas. *Žvilgsnis į „greitosiomis mestą žvilgsnį“*: [Vasiliauskiene A. Žvilgsnis į Juozą Girnių. - Utena, 1995: Recenzija]. - Virš. repr. - 10, 802 (98) - 803 (99)
242. BALSEVIČIŪTĖ Virginija. *Eilėraščių hyg tolstanti daina*: [Juškaitis J. Pilnas vakaras nutilusios dainos. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 5, 248-429
243. Ta pati. *Grįžta išėjusieji negrįžti*: [Egzodo rašytojai. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 6, 520-521
244. Ta pati. *Žemininkų kartos poetė*: [Aukštikalnytė-Jokimaitienė P. Sugrįžimai. - V., 1993: Recenzija]. - Virš. repr. - 3, 254-255
245. BERENIS Vytautas. *Peržengus devynioliktojo amžiaus literatūros slenkstį*: [Devynioliktan amžium įžengus. - V., 1994: Recenzija]. - Bibliogr. išnašose. - 4, 340-342
246. DUBONIS Artūras. *Homines historiarum ignari...*: [Vyšniauskaitė A. Lietuviai IX-XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 5, 431-433
247. G. B. *Lietuvių mitologija XIX amžiuje*: [Lietuvių mitologija. - V., 1995. - T. 1: Recenzija]. - Virš. repr. - 9, 699-702
248. GYLYS Antanas. *Akmenukai prabėgusios vasaros mozaikai*: [Jungas K. G. Žvelgiant į pasąmonę. - V., 1994; Steiner G. Heideggeris. - V., 1995; Sabine G. M., Thorson Th. L. Politinių teorijų istorija. - V., 1995; Schelling F. Žmogaus laisvės filosofija. - V., 1995: Recenzijos]. - Bibliogr. išnašose; 1 virš. repr. - 11, 881-885
249. GYLYS Antanas. *Ar piešime sielų staktas naujai?*: Pastabos sausio spaudos pėdsakais. - 2, 169-172

250. Tas pats. *Keistas iškilus vasaris*: Pastabos vasario spaudos ir įvykių pėdsakais. - Bibliogr. išnašose. - 3, 251-253

251. Tas pats. *Šviesokaita*: Kovo spaudoje ir gyvenime. - Bibliogr. išnašose. - 4, 343-346

252. JARAS Andrius. *Vaikystės pabaigai*: [Hesse H. Narcizas ir Auksaburnis. - V., 1995: Recenzija]. - Virš. repr. - 9, 693-695

253. JOKUBAITIS Alvydas. *Pastabos Kurto Wuchterlio „Religinio proto“ parašėse*: [Wuchterl K. Religinis protas. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 5, 433-435

254. JUČAS Mečislovas. *Dar viena Lietuvos istorija*: [Kiaupa Z., Kiaupienė J., Kuncevičius A. Lietuvos istorija iki 1795 metų. - V., 1995: Recenzija]. - Virš. repr. - 12, 959-962

255. KARMALAVIČIUS Ramutis. „Iš ten“, bet ne iš anapus: [Radauskas. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 7/8, 605-609

256. KARVELIS Deimantas. *Savita monografija apie protestantų giesmes*: [Pociūtė D. XVI-XVII a. protestantų giesmės. - V., 1995: Recenzija]. - Virš. repr. - 12, 962-964

257. KATILIŪTĖ-BOYDSTUN Dalia. *Pirmas mėginimas - sunkiausias*: [Psichologijos žodynas. - V., 1993: Recenzija]. - Virš. repr. - 7/8, 610-615

258. KORSAKAITĖ Ingrida. *Sekėjas ar pradininkas?*: [Čiurlionis: Painter and Composer. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 9, 695-696

259. KORZENIEWSKA Katarzyna. „Dievturių sielmokslis“ - klausimas ar atsakymas?: [Brastinis E. Dievturių sielmokslis. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 2, 174-175

260. LAUKAITYTĖ Irena. *Marijonų atgimimo dokumentai*: [Odrodzenie Zgromadzenia Księży Marianów w latach 1909-1910 (dokumenty). - Warszawa, 1995: Recenzija]. - Virš. repr. - 12, 964-966

261. MAŽEIKIS Gintautas. *Tautinė marksistinė dialektika*: [Jonuška V. Filosofijos pradmenys. - V., 1995: Recenzija]. - 12, 966-968

262. PAŽĖRĖ Aušra. *Feministiniai ekskursai: nuo ethos prie mythos*: [Feminizmo ekskursai. - V., 1995: Recenzija]. - Virš. repr. - 9, 697-699

263. PIVORAS Saulius. *Istorija ir psichoanalizė*: [Gay P. Weimaro kultūra. - V., 1994: Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 11, 880-881

264. Tas pats. *Meistriška provokacija*: [Taylor A. J. P. Nuo Sarajevo iki Potsdamo. - V., 1995: Recenzija]. - Virš. repr. - 9, 696-697

265. Tas pats. *Ta nepažįstamoji Lietuva*: [Kirkoras A. H. Lietuva nuo seniausių laikų iki 1882 m. - V., 1995: Recenzija]. - Virš. repr. - 7/8, 603-604

266. SEREDA Antanas. *Nemirtingoji Deivės epocha*: [Vyčinas V. Didžiosios Deivės epocha. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 5, 436-437

267. SUBAČIUS Paulius. *Kauniškiai hesiodai*: [Darbai ir dienos. - K., 1995. - Nr. 1 (10): Recenzija]. - Virš. repr. - 6, 521-524

268. Tas pats. *Skonio sprendimai ir ipročių našta*: [Dvidešimto amžiaus lietuvių poezija. - V., 1995. - T. 2: Recenzija]. - Virš. repr. - 7/8, 604-605

269. ŠEPETYS Nerijus. *Ekonominės istorijos klystkeliais*:

[Braudel F. Kapitalizmo dinamika. - V., 1994: Recenzija]. - Bibliogr. išnašose; virš. repr. - 11, 878-880

270. ŠILBAJORIS Rimvydas. *Kaip išsivalyti sielą?*: [Kunčinas J. Glisono kilpa. - K., 1992: Recenzija]. - Virš. repr. - 1, 82-85

271. Tas pats. *Langas į savarankišką protavimą*: [Daujotytė V. Lietuvių literatūra. XX a. pirmoji pusė (1918-1940). - V., 1994: Recenzija]. - 11, 887-889

272. VAKARIS Vidas. *Kaip išmokti demokratijos?*: [Demokracija dla wszystkich. - [Kraków], s. d.; Recenzija]. - Virš. repr. - 11, 889-890

273. VĖLIUS Norbertas. *Naujo etapo pradžia*: [Beresnevičius G. Baltų religinės reformos. - V., 1995: Recenzija]. - Virš. repr. - 11, 886-887

274. VITKAUSKAS Vytautas. *Aiškūs negerumai fundamentaliame darbe*: [Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 3, 255-256

275. Tas pats. *Svarbios Balio Sruogos mintys*: [Sruoga B. Apie tiesą ir sceną. - V., 1994: Recenzija]. - 5, 429-431

276. ŽUKAUSKAITĖ Audronė. *Em[m]anuelio Levino kito-kybės filosofija*: [Lévinas E. Etika ir begalybė. - V., 1994: Recenzija]. - Virš. repr. - 1, 85-87

Atsiųsta paminėti

277. *Mikalojaus Kazimiero Šemetos „Reliacija“ // Senoji Lietuvos literatūra. - V., 1994. - Kn. 2: [Anotacija. - Parašas: M. V.]. - Virš. repr. - 6, 524-525*

ILIUSTRACIJOS

Reprodukcijos ir meninės nuotraukos

278. *Knygos „ALCIDES saxonicus...“ (Cracoviae, 1697) frontispiso fragmentas. - 3, 195*

279. *Lietuvos didysis kunigaikštis ALGIRDAS. 1839. Iliustracija iš Teodoro Narbuto knygos „Dzieje starożytnie narodu litewskiego“ (t. 5) / Litografavo Juozapas OZEMBLOVSKIS. - 6, 458*

280. AMBRAZEVIČIUS Vilius. *Knygos „Egzodo rašytojai“ viršelis. 1994. - 6, 520*

281. Šv. ANDRIEJAUS šventės pirmųjų mišparų „Magnificat“ antifona „Unus ex duobus“. Siena (?), XIV a. VUB RS. - 5, 385

282. *Palaimintasis ANDRIEJUS BOBOLE SJ, kankinio mirtimi miręs Lietuvos Janove 1657 Kristaus metais per septynioliktąsias birželio kalendas. XVIII a. pab. - XIX a. pr. Raižinys. - 4, 327*

283. *Arnoto fragmentas. XVIII a. pab. Paluknys, Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia. - 12, 933*

284. *Arnoto nugara. XVIII a. pab. Paluknys, Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia. - 12, 933*

285. *Arnoto priekis. XVIII a. pab. Paluknys, Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia. - 12, 932*

286-287. *Arnoto fragmentai. XIX a. pr. Vilnius, TDM. - 12, 936, 937*

288. *Arnoto nugara. XIX a. pr. Vilnius, TDM. - 12, 934*

289. *Arnoto priekis. XIX a. pr. Vilnius, TDM. - 12, 935*

290. BALČYTIS Vytautas. *Mosėdis. 1989. Fotografija. - 11, 837*

291. Knygos „BALSAS amerikiečių lietuvių...“ (1900) prieštulinis ir titulinis puslapis. - 1, 36
292. BULOTAITĖ Giedrė. Knygos „Psichologijos žodynas“ viršelis. 1993. - 7/8, 610
293. Konstantino BŽOSTOVSKIO panegirikos „Verus antistes et prudens senator virtute...“ (Collegio et Universitate Vilnensis) frontispisas. 1688. - 11, virš.
294. CHESTERTON Gilbert Keith. *Autoportretas „Gilbert Keith Chesterton pasirašo čekį“*. 1912. Piešinys. - 11, 868
295. CHLEBINSKAS Saulius. *Jono JUŠKAIČIO knygos „Pilas vakaras nutilusios dainos“* viršelis. 1994. - 5, 428
296. Tas pats. *Dainoros POCIŪTĖS knygos „XVI-XVII a. protestantų giesmės“* viršelis. 1995. - 12, 962
297. ČEPONIS Ramūnas. *Fernand'o BRAUDELIO knygos „Kapitalizmo dinamika“* viršelis. 1994. - 11, 878
298. Tas pats. *Allano Johno Percivalio TAYLORO knygos „Nuo Sarajevo iki Potsdamo“* viršelis. 1995. - 9, 696
299. ČIURLIONIS Mikalojus Konstantinas. *Angelas* (Angelo preliudas). 1909. Popierius, tempera. Valstybinis Čiurlionio dailės muziejus. - 9, 653
300. Tas pats. *Aukuras*. 1909. Kartonas, tempera. Valstybinis Čiurlionio dailės muziejus. - 9, 651
301. Tas pats. *Laidotuvių simfonija. I*. 1903. Popierius, pastelė. Valstybinis Čiurlionio dailės muziejus. - 9, 650
302. Tas pats. *Pasaka*. Triptikas. *II*. 1907. Popierius, tempera. Valstybinis Čiurlionio dailės muziejus. - 9, 647
303. Tas pats. *Praeitis*. 1907. Kartonas, pastelė. Valstybinis Čiurlionio dailės muziejus. - 9, 652
304. Tas pats. *Sonata II* (Pavasario sonata). *Andante*. 1907. Popierius, tempera. Valstybinis Čiurlionio dailės muziejus. - 9, 638
305. Tas pats. *Sonata Nr. 6* (Žvaigždžių sonata). *Andante*. 1908. Popierius, tempera. Valstybinis Čiurlionio dailės muziejus. - 9, 643
306. Tas pats. *Sonata Nr. 7* (Piramidžių sonata). *Allegro*. 1909. Popierius, tempera. Valstybinis Čiurlionio dailės muziejus. - 9, 635
307. DAPŠYS Algimantas. Knygos „Feminizmo ekskursai“ viršelis. 1995. - 9, 697
308. DAUGĖLA Kazys (fotografija), KAIRAITIENĖ Milda (kompozicija). *In memoriam Juozas Girmius*. Fotografija iš knygos „Užjūrio lietuviai“ (V., 1995). - 10, virš.
309. *Karalius DOVYDAS*. XVIII a. Vargonų prospektas. Dažytas medis. Troškūnai, Švč. Trejybės bažnyčia. - 11, 840
310. DUBONIS Romas. *Vinco Vyčino knygos „Didžiosios Deivės epocha“* viršelis. 1994. - 5, 436
311. DÜRER Albrecht. *Dvylikos metų Jėzus tarp Rašto aiškintojų*. 1506. Drobė, aliejus. Thyssen-Bornemisza kolekcija. - 9, 627
312. Tas pats. *Kristaus tunikos eskizas*. 1507. Spalvotas popierius, pieštukas. Paryžius, Luvras. - 4, 294
313. *Egerijos maršrutas Sinajuje pagal „Kelionės dienoraštį“*. Iš kn.: Égérie. *Journal de voyage* (Itinéraire). - Paris, 1982. - 7/8, 532
314. EINBECK Conrad von. *Kenčiantis Kristus*. Fragmentas. 1416. Smiltainis. Halle, Moritzkirche. - 11, 809
315. EPSTEIN Jacob. *Paminklas visuomenės sąmoningumui*. 1951-1953. Bronza. Filadelfija. - 3, 227
316. *Erezija*. 1613. Iliustracija iš Cesare Ripa knygos „Iconologia“ (Siena, t. 1). - 7/8, 561
317. GIBAVIČIUS Rimantas. Knygos „Čiurlionis: Painter and Composer“ viršelis. 1994. - 9, 695
318. *Giminystės medis*. 1752. Iliustracija iš Josefo Alexanderio Jabłonowskio knygos „Heraldica...“ (Lwow). - 4, 268
- 319-320. *Glorija*. XVIII a. Dažytas medis. Daukšiai (Marijampolės r.), Šv. Jurgio bažnyčia. - 3, 186, 187
321. GRIKIENIS Juozas. *Giedraičiai. Paminklas žuvusiems už laisvę*. Fotografija. - 2, virš.
- 322-323. *Iliustracijos*. 1835. Iš Teodoro Narbuto knygos „Dzieje starożytne narodu litewskiego“ (t. 1) / Piešė Teodoras NARBUTAS, litografavo Juozapas OZEMBLOVSKIS. - 6, 459, 461
- 324-329. JACOVSKYTĖ Aleksandra. *Piešiniai*. 1992-1993. - 12, 900, 903, 906, 913, 916, 918
330. *Legendinis Presbiteris JONAS*. 1375. Abrahamo Cresques'o atlaso žemėlapis. Paryžius, Nacionalinė biblioteka. - 2, 95
331. Šv. JURGIS. XIX a. Drobė, aliejus. Stačiūnai (Pakruojo r.), Šv. Lauryno bažnyčia. - 4, virš.
332. [KAIRAITIENĖ Milda.] *Pirmosios katalikų dailininkų grupės parodos „Jėzus“ programos viršelis*. 1994. - 9, 677
333. KARPAVIČIUS Eugenijus. *Peterio GAYAUS knygos „Weimaro kultūra“* viršelis. 1994. - 11, 880
334. Tas pats. *Emmanuelio LÉVINO knygos „Etika ir begalybė“* viršelis. 1994. - 1, 85
335. Tas pats. Knygos „RADAUSKAS“ viršelis. 1994. - 7/8, 605
336. Tas pats. *Kurto WUCHTERLIO knygos „Religinis protas“* viršelis. 1994. - 5, 433
337. KING Jessi. *Iliustracija*. Iš žurnalo „The Studio“ (1902. - Vol. 26. - P. 181). - 5, 398
- 338-340. KISARAUSKAS Vincas. *Koliažai knygoje „Tables de tir canons de 155 m. modèles 1915 et 1917“*. Barteliai, 1985 07 14. Lietuvos dailės muziejus. - 7/8, 539, 542, 546
- 341-342. *Kryžiuočiai užima miestą Rytuose*. XIII a. Miniatiūros. - 2, 115
343. KRZYŻKOWSKI Mirosław. Knygos „Demokracja dla wszystkich“ viršelis. - 11, 889
344. KURAITĖ Vida. *Angelės Vyšniauskaitės knygos „Lietuviai IX-XIX a. vidurio istoriniuose šaltiniuose“* viršelis. 1994. - 5, 431
345. LABINGER Jacobus. *Giminystės medis*. Iliustracija iš Josefo Alexanderio Jabłonowskio knygos „Heraldica...“ (Lwow, 1752). - 4, 301
346. *Lignum vitae*. 1285-1297. Miniatiūra. Reimso mišiolas. Sankt Peterburgas, Valstybinė viešoji Saltykovo-Šcedrino biblioteka. - 6, 443
347. *Likimas*. 1613. Iliustracija iš Cesare Ripa knygos „Iconologia“ (Siena, t. 2). - 7/8, 559
348. LUKYS Alvydas. ***. 1987. Fotografija. - 9, virš.
349. Tas pats. *Dvi surištos plūdės*. 1992. Tonuota fotografija. - 3, 206
350. Tas pats. *Krikštas iš Nidos*. 1988. Fotografija. - 11, 826

- 351-352. MATISSE Henri. *Vence'o dominikonų arnotai*. Apie 1950. - 3, 245
353. Tas pats. *Vence'o dominikonų liturginiai drabužiai*. Apie 1950. - 3, 245
354. Henri MATISSE'O kūriniai Rožančiaus koplyčioje Ven-
ce'e. 1948-1951. - 3, 244
355. MATULIAUSKAS Adomas. *Adomo Honorio Kirkoro knygos „Lietuva nuo seniausių laikų iki 1882 metų“ viršelis*. 1995. - 7/8, 603
356. Mišių introito „Da pacem, Domine“ pradžia. XVI a. Kan-
cionalo puslapio fragmentas. Pergamentas, tempera. VUB RS. - 5, 384
357. MIŠKINIS Šarūnas. *Gintaro Beresnevičiaus knygos „Bal-
tų religinės reformos“ viršelis*. 1995. - 11, 886
358. MOORE Henry. *Studija pagal Giovanni Bellini „Pieta“*.
1975. Popierius, pieštukas, pastelė, akvarelė. The Henry Mo-
ore Foundation. - 4, 295
359. *Mozė gauna Įstatymą Sinajaus kalne*. Turas, 834-843.
Miniatiūra iš Mountier-Graindval Biblijos. - 7/8, 534
360. *Nuodėmė*. 1613. Iliustracija iš Cesare Ripa knygos „Ico-
nologia“ (Siena, t. 2). - 7/8, 558
361. *Nupuolusių angelų išmetimas iš dangaus*. 1285-1297.
„Credo“ iliuminacija. Reimso mišiolas. Sankt Peterburgas, Val-
stybinė viešoji Saltykovo-Ščedrino biblioteka. - 5, 362
362. Knygos „ODRODZENIE Zgromadzenia Księży Marianów
w latach 1909-1910 (dokumenty)“ viršelis. 1995. - 12, 964
363. ORANTAS Romas. *Pranutės Aukštikalnytės-Jokimaitie-
nės knygos „Sugrįžimai“ viršelis*. 1993. - 3, 254
364. Knygos „PASAULIO religijos“ viršelis. 1994. - 4, 342
365. *Paskutinis teismas ir Avinėlio vestuvinė puota*. 1285-1297.
„Credo“ iliuminacija. Reimso mišiolas. Sankt Peterburgas,
Valstybinė viešoji Saltykovo-Ščedrino biblioteka. - 5, 365
- 366-371. PASTIRČAK Daniel. *Iliustracijos knygai „Damiano
upė“*. - 2, 120, 122, 123, 124, 126, 127
372. PENKAUSKIENĖ Rita. *Leidinio „Darbai ir dienos“ Nr.
1 (10) viršelis*. 1995. - 6, 521
373. *Prakartėlė*. 1290-1292 (ARNOLFO di Cambio); XVI a. -
Roma, S. Maria Maggiore bazilika. - 12, 952
374. *Prūsų Romovė*. 1835. Iliustracija iš Teodoro Narbuto
knygos „Dzieje starożytne narodu litewskiego“ (t. 1) / Piešė
Teodoras NARBUTAS, litografavo Juozapas OZEMBLOV-
SKIS. - 6, 456
- 375-376. REPŠYS Petras. *Ofortai*. 1987. Iš ciklo „Mano die-
noraštis“. - 6, 493, 496
377. *Reiner Maria RILKE knygos „Das Marienleben“ viršelis*.
1913. - 12, 895
378. Knygos „ROMA antiqva [...], Roma sancta [...]“ (Amster-
dam) titulinis puslapis. 1704. - 6, 472
379. *Andriejus RUDAMINA*. [Vilnius, XVII-XVIII a.] Drobė,
aliejus. Varšuvos nacionalinis muziejus. - 1, 38
- 380-382. RUSECKAS Boleslovas. *Studijiniai piešiniai iš mo-
kyklinių tapybos darbų albumo*. Vilnius, 1845-1846. - 7/8, 575
383. SALADŽIUS Edmundas. *Jurgio Kunčino knygos „Gli-
sono kilpa“ viršelis*. 1992. - 1, 82
384. *Sekmadienio mišparų antifona „Sacerdos in aeternum“*.
XVI a. Antifonarijaus puslapis. Pergamentas, tempera, auksa-
vimas. VUB RS. - 5, 389
385. *Sembų senkapiai*. 1835. Iliustracija iš Teodoro Narbuto
knygos „Dzieje starożytne narodu litewskiego“ (t. 1) / Litografa-
vo Juozapas OZEMBLOVSKIS. - 6, 465
386. *Senoji Kauno pilis*. 1835. Iliustracija iš Teodoro Narbuto
knygos „Dzieje starożytne narodu litewskiego“ (t. 1) / Litografa-
vo Juozapas OZEMBLOVSKIS. - 6, 466
- 387-388. SKABLAUSKAITĖ Jolita. *Piešiniai*. 1990. Popie-
rius, tušas. - 1, virš., 33
389. SPURGA Linas. *Hermanno Hesse's knygos „Narcizas ir
Auksaburnis“ viršelis*. 1995. - 9, 693
390. ŠIMAKAUSKAS Audris. *Karlo Gustavo Jungo knygos
„Žvelgiant į pasąmonę“ viršelis*. 1994. - 11, 881
391. Švč. TREJYBĖ. XVII a. *Pikeliai (Mažeikių r.), Švč.
Trejybės bažnyčios altorius*. - 5, 354
392. Švč. TREJYBĖ (*Malonės sostas*). XIX a. antra pusė. Višty-
tis (Vilkaviškio r.), Švč. Trejybės bažnyčia. - 6, 447
393. TRIMAKAS Gintautas. *Šv. Benediktas. Statula Šv. Kot-
rynos bažnyčioje Vilniuje*. Fotografija. - 1, 8
394. Tas pats. *Kačerginių bažnyčia*. 1988. Fotografija. - 7/8, 583
395. Tas pats. *Mielagėnų link nuo Ceikinių pusės*. 1988. Fo-
tografija. - 7/8, virš.
396. Tas pats. *Vilnius laukia pavasario*. 1995. Fotografija. - 6,
virš.
397. Tas pats. *Vilnius nuo Bernardinų bažnyčios stogo*. 1995.
Fotografija. - 3, virš.
398. TUMASONIS Rimantas. *Knygos „DVIDEŠIMTO am-
žiaus lietuvių poezija“ (t. 2) viršelis*. 1995. - 7/8, 604
399. TUMASONIS Romas. *Knygos „LIETUVIŲ mitologija“
(t. 1) viršelis*. 1995. - 9, 699
400. URBONAS Raimundas. *Natiurmortas 50-53*. 1992. Fo-
tografija. - 7/8, 550
401. Tas pats. *Natiurmortas su šepetėliu*. 1992. Fotografija. -
7/8, 553
402. VAIGELTAITĖ Roberta. *Kalėdinis pasveikinimas*. 1994.
Linoraizynys. - 12, virš.
403. Ta pati. *Kalėdų angelas*. 1990. Medžio raizynys. - 12, 922
404. VALEŠKA Adolfas. *Altorių meistro J. Dobkevičiaus na-
mas Sintautuose*. 1931. Fotografija. - 5, virš.
405. VALIUS Telesforas. *Iliustracija iš knygos „II Vatikano
Susirinkimo dokumentai“ (Boston, d. 3)*. 1969. - 7/8, 565
406. *Aldonos VASILIAUSKIENĖS knygos „Žvilgsnis į Juozą
Girmių“ viršelis*. 1995. - 10, 802 (98)
407. *Venecijos VI bienalės plakatas*. 1905. - 11, 872
408. *Knygos „VERUS antistes et prudens senator Virtute, Gene-
re, Meritis in Illustrissimo ac Reverendissimo Domino, Constantino
Brzostowski...“ (Collegio et Universitate Vilmensis eiusdem So-
cietatis) frontispiso fragmentas*. 1688. - 3, 192
409. *Vilniaus katedra 1399 m.* 1856. Iliustracija iš Teodoro
Narbuto knygos „Pomniejsze piśma historyczne, szczególnie do
historii Litwy odnoszące się“. - 6, 455
410. VILUTIS Mikalojus Povilas. *Vytis*. 1992. Šilkografija. -
3, 199
411. VIZGIRDA Viktoras. *Juozo Girmiaus portretas*. 1955.

Drobė, aliejus. Juozo Girniaus šeimos nuosavybė. - 10, 727 (23)

412. ZANOBI de GIANOTIS Bernardinus. *Antkapinis Alberto Goštauto reljefas*. Apie 1540. Vilnius, Arkikatedra bazilika. - 2, 144

413. Tas pats. *Antkapinis Stanislovo Lasockio reljefas*. Po 1535. Bžezinų bažnyčia. - 2, 145

414. *Žengimo į dangų mišių introitas „Viri Galilaei“*. XV a. Kancionalo puslapis. Pergamentas, tempera, auksavimas. VUB RS. - 5, 386

415. *Žengimo į dangų mišių introitas „Viri Galilaei“*. Italija (?), XIV a. Kancionalo puslapis. Pergamentas, tempera. VUB RS. - 5, 387

416. ŽUKAS Vaidotas. *Devintoji stotis. Parpuolimas*. 1994. Freska ant medžio lentos. Iš Lietuvos pranciškonų rinkinio. - 9, 656

417. Tas pats. *Kryžius ant stalo*. 1986. Drobė, aliejus. - 1, 23

418. Tas pats. *Nukryžiuotasis*. 1987. Kartonas, aliejus. - 1, 19

419. ŽVILIUS Alfonsas. *Knygos „DABARTINĖ lietuvių kalbos gramatika“ viršelis*. 1994. - 3, 255 ir kt. knygos

420. Tas pats. *Zigmo KIAUPOS ir kt. knygos „Lietuvos istorija iki 1795 metų“ viršelis*. 1995. - 12, 959

421. Tas pats. *Knygos „Mikalojaus Kazimiero ŠEMETOS „Reliacija““ viršelis*. 1994. - 6, 525

Dokumentinės nuotraukos

422. Leonardas ANDRIEKUS. 1990 / Juozas GRIKIENIS. - 4, 305

423. Józef Maria BOCHEŃSKI *lėktuve „Cessna 172“*. 1983. - 4, 318

424. [Lietuvos] Prezidento [Algirdo BRAZAUSKO] *inaguracijos momentas* / ELTA. - 2, 152

425. Gilbert Keith CHESTERTON. - 11, 866

426. Dalia ČIOČYTĖ ir Piers Paul Read. Vilnius, 1995 / Juozas GRIKIENIS. - 6, 499

427. André FROSSARD. - 4, 330

428-429. Juozo GIRNIAUS knygos / Juozas GRIKIENIS. - 10, 726 (22), 745 (41)

430. *Išlydinti Juozą GIRNIŲ į Ameriką*: Antanas Maceina, Jonas Grinius, Alina Grinienė, Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas. 1949 m. balandis. Nuotrauka iš Juozo Girniaus šeimos archyvo. - 10, 711 (7)

431. Juozas GIRNIUS. Apie 1965. Nuotrauka iš Julijos Januševičienės archyvo. - 10, 752 (48)

432-433. Juozas GIRNIUS. 1990 / Vytautas MAŽELIS. - 10, 716 (12), 768 (64)

434. Juozas GIRNIUS ir Alfonsas Nyka-Niliūnas. Apie 1960 / Vytautas MAŽELIS. - 10, 778 (74)

435. Juozas GIRNIUS ir Viktoras Vizgirda. Bostonas, 1990. Nuotrauka iš Juozo Girniaus šeimos archyvo. - 10, 730 (26)

436. Kazys INČIŪRA. Apie 1971-1972. - 5, 366

437. Kazys INČIŪRA ir Bernardas Kriščiūnas. 1957. Nuotrauka iš Eugenijaus Matuzevičiaus archyvo. - 5, 368

438. *Palaimintojo JURGIO MATULAIČIO karstas prieš palai-
kų perkėlimą senojo antkapio* (1934, skulpt. Juozas Zikaras) *fone*. [Marijampolė, 1987 07 01] / Vladas VILDŽIŪNAS. - 9, 666

439. *Palaimintojo JURGIO MATULAIČIO karsto atidarymas*. [Marijampolė, 1987 07 01] / Vladas VILDŽIŪNAS. - 9, 669

440. *Palaimintojo JURGIO MATULAIČIO palai-
kų perkėlimo aktas*. [Marijampolė, 1987 07 01] / Vladas VILDŽIŪNAS. - 9, 672

441. *Vyriausiasis Vilniaus rabinas Samuel KAHN* / Juozas GRIKIENIS. - 5, 416

442. Richard KRAUTHEIMER. - 5, 421

443. Emmanuelio LEVINO *laiško Andriui Valevičiui* (Paryžius, 1984 08 07) *puslapis*. - 11, 818

444. Antanas LIUIMA SJ. - 1, 74

445. *Stasė LUKŠIENĖ* / Juozas GRIKIENIS. - 9, 684

446. *Vyskupas Juozas PREIKŠAS antspauduoja palaimintojo Jurgio Matulaičio naujojo karsto antvožą*. [Marijampolė, 1987 07 01] / Vladas VILDŽIŪNAS. - 9, 670

447. *Mečislovas REINYS - Vilkaviškio vyskupas koadjutorius*. Apie 1930. - 1, 70

448. *Mečislovas REINYS - Vladimiro kalinys*. Apie 1950. - 1, 71

449. David L. SCHINDLER. 1991 / John WHITMAN. - 11, 851

450. *Kęstučio SKRUPSKELIO straipsnio „Tautinės kultūros rūpesčiuose: Dr. Juozo Girniaus 75 metų amžiaus sukakčiai“* (Aidai. - 1990. - Nr. 3) *puslapis*. - 10, 753 (49)

451. Antanas SUŽIEDĖLIS, Arvydas Barzdukas, Vytautas Vy-gantas, Stasys Yla, Juozas Girnius, Viktoras Dabušis, Antanas Sabalis. Bruklinas, 1967 m. sausio 21 d. Nuotrauka iš Juozo Girniaus šeimos archyvo. - 10, 775 (71)

452. Vladas ŠLAITAS. - 7/8, 593

453. *Apžvalginėje parodoje „1995: Lietuvos dailė“*. Vilnius, 1995 / Gintautas TRIMAKAS. - 9, 685

454. Simas ZARECKAS, *Ona Jokubauskaitė-Zareckienė ir vaikai: Giedrius, Saulius, Lina, Danguolė*. 1939. - 5, 411

TURINYS

455. 1995 m. Nr. 1-12 turinys / Sudarė Liubartas AKMINAS. - 12, 969-979

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A. S. - 237

ADOMĖNAS Mantas - 6, 102; vert. 5, 86-88, 98; apie jį 54, 55, 58, 60, 209

AILREDAS RIEVALIETIS - 86; apie jį 95

AISTIS Jonas - apie jį 50

AKMINAS Liubartas - vert. 49, 75; pareng. 455

ALEKNAVIČIUS Kastytis - 51; apie jį 7

ALEKSANDRAVIČIŪTĖ Aleksandra - pareng. 203

ALGIRDAS Ldk - apie jį repr. 279

ALIŠAUSKAS Vytautas - 238

ALIULIS Vaclovas - 239, 240; red. 43

AMBRAZEVIČIUS Vilius - repr. 280

AMBROZAITIS Kazys - 127; apie jį 8

ANDRIEJUS BOBOLĖ šv. - apie jį 170; apie jį repr. 282

- ANDRIEKUS Leonardas - 128; apie jį 9, 116; fotoportr. 422
- ANDRIUŠYTĖ-ŽUKIENĖ Rasa - 45; apie ją 10
- ANONIMAS (834-843) - repr. 359
- ANONIMAS (XIII a.) - repr. 341, 342
- ANONIMAS (1285-1297) - repr. 346, 361, 365
- ANONIMAS (XIV a.) - repr. 281
- ANONIMAS (XIV a.) - repr. 415
- ANONIMAS (1375) - repr. 330
- ANONIMAS (XV a.) - repr. 414
- ANONIMAS (XVI a.) - repr. 356
- ANONIMAS (XVI a.) - repr. 373
- ANONIMAS (XVI a.) - repr. 384
- ANONIMAS (XVII a.) - repr. 391
- ANONIMAS (XVII-XVIII a.) - repr. 379
- ANONIMAS (1613) - repr. 316, 347, 360
- ANONIMAS (1688) - repr. 408
- ANONIMAS (1697) - repr. 278
- ANONIMAS (XVIII a.) - repr. 309
- ANONIMAS (XVIII a.) - repr. 319, 320
- ANONIMAS (1704) - repr. 378
- ANONIMAS (1752) - repr. 318
- ANONIMAS (XVIII a. pab.) - repr. 283-285
- ANONIMAS (XVIII a. pab. - XX a. pr.) - repr. 282
- ANONIMAS (XIX a. pr.) - repr. 286-289
- ANONIMAS (XIX a.) - repr. 331
- ANONIMAS (XIX a. II p.) - repr. 392
- ANONIMAS (1856) - repr. 409
- ANONIMAS (1900) - repr. 291
- ANONIMAS (1905) - repr. 407
- ANONIMAS (1994) - repr. 364
- ANONIMAS (1995) - repr. 362
- ANONIMAS (1995) - repr. 405
- ANZELMAS KENTERBERIETIS šv. - 87; apie jį 99
- ANZENBACHER Arno - 217
- ARNOLFO di CAMBIO - repr. 373
- ASMINAVIČIŪTĖ Rasa - 185; vert. 184
- AUGULIS Tomas - 162, 241
- AUGUSTINAS šv. - apie jį rec. 239
- AUKŠTIKALNYTĖ-JOKIMAITIENĖ Pranutė - apie ją rec. 244; apie ją repr. 363
- BAČKIS Audrys Juozas - 166
- BAJORAS Feliksas - apie jį 126
- BALČYTIS Vytautas - men. nuotr. 290
- BALYS Jonas - apie jį 208
- BALIULIENĖ Aldona - vert. 48
- BALSEVIČIŪTĖ Virginija - 242-244
- BALTHASAR Hans Urs von - 2
- BARANAUSKAS Antanas - apie jį 117
- BARZDUKAS Arvydas - fotoportr. 450
- BAUTRĖNIENĖ Giedrė - 129
- BEYER Jean Baptiste - 72; apie jį 11
- BENEDIKTAS šv. - apie jį 92; apie jį repr. 393
- BENJAMIN Walter - 61; apie jį 12
- BERENIS Vytautas - 245
- BERESNEVIČIUS Gintaras - apie jį rec. 273; apie jį repr. 357
- BERNARDINUS ZANOBI de GIANOTIS - žr. ZANOBI de GIANOTIS Bernardinus
- BISER Eugen - 3, 163; apie jį 13
- BLASBERG-KUHNKE Martina - 187
- BLOOM Anthony - 49; apie jį 14
- BLOŽĖ Vytautas P. - 135
- BOBOLĖ Andriejus šv. - žr. ANDRIEJUS BOBOLĖ šv.
- BOCHEŃSKI Józef Maria - 83; apie jį 15; fotoportr. 423
- BONAVENTŪRAS šv. - 88; apie jį 16
- BORUTA Jonas - 182, 188
- BOTYRIUS Vilius - 73; apie jį 17, 148
- BRAGUE Rémi - 1; apie jį 18
- BRASTINIS Ernestas - apie jį rec. 259
- BRAUDEL Fernand - apie jį rec. 269; apie jį repr. 297
- BRAZAITYTĖ Jurga - 218-224
- BRAZAUSKAS Algirdas - apie jį 85; fotoportr. 424
- BŪDA Vytautas Pranciškus - 54
- BUIVYDIENĖ Rūta - 55
- BULOTAITĖ Giedrė - repr. 292
- BUMBLAUSKAS Alfredas - 74
- BŽOSTOVSKIS Konstantinas - apie jį repr. 293
- CAMBIO ARNOLFO di - žr. ARNOLFO di CAMBIO
- CHESTERTON Gilbert Keith - apie jį 174; repr. 294; apie jį repr. 294; fotoportr. 425
- CHLEBINSKAS Saulius - repr. 295, 296
- CIPLIAUSKAITĖ Birutė - 113; apie ją 19
- CYWIŃSKI Bohdan - 75
- CONRAD von EINBECK - žr. EINBECK Conrad von
- CROWDER George - 161; apie jį 20
- ČEPONIS Ramūnas - repr. 297, 298
- ČESNYS Gintautas - 159; apie jį 21
- ČIGRIEJUS Henrikas Algis - 152
- ČIOČYTĖ Dalia - vert. 100; pareng. 82, 169, 201; fotoportr. 426
- ČIURLIONIS Mikalojus Konstantinas - apie jį 45, 48, 195, 258; repr. 299-306; apie jį repr. 317
- D. B. - vert. 176
- D. Č. - 164
- DABUŠIS Viktoras - fotoportr. 451
- DALMANTAITĖ Nida - vert. 171
- DAPŠYS Algimantas - repr. 307
- DAUGĖLA Kazys - men. nuotr. 308
- DAUGINTIS Petras - apie jį 188
- DAUJOTYTĖ Viktorija - 114; apie ją rec. 271
- DAVIDAVIČIUS Algirdas - 103, 225
- DRAZDAUSKAS Saulius - 89; vert. 83
- DRUČKUTĖ Genovaitė - 115; vert. 52
- DUBONIS Artūras - 246
- DUBONIS Romas - repr. 310
- DÜRER Albrecht - repr. 311, 312
- E. R. - 90
- EGERIJA - 90; apie ją 94; apie ją repr. 313
- EINBECK Conrad von - repr. 314
- EPSTEIN Jacob - repr. 315
- FROSSARD André - apie jį 202; fotoportr. 427
- G. B. - 247
- G. J. - 189, 190
- G. M. - 165
- GAY Peter - apie jį rec. 263
- GIANOTIS Bernardinus Zanobi de - žr. ZANOBI de GIANOTIS Bernardinus
- GIBAVIČIUS Rimantas - repr. 317
- GYLYS Antanas - 248-251
- GINIUS Vincentas - vert. 186
- GIRNIUS Juozas - 160; apie jį 44, 63, 67-69, 81, 110, 127, 128-133, 160, 194, 205, 206, 241; apie jį repr. 406, 411; fotoportr. 430-435, 451; apie jį dok. nuotr. 428, 429, 450
- GIRNIUS Kęstutis - 61, 130; apie jį 59
- GIRNIUVIENĖ-PAKALNIŠKYTĖ Mirga - 63, 147; apie ją 22
- GOŠTAUTAS Albertas - apie jį repr. 412

- GREEN Graham - 153
GRIGALIUS DIDYSIS šv. - 92; apie jį 96
GRIKIENIS Juozas - men. nuotr. 321; dok. nuotr. 422, 426, 428, 429, 441, 445
GRINIENĖ Alina - fotoportr. 430
GRINIUS Jonas - fotoportr. 430
GRIŠKAITĖ Reda - 76
GUDAVIČIUS Edvardas - 105
- HALDAS Georges - 52; apie jį 115
HEIDEGGER Martin - apie jį 248
HESSE Hermann - apie jį rec. 252; apie jį repr. 389
HUGONAS VIKTORIŠKIS - 93; apie jį 89
- YLA Stasys - fotoportr. 451
INČIŪRA Kazys - 136; apie jį 121; fotoportr. 436, 437
IONESCO Eugène - 186
IRMANTAS Vytautas - pareng. 80
IVINSKIS Zenonas - apie jį 74
- JACOVSKYTĖ Aleksandra - repr. 324-329
JAKŠTAS Adomas - apie jį rec. 238
JANKEVIČIŪTĖ Giedrė - 191, 192
JANKUS Jurgis - 154
JANONIS Juozas - 56
JARAS Andrius - 252
JAROŠEVAITĖ Ksenija - 106
JEKENTAITĖ Julija - 137
JOHNSON Paul - 168
JOKUBAITIS Alvydas - 64, 253; apie jį 147
JOKUBAUSKAITĖ-ZARECKIENĖ Ona - fotoportr. 454
JONAS XXIII - apie jį 168
JONAS PAULIUS II - apie jį 62, 164, 168, 181
JONAS Presbiteris - 98; apie jį 90; apie jį repr. 330
JONUŠYS Laimantas - 193, 194
JONUŠKA Vaclovas - apie jį rec. 261
JUČAS Mečislovas - 77, 254
JUNG Carl Gustav - apie jį rec. 248; apie jį repr. 389
JURGIS MATULAITIS palaim. - apie jį 159; apie jį dok. nuotr. 438-440, 446
JUŠKAITIS Jonas - 116, 131, 138; vert. 142; apie jį rec. 242; apie jį repr. 295
- K. K. - 12
KAHN Samuel - 169; fotoportr. 441
- KAIRAITIENĖ Milda - repr. 308, 332
KALAVINSKAITĖ Danutė - 126; apie ją 23
KALNĖNAITĖ Dalia - 195
KARMALAVIČIUS Ramutis - 255
KARPAVIČIUS Eugenijus - repr. 333-336
KARVELIS Deimantas - 256
KAŠKONAITĖ Auksė - vert. 1, 4
KATILIŠKIS Marius - apie jį 53
KATILIŪTĖ-BOYDSTUN Dalia - 158, 257
KATKUS Donatas - 125; apie jį 24
KATKUS Laurynas - 53
KIAUPA Zigmas - apie jį rec. 254; apie jį repr. 420
KIAUPIENĖ Jūratė - apie ją rec. 254; apie ją repr. 420
KIMBRYŠ Petras - 132; apie jį 25
KING Jessi - repr. 337
KIRKORAS Adomas Honoris - apie jį rec. 265; apie jį repr. 355
KISARAUSKAS Vincas - repr. 338-340
KLIMKA Karolis - 65; vert. 61
KOBIELUS Stanisław - 100; apie jį 26
KONTRIMAITĖ Marytė - 139
KOPP Johannes - 84; apie jį 27
KORSAKAITĖ Ingrida - 258
KORZENIEWSKA Katarzyna - 259
KRAUTHEIMER Richard - apie jį 191; fotoportr. 442
KRISIŪNAS Bernardas - fotoportr. 437
KRIVICKAS Bronius - apie jį 120
KRYŽIAUS JONAS šv. - apie jį 162
KRUŠEVIČIŪTĖ Aldona - 50
KRZYŻKOWSKI Mirosław - repr. 343
KUČINSKAITĖ Antanė - apie ją 213
KULAKAUSKIENĖ Skaidra - vert. 72
KUNCEVIČIUS Albinas - apie jį rec. 254; apie jį repr. 420
KUNČINAS Jurgis - 155; vert. 196; apie jį rec. 270; apie jį repr. 383
KUODYTĖ Jūratė - 170
KUOLYS Darius - 226
KURAITĖ Vida - repr. 344
- L. A. - 94
LABINGER Jacobus - repr. 345
LANDSBERGIS Vytautas - 107
LANGENHORST Georg - 196, 197
LAUKAITYTĖ Irena - 260
LAUMENSKAITĖ Eglė - 175
LAURINKIENĖ Nijolė - 123
- LEŠKEVIČIUS Vytautas - vert. 198
LÉVINAS Emmanuel - 66; apie jį 134; apie jį rec. 276; apie jį repr. 334; apie jį dok. nuotr. 443
LYGUTAITĖ-BUCEVIČIENĖ Stasė - 140
LINDĖ-DOBILAS Julijonas - apie jį 114
LIUBARSKIS Kronidas - 79
LIUIMA Antanas - apie jį 214; fotoportr. 444
LUKYS Alvydas - men. nuotr. 348-350
LUKŠIENĖ Stasė - 201; fotoportr. 445
LUSTIGER Jean Marie - 171; apie jį 183
- M. V. - 277
MACEINA Antanas - fotoportr. 430
MAIER Hans - 198
MAKNYS Vaidotas - 199
MARDOSAITĖ Auksė - vert. 153
MARION Jean-Luc - 4; apie jį 28
MARKEVIČIUS Valentinas - 124
MATISSE Henri - repr. 351-354
MATULAITIS Jurgis palaim. - žr. JURGIS MATULAITIS palaim.
MATULIAUSKAS Adomas - repr. 355
MATUŠAKAITĖ Marija - 45, 47, 78; apie ją 149
MAŽEIKAITĖ Saulė - 200
MAŽEIKIS Gintautas - 261
MAŽELIS Vytautas - dok. nuotr. 432-434
MIKELAITIS Gediminas - pareng. 81, 167, 182
MIŠKINIS Šarūnas - repr. 357
MOORE Henry - repr. 358
MORKUS Jonas - 95, 96, 108, 202; vert. 92, 97
MOŽĖ - apie jį repr. 359
- NARBUTAS Teodoras - apie jį 76; repr. 322, 323, 374; apie jį repr. 279, 322, 323, 374, 385, 386, 409
NATKEVIČIUS Vincas - 150
NYKA-NILIŪNAS Alfonsas - 133; apie jį 29; fotoportr. 430, 434
NORVILA Julius - 109
- OKULICZ-KOZARYN Radosław - 48; apie jį 30
ORANTAS Romas - repr. 363
ORIGENAS - 97
OZEMBLOVSKIS Juozapas - repr. 279, 322, 323, 374, 385, 386

- PACI Stefano M. - pareng. 186
 PAKNYS Mindaugas - 101
 PARYS Jan - pareng. 83
 PASTIRČAK Daniel - 156; apie jį 31; repr. 366-371
 PATAČKAS Algirdas - pareng. 79
 PAULAUSKIENĖ Aldona - 58
 PAŽĖRĖ Aušra - 204, 262
 PEŠKAITIS Arūnas - 175
 PETRAŠKAITĖ Adelė - 172; vert. 43
 PETRAUSKAS Matas Kajetonas - apie jį 118
 PIELA Michał - apie jį rec. 240
 PIVORAS Saulius - 148, 263-265
 PLATONAS - 5; apie jį 6
 POCIŪTĖ Dainora - apie ją rec. 256
 POTASĖNKO Grigorijus - 173
 PREIKŠAS Juozas - apie jį dok. nuotr. 446
 PUIŠYTĖ Aldona Eglė - 141
 PŪKELEVIČIŪTĖ Birutė - apie ją 113

 R. A. - 205
 R. D. - 174, 206, 207, 227
 RABIKAUSKAS Paulius - 149
 RADAUSKAS Henrikas - apie jį 255; apie jį repr. 335
 RAILA Eligijus - 151
 READ Piers Paul - 82; apie jį 32; fotoportr. 426
 REINYS Mečislovas - 215; fotoportr. 447, 448
 REPŠIENĖ Rita - 208
 REPŠYS Petras - repr. 375, 376
 RILKE Rainer Maria - 142
 ROSSI de GASPERIS Francesco - 176
 ROVAN Joseph - 228
 RUDAMINA Andriejus - apie jį 78; apie jį repr. 379
 RUDOKAS Tomas Arūnas - 143
 RUSECKAS Boleslovas - repr. 380-382

 S. D. - 99
 SABALIS Antanas - fotoportr. 451
 SABINE George M. - apie jį rec. 248
 SABONIS Stasys - vert. 156
 SALADŽIUS Edmundas - repr. 383
 SARBIEVIJUS Motiejus Kazimieras - apie jį 122
 SAVUKYNAS Bronys - 209
 SCHELLING Friedrich - apie jį rec. 248
 SCHINDLER David L. - 80; apie jį 33; fotoportr. 449

 SEREDA Antanas - 266
 SKABLAUSKAITĖ Jolita - repr. 387, 388
 SKRUPSKELIS Kęstutis - 67; apie jį 34; apie jį dok. nuotr. 450
 SŁOWACKI Juliusz - apie jį 48
 SODEIKA Tomas - pareng. 84
 SODEIKIENĖ Giedrė - 2
 SPURGA Linas - repr. 389
 SRUOGA Balys - apie jį rec. 275
 STEINER George - apie jį rec. 248
 SUBAČIUS Paulius - 117, 118, 177-179, 210, 267, 268; pareng. 166, 175, 180
 SUŽIEDĖLIS Antanas - fotoportr. 451
 SVERDIOLAS Arūnas - 68; apie jį 35

 ŠEMETA Mikalojus Kazimieras - apie jį anot. 277; apie jį repr. 421
 ŠEPETYS Nerijus - 211, 269; vert. 3
 ŠILANSKIENĖ Aušra - vert. 91
 ŠILBAJORIS Rimvydas Pranas - 119, 270, 271; apie jį 36
 ŠIMAKAUSKAS Audris - repr. 390
 ŠINKŪNAITĖ Laima - 212
 ŠIRMULIS Alfredas - apie jį 46
 ŠKĖMA Antanas - apie jį 119
 ŠLAITAS Vladas - apie jį 216; fotoportr. 452
 ŠULIJIENĖ Sonda - vert. 163

 TAYLOR Allan John Percival - apie jį rec. 264
 TAMKEVIČIUS Sigitas - 180
 TERLECKIENĖ Jūratė - vert. 93
 THORSON Thomas L. - apie jį rec. 248
 TRIMAKAS Gintautas - men. nuotr. 393-397; dok. nuotr. 453
 TULABA Ladas - 59
 TUMASONIS Rimantas - repr. 398
 TUMASONIS Romas - repr. 399
 TUMELIS Juozas - 81; apie jį 37
 TUMELYTĖ Irena - 44; vert. 197, 217, 228
 TUMĖNAITĖ Rūta - 69, 181; vert. 168; apie ją 38
 TŪTLYTĖ Rita - 120, 121

 ULČINAITĖ Eugenija - 122; apie ją 39
 URBONAS Raimundas - men. nuotr. 400, 401

 VAICEKAUSKAS Mikas - 71; apie jį 40
 VAIGELTAITĖ Roberta - repr. 402, 403

 VAIŠVILAITĖ Irena - 167, 183
 VAKARIS Vidas - 272
 VALENTINAVIČIUS Virginijus - 111, 145, 229, 230; pareng. 85
 VALEŠKA Adolfas - men. nuotr. 404
 VALEVIČIUS Andrius - 134; apie jį dok. nuotr. 442
 VALIUS Telesforas - repr. 405
 VAREIKIS Egidijus - 146, 231-234
 VASILIAUSKIENĖ Aldona - 213-215, apie ją rec. 241; apie ją repr. 406
 VELIUS Norbertas - 273
 VENSLAUSKAITĖ Goda J. - vert. 161
 VYČINAS Vincas - apie jį rec. 266; apie jį repr. 310
 VYGANTAS Vytautas - fotoportr. 451
 VILDŽIŪNAS Vladas - dok. nuotr. 438-440
 VILUTIS Mikalojus Povilas - repr. 410
 VYŠNIAUSKAITĖ Angelė - apie ją rec. 246; apie ją repr. 344
 VIŠOVAN Marius - 184
 VITKAUSKAS Vytautas - 60, 274, 275
 VIZGIRDA Viktoras - repr. 411; fotoportr. 435

 WHITMAN John - dok. nuotr. 449
 WILDE Oscar - 157; apie jį 41
 WUCHTERL Kurt - apie jį rec. 253

 ZANOBI de GIANOTIS Bernardinus - repr. 412, 413
 ZARECKAITĖ Danguolė - fotoportr. 454
 ZARECKAITĖ Lina - fotoportr. 454
 ZARECKAS Giedrius - fotoportr. 454
 ZARECKAS Saulius - fotoportr. 454
 ZARECKAS Simas - apie jį 124; fotoportr. 454
 ZARECKIENĖ Ona - žr. JOKUBAUSKAITĖ-ZARECKIENĖ Ona
 ZIKARAS Juozas - repr. 438

 ŽEKEVIČIŪTĖ Indrė - 216
 ŽILAITYTĖ Danutė - 144
 ŽIUGŽDA Donatas - 235, 236
 ŽUKAITĖ Mėta - vert. 157
 ŽUKAS Saulius - 85; apie jį 42
 ŽUKAS Vaidotas - 112; apie jį 57; repr. 416-418
 ŽUKAUSKAITĖ Audronė - 70, 276
 ŽVILIUS Alfonsas - repr. 419-421

Sudarė Liubartas Akminas